

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARS İLİ ÂŞIKLIK GELENEĞİ İÇİNDE KAĞIZMANLI ÂŞIK
CEMÂL HOCA'DA GELENEK, ETKİLEŞİM VE EĞİTİM

Esra USLU

İzmir

2011

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARS İLİ ÂŞIKLIK GELENEĞİ İÇİNDE KAĞIZMANLI ÂŞIK
CEMÂL HOCA'DA GELENEK, ETKİLEŞİM VE EĞİTİM

Esra USLU

Danışman

Yrd. Doç. Dr Mehmet YARDIMCI

İzmir

2011

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kars İli Âşıklık Geleneği İçinde Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca’da Gelenek, Etkileşim ve Eğitim” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01.06.2011

Esra USLU

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından.....

..... T¼rke Eğitimi Anabilim Dalı
..... T¼rke ¼đretmenliđi Programında

Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI

¼ye : Yrd. Doç. Dr. i. Seğkin AYDIN

¼ye : Yrd. Doç. Dr. Sabahattin GABİN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../...

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstit¼ M¼d¼r¼

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	406545
Yazar Adı / Soyadı	Esra Uslu
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 60448045506
Telefon / Cep Telefonu	02322441958 05366823088
e-Posta	esra-uslu87@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Kars İli Âşıklık Geleneği İçinde Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca'da Gelenek, Etkileşim Ve Eğitim
Tezin Tercümesi	Tradition, Interaction And Education Of Minstrel Cemâl Hodja Of Kagizman In The Tradition Of Minstrels Of Kars
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim Halk Bilimi (Folklor)
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2011
Sayfa	420
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı
Dizin Terimleri	Türkçe eğitimi=Turkish education Halk şiiri=Folk poetry Kars-Kağızman=
Önerilen Dizin Terimleri	Cemâl Hoca=Cemal Hodja
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelemesini istiyorum

a.Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

11.07.2011

İmza:.....

Yazdır

ÖNSÖZ

Türk halk edebiyatı, kaynağını ulusal değerlerden alan, toplumun ilgi ve beğenileriyle beslenen ve hayatın hemen her alanına yayılan coşkun bir ırmak gibidir. Bu ırmak yüzyıllardır Anadolu'da geçtiği coğrafyaların iklimiyle biçimlenmiş ve gene geçtiği coğrafyaları biçimlendirmiş güçlü ve değerli bir ırmaktır.

Halk edebiyatı ürünleri, halkın ortak duygu ve düşünce dünyasını yansıtır. Halk edebiyatı yoluyla paylaşılan değerler hem halkı sevgiyle bütünleştirir hem de geçmişle geleceği kucaklaştırır. Bu açıdan bakıldığında halk edebiyatının yeri doldurulamaz bir değerler bütünü olduğu görülmektedir.

Türk toplumunun en sancılı dönemlerinden birinde, yani 19. Yüzyılda yaşamış bir âşık olarak Cemâl Hoca halkın ulusal değerlerini bir araya getirmesi ve bu değerleri edebi ürünlere dönüştürerek yaşatması bakımından incelenmesi gereken bir âşıktır.

Böyle bir incelemenin değerler öğretimi, halk eğitimi ve Türkçe eğitimi alanlarına doğrudan katkı sağlayacağı düşüncesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Âşıklık gelenekleri, etkileşim ve eğitim boyutlarıyla değerlendirdiğimiz Cemâl Hoca'nın şiir dünyası bizlere halk edebiyatının eşsiz kapılarını açtığı gibi eğitim anlayışımıza da ışık tutmuştur.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde biçim ve içerik özellikleriyle şiir dünyası araştırılan âşığın ikinci bölümde âşıklık gelenekleriyle olan bağı ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde halk şiirinin diğer edebiyat kollarıyla etkileşimi ile birlikte Cemâl Hoca'nın etkilediği ve etkilendiği diğer âşıkları değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm Cemâl Hoca'nın şiirlerindeki eğitim unsurları üzerine eğilmektedir. Din eğitimi, tasavvuf eğitimi ve genel ahlak eğitimi bu bölümde incelenen alt başlıklar olmuştur. Beşinci bölüm olan sonuç bölümünde ise tüm incelemelerin toplum yaşamına ve Türkçe eğitimine ne gibi katkılar sağlayacağı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın sonuna Cemâl Hoca'nın sanat anlayışını temsil eden karakteristik şiirlerin bir bölümü örnek olarak konmuştur. Bu seçimde, şiirlerin farklı biçim ve

türleri örneklendirmeleri belirleyici olmuştur. Cemâl Hoca'nın şiirlerindeki başlıca temaları, belirgin gelenek unsurlarını ve eğitim unsurlarını yansıtan şiirler de bu seçkiye katılmıştır.

Bu seçkide yer alan şiirlere yapılan atıflar şiir numarasıyla belirtilirken, seçkide yer almayan şiirler ise Cemâl Hoca'nın şiirlerinin derlendiği en geniş kaynak olan Yaşar Yasin Turan'ın (Turan, 2007) çalışmasına gönderme yapılarak belirtilmiştir.

Araştırma süresince deneyimlerini benimle paylaşan ve bana rehberlik eden değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI'ya ve desteğini benden esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

İzmir, Haziran-2011

Esra USLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
KISALTMALAR	x
I. BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Âşık Edebiyatı.....	1
1.2. Âşıklık Gelenekleri.....	2
1.3. Cemâl Hoca'nın Yaşadığı Dönemde Sosyal ve Siyasi Durum	3
1.4. Hayatı.....	4
1.5. Sanatı.....	6
1.6. Araştırmaya Giriş.....	8
II. BÖLÜM	
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	10
III. BÖLÜM	
YÖNTEM.....	12
IV. BÖLÜM	
ŞİİLERİN BİÇİM UNSURLARI.....	13
4.1. HECELİ ŞİİRLER	13
4.1.1. Mani.....	13
4.1.2. Koşma.....	16
4.1.3. Sicilleme.....	19
4.1.4. Destan.....	20

4.2. ARUZLU ŞİİRLER.....	39
4.2.1. Divan.....	39
4.2.2. Semai.....	40

V. BÖLÜM

DİL VE ANLATIM.....41

5.1. SÖZCÜK KADROSU.....	41
5.1.1. Sayılar.....	46
5.1.2. Hayvanlar.....	49
5.1.3. Renkler.....	55
5.1.4. Çiçekler.....	58
5.1.5. Hekimlikle İlgili Kavramlar.....	60
5.2. ALKIŞ VE KARGIŞLAR.....	61
5.2.1. Alkış.....	63
5.2.2. Kargış.....	65
5.3. ARKAİK UNSURLAR.....	68
5.4. ATASÖZLERİ.....	71
5.5. DEYİMLER.....	75
5.6. ANLATIM BİÇİMLERİ.....	79
5.6.1. Nasihat Ağırlıklı Anlatım.....	79
5.6.2. Öğretici Nitelikteki Doğrudan Doğruya Anlatım.....	82
5.6.3. Hikâye Ederek Anlatım.....	83
5.6.4. Soru-Cevap Yollu Anlatım.....	85
5.6.5. Delil ve Kanıt Yoluyla Anlatım.....	86
5.6.6. Yineleme Yoluyla Anlatım.....	88
5.6.7. Atasözü ve Deyimler Yoluyla Anlatım.....	90
5.6.8. Betimleme Yoluyla Anlatım.....	91
5.6.9. Zıtlıklar Arası İlişki Kurma Yoluyla Anlatım.....	92

VI. BÖLÜM

ŞİİRLERİN İÇERİK UNSURLARI

6.1.TEMALAR.....	95
6.1.1. AŞK.....	95
6.1.1.1.Beşeri Aşk.....	96
6.1.1.2.İlahî Aşk.....	104
6.1.2. DOĞA.....	109
6.1.2.1.Doğrudan Doğruya Doğa Manzaralarını Canlandıran Şiirler.....	109
6.1.2.2.Doğa Parçalarını Konu Alan Şiirler.....	118
6.1.3. ÖLÜM.....	122
6.1.3.1.Ölmeden Önce Ölüm.....	130
6.1.3.2.Ölüm Meleği: Azrail.....	132
6.1.4. İNSAN VE TOPLUM.....	133
6.1.5. ŞİKÂYET.....	150
6.1.5.1.Devirden Şikâyet.....	151
6.1.5.2.Felekten Şikâyet.....	154
6.1.5.3.Çeşitli Kişilerden Şikâyet.....	156
6.1.5.4.Güzel ya da Sevgiliden Şikâyet.....	158
6.1.6. ÖZLEM.....	159
6.1.6.1.Günlük Hayatta Özlem.....	159
6.1.6.2.Tasavvufî Anlamda Özlem.....	161
6.2.SÖZ SANATLARI.....	165
6.2.1. Teşbih	166
6.2.2. Telmih.....	169
6.2.3. Mübalağa.....	178
6.2.4. Nidâ.....	179
6.2.5. Alıntı/ İktibas.....	180

VII. BÖLÜM**GELENEK.....183**

7.1.SAZ ÇALMA.....	185
7.2.MAHLAS ALMA.....	190
7.3 RÜYA SONRASI ÂŞIK OLMA.....	194
7.4.USTA- ÇIRAK	195
7.5.ÂŞIK KARŞILAŞMALARI.....	198
7.6 DEDİM-DEDİ TARZI SÖYLEŞİ.....	201
7.7.TARİH BİLDİRME.....	201
7.7.1. Hicrî/Runî (Malî) Takvime Göre Düşürülen Tarihler.....	202
7.7.2. Miladî Takvime Göre Düşürülen Tarihler.....	205

VIII. BÖLÜM**ETKİLEŞİM.....207**

8.1. HALK ŞİİRİNDE ETKİLEŞİM	207
8.2. CEMÂL HOCA'NIN ETKİLENDİĞİ ÂŞIKLAR	210
8.3. CEMÂL HOCA'NIN ETKİLEDİĞİ ÂŞIKLAR.....	224

IX. BÖLÜM**EĞİTİM.....231**

9.1.DİN EĞİTİMİ.....	232
9.1.1. Allah.....	232
9.1.2. Melekler.....	235
9.1.3. Kitaplar.....	237
9.1.4. Peygamberler.....	239
9.1.5. İbadet.....	242
9.2.TASAVVUF EĞİTİMİ.....	245

9.3 GENEL AHLAK EĞİTİMİ.....	249
9.3.1 Yaşayış.....	251
9.3.2 Davranış.....	254
9.3.3. Kişilik.....	257
9.3.4. Söz.....	258
X. BÖLÜM	
SONUÇ.....	260
KAYNAKÇA	263
EKLER.....	269
Ek 1: ŞİİRLER	269

ÖZET

KARS İLİ ÂŞIKLIK GELENEĞİ İÇİNDE KAĞIZMANLI ÂŞIK CEMÂL HOCA'DA GELENEK, ETKİLEŞİM VE EĞİTİM

Halk Edebiyatı, Türk Edebiyatı'nın önemli ve güçlü kollarından biridir. Âşık Edebiyatı ise geleneği, özelliği ve eğitim anlayışı bakımından bu kolun en özgün edebiyat türünü oluşturur. Doğu Anadolu Bölgesi, bu edebiyatın yüzyıllar boyu canlı bir şekilde korunduğu ve yaşatıldığı bir bölgedir. Bu açıdan bakıldığında Kars ili âşık edebiyatı gerek gelenekleri gerekse eğitim anlayışı bakımından incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca, 19. Yüzyıl Âşık Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden biridir. Onu bu derece önemli kılan neden; onun kendinden önceki nesilden devraldığı edebi mirası gelecek nesillere taşıması, 19. Yüzyıldaki Türk toplumunun yaşayışına ayna tutması, dün-bugün-yarın zincirinde önemli bir halka olması, dil ve kültüre ait değerleri yaşatmasıdır.

Bu araştırma, Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca'nın edebi anlayışını çok yönlü olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada Cemâl Hoca'nın sanat anlayışı, şiirlerinde seçtiği konular, teknik özellikler, Türk toplumuna ait düşünce unsurları, âşık edebiyatı gelenekleri ve halk eğitimi konuları işlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular, İlköğretim Türkçe dersinde âşık edebiyatından ve Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca'dan yararlanmanın önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Âşık Edebiyatı, Cemâl Hoca, Türkçe, Eğitim.

ABSTRACT

TRADITION, INTERACTION AND EDUCATION OF MINSTREL CEMAL HODJA OF KAGIZMAN IN THE TRADITION OF MINSTRELS OF KARS

Folk Literature is one of the important and strong branches of Turkish Literature. The tradition of Minstrel Literature constitutes the most authentic genre of this branch in terms of its features and educative perception. Eastern Anatolian Region is the region in which this literature has been kept alive and protected for ages. When considered from this point of view, minstrel literature of the city of Kars appears as a subject which needs to be reviewed with regards to its traditions and educative perception.

Minstrel Cemal Hodja of Kagizman, is one of the most important envoys of 19th century Minstrel Literature. The reason which makes him this important is; his ability to hand down the legacy which he got from his predecessors to the next generation, to mirror the way of living of Turkish society in 19th century, to be an important link in the chain of yesterday, today and tomorrow and his ability to keep the values of language and culture alive.

The aim of this study is to ambidextrously expose the literature perception of Minstrel Cemal Hodja of Kagizman. The subjects of Cemal Hodja's sense of art, the topics he chose in his poetry, technical features, factors of the ideas, the traditions of minstrel literature and education of the folk, have been examined in this study. The results obtained in the study assert the importance of benefiting from Minstrel Cemal Hodja of Kagizman and minstrel literature in Primary School Turkish classes.

Key Words: Minstrel Literature, Cemal Hodja, Turkish, Education.

KISALTMALAR

Bkz	:	Bakınız
C.	:	Cilt
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
Ş.	:	Şiir
vb	:	Ve Benzeri
vd.	:	Ve Diğerleri

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ÂŞIK EDEBİYATI

Âşık edebiyatı, kültür çevrelerinde “âşık” adı ile anılan sanatçıların halk diliyle ve hece ölçüsüyle meydana getirdikleri edebî ürünlerin bütününe verilen isimdir. Bu geleneği koruyup yaşatanlara âşık dendiği için bu edebiyata da âşık edebiyatı denmiştir. Âşık edebiyatı, ozan-baksı geleneğinin 15. Yüzyıldan itibaren değişmesiyle birlikte yeniden biçimlenen bir edebiyat koludur.

Âşık: “*Daha çok kırsal kesimlerde yetişen, şiirlerini saz eşliğinde ve hece vezni ile vücuda getiren, halk hikâyesi tasnif edebilen ve anlatabilen*” (Kaya, 2010: 72) sanatçılardır. Âşık, yüzyıllardır edebi anlayışları, yerel özellikleri, toplumsal ahlâk anlayışları ve insanlara liderlik etmeleri ile ön planda olmuştur. Bu özellikleri onu toplumun diğer üyelerinden ayırmış, ayrıcalıklı bir yere oturtmuştur.

Âşık, sazla sözü bir tekne de yoğurmuş, bu hamura tarih, dil ve kültür unsurları eklemiş bir edebiyatçıdır. Bu nedenele âşığın ürünleri gelenek, görenek, edebi zevk, kültürel özellikler, ulus olma bilinci, ortak kader, dil ve din gibi unsurların bir arada bulunduğu bir örüntü oluşturmuştur.

Âşık edebiyatının en belirgin özelliklerinden biri geleneğe bağlı oluşudur. Gerek Türk toplumunun gelenekleri gerekse âşıklık gelenekleri bu alanda verilen edebî ürünler sayesinde nesilden nesile aktarılmıştır.

1.2. ÂŞIKLIK GELENEKLERİ

“Âşıklık geleneği, diğer kültür değerlerinde olduğu gibi, belirli bir işlevi yerine getirmek, bir ihtiyacı karşılamak üzere geleneksel kültürün yarattığı bir kültür değeridir.” (Yardımcı, 2008. 173)

Halk şiiri yüzyıllardan bugünlere uzanan köklü bir gelenek anlayışı içerisinde edebî ürünler vermiştir. Âşıkların yetişmesinden saz çalmasına; şiirindeki üsluptan seçtiği konulara kadar geniş bir alanın sınırları sözlü kurallarla çizilmiş ve böylece âşığa bir yön çizilmiştir. Ancak bu yön kısıtlayıcı ve zorlayıcı bir yön değildir; aksine bu yön âşıklara bir yaşam tarzı sunan, onların şiirlerine akacak bir mecra sunan geliştirici ve öğretici bir yöndür.

Âşık edebiyatının başlıca gelenekleri şunlardır:

- Saz çalma
- Mahlas alma
- Rüya sonrası âşık olma
- Usta-çırak
- Âşık karşılaşmaları
- Askı geleneği
- Dedim-dedi tarzı söyleşi
- Tarih bildirme
- Nazire söyleme

1.3. CEMÂL HOCA'NIN YAŞADIĞI DÖNEMDE SOSYAL VE SİYASİ DURUM

19. Yüzyıl Anadolu'nun en hareketli ve en sancılı dönemlerinden biridir. Bu yüzyılda Anadolu sosyal ve siyasi açılardan pek çok değişim yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğunu etkileyen ulusal ve uluslar arası olaylar bu yüzyılda Türk Toplumunun kaderini ve yaşayışını biçimlendirmiştir.

Bu yüzyılda, devleti sindirmeye ve adeta bir sömürge haline getirmeye çalışan “Batılı güçler, savaşla yenedikleri Osmanlı’yı başka yollardan yenmenin ve yıkmanın yollarını aramıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun dış güçlerin yoğun baskısını de kuvvetle hissettiği bu dönem idari yapının da hızla çöküşüne neden olmuştur.

18. Yüzyılda baş gösteren siyasi ve sosyal sıkıntılar, 19. Yüzyıla gelindiğinde önüne geçilmez bir felakete dönüşmüş ve felaketin yıkıcılığı gitgide katlanarak artmıştır. Ülkenin her anlamda küçüldüğü, iktidar savaşlarının hararetlendiği, halkınsa unutulup kaderine terk edildiği bu dönemin halkın yaşamını doğrudan etkilemiştir.

Osmanlı yönetiminin, bunalım döneminden kurtulmak için denediği yenilikler amacına ulaşamadığı gibi bir de toplumu karmaşaya sokmuş ve tedirgin etmiştir. Yüzlerce yıllık geleneklerinden, dil ve kültür anlayışlarından, ulusal bağımsızlıklarından koparılan Anadolu halkı, bu geçiş dönemini yaşamaya maruz bırakılmıştır. Sosyal çatışmalar, hoşgörüsüzlük, kültürel değerlerden kopma gibi pek çok sıkıntı, 19. Yüzyılın acı meyveleri olarak yetişmiştir.

Devletin idari yapısı, Anadolu halkına sosyal devlet anlayışının gerekli hizmetlerini sunamayışı, halkın ihtiyaçlarını giderememesi, huzurun sağlanamaması, ekonominin çöküşü, yarınları olan güvenin yitirilmesi gibi pek çok sıkıntıyı da tetiklemiştir. Eğitim, sağlık, istihdam konularında da tam bir çöküş yaşayan halk çareyi ulusal değerlerine sarılmada bulmuştur.

Yüzyıllardır süregelen dil ve kültür mirasını korumakla bu sancılı süreci atlatmayı düşünen, çareyi gene “kendi azim ve kararlılığında” bulacağına inanan halk manevi değerlerine tüm gücüyle sarılmış ve o değerleri koruyup yaşatmaya çalışmıştır.

Bu memlekette yaşayan bir vatandaş, sancılı süreci iliklerine kadar hisseden bir mağdur, sıkıntılarını dile getirecek gözüpük bir sözcü, topluma yön verecek bir öncü olarak Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca, 19. Yüzyılın unutmayacağı ve unutturmayacağı bir âşık olmuştur.

Batının yenedünya düzeninde pastadan pay kapmanın planlarını yaptığı, Osmanlı idaresinin iktidar mücadelesiyle meşgul olduğu, Türk köylüsünün ise gerçek anlamda bir var olma savaşı verdiği bu dönemi şiirlerinde işlemesi, halka yol göstermesi, gelecek nesillere ders vermesi ve dil/kültür/edebiyat değerlerini yaşatması bakımından Cemâl Hoca'nın hayatının ve sanatının ciddi bir incelemeye tabii tutulması gerekmektedir.

1.4. HAYATI

Cemâl Hoca'nın hayatı hakkındaki bilgilerimiz, onun kendi kalemıyla yazılmış Terceme-i Hal'inde yazılanlar ve şiirlerinde yer alan biyografik unsurlarla sınırlıdır. Cemal Hoca'nın ailesi hakkında bilgileri yaş kütüğü hazırlayan torunu Cabir Turan'ın kaynaklarıyla, kendi el yazmasıyla hazırlayıp arkadaşı Tahir Büyüktanır'a bıraktığı defterden öğrenmekteyiz.

Gerek el yazısıyla anlattığı hayat hikâyesi gerekse onun hakkında bilgi veren kaynaklardan elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, Cemal Hoca'nın ailesinin köken olarak Artvin'in Borçka kazasından geldiği görülmektedir. Buradan Kağızman'ın Paşabağı (Camişlı) yöresine yerleşen aile, bütün yaşamını burada devam ettirmeye başlamıştır. Bugün de bu aile mensupları Camişlı Köyü'nü yerleşim yeri olarak kullanmakta ve burada yaşamlarını sürdürmektedirler.

Cemâl Hoca'nın yetiştiği kültürel atmosfer dini değerlere bağlı bir atmosferdir. Onun dedesinin ve babasının din hocası olması, diğer aile fertlerinin dini değerleri koruyup yaşatması, âşığın da dini eğilimlerini belirlemiştir. İleride kensini de din hocalığına görevine getirecek din bilgisi, âşığın içinde bulunduğu çevre sayesinde gelişmiştir.

Cemal Hoca'nın doğum tarihi çeşitli kaynaklarda birbirinden farklıdır. Salih Şahin 1882, Şeref Taşlıova 1882, Nurettin Temel 1883, Baranseli 1883, Kırzioğlu 1883, Âsım Bezirci 1884 olarak kaydetmişlerdir. Nüfus kaydında ise 1886 yılında doğduğu belirtilmektedir. Elyazması defterde ise doğumu için şu kayıt düşülmüştür:

“Cemal Hoca bin üç yüz tarihinde Zilhicce-i Şerifin dokuzuncu Perşembe günü, ikinci zamanı harman vakti Camuşlu köyünde anadan doğmuştur. Pederi merhum, hoca olduğunda tevellüdüne böyle bir tarih yazmıştır.”(Turan, 2007: 1) Miladî takvime çevrildiğinde bu tarih, 3 Ekim 1883 Çarşamba'ya karşılık gelmektedir.

Cemal Hoca'nın ilk öğretmeni babasıdır. Yedi-sekiz yaşlarına girdiğinde babası İsmail Hoca, İsmail'i okutmaya başlar. Daha sonra medresede yeni usulle ders veren Rıza Efendi'den ders alır, Kuran-ı Kerim'i hatmeder. M. Turan'ın belirttiği üzere: *“Küçük İsmayil Kur'an-ı Kerim'i hatmettikten sonra, sarf-ı Arabi ve bununla beraber tarih, coğrafya malumatı da edinmiştir.”*(Turan, 2009: 101) Doğal olarak bu olumlu değerlendirilme durumu, ileride şiirlerinin dokusal yapısını oluşturacak, Cemal Hoca olmasında işlevselliğe bürünecektir.

On bir yaşlarında Bitlisli Hazreti Şahı Nakşibendî müritlerinden Hazreti Şeyh Muhammet Küfevî'nin süregelen ve Pifık Köyü'nden Şeyh Tahir'in oluşturduğu topluluğa devam ederek orada da tarikat bilgisini almış ve zamanın deyimiyle “meclubiyet” halleri göstermiştir. Eserlerinde de görüldüğü gibi, Cemal Hoca'nın bu oluşumlardan yararlandığı ve bu oluşumların onun şiirlerine etkisi büyük ölçüde görülür. Öyle ki o on bir yaşına geldiği ve kendi deyimiyle “mürşid” olan yolu bulma aşamasını da dizelerinde şöyle aktarır:

Onbirinde el attım mürşide
Hikmeti var imiş Hak'kın her şeyde
Divane gönlümü kırdım keşide
Celbetti meclise irfan göründü. (Ş. 114)

İsmail Efendi bu sürede sürekli öğrenme savaşımı vermekte bir yandan da medreseye devam etmektedir. Medresede 3. Sınıfta okurken hocası: “*Oğlum, adının yalnız İsmail olması münasip değil bundan böyle İsmail Cemal olsun.*” (Turan, 2009: 101) demiştir.

Medrese eğitim görmesi ve tarikat ozanı olması, onun dini bilgilerini zenginleştirmiş ve doğal olarak eserlerinin dokusunu etkilemiştir. “*Cemal Hoca, bu aşırı bu aşırı dinsel ortamın kültürüyle ilişkide bulunmasına ve bir medreseli olmasına karşın, hiçbir zaman din adamı-halkozanlığı ikilemliğini düşünmemiş, bulunduğu konumdan, ozanlık eylemini birinci planda tutarak, halk adamı olmanın eylemsel bilincini atşımıştır.*” (Turan, 1985: 32)

1.5.SANATI

Cemâl Hoca Türk toplumunun derin bir çözülme yaşadığı oldukça kritik bir dönemde yaşamıştır. Sosyal, siyasi, kültürel çalkantıların yaşandığı; halkın geleneklerini ve kültürel değerlerini yitirmeye zorlandığı bu dönemde, Cemâl Hoca sazı ve sözünü kullanarak ulusal birliği canlı tutmuştur. O; halkı gelecek güzel günlere inandıran, hayata sıkı sıkıya tutunmalarını sağlayan, onları onurlu bir zafer için yüreklendiren bir âşık olmuştur.

Cemâl Hoca'nın sanat anlayışı yüzlerce yıllık tarihi geçmişten günümüze uzanan Türk âşıklık gelenekleri üzerine kurmuştur. Yıllar öncesinin nesilde nesile miras bırakarak günümüze ulaştırdığı edebi zevkler, dünya görüşleri, sanat anlayışları Cemâl Hoca'nın şiirlerinde tekrar can bulmuş ve yaşamaya devam etmiştir.

Saz çalma, mahlas alma, dedim-dedi tarzı söyleyiş, tarih bildirme, atışma gibi âşıklık geleneklerini canlı bir biçimde yaşatan âşık şiiirlerinin yazıya geçirilmesiyle bu gelenekleri kalıcı bir biçimde yeni nesillere bırakmıştır.

Şiiirlerinde işlenen konular aşk, doğa, ölüm, şikâyet şibi hemen her âşığın işlediği genel konulardır. Bu konuların işlenişi ise âşığın yaşadığı coğrafyaya, içinde bulunulan sosyo-kültürel çevreye, kişisel deneyimlere göre biçimlenmiştir.

Cemâl Hoca mahlasından da anlaşılabilceği gibi bir din hocasıdır. Dolayısıyla onun oldukça geniş bir din bilgisi vardır. Bu bilgileri insanlara öğretmek, onların da dini bilgilerini artırmak Cemâl Hoca'nın n büyük ülküsü olmuştur.

Halk şiiirinin pek çok biçim ve türünde eserler vermiş olması onun edebi bilgisinin de oldukça geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Eserleri; heceli ve aruzlu türlerin en başarılı örneklerindendir. Şiiirde ölçü, ses ve ahenk unsurları bakımından neredeyse hiç sıkıntı yaşamamıştır.

Cemâl Hoca'nın oldukça zengin bir söz hazinesi vardır. Bu hazineyi atasözleri, deyimler, arkaik unsurlar, yerel söz ve sözcükler oluşturmaktadır. İçinde yaşadığı toplumun kültür hazinesi olan dil, onun şiiirlerinde tüm renkleriyle, tüm ahengiyle işlenmiştir.

Anlatımda pek çok yöntem kullanmıştır. Doğrudan anlatımdan dolaylı anlatıma, hikâyeye ederek anlatımdan soru-cevap yollu anlatıma kadar geniş bir anlatım yelpazesinde şiiirler söylemiştir.

1.6. ARAŞTIRMAYA GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın yapılmasına duyulan ihtiyacın belirtildiği “problem durumu”, araştırmada ulaşılmak istenen başlıca “amaçlar”, “araştırmanın önemi”, “problem cümlesi”, “ alt problemler”, “sayıtlılar”, “sınırlılıklar” “tanımlar” yer almaktadır.

Kars, Anadolu’da âşıklık geleneklerinin önemle korunup yaşatıldığı illerden biridir. Bu bölgede doğup büyümüş ve eser vermiş âşıklar şiir dünyaları, şiirlerindeki gelenek unsurları, dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmelidir. Karşı bir âşık olarak Cemâl Hoca âşıklık geleneklerini özümsemiş ve bu gelenekleri özenle uygulamıştır. Onun şiir dünyasına yönelik olarak yapılan araştırmalar hem onu tanıma hem de âşık edebiyatının geleneklerini ortaya çıkarma bakımından önemlidir.

1.6.1. Problem Cümlesi

Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca’nın şiir dünyasını oluşturan unsurlar ve bu unsurların yapısı nasıldır?

1.6.2. Alt Problemler

1. Kars ili âşıklık geleneği içinde Kağızmanlı Cemâl Hoca’nın konumu nasıldır?
2. Cemâl Hoca’nın şiirlerinin iç ve dış yapısı nasıldır?
3. Cemâl Hoca gelenek unsurlarını ne ölçüde yaşatmıştır?
4. Cemâl Hoca’nın etkilendiği ve etkilediği âşıklar kimlerdir?
5. Cemâl Hoca’nın şiirlerinde geçen eğitim unsurları nelerdir?

1.6.3. Sayıtlılar

Araştırmanın evreni Kars ili âşıklarını, örnekleme ise Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca’yı kapsamaktadır.

1.6.4. Sınırlılıklar

Çalışmamız Cemâl Hoca'nın şiir dünyasını oluşturan unsurlar biçim, içerik özellikleri, âşıklık gelenekleri, etkileşim ve eğitim unsurları ile sınırlıdır. Bu unsurların çerçevesi ise konunun gereği ve Cemâl Hoca'nın şiirler anlayışı doğrultusunda ağırlıklandırılmıştır.

Cemâl Hoca'nı 19. Ve 20. Yüzyıllarda yaşamış bir âşık olması birincik kaynağa ulaşmada ve şiirlerinin tamamını incelemede sınırlılık getirmiştir.

Araştırma, ilgili konuda yazılmış, basılmış her türlü doküman ve belgenin incelenmesi ile sınırlı tutulmuştur.

1.6.5. Tanımlar

Âşık: Genellikle kırsal kesimlerde saz çalıp ölçülü şiirler söyleyebilen, halk hikâyesi anlatabilen sanatçılardır.

Âşıklık geleneği: “diğer kültür değerlerinde olduğu gibi, belirli bir işlevi yerine getirmek, bir ihtiyacı karşılamak üzere geleneksel kültürün yarattığı bir kültür değeridir.” (Yardımcı, 2008: 173)

Dil: Tarihi ve kültürel unsurların biçimlendirdiği yazılı/sözlü varlığın bütünüdür.

Halk Edebiyatı: Kaynağını İslamiyet öncesi dönemlerden alan, Türk halkının geleneklerini, göreneklerini, dil ve kültürünü taşıyan ve kendi içinde birtakım biçim ve içerik özellikleri barındıran ulusal bir edebi anlayıştır.

Kültür: Bir toplumun tarihi süreçte meydana getirdiği ve nesilden nesle aktardığı her türlü maddi ve manevi varlıklar bütünüdür.

II. BÖLÜM

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde Kars ili âşıklık geleneği ve Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Kırzioğlu (1958) “Edebiyatımızda Kars” isimli çalışmasıyla Kars’ın dil, tarihi ve kültür unsurlarıyla edebi eserlere nasıl yansıdığını, Kars’a ait unsurların özellikle nazım biçimindeki edebi eserlerde nasıl yer aldığını belirtmiştir. Bu çalışmada Cemâl Hoca’nın da şiirleri de yer almış ve incelenmiştir.

Birol (1970) “Kağızmanlı Cemâl Hoca” isimli basılmamış mezuniyet tezinde Cemâl Hoca’nın hayatı, edebi kişiliği ve şiirleri üzerinde durmuştur. Bu çalışmada Cemâl Hoca’nın hutbe ve mektuplarından da oluşan bir seçki de yer almaktadır.

Aslan (1978) “Doğu Anadolu Saz Şairleri” isimli çalışmasının bir bölümünü Cemâl Hoca’ya ayırmıştır. Bu bölümde Cemâl Hoca’nın biyografik hayatı, sanat anlayışı özetlenmiş ve şiirlerinden bir seçki bölüm sonunda yer almıştır.

Temel (1988) “Kağızmanlı Halk Şairleri ve Âşıklar” isimli çalışmasının bir bölümünde Cemâl Hocayı ele almış, Cemâl Hoca’nın kısa bir tanıtımını yaptıktan sonra onun altı şiirine yer vermiştir.

Turan (1992) “Can İredir Canan Kağızmanlı Cemâl Hoca” isimli çalışmasında Cemâl Hoca’nın şiirlerinden oluşan bir seçki sunmuştur. Bu seçki Cemâl Hoca’nın şiirlerinin ilk kez yayın hayatına kazandırılması bakımından önemlidir.

Sakaoğlu (1995) Milli Kafkasya Sempozyumunda “Karslı Âşıkların Türk Âşık Edebiyatı İçindeki Yeri ve Önemi” isimli bir bildiri sunmuştur.

Ercilasun (2002) “Kars İli Ağızları” çalışmasıyla Kars yöresinin ağız özelliklerini ses bilgisi bakımından değerlendirmiştir.

Turan (2007) Cemâl Hoca’nın yayınlanmış şiirleri ile birlikte o güne kadar gün yüzüne çıkmamış şiirlerini bir araya getirerek en kapsamlı şiir derlemesini ortaya koymuştur. Bu çalışmada Cemâl Hoca’nın hayatı, sanatı, âşıklık gelenekleri ve Cemâl Hoca’nın yaşadığı dönemde Kağızman betimlenmiştir. Çalışmanın sonunda Cemâl Hoca’nın hutbe ve mektuplarından oluşan bir seçki de yer almaktadır.

Köktürk (2007) Cemâl Hoca’yı ve onun şiir dünyasını geçiş süreci bağlamında değerlendirmiştir. Türk toplumunun tanık olduğu sosyal, siyasi, ekonomik, politik geçiş sürecinin Cemâl Hoca’nın edebi anlayışına nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir.

Yardımcı, “Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri” (2008) isimli çalışmasında, halk şiirinin kültürel temelleri, gelenek unsurları, iç ve dış özellikleri üzerinde durmuştur. Cemâl Hoca’nın şiirlerinin de örnek olarak gösterildiği bu kaynak, çalışmamızın sağlam bir alanbilgisine dayanmasını sağlamıştır.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmadaki evren ve örneklem, veri toplama araçları, veri çözümleme teknikleri açıklanmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırma karma modelde desenlenmiştir. Araştırmada betimsel yöntem ve doküman inceleme modelleri bir arada kullanılmıştır.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırma Kars ili âşıklık geleneğini ortaya koymaya ve âşık edebiyatının genel özelliklerini belirlemeye yöneliktir. Bu doğrultuda çalışma evrenini Karslı âşıklar oluşturmuştur. Örneklem ise Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca'dır.

3.2. Veriler ve Toplanması

Araştırmanın evreninde yer alan konular için alanyazın taraması ve saha araştırması yapılmıştır. Elde edilen verilerin kaynağı kaynakça bölümünde belirtilmiştir.

3.3. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Çalışmadan elde edilen veriler, içerik çözümleme yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yorumlamada, çözümlenmiş verilere araştırma sonuçları doğrultusunda anlam verilmiştir. Bu yorumlar Cemâl Hoca'nın şiir dünyasını oluşturan şiir unsurları ile birlikte gelenek, etkileşim ve eğitim unsurlarını ortaya çıkarmıştır.

IV. BÖLÜM

ŞİİRLERİN BİÇİM UNSURLARI

4.1. HECELİ ŞİİRLER

4.1.1. MANİ

Mani halk şiirinin en yaygın türüdür. Kısa ve özlü söyleyişi sayesinde hemen her âşığın rahatlıkla söylediği bağımsız şiir parçalarıdır. Manilerin dize sayısı değişmekle birlikte, genellikle dört dizeden oluşur. Çeşitli kaynaklarda maninin tanımı ve genel özellikleri şöyle yapılmıştır:

Cem Dilçin: “Mani halk şiirinde en küçük nazım biçimidir. Yedi heceli 4 dizeden oluşur. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler uyaklı, üçüncü dize serbesttir.” (Dilçin, 1983: 279)

Nevzat Gözaydın: “Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olup çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli’de mâna, Urfa’da kadınlar arasında söylenenlerine me’âni, erkekler arasındakilere ise hoyrat, Doğu Karadeniz bölgesinde ise karşı-beri adıyla tanınmaktadır.” (Gözaydın, 1989: 3)

Mehmet Yardımcı: “Anonim halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup doğa, sevgi, ayrılık ve nefret gibi konular yanında dinleyeneyi yürekten sarsan, umulmadık

bir sürprizle sonuçlanan az sözle çok anlam ifade eden, küçük ve bağımsız bir şiir türüdür.” (Yardımcı, 2008: 20)

Doğan Kaya: *“Az sözle çok anlamın ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, 7 heceli, müstakil dörtlüklerden oluşan anonim şiir.” (Kaya, 2010: 476)*

Ali Çelik: *“Genellikle yedi heceli müstakil dörtlüklerden ibaret olan bu kısa ve özlü şiirler, Türk dünyasında en çok sevilen ve en yaygın tür olma özelliğini yıllardan beri sürdürmektedir.” (Çelik: 2005: 17)*

Erman Artun: *“Halk şiirinin en küçük nazım birimidir. Bir dörtlükten meydana gelir. Genellikle yedi hecelidir. Kafiye örgüsü: aaba şeklindedir.” (Artun, 2011: 102)*

Cemâl Hoca manilerini her şiirin sonunda birer tane olmak üzere defterine yazmıştır. Şiirlerin sonuna yazılan manilerin dışında bağımsız olarak yazılan maniler de vardır. Bu manilerin tamamı dörtlükler halinde ve aaba uyak düzenindedir.

Aladağ’ın aralı	a
Yaylaları sıralı	a
Gel bak sevdiğim güzel	b

Bu yaylanın maralı (Ş.136, d) **a**

Halk şiirinde maniler genellikle yarım uyak ile söylenmektedir. “Mevcut maniler göz önünde tutulduğunda yarım kafiye ile söylenmiş örneklerin yüzde itibariyle çoğunluğa ait olduğu görülür.” (Kaya, 2010: 480) Ancak Cemâl Hoca’nın manileri bunun tersine genellikle tam uyak ile söylenmiştir:

Bağmana bak **kâr**ında
Bağçasında **bar**ında
Güzel, güzel olmalı
Nâmusunda **ar**ında (Ş.136,a)

Cemâl Hoca'nın bilinen bütün manileri hecenin yedili biçimiyle söylenmiştir ve bunlar genellikle 4+3 duraklıdır. Yedi heceli şiirlerde durak genellikle bu olmakla beraber kimi zaman aşağıdaki örneklerde olduğu gibi 5+2 veya 3+4 biçiminde duraklanmış dörtlükler de görülür:

Her dert âşığa / gelir	(5+2)
Hem yaraşığa / gelir	(5+2)
Çorbaya ne / doğrarsan	(4+3)
Mutlak kaşığa / gelir (Ş.136, h)	(5+2)

“Manilerde asıl anlam son iki dizede bulunmaktadır. Özellikle ilk iki dize bu anlamı hazırlayıcı nitelikte olan sözlerle yüklüdür. Bu ilk iki dizeye doldurma dizeleri denmektedir.” (Yardımcı, 2008: 24) Cemâl Hoca'nın manilerindeki doldurma dizeler şöyle örneklenebilir:

Âşık der ki ara sar

Ağ üstüne kara sar

Derdim derûnumdadır

Melhem getir yara sar (Turan, 2007: 376)

Cemâl Hoca pek çok konuyu halk şiirinin en yaygın biçimi olan maniler yoluyla söylemiştir. Bunlar içerisinde sevda manileri ağırlıklı olarak yer almaktadır. Âşık, sevda manilerinde içindeki aşk ateşini, sevgiliye olan özlemini ve onunla ilgili olan hayallerini dile getirir.

Âşık ataşsız yanmaz

Yanmayanlar dayanmaz

Dolandım yar yastığın

Uyan dedim uyanmaz (Ş.136, ö)

Cemâl Hoca sevda manilerinden sonra en çok maniyi dini konular üzerine söylemiştir. Onun dini-tasavvufi eğilimleri manilerde de kendisini göstermiştir:

Sen de lâsın, ben de lâ
Sultan da lâ, han da lâ
Bir tek Allah bâkidir
Bu kevn ü mekân da lâ (Turan, 2007: 374)

“*Kültür ve medeniyet tabakalarımızın maddî ve manevi malzemesini aksettiren mâniler tabii olarak bestesiz veya âşıklar tarafından hususi makamlarla söylenmektedirler.*” (Elçin, 2001: 282) Cemâl Hoca bir saz şairi olmasına ve şiirlerini genellikle sazı ile birlikte söylemesine rağmen; onun, manileri nasıl bir makamla söylediğine dair bugüne ulaşan bir bilgi yoktur. Bu nedenle Cemâl Hoca'nın kendi elyazması defterinde bulunan maniler, aslında bu ürünlerin yalnızca yazılı kaynağını oluşturabilmektedir.

4.1.2. KOŞMA

Koşma: Türk Halk şiiri nazım biçimleri içinde yaygın olarak kullanılan ve çok sevilen bir nazım türüdür. Hece ölçüsünün 7'li, 4+4=8'li, 5+3=8'li, 3+5=8'li, 5+5=10'lu, 6+5=11'li veya 4+4+3=11'li kalıplarıyla kullanılır. Bunlardan başka kalıpların karışık olarak kullanıldığı koşmalar da vardır. Koşma dört dizeli bentlerden oluşur. Dörtlük sayısı beşten fazla olan koşmalar bulunmakla birlikte, genelde koşmanın dörtlük sayısı üç ile beş arasında değişir.

Koşma, halk şiirinin mani dışında kalan hemen her türüne biçim bakımından kaynaklık etmiştir. Özellikle 11'li biçimler koşmadan türemiştir.

Koşmanın geniş bir konu yelpazesi vardır. Âşığın ufku nasıl uçsuz bucaksızsa, koşmanın konuları da o ölçüde uçsuz bucaksızdır. Bu demektir ki âşığın duygu ve düşünce dünyasını oluşturan tüm unsurlar koşmanın konusu olabilir. Koşma,

konuları bakımından çeşitlilik gösterse de, genel çerçevede belirli konular üzerine yoğunlaşır.

“Sevgi” ve “doğa”: koşmanın başlıca konularıdır. Bu iki konunun temelinde “güzel” anlayışı yatar. “Güzel olan şey” -ister bir insan isterse de bir doğa unsuru olsun- güzel olması nedeniyle âşıkta birtakım hisler uyandırır ve onu koşma söylemeye iter. Bu nedenle pek çok koşma, *güzel*’den alınan ilhamla söylenmiştir.

“Koşma bir âşığın kendi duygu, düşünce, görgü ve dileklerini ifade etmek için baş vurduğu ilk ve asıl yoldur. Koşmak kökünden türeyen koşma, hemen hemen Halk edebiyatında şiir sözünün en anlamlısı olacak kadar yayılmış ve genişlemiştir.” (Yardımcı, 2008: 332) Aşağıda Cemâl Hoca’nın “zamanı geldi” ayağıyla söylemiş olduğu güzelleme türündeki bir koşması incelenmiştir.

Gene bahar oldu dağlar başında
Güzellerin seyran zamanı geldi
Tûtîyâlar tüter yar yokuşunda
Her çiçeğin elvan zamanı geldi

Cümle kuşlar muradına yetecek
Dudu, kumru bağçelerde ötecek
Süsen, sünbül kırmızı gül bitecek
Bülbüllerin figan zamanı geldi

Cemâl Hoca destan oldun dillere
Nedendir gözyaşın döndü sellere
Bizim çimenlere bizim göllere
Sunaların konan zamanı geldi (Turan, 2007: 118)

Koşmaların büyük çoğunluğu 11 heceli olduğu gibi bu koşma da 11 hecelidir ve 6+4 duraklı olarak söylenmiştir. Uyak örgüsü abab/cccb/dddb biçimindedir. İlk dörtlüğün ikinci dizesinde başlayan ayak her dörtlüğün sonunda icra edilmiştir: “...

seyran zamanı geldi” ayağı her dörütlüğün sonunda sırasıyla “elvan/ figan/ konan zamanı geldi” biçiminde geniş ayakla devam etmiştir.

Koşmada her dizenin sonunda anlam ve görevi bir yapılar tekrar etmiş ve bu yapılar redifi oluşturmuştur: “-ında, -ecek, -lere”. Uyak ise “*nazımda ahengi yakalamak için, bulunduğu yere bakılmaksızın kullanılan dizeler arası her türlü ses benzerliğidir.*” (Yardımcı, 2008: 325) Buna göre şiir üzerin koyu harflerle gösterilen sesler uyağı oluşturmaktadır. Bu ses benzerlikleri dize sonlarında olabildiği gibi dize ortalarında da karşımıza çıkmaktadır. “Güzellerin, çiçeğin, bülbüllerin, sunaların” sözcükleri kendi aralarında; “seyran, elvan, figan, konan” sözcükleri ise yine kendi aralarında ses uyumu yakalamışlardır.

Koşmalar işledikleri konulara göre güzelleme, taşlama, koçaklama, ağıt gibi adlarla anılırlar. Bu koşma güzelleme türündedir. Güzelleme Doğan Kaya tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Güzelliği konu edinen koşma türü. Sevgili, bağ, bahçe, at, dere, dağ, köy, kent vs. gibi beğenilen ve gönül verilen nesne ve kavramlar için söylenmiş pek çok güzelleme vardır. Bunların içinde en fazla sevgili için güzelleme söylenmiştir.*” (2010: 349) Bu koşma baharın gelmesiyle doğanın ve insanların canlanmasını anlatan bir güzellemedir. Baharın gelişi hem doğayı hem de insanların kalbini ısıtmıştır. İnsanların yaşama sevinci artmış, iç dünyaları çiçekler gibi renklenmiştir. Bu mevsim güzellerin de meydana çıktığı, âşıkların önünde boy gösterdiği mutlu ve sevgi dolu bir mevsimdir. Güzeller doğadan ilham alıp kendi güzelliklerine güzellik katarak bu tabloyu tamamlamışlardır.

4.1.3. SİCİLLEME

Sicilleme özellikle Doğu Anadolu-Azerbaycan bölgesi âşıklarının kullandığı şiiirlerdir. Karşılı bir âşık olarak Cemâl Hoca'da sicillemeler söylemiştir. Sicilleme sözcüğü çeşitli kaynaklarda şöyle tanımlanır:

Mehmet Yardımcı: “*Sicilleme Azerbaycan anonim halk şiiiri örneği olmakla birlikte Doğu Anadolulu, özellikle Kars yöresi âşıklarınca kullanılan bir türdür.*” (Yardımcı, 2008: 407)

Doğan Kaya: “*7-16 hece ile aynı kafiyeli en az 10 dizeden oluşan bent yahut bentlerle söylenen; nasihat, millilik, mistik ve belli bir inanç konularındasöylenmesi gerekenlerin sayılıp döküldüğü şiiirlerdir.*” (Kaya, 2010: 660)

Erman Artun: “*Âşık edebiyatında sicilleme, aynı zamanda İç ve Doğu Anadolu, özellikle Kars yöresi âşıklarınca kullanılan bir şekildir.*” (Artun, 2001: 104)

Cemâl Hoca'nın bir sicillemesi 12'li dizelerden oluşmuş toplam yedi bentlik bir sicillemedir. Bu sicillemenin son benti şöyledir:

Cemâl Hoca, Yezîd'i yaratapşur kahr ola
Ah çekuben ağla, gel zara tapşur kahr ola
Lânet âl-i Yezîd'e ere tapşur kahr ola
Yüz on dört suredeki sırta tapşur kahr ola
Hazret-i nurdan düşen tere tapşur kahr ola
Yüz suhûfun serveri çâr'a tapşur kahr ola
Bin bir kelâm tuhfesi Tûr'a tapşur kahr ola
Bu davayı te'hir et haşre tapşur kahr ola
'Al-i Yezîd sevkolur nara tapşur kahr ola
Alır bu tadı anda BİR'e tapşur kahr ola
Hüseyn atdan düştü sahrâ-i Kerbelâ'ya
Cibrîl, Kurban, Haber ver kabrinde Mustafâ'ya
(Turan, 2007: 356)

4.1.4. DESTAN

“*Âşık edebiyatında destan âşıkların sevgilerini kahramanlık olaylarını, günlük olaylarla ilgili kimi durumları ve bazı acıklı olayları anlattıkları biçim olarak halk edebiyatı nazım türlerinden koşmaya benzeyen, koşmadan dörtlük sayısı, konu, anlatım ve ezgi yönünden ayrılan halk şiiri türü olarak tanımlanır.*” (Yardımcı, 2008: 377)

Biçim bakımından değerlendirildiğinde, destanlar dört dizeli bentlerden oluşur. Bu bentlerin sayısı seçilen konuya, âşığın yaratma gücüne ve tercihinin göre değişir; ancak en azından koşmanın bent sayısını aşacak kadar fazladır.

Destan, hikâye etme esasına dayandığı için uzun soluklu bir anlatıma elverişlidir. Bu özellik, âşıkları olabildiğince fazla bentle destan söyleme yoluna götürmüştür. Kimi destanların bent sayısının 100’ü geçiyor olması; yukarıda bahsedilen *seçilen konun, âşığın yaratma gücünün ve tercihinin* olduğu kadar hikâyeci anlatımın da bir sonucudur.

Konuları Bakımından Destanlar

- Yaş Destanları
- Kadın ve Aile Hayatını Anlatan Destanlar
- Ticari Hayatla ve Mesleklerle İlgili Destanlar
- Savaş Destanları
- Toplumsal Yergi, Taşlama ya da Eleştiri Niteliğindeki Destanlar
- Öğüt Destanı
- Dünyadan, Felekten ve Kaderden Yakınma Destanları
- Elifnameler
- Ağıt Niteliğinde Olan Destanlar
- Yurt köşelerini Öven Destanlar

4.1.4.1. Yaş Destanları

İnsanoğlunun doğumundan ölümüne kadar süregelen varoluş serüvenini her bir yaş dönemlerine göre ayrı ayrı ele alan ve zamanla halk şiirinde bir geleneğe dönüşen destanlara yaş destanları denir. Konuları bakımından değerlendirildiğinde destanların bir türü olarak karşımıza çıkan yaş destanları; *Yaşnâme*, *Yaş Türküsü*, *Ömür Destanı*, *Hayat Destanı*, *Vücutname* ve *Mahrasnâme* gibi isimlerle de bilinmektedir. Yaş destanları için:

Cem Dilçin: “İnsanoğlunun doğumundan ölümüne değin geçirdiği yaşam evrelerini anlatan destanlardır.” (Dilçin, 1983: 331)

Doğan Kaya: “*Yaşnâme*, âşıklar tarafından ortaya konulan ve insan hayatının ana rahmine düşmesinden ölümüne kadar olan safhalarının yaş kademelerine göre konu edildiği destanlardır.” (Kaya, 2004: 11) tanımını yapmaktadır.

Halk şiirinin pek çok türünde ve biçiminde şiir söyleyen Cemâl Hoca, yaş destanlarına da kayıtsız kalmamış; kendi duygu, düşünce ve deneyimlerini konu alan bir yaş destanı vücuda getirmiştir. Koşma tarzında söylenmiş otuz dokuz dörtlükten oluşan bu destan, hacimli yapısıyla ve zengin içerik özellikleriyle halk şiirindeki en değerli yaş destanları arasındaki yerini almıştır. Aşağıdaki bölüm bu destandan alınmış seçme dörtlüklerdir:

Mevcudattan hiçbir eser yok iken
Emroldu huzur-ı Rahman göründü
Orda ruhlar cem oldular kemâkân
Vahdet hanesinde seyran göründü

...

Üç yaşımda sundum yemeğe kaşık
Beş yaşımda oynuyor idim aşık
Altısında oldum halka bulaşık
Bazı başım kırık al kan göründü

...

On altıda öttüm misal-i bülbül

On yedi bağımnda açılmadı gül
On sekiz yaşımnda kıldım tevekkül
Divane dil vasl-ı cihan göründü

...

Yigirmi altıyı yediyi geçtim
Yigirmi sekizin burcundan aştım
Yigirmi dokuzda durdum dolaştım
Otuz davet etti mihman göründü (§.114)

Cemâl Hoca'nın kendi yaşam deneyimlerini temel alarak kurguladığı bu destan, onun özel hayatıyla ilgili bazı bilgilere yer vermesi bakımından önemlidir. Cemâl Hoca, destanına kendi kişiliğini ve yaşam deneyimlerini yansıttığına göre, destandan hareketle onun hayatıyla ilgili ipuçları yakalanabilir. Bu açıdan bakıldığında destan, Cemâl Hoca'nın biyografisine ışık tutmaktadır. Nitekim yaş destanından alınmış aşağıdaki örnekler, Cemâl Hoca'nın biyografisini ortaya koymada bir belge gibi kullanılabilir:

Dokuzunda derc eyledim hesabı
Suale verirdim bazı cevabı
Pederim elime verdi kitabı
Okudum heceyi Kur'an göründü (§.114)

dörtlüğü Cemâl Hoca'nın, babası Abdullah Hoca tarafından dine teşvik edildiği ve Kur'an ile tanıştığı fikrini düşündürmektedir. Onu ileride din hocalığına götürecektir; yani Cemâl Hoca'yı "*Cemâl Hoca*" yapacak din bilgisinin temeli o henüz dokuz yaşındayken atılmıştır.

On yaşımnda sarf u nahva giriştim
Bilmediğim hocalarda soruştum
Şükr olsun bu in'ama yetiştim
Okur yazar oldum meydan göründü (§.114)

dörtlüğü âşığın, on yaşında okuma yazma öğrenip *sarf u nahv* denilen dile yönelik derslerle ilgilendiğini ortaya koymaktadır. Dörtlüğün ikinci dizesi olan “*bilmediğim hocalardan soruştum*” ifadesi de âşığın eğitim gördüğü ve öğrenmeye hevesli olduğu anlamlarına gelmektedir.

Şimdi **yetmiş beşe** bastım ayağı
Daha ele geçmez gençliğim çağı
Döküldü bahçemin dalı budağı
Kocalıkta her bir nişan göründü

dörtlüğü, yaş destanının Cemâl Hoca yetmiş beş yaşındayken yazıldığını, bunun da 1957 yılına karşılık geldiğini ortaya koymaktadır.

Türk kültüründe insan hayatı, genellikle inişli çıkışlı bir merdivene benzetilir. Türk edebiyatının büyük şairlerinden Ahmet Haşim’in ünlü “*Merdiven*” şiirinde ömrün bir merdivene benzetilmesi, aslında öteden beri halk arasında var olan bir düşüncedir.

Bu düşüncenin bir yansıması Cemâl Hoca’nın yaş destanında görülmektedir. Nasıl ki çocukluk ve gençlik hayat merdiveninin çıkış basamakları ise; yaşlılık da o merdivenin iniş basamaklarıdır. Çıkış basamakları Cemâl Hoca’nın “*Günden güne güller gibi açıldım*” dediği civan çağları iken; iniş basamakları ise “*söküldü bahçemin dalı budağı*” dediği ihtiyarlıktır.

Her âşık, kendi duygu ve düşünce dünyasına göre yaşlar hakkında değerlendirme yapar. Bu nedenle herhangi bir yaşa ait sevinç, üzüntü, farklı bir âşık tarafından başka yaşta karşımıza çıkabilir. Ancak hepsinde ortak bir özellik vardır ki o da hayatın faniliğidir. Hangi yaşta ne yaşanırsa yaşansın her canlı ölümü tadar, yani “*menzil biter ahrete yol görünür.*”

Cemâl Hoca da *dünyanın kimseye baki olmadığı* gerçeğini yaşnâmesinin sonunda dolaylı olarak hatırlatır. Hayat bir kervandır: bu kervana gelen herkes bir gün göçecektir. Bu göç, bu dünyadan öte dünyaya göç anlamına gelir; yani ölümdür.

Ya Rab beni affet ben bir beşerim
Aceb bundan sonra kaç gün yaşarım
Yaşasam ne bir gün burçtan aşarım
Çünkü her gelene kervan göründü (Ş.114)

Biçim unsurları incelendiğinde, yaş destanının 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş otuz dokuz dörtlükten oluştuğu görülür. Koşma tarzında söylenmiş bu destanın uyak düzeni ise şu şekildedir: abab, cccb, dddb, eeeb...

Şiir döner ayaklıdır; aynı sesi içeren farklı sözcüklerden meydana gelmiştir. Destadaki ayak “... *Rahman göründü*” olduğu için, “*Rahman*” sözüne uyabilecek “*seyran, derman, ferman, ayan, iman, cihan, zindan, insan, yeksan, umman, ihsan, kaftan, lisan, kan, çoban, Kur’an, meydan, irfan, Suzan, figan, ervan, duman, yaran, nişan....*” gibi sözcükler dörtlüklerin son dizelerinde kullanılmıştır.

Genel olarak yaş destanları; kafiye, uyak, durak gibi teknik yönlerden zayıftır. (Kaya, 2004: 20) Cemâl Hoca’nın Yaş destanı da diğer âşıkların yaş destanları gibi teknik yönden güçsüzdür. Bu güçsüzlük Yaş destanı, diğer heceli veya aruzlu türlere kıyaslandığında belirgin olarak görülür:

- Diğer heceli türlerde **dar ayakları** -diğer bir deyişle **zor ayakları**- kullanarak hünelerini sergileyen Cemâl Hoca, yaş destanında ise **geniş ayak** kullanarak daha rahat ve iddiasız bir anlatımı tercih etmiştir. Bu durum geniş ayağın fazla dörtlük söylemeye elverişli yapısından ve destan tarzı şiirler için uygun bir ayak olmasından kaynaklanmaktadır.

- Yedi, sekiz, on ve on bir heceli koşmalarında **duraklara** önem veren ve neredeyse tüm duraklı ölçüleri kullanan Cemâl Hoca, yaş destanını on birli hece ölçüsüyle; fakat duraksız bir biçimde söylemiştir.

- Heceli veya aruzlu şiirlerde uyak ve redif konusunda titiz davranan Cemâl Hoca, yaş destanında aynı titizliği göstermemiştir. Örneğin, yaş destanının ayağı “... Rahman göründü” olmasına rağmen, on sekizinci dörtlükte ayağa uymayacak biçimde “... kan yaşı göründü” ifadesi yer almıştır.

4.1.4.1. Kadın ve Aile Hayatını Anlatan Destanlar

“Kadın ve aile hayatını anlatan destanlar özellikle kadın konusunu, karı koca hayatını ve aile yaşamının kimi zaman gerçekçi, kimi zaman da gülünç yönlerini işleyen bu tip destanlara âşıkların şiirleri arasında sık sık rastlanmaktadır.” (Yardımcı, 2008: 385)

Her avrata teslim etme kendin
Avrat var akıllar alana benzer
Avrat var sus gezer atar kemendin
Halka gizli tuzak kurana benzer

Avrat var işinde kılar sebâtı
Destinde cem etmiş hak berekâtı
Avrat var lastiğe dönmüş suratı
Çıradan süzölmüş katrana benzer

Avrat var daima fitnelik düzer
Şap ile şekeri bir kabda ezer
Avrat var bir demde beş sokak gezer
Poşadan post çalar cingâna benzer

Avrat var hem içi hem dışı zahir
Avrat var şanıyla şöhrete mâhir
Avrat var bir sözü bir hokka zehir
İt gibi çemkirir, sırtlana benzer (Turan, 2007: 231)

4.1.4.2. Ticari Hayatla ve Mesleklerle İlgili Destanlar

Toplumun nabzını tutan Cemâl Hoca, ticarî hayatı ve meslekleri de şiirlerinde işlemiştir. Bakkal, bezzaz, kafâf, terzi, kalaycı, emirci, nalband, rençber, hoca, zabıta, sarraf, memur, muhafız, tahsildar, kaptan, asker, sayyad, avcı, canbaz, tabip, doktor, cerrah, hekim, hallaç gibi meslek erbabını ve onların toplum hayatındaki yerlerini destansı bir anlatımda dile getirmiştir:

“Ticarette zulüm hakka yaramaz
Zulümkâr olanlar hayır göremez
Merhametsiz hiç insafi aramaz
Düşünmez ki bir gün girer zindana

Şimdi de gelelim terzi gardaşa
Onunki de sermayesiz bir pişe
Değeri üç ise dikerim beşe
Diyer makas çalar kara kaftana

Kalaycılar acep nasıl barına
Tûtiyâyı sürter kalay yerine
Bunun da kazancı benzer irine
Çünkü kurşun sarar hisli kazana

Bilmem ki nasıldır demirci baba
O da böyle yapıyor mu acaba
Ocak karşısında dönir kebaba
Gerek ustam tiz uymasın şeytana” (Ş.6)

4.1.4.3. Savaş Destanları

“Bir savaşı görmüş, ya da başkasından dinlemiş şairin, gördüklerini ya da duyduklarını “nazmen” anlattığı destanlardır. Bu tür destanlar, gerçeğe bağlı olduğu sürece tarihe yardımcı bir kaynak olabilirler.” (Dilçin, 1983: 315)

Dokuz yüz ellide Kore Savaşı
Temaşağâh oldu cihana Allah
Birleşmiş Milletler bel bağladılar
Tevrat, Zebur, İncil, Kur’ana Allah

Bu meydana girdi Türkün tugayı
Kahraman askerler çekerler yayı
Tekbirlerle yâd ederler Hüdâ’yı
Sığınırlar ism-i Rahman’a Allah

Türk erinin ünü gelir derinden
Din yolunda geçer can u serinden
Yarub çıktı kızıl piç çemberinden
Boyandı düşman al kana Allah” (Ş.35)

4.1.4.4. Toplumsal Yergi Niteliğindeki Destanlar

Toplumsal yergi niteliğindeki destanlar toplumdaki kötü gidişi, bozulan ahlaki değerleri, siyasi düzenbazlıkları eleştiren destanlardır. “*Düzen yergileri de diyebileceğimiz bu yergiler siyasal niteliklidirler. Genel bir yakınma niteliği taşıyanlar olduğu gibi yer yer kavga şiiri gösterenler de bulunur*” (Zelyut, 1982: 72)

Cemâl Hoca halkingören gözü, işiten kulağıdır. O, toplumsal bozuklukları, ahlakî çöküntüleri şiirlerinde eleştirilerek işlenmiştir.

Ne olsa da bu dünyada
Her işte kârsız yalancı
Hiçbir şeyden ibret almaz
Abursuz, arsız yalancı

Camış dese, öküzü yok
Evinde tavla, tazı yok
Tavlada çoğu azı yok
Tavuksuz, tarsız yalancı

Yalan söyler katar katar
Aladağ'dan fındık atar
Kuru yerde balık tutar
Çengelsiz, torsuz yalancı

Dembedem şeytana uyar
İmansız, mazluma kıyar
Herkesi lekeli sayar
Kendini kirsiz, yalancı” (Ş.39)

4.1.4.5. Öğüt Destanı

Cemâl Hoca hayatını insanın ve halkın eğitime adanmış için şiirlerinin hemen hepsinde didaktik öğeler vardır; ancak öğüt destanlar doğrudan öğretici olma amacı ile yazılmış destanlardır.

Anadan doğunca ömür olursa
Elbet herkes için var ihtiyarlık
Seksende, doksanda kemal bulursa
Gençliği torbaya kor ihtiyarlık

İstediği işi kimseye demez
Gönül arz ettiği yere gidemez

Nefsi yufka olur sabır edemez
Her gördüğünden umar ihtiyarlık
Ellisinde her düzeni bozulur
Altmışında damarları süzülür
Güzelleri görse bağı ezilir
Ne fayda gözlerde hor ihtiyarlık

Hopsuzdur, kötani hamdan sökemez
Demiri eğilmiş tohum ekemez
Gergedan bunun yükünü çekemez
Kimse kaldıramaz zor ihtiyarlık (Ş. 49)

4.1.4.6. Elif-nameler

“Elif-nâme kelime manası itibariyle; Arap alfabesinin ilk harfi olan elif ile yazılmış, küçük kitap, risâle, varak anlamlarına gelen nâme sözünün birleşmesinden meydana gelmiş birleşik isim olup, divan, âşık ve dinî-tasavvufî Türk Edebiyatlarında kullanılan bir türdür.” (Güzel, 2006: 634) Elifnameler, Osmanlı Türkçesindeki otuz üç harfin genellikle dize başında alfabetik sıralanması ile oluşturulmuş başta dini konular olmak üzere pek çok konuyu ele alan manzum eserlerdir.

Mehmet Yardımcı elif-nameyi şöyle tanımlamaktadır: *“Elifname, Arap harflerinden birincisi olan elif ile kitap, risale, varak anlamlarına gelenname sözünün birleşmesinden meydana gelmiş bir birleşik isim olup bir manzume çeşidinin adı olarak kullanılan bir edebi terimdir.”* (Yardımcı, 2008: 405)

Halk şiirinde elif-nameler genellikle dörtlüklerle yazılır; ancak beyitlerle oluşmuş örnekleri de vardır. Cemâl Hoca'nın divan edebiyatına olan eğilimi elif-namesini beyitlerle söylemesine neden olmuştur.

Elif, Allah besdir bana istemem ağyârını

Ba, basîrdir hem âlimdir âlemin esrârını

Ta, temenni eylerim lutfundan ayırma bizi

Sa, sakîldir gönlüme verme fena efkârını

Cim, cemâlin hürmetine kıl bize lütf keremi

Ha, hayat ver kalbimize yad et sen yarını

Ha, halayıktan nice azdı şeytana uyar

Dal, delili nola gelse def ede eşrârını

Zâl, ziyadedir bu nâsın meyli şerre ah u vah

Sin, selâmet eyle Yâ Rab ehl-i iman varını

Şin, şakîler zümresine yazma bizi el-aman

Sad, sadâkatta bize ver cennetin açarını” (Ş. 132)

4.1.4.7. Ağıt Niteliğinde Olan Destanlar

İnsanoğlunun çevresinde meydana gelen her türlü olay, onun duygu ve düşünce dünyasını biçimlendiren bir unsurdur. Bireyi veya toplumu yakından ilgilendiren olaylar; doğrudan görülmüş veya dolaylı olarak öğrenilmiş gerçekler; sevinç, üzüntü, heyecan, korku gibi duygular bu unsurlardandır.

İnsanı derinden etkileyen olayların başında *ölüm* gelir. “**Gelimli gidimli, sonu ucu ölümlü**” dünya, yaşayan her canlıya bu olayı tattıracaktır. Ölümün zamansız gelmesi ve kalan sağlara tarifsiz acılar bırakması; ölümü daha da trajik bir karaktere sokmaktadır. Özellikle, insanlar arası ilişkilerin sıcak ve içten olduğu devir ve kültürlerde bu trajik olay daha da etkilidir.

Hayatta kalanlar bu ıstırapı dindirmenin, *âşıklar* da halkı ölüm olayından haberdar etmenin, yaşam/ölüm konusunda bilgilendirmenin ve hafızaları diri tutmanın yollarını ararken *hayatta kalanlar* ve *âşıklar* doğal olarak ağıtlarda buluşurlar. Birkaç kaynakta **ağıt** için yapılan tanımlar şöyledir:

Cem Dilçin: “*Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirleridir.*” (Dilçin, 1983: 342)

Mehmet Yardımcı: “*Ölenlerin arkasından söylenen ve ezgili halk şiirleri olan ağıtlar toplumda yaygın olarak bilinen, önemli bir yeri ve çeşitli özellikleri bulunan, çevresindekilerden farklı bir kişiliğe sahip olan ya da ölüm olayı farklı olan kimselerin ölümü ile duyulan acıyı dile getiren şiirlerdir.*” (Yardımcı, 2008: 359)

Doğan Kaya: “*Başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ve manzum ürün.*” (Kaya, 2010: 36)

Ağıtların âşık tarzı destan formunda söylenmesi, konuları bakımından sınıflandırılan destanların **ağıt niteliğindeki destanlar** denilen türünü oluşturmaktadır. Buna göre ağıt niteliğindeki destanlar: acı olayları ve daha çok da ölümü konu alan, hikâye anlatma esasına dayanan ve koşma-/ mani/divan biçimlerinde oluşturulan destanlardır.

Ağıt niteliğinde destan söyleyen âşık, her sanatçı gibi içinde doğup büyüdüğü gelenekten, yaşadığı sosyo-kültürel hayattan etkilenenir. Onu yaşadığı olaylardan ve içinde buldukları hayat şartlarından ayrı tutmak imkânsızdır. Bu nedenle âşık, almış olduğu kültürü, çağında yaşadığı ve yaşamakta olduğu olayları doğrudan veya dolaylı olarak destanına yansıtır.

Yaşamı boyunca çevresinde olup biten her türlü olaydan, özellikle de toplum hafızasında yer eden ölüm gibi acıklı olaylardan etkilenen bir âşık olarak Cemâl Hoca, kendi çağında bizzat gördüğü, görmese bile hafızasında kalanlarla hatırladığı

olayları destan haline getirmiştir. “Kazada Ölen Gelinin Destanı” ağıt niteliğindeki destanlardan biridir.

Kazada Ölen Gelinin Destanı, biçim ve içerik özellikleri itibariyle ağıt niteliğindeki destanların başında gelir. Bu destan düz koşma biçiminde ve 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Destanın uyak örgüsü abab/cccb/dddb/eeeb/fffb biçimindedir. Dörtlük nazım birimiyle söylenen destanın bugün yalnızca kırk üç dörtlüğü bilinmektedir.

Destanda ele alınan konu *ölüm* olduğundan, destanın olay örgüsü bu ölümü hikâye etmeye dayanır. Âşık, destanın giriş kısmında “*dokuz yüz kırk yedi teşrin ayında*” diyerek olayın tarihine; “*Bak ki ne âfât geldi Kağızman’a*” diyerek de olayın yerine işaret etmiştir. Destanın ilk dörtlüğü şöyledir:

Dokuz yüz kırk yedi teşrin ayında

Bak ki ne âfât geldi **Kağızman**’a

Bir bahtı kara gelinin toyunda

Davetiyeler dağıtılmış her yana (Ş.12)

İlk dörtlükten sonraki dörtlükler olayda kimlerin olduğunu, olayın nasıl gerçekleştiğini anlatan dörtlüklerdir. Gövde kısmı diyebileceğimiz bu bölümde *bin dokuz yüz kırk yedi yılı teşrin ayında Kağızman’da* bir gelinin düğünü ve sonrasında yaşananlar betimlenmiştir. Her yandan davetçilerin çağırıldığı, düğün yemeğinin yendiği böylesine mutlu bir günde gelin baba evinden alındıktan sonra yolda bir araba kazası geçirilmiştir. Gelinin ve beraberinde pek çok kişinin öldüğü, geri kalanlarınsa yaralandığı bu kaza, destanın gövde bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Destanın gövde bölümü alınmış seçme dörtlükler şöyledir:

Keyfler büsbütün olunca hürmetten

Gelin evine gitmişler cümleten

Yazmışlar cehizi hep tamamen

Kıymeti vurulup çıkmış beyana

...

Haydi götürelim demişler gelini
Demişle ama sen de dinle dalını
Bezemişler, bağlamışlar belini
Zernişan kemeri gülgez kaftana

...

Sürerken kamyonu her hal ki şaşmış
Yoldan çıkıp bir bayıra yanaşmış
Nenenin elceği elinden düşmüş
Araba devrölüp gider bir yana (§.12)

Ağıt niteliğindeki destanların kapanış kısmı, gövde kısmından sonra destanın bittiğini ifade eden bir veya iki dördlükten oluşur; ancak *Kazada Ölen Gelinin Destanı*'nın yalnızca ilk kırk üç dördlüğü bilinmektedir. Destanın gerçekte kaç dördlükten meydana geldiğinin ve kapanış bölümünün nasıl olduğunun bilinmiyor olması destanın tam ve doğru incelenmesine engel olmaktadır.

Ağıt niteliğindeki destanlarda anlatıcı ya hikâyenin kişilerinden biridir ya da bu hikâyede rol almayan, olayların dışında kalmış birisidir. Bu destanın anlatıcısı; *yazar anlatıcı* olarak karşımıza çıkan Cemâl Hoca'nın kendisidir.

Destan, hikâyedeki kişilerin Cemâl Hoca'dan bu acı ölüm olayını duyurmasını dilemeleri üzerine kaleme alınmıştır. Ölenler ve geride kalanlar Cemâl Hoca'dan bu dertlerini destan ederek cihana duyurmasını istemişlerdir:

Yaralı kız gelin düşmez mi vaya
Sızıltıları çıkarmış semaya
Demişler duyurun dertli hocaya
Derdimizi destan etsin cihana (§.12)

4.1.4.8. Yurt köşelerini öven destanlar

Destanlarda anlatım hikâye etme temeline dayanır. Bir olayın etraflıca betimlenmesi ve okuyanlara/ dinleyenlere ders vermesi en önemli iki amaç olduğundan, destanlarda duygusal öğelere pek rastlanmaz. Ancak yurt köşelerini öven destanlarda durum farklıdır; bu destanlarda doğanın, çevrenin, pastoral unsurların güzellikleri içten bir duygusallıkla anlatılır.

Cemâl Hoca, “doğa” temalı şiirlerinin birkaçını destan formunda söyleyerek yurt köşelerini öven destanlar vücuda getirmiştir. Yurt köşelerini öven destanlar şunlardır: **Aladağ’a Destan, Kağızman Destanı, Oluklu, Dumanımsın Sen Camuşlu.**

Yurt köşelerini öven destanlar içerisinde en hacimli olanı: **Aladağ Destanı**’dır. Duraksız 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş bu destan on sekiz dördlükten oluşmaktadır. Dördlükler koşma tarzında söylenmiştir. Destanın uyak örgüsü: *abab/ cccb/ dddb/ eeb/ fffb* biçimindedir.

Aladağ Destanı, döner ayakla oluşturulmuştur. İlk dördlükte “... *serin Aladağ*” biçiminde görülen ayak diğer dördlüklerde: “*yanın/ rüzgarın/ torun/ eserin/ pınarın/ yarin/ esrarın/ varın/ devrin/ intizarın/ ahûzarın/ karın/ barın/ siperin/ yadigarın Aladağ*” biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Aladağ Destanı’nın son üç dördlüğü aşağıdaki gibidir:

Yigirmi dört karye eteğinde var
Ser çekmiş semaya **serin Aladağ**
Yaylaların çimen çiçek nunufar
Tûtiyâdır her bir **yerin Aladağ**

Şarkında Kağızman bir yanın Aras
Garbın Sarıkamış sana eder naz
Seni hoş halk etmiş Hazret-i Feyyaz
Şen ola her bir **civarın Aladağ**

Ağrı dağı durur yokladım karşın
Cevahir mülküdür toprağın taşın
Bahar vakti her gün dumandır başın
Eksik olmaz **ruzigârın Aladağ** (§.49)

Aladağ Destanı, Yaşar Yasin Turan'ın hazırladığı ve bizim de çalışmamızda temel daldığımız kaynakta (Turan, 2007) on sekiz dörtlük olarak yer almaktadır; ancak destanın bu on sekiz dörtlük dışında üç ayrı dörtlüğü daha vardır ki bu dörtlükler de Metin Turan'ın “*Can İçredir Canan*” (Turan, 1992) isimli kaynağındadır. Destanın Yaşar Yasin Turan'ın kaynağında bulunmayıp Metin Turan'ın kaynağında bulunan üç dörtlüğü şöyledir:

Kürtler çadırları sende dzerler
Kalaylı taslara ayran ezerler
Güzelleri bölük bölük gezerler
Kimi hanım, kimi **torun Aladağ** (Turan, 1992: 92)

Garendeş'de bir çadırım olaydı
Sevdiğim yer sende hazır olaydı
Muratsızlar muradına ereydi
O vakit olurdu**m yârın Aladağ** (§.34)

Etrafta köylerin hep iek imen
Metin bir kalesin keş etmiş tümen
Alçak düşmanlara gz korkusun sen
Her yerde var bir **siperin Aladağ** (Turan, 1992: 94)

Cemâl Hoca'nın yurt köşelerini öven bir başka destanı: **Kağızman Destanı**'dır. Destan, duraksız 11'li hece ölçüsüyle ve koşma kafiye düzeninde söylenmiştir. Destanın uyak örgüsü: abab/ cccb/ dddb/ eebb/ fffb biçimindedir. İlk dörtlükte “...

halli Kağızman” biçiminde görülen ayak, diğer dörtlüklerde *pullu/ sümbüllü/ ballı/ marallı/ kemalli/ güllü/ selli/ dilli/ allı/ telli Kağızman* biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı sesi bulunduran farklı sözcüklerle meydana gelen bu ayak; döner ayaktır.

Söz varlığı bakımından incelendiğinde destanın arkaik sözcüklerden günümüzün güncel sözcüklerine, mahalli unsurlardan ölçünlü dildeki deyimlere kadar uzanan geniş bir söz yelpazesi olduğu görülür. Bunlarla birlikte “*misl-i cennet*” ve *ehl-i rağbet*” gibi Farsça tamlamalar da bulunmaktadır.

Destanın anlatımı betimleme yoluyla yapılmıştır. Bu betimlemeler, doğa unsurları ile anlamı kuvvetli ögeler arasında benzetme ilgileri kurularak oluşturulmuştur. “*Zümrüt şecerler*”, “*misl-i cennet*”, “*üstü cennet dağı*”, “*gelin-vâri yeşil allı Kağızman*” gibi ifadeler benzetme ilgisinin açıkça görüldüğü ifadelerdir.

Kağızman Destanı, incelememizde temel aldığımız kaynak (Turan, 2007) ile Metin Turan’ın hazırladığı “*Can İçredir Canan*” (Turan, 1992) isimli kaynaktan birtakım dize veya söz farklılıklarıyla karşımıza çıkmaktadır. Destanlar, kimi zaman eş anlamlı sözcüklerle kimi zamansa hece ölçüsüne ve dörtlükteki anlama uygun ve birbirine paralel olan söz gruplarıyla oluşturulmuşlardır. Bu nedenle kaynaklarda yer alan destanlar, ayrı ayrı varyantlar olarak görülebilir. Aşağıda bu iki varyant birbiriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır:

Kağızman’ın cenubunda dağı var
Manzaralı bir hoş halli Kağızman
Zümrüt şecerleri gülşan bağı var
Misl-i cennet allı pullu Kağızman

Cenubunda karlı yüce dağın var
Manzaralı bir hoş halli Kağızman
Zümrüt ağaçları gülşan bağı var
Cennet gibi allı pullu Kağızman

Sende vardır âşık sâdik takımı

Senda vardır sadık aşık takımı

Miskine yetime olur bakımı

Yoksula, öksüze olur bakımı

Çemçe dağın sağdan sola akımı

Çemçe dağın sağdan sola bakımı

Çimen çiçek mor sümbüllü Kağızman

Çimen,çiçek mor sümbüllü Kağızman

*Halkına bakarsan hep ehl-i rağbet
Varıban mescidde ederler taat
Severler mihmanı, yaparlar hürmet
Sofrası şekerli, ballı Kağızman*

*Üstü cennet dağı, eyledim nazar
Yel estikçe tüter, tütüyâ tozar
Baktım avgâhında hazallar gezer
Altı üstü hep marallı Kağızman*

*Halkı hoş huyludur Hkk'in sâdıki
Severler âlimi hem de âşiki
Cennet olsun bu zümrenin layıki
Edep erkânda kemalli Kağızman*

*Umaram affola kamu suçları
Doğruluktan ayrılmasın işleri
Hay Hak diyer gece ishak kuşları
Bülbülü çok, kızıl güllü Kağızman*

*Şimalinde Aras nehri akıyor
Cûş edende herkes seyre çıkıyor
Bahar vakti etrafını yıkıyor
İşte böyle azîm selli Kağızman*

...
*Seher vakti git bak neler var neler
Bülbül figanında rızâyı diler
Tûtî kumru Vedûd ismin okurlar
Gel dinle gel, şirin dilli Kağızman*

Ne güzel halk etmiş Hazret-i Hümkâr

*Halkına bakarsan hep ehl-i rağbet
Vararlar mecliste kılarlar taat
Severler mihmanı ederler hürmet
Sofrası şekerli, ballı Kağızman*

*Bu dağ cennet dağı eyledim nazar
Yel estikçe tüter, tütüya tozar
Baksam avlağında güzeller gezer
Altı üstü hep marallı Kağızman*

*Halkı hoş huyludur, Hakk'in sadıki
Severler alimi, hem de âşiki
Cennet olsun bu zümrenin layıki
Edep erkanında mslı Kağızman*

*Umarım affola kamu suçları
Günden güne hayra döner işleri
'Hey Hak' diyer gece ishakkuşları
Herkes için yangın halli Kağızman*

*Şimalinde Aras nehri hû çeker
İşiten aşığın kaddini bükür
Bahar vakti coşar dağları söker
Boz bulanık azim selli Kağızman*

...
*Seher vakti git bak neler var neler
Bülbül figanında rızâyı diler
Dudu kumru, vedud ismin okurlar
İşte böyle şirin dilli Kağızman*

Ne güzel yaratmış ol perverdigâr

*Bağlarında çeşit çeşit meyve var
Her bir tarafında çiçekler açar
Gelin-vâri yeşil allı Kağızman*

*Bağlarında türlü türlü meyve var
Her bir tarafında çiçekler açar
Mavi nergiz, kızıl güllü Kağızman*

*Cemâl'in gönlünün ziyneti sensin
Beş altı kazânın cenneti sensin
Bu ilin herhalde lezzeti sensin
Memliha memba'ı telli Kağızman*

*Cemâl'in gönlünün ziyneti sensin
Doğu illerinin cenneti sensin
Kars, Ağrı ilinin lezzeti sensin
İşler kayatuzun telli Kağızman*

(Ş.85)

(Turan, 1992: 95-96)

Cemâl Hoca'nın destanlarının hemen hepsi 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır; ancak 8'li hece ölçüsüyle yazılmış destan da yok değildir. **Oluklu**, 8'li hece ölçüsüyle koşma kafiye düzeninde oluşturulmuş bir destandır. Destanlarında koşma tipi uyağın genellikle abab/ cccb/ dddb/ eebb/ fffb biçimindeki örgüsünü kullanan Cemâl Hoca, Oluklu'da ise abcb/ dddb/eeeb/ fffb/ gggb biçimindeki örgüyü kullanmıştır. Bu özellikleriyle Oluklu, teknik yönden diğer destanlardan ayrılmaktadır.

Destanın ilk dörtlüğün ikinci dizesinde “... *Yezdan'ın Oluklu*” biçiminde görülen ayak aynı dörtlüğün son dizesinde “... *devranın Oluklu*”; diğer dörtlüklerin son dizlerinde “*mihmanın/ imanın/ revânın/ nânın/ çimenin/ mekanın/ merdanın/ kervanın/ hanumanın/ yanın/ şanın/ ihsanın/ gülşanın/ kötânın/ yaranın/ destanın Oluklu*” biçimlerinde aynı sesi barındıran farklı sözcüklerle, yani döner ayakla karşımıza çıkmaktadır.

Destanın döner ayakla söylenmiş oluşu, Cemâl Hoca'ya ait diğer destanlarda da sıkça gördüğümüz ve bu nedenle ortak özellik olarak kabul edeceğimiz bir özelliktir. Toplam on yedi dörtlükten oluşan destanın ilk üç dörtlüğü şöyledir:

Seni Âfâttan saklasın
Ulu Yezdan'ın Oluklu
Umaram ki böyle gide
İş bu **devranın Oluklu**

İsmin söylenir her dilde
Şanın şöhretin bülbülde
Hiç kesilmez gel ha gel de
Her gün **mihmanın Oluklu**

Zikredenin var Mevlâ'yı
Gençlerin çeker sevdâyı
Sever âşık, ulemayı
Ehl-i **imanın Oluklu** (Turan, 2007: 271)

4.2. ARUZ ÖLÇÜSÜNE BAĞLI ŞİİRLER

4.2.1. DİVAN

Divan, âşıkların yazdıkları ve gazel, murabba, muhammes, müseddes, musammat, müstezat biçimlerinden biriyle oluşturdukları şiiirdir.

Cemâl Hoca'nın aşağıda örneklendirdiğimiz divan biçimli şiiri 15'li hece ölçüsüne karşılık gelecek biçimde aruzun fâilâtün/ fâillâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla söylenmiş bir divanıdır.

Âşıkım aşka giriftar eyledi Mevlâ beni
Mecnunum dağlar başında gezdirir Leylâ beni

Zincir-i girdâbına düştüm halâsa çare yok
Neyledimse eyledi bu âleme rüsvâ beni

Aşk-ı mecâzî hakikat her ne ise bilmezem
Ala gözlülere meftûn eyledi sevdâ beni

Sinnim altmış iki oldu nefse gâlip olamam
Kıyl u kâlden kurtuluş yok aldatır dünya beni

Âşıkım, âşık mıyım ben de bilmem kendimi

Âlem içre saldı dile bu kuru da'va beni

Gel **Cemâl Hoca** bana bak mest-i müdam olmuşam

Vâlih ü hayran edendir bir melek-sîma beni (Turan, 2007: 324)

4.2.2. SEMAÎ

Semaî: Âşıkların aruzun Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlüns kalıbıyla yazdıkları şiirlerdir. Semaîler; gazel, murabba, muhammes, müseddes ve müstezat biçiminde olabilir. Cemâl Hoca semaî türünde de şiirler vücuda getirmiştir.

Yaşa bakma devâm etse nihâyet olacak doksan

Otuz, kırk, elli, altmıştır ya yetmişir ya da seksan

Senin bu ömrün içinde ne fayda var sana söyle

Kamu fi'lin yazılmıştır eğer yahşi eğer yaman

Kem olma kemliği gütme tevâzû kıl kamu nasa

Doğan kalmaz bu dünyada bir iki gün olur mihman

Münâfık mülhid ü zındık mürâiden uzak ol git

Uyanlar evliyâsına muhakkak buldular devrân

Zaman fisk ile devreder kıyâmet kopacak mutlak

İnanın yok ise git bak demiştir hazret-i Kur'an

Cemâl Hoca sakın gidip karışma su-i akrana

Kimesne hayra s'y etmez kamusun azdırır şeytan

(Turan, 2007: 326)

V. BÖLÜM

DİL VE ANLATIM

5.1. SÖZCÜK KADROSU

Cemâl Hoca, sözcük hazinesi bakımından zengin bir birikime sahiptir. İşlediği konular itibariyle Türkçe kelimelerin yanında Arapça, Farsça ve arkaik sözcüklere yer vererek sözcük hazinesini zenginleştirmiştir.

Duygu ve düşüncelerini anlatma yolunda bir yandan atasözleri, deyimler, halk söyleyişleri ile birlikte Türkçenin bütün olanaklarını şiirlerinde kullanmakta, diğer yandan tasavvufun “âdâb-ı tarikat” denen kurallarını yansıtan kavramları; ayet ve hadisleri yerine ve zamanına göre kullanmıştır.

Vahdet, vuslat, fenâfillah, uzlet, aşk, rakîb, nefs-i emmâre, kün, tarikat, mürid, mürşid, seyr u süluk, çile, bezm-i elest, ehl-i imam, mirac, ayet, hadis, zekat, zikir, ârif, âşık, ayna, bade, anâsır-ı erbaa, âlem, ümmet, melek, dolu, mümin, iman, Kur’an, cem, dâr, ikilik, dünya, ehl-i beyt, gaflet, gönül, sır, pinhan, gül, gurbet, menzil, eren, men-aref, Hallâk, İsm-i Rahman, dört kitap, İdris, Şit, arşu’r-rahman, beynamaz, evliyâ, enbiyâ, zikrullah, Ab-ı Kevser, el alma, sübhânellezî-esra, pîr gibi dinî-tasavvufî terimler ve sözcükler,

Elma, armut, kiraz, şeftali, üzüm, helva, asel (bal), kaymak, şeker, torak (çökelek), yoğurt, arpa, buğday, leblebi, meze, kebab, ekmek, pinavun (kış için hazırlanan yiyecek), süt, su, çay, kahve, şerbet, şarap gibi yiyecek ve içecek isimleri,

Zenbur (arı), aslan, at, ayı, fil, baykuş, andelip (bülbül), davar, domuz, hr (eşek), gergedan, it, kumru, kurt, kuş, koyun, maral, nahir, böcek, zağ (karga), öküz, sıçan, suna, ördek, kaz, tavuz, tay, tt, tilki, mur (karınca), mar (yılan), sırtlan, kaplumbağa, tvz ... gibi hayvan isimleri,

Şecer (ağaç), çiçek, çimen, gl, lale, menemşe (menekşe), nergis, nevruz, nunufar (nilüfer), reyhan, sümbül, tûtiyâ, yasemen (yasemin), zakkum gibi bitki isimleri,

Kazan, sabun, dükkân, makas, kaftan, kemer, nal, sofras, cihaz (çeyiz), makine, kemha, kumaş, kapı, kılıç, pergel, pul, beşik, hançer gibi eşyas isimleri,

Bakkal, bezzaz, kaff, terzi, kalaycı, emirci, nalband, rençber, hoca, zabıta, sarraf, memur, muhafız, tahsildar, kaptan, asker, sayyad, avcı, canbaz, tabip, doktor, cerrah, hekim, hallaç gibi meslek isimleri,

Camuşlu, Kağızman, Kars, Erzurum Erzincan, Sarıkamış, Poshof, Ankara, İzmir, Bursa, Akdeniz, Karadeniz, Kötek Karyesi, Ağrı, Arafat Dağı, Aladağ, Aras Nehri, Tuna Nehri, Tr-1 Sînâ, Kafukaz, Hindistan, Batum, Sivastopol, Tiflis, London, Avrupa, Amerika, Arabistan, Mekke, Medine, Çin, Kerbela, Mısır, Basra, Bağdat, Yemen, Kırım, Bahçesaray, Hive, Buhara, Irak, İnan, Endozin (Hindistan), Pakistan... gibi coğrafi bölge isimleri,

Davul, zurna, tanbur, saz, keman gibi müzik aletleri isimlerini sözcük kadrosunu gösteren örnekler olarak verebiliriz.

Şiir sanatı, özenli sözcük seçimiyle oluşturulan bir sanattır. Çünkü kısa anlatımla, anlam bakımından zengin bir dil kullanımı söz konusu olduğundan seçilen sözcüklerin akılda kalıcı olmasına dikkat edilir. Seçilen bu sözcüklerin kendi aralarındaki karşıtlık, zıt anlam veya zıt çağrışımlar, anlam birimlerini somutlaştırmada etkili olur. Cemâl Hoca, şiirdeki anlam birimlerini somutlaştırmada

zıt anlamlı sözcüklerden veya zihinde zıt çağrışımlar yaratan kavramlardan sıkça yararlanmıştıır.

“*Sakın azarlama fakiri bayı*” (Ş.47), “*Verir Hüda kurtla kuzuyu feyzi*” (Ş.1), “*Altun ile tucu fark eder sarraf*” (Ş.12), “*Zengin oldun ise fakiri toyla*” (Ş.12), “*Çapraz bakma uzunuma enime*” (Ş.12), “*Kim dedi ağla da gülme*” (Ş.21), “*İrfanı gizlidir kılmaz âşikâr*”, “*Gizli suçun ayan pünhan ehline*” (Ş.31), “*Sakın bu esrarı kılma aşikâr*” (Ş.34), “*Cümle mahlukat canlı ve cansız*”, “*Kahi safâ kahi cefalar gördüm*” (Ş.38), “*Her gün ağlar oldum gülmedim heyvah*” (Ş.38), “*Tavлада çoğu azı yok*” (Ş.39), “*Herkesi lekeli sayar kendi kirsiz yalancı*” (Ş.39), “*Temel atmaz bina yapar/ Dini yoktur iman atar*” (Ş.39), “*Gönüller derdine derman*” (Ş.44), “*Kervanda seyrettim bayı gedayı*” (Ş.52), “*Bakmadım sağa sola/ Hem de yakın ırağa*”(Turan, 2007: 132) , “*Sizin ora şita burası yazdır*” (Ş.66), “*Ağladığım kadar bir de gülersem*” (Ş.79), “*Gündüz hayalımdan gece düşümden*” (Ş.80), “*Kış ile yazı neylerim*” (Ş.81), “*Devran edip ak karayı seçegör*” (Ş.82), “*Eller ağlar biz güleriz*” (Ş.86), “*Duacındır yurdun kocası genci*” (Ş.96), “*Sızlaram ruz u şeb ben yana yana*”, “*Bu garip gönlüm olmuş ağlağan/ Sen zannetme ki gülene benzer*” (Ş.102), “*Divaneyiz kışı yazı bilmeyiz*” (Ş.309), “*Ya bir güzde ya bir yazda gideriz*”(Ş.126), “*Ne sağdadır ne de solda*” (Turan, 2007: 316), “*Cehennemî inkâr eder cenneti de hâkezâ*”

Cemâl Hoca yerel ve geleneksel kültür birikiminden yararlanan bir âşıktır. O, yaşadığı sosyal çevrenin ve dilin her türlü olanağını şiirlerine yansıtmıştır. İşlediği temaları yerel ve geleneksel sözcüklerle harmanlayan âşık, dil ve üslubuna ayrı bir çeşni ve renk katmıştır.

“*Her âşığın üslûbu, bağlı bulunduğu kültürün dil özelliklerine göre şekillenir. Âşıklar, bazen bazı kelimelerin halk ağzında bozulmuş şekillerini kullanırlar. Onlar, yeni söyleyişler yaratarak çevresindeki insanların konuşma biçimine ait bazı özellikleri şiir diline taşırlar..*” (Artun, 2001:121)

Yerel ve geleneksel kültüre ait sözcük kullanmak, bölge halkının meramını daha iyi anlamak ve daha iyi anlatmak demektir. Yaşadığı çevrenin tarihî geçmişini bilen,

toplumun sevinç ve kederlerine ortak olan, halkın kalp atışlarını yüreğinde hisseden bir âşık olarak Cemâl Hoca bütün bu kültürel birikimi sözcük kadrosuyla şiirlerine aktarmıştır.

Heyyen(kolay), ataş, alav, çünkü, bununçün, vatanyçün, altun, kâşki (keşke), etmek(ekmek), tike (lokma), tillenmiş (atılmış), murdar, hırhız, soyha, pij, nanıkör, tenbel, cemdek (leş), ingilti, kankıran, ısıtma, çor (öksürüklü hastalık), mehlem, niçün, heyvah (eyvah), saralıp solmak, müsliman, konşu, menemşe, nununfar, n’ettim, eylik, pekey, eyice, Demürkırat, tatmaca (bilmece), maaşan (senin maaşına), lajivirt (lacivert), kağad, hille, dini (dinli), yüznumara, panbuk, ...

Cemâl Hoca’nın sözcük hazinesinde dikkatimizi çeken bir diğer unsur, ikilemelerin çok bol kullanılmasıdır. Cemâl Hoca, ikilemelerin anlamı kuvvetlendiren ve anlatıma özgün bir incelik kazandıran özelliğinden sıkça yararlanmıştır. İkilemeler, şiirde yapılan betimlemeleri çok daha canlı bir imgeye dönüştürerek anlamı ve anlatımı pekiştirmiştir.

“Tevekkül babına yapış/Rızkın gelir caba caba” (Ş.35)

“Yaralılar sergen sergen bayırda” (Ş.2)

“Kinin yetişmezse tez tez hastalar” (Ş.23)

“Gözden akan coşkun coşkun sel bizim” (Ş.29)

“Güzellerin bölük bölük gezerler” (Ş.34)

“Sabreyle sonuna bak yavaş yavaş” (Ş.35)

“Yaram her gün oyum oyum oyulur” (Ş.42)

“Sayesinde rahat rahat yaşarız” (Tuarn, 2007: 107)

“Durma yaşın yaşın ağla” (Tuarn, 2007: 139)

“On iki ülkeyi var sora sora” (Ş.100)

“Gece gündüz meylim attım kitaba” (Tuarn, 2007: 286)

Cemâl Hoca, değişik zümre ve kesimlerden insanların kullandığı sözcüklere de şiirlerinde yer vermiştir. Vartan (bir Ermeni aşireti), şoş (şose,yol), haylar (Ermeniler), Asvas (Tanrı), başol (defol) gibi sözcükler yer aldıkları dörtlüğün teması ve dili gereği kullanılmıştır.

Arapça ve Farsça kurallara göre yapılmış tamlamalar Cemâl Hoca'nın şiirlerinde sıkça yer almıştır. Cemâl Hoca'nın eğitimi, mesleği, dinî ve tasavvufî yönelimleri bu tamlamaların kullanım sıklığını artıran etkenlerdir. Tamlamalar incelendiğinde bunların çoğunun din ve tasavvuf terimleri olduğu, âyet ve hadislerle gönderme yaptığı görülür.

Divan şiirinin âşık şiirine olan etkisini de Arapça ve Farsça sözcük kullanımının nedenleri arasında göstermek mümkündür. Yardımcı'nın da belirttiği gibi *“İslâmi ve tasavvufî felsefe âşık şiirine divan şiirinin etkisiyle geçen unsurlardandır. Âyet ve hadis gibi islâmi unsurların âşık şiirinde de yer alması divan şiirinin etkisiyledir.”*(Yardımcı, 2008: 283)

Bad-ı saba, aşk-ı Mevlâ, şem'i rıza, misâl-i tâvûz, Hazret-i Yezdan, ehl-i irfan, zikr-i Hüdâ, Hazret-i Hüdâ, vâhid-i yektâ, ehl-i gaflet, Hazret-i Mevlâgavsü'l-a'zam, kutb-ı zaman, âşık-ı sâdık, ahlak-ı hamîde, Hazret-i Rıdvan, hükm-i Kur'an, ehl-i kemal, kahr-ı Yezdan,âşık-ı Hüdâ, delk-i lisan, arşu'r-rahman, der-i cinân,himmet-i mürşit, bahr-i umman, men-aref, cemâl-i şem, Fahr-i Ekvan, âyet-i Kur'an,ism-i Rahman, er-rızku 'al-Allâh, kûşe-i vahdet, lutf-ı Hüdâ, sübhânellezî-esra, huzûr-ı Hakk,lâ-taknetû min rahmetillâh,Şâh-ı Merdân,arş-ı a'lâ, mahlûk-ı Hüdâ, rûz-ı cezâ, Ahmed-i Muhtar, nefsi emare, bende-i naçar, şöhte-i tavus,aşk-ı Tatarî, Hazret-i Feyyaz, Âb-ı Kevser, bab-ı muhabbet, dârü's-selam, bağ-ı gülşan, derd-i verem, aşk u sevda ... vb. söz ve sözcükler şiirlerde bulunmaktadır.

Cemâl Hoca'nın sözcük kadrosu içinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra denenen yeni sözcükler de bulunmaktadır. Bu sözcükler sınırlı saydadır; ancak kullanıldığı dönemi hatırlattığı için önemlidir. Şiirde geçen bu yeni

sözcükler, aynı zamanda Cemâl Hoca'nın dildeki yeniliklere açık oluşunun da bir göstergesidir.

Gördüğün baylara söyle selâmım
Bak, görmeden gelme, yüzü ağları (Ş.45)

Gördükçe tükürür kaçar
Her gördüğün bayan seni (Ş.54)

Aziz ilbayımız var her bir ilde
Gidip bak Akif Aydoğan'a seyret (Turan, 2007. 263)

5.1.1. SAYILAR

Halk şiirinde sayılar kültürel değerleri ve sembolik anlamları ile önemli bir yer tutarlar. Âşıklar sayılara ve sayılara yönelik halk inanışlarına şiirlerinde sıkça yer vermişlerdir. Cemâl Hoca da geleneksel kültürümüzde ve âşıklık geleneklerinde var olan sayıları şiirlerinde şöyle kullanmıştır:

Bine üç yüz yetmiş oldu tarih
Bu asrın şerrinden sığın Allah'a (Ş.4)

Birin atlatır bin bire sadaka (Ş.5)

Elli dedinse yüzü gözleme
Seksene varsan doksan da lâ lâ (Ş.6)

Haydi, dünyada yaşa yüz seksan
Hakk'ı birle sen Hakk'ı birle sen(Ş.6)

Bir bâki kalır Hazret-i Hüdâ
İsmi **bin birdir** vâhid-i yektâ (§.7)

Sende yaşayan Türk mert oğlu mert
Biri yüz bin olup cihana dola (§.7)
Yüz bin kedi **bir** aslanı yıkamaz (§.7)

Değeri **üç** ise dikerim **bese**
Diğer makas çalar kara kaftana (§.8)

Helâli boş olur kitaba baksan
Her gün zina eder **dokuzu doksan** (§.9)

Kırk yıldır ki ben burcu kollarım
Vuslat menziline çıkmaz yollarım (Turan, 2007: 50)

Üçler, beşler, kırklar yetişir ise
Dağıtır düşmanı o yan bu yana (§.11)

Makine **dört** talka döndüğü zaman
Yüz tane gelin-kız edermiş figan (§.12)

Yedi letayifi rengini seçen
Can verip canana serinden geçen (Turan, 2007: 52)

Bir gelin mevt olmuş bahtı karalı
Altı yavrusu var der ana ana (§.12)

Kimisi de **üç** aylık nişanlı
Der ölürsem hasret kaldım canana (§.12)

Tahsildarlar gelir bizi görürler

Sonra **dokuzu** yazarlar **doksana** (§.12)

Baktık koyunların yok hiçbirisi

On besten kâşki kalaydı yarısı (§.13)

Merhametin vardır yoksula baya

Birine bin bir ihsanın Ankara (§.16)

On iki yıldızın **bir** kamerin var

Ziyalanır mah-tâbânın Ankara (§.16)

Altmış üç bağında açar gülleri

Ebed solmaz bu gülşanın Ankara (§.16)

Doksan dokuz ismin izzeti hakkı

Habibin Ahmed'in hürmeti hakkı

Cemâl'im cemâlin ziyneti hakkı

Derûnum derdine derman et Yâ Rab (§.20)

Elli yedi yıldır çekerim âhı

Bülbül gibi kaldım figan içinde (§.21)

Sekiz cennet, hûri, gılmanı ağlat

Gönder semâlara zâr gecelerde (§.22)

Üç yüz altmış gözen Camuşlu'da akar

Dört yüz seksen pınar Kozlu'da akar (§.34)

Bu yıl **elli iki** kalk al yıldır

Her bir musibetin kemâl yıldır (Turan, 2007: 93)

Elli yıldır yedim sitem daşını

Cemâl Hoca kötü sözden yaralı (§.42)

Üçler, beşler, kırklar sendedir sende
Devr ederler mahremâne Türk ili (Ş.52)

Anadan doğunca ömür olursa
Elbet herkes için var ihtiyarlık
Seksende, doksanda kemal bulursa
Gençliği torbaya kor ihtiyarlık (Ş.63)

Görseydin ta gelip darrüsselâma
Kalem iptida yazdığı kelama
Yedi kat göklerde olan âleme
Yeşil renk Beytülma'mur'atapşırıldım (Ş.68)

Birisi Nakşibend gene var dördü
Bu **beş** tarikatteki pîre tapşırıldım (Ş.68)

Riayet et her dem iş bu usûle
O gün **yüz** salâvat gönder resûle (Ş.93)

5.1.2. HAYVANLAR

5.1.2.1. Kuşlar

Tûtî, kumru uçmuş gurbet ellere
Bülbülün yuvası tozdan yaralı (Ş.59)

Döşeğin topraktır, yastığın daşlar
Bu hâlen acıyor **kurt ile kuşlar** (Ş.43)

Ben o dergahın kuluyum
Hem aşkının **bülbülüym**

Sen zannetme ki deliyim
İnsan ettim çok hayvan (§.44)

Şeyda **bülbül** gibi figanı güle
Mahbub intizarı Nihanda kaldı (§.40)

O vahdet bağın **bülbülü**
O gülşanda açar gülü
Lâ mekân şehrine yolu
Gider durmadan kervanı (§.44)

Name sana kurban el aman aman
Pervaz edip **bülbülleri** bağlan
Ankara şehrine girdiğin zaman
Ara sarayı, çimenli bağlan (§.45)

Cümle **kuşlar** muradına yetecek
Dudu, kumru bağçelerde ötecek
Süsen, sünbül kırmızı gül bitecek
Bülbüllerin figan zamanı geldi (§.50)

Ağyâra itibarım yok
Senden özge bir yârim yok
Hüma gibi kararım yok
Uçaram , ağlar ağlarım (§.70)

Sen bu yurttta **bülbül** müsün evladım
Ağlat beni ağlat, her an ağlarım (§.69)

Seher vakti git bak neler var neler
Bülbül figanında nzâyı diler
Tûfî kumru Vedûd ismin okurlar
Gel dinle gel, şirin dilli Kağızman (§.85)

Sonun düşün bir çare al başına
Eyler eylik eder, ahbap, eşine
Pençesi **polattan**, şahan **kuşuna**
Göllerdeki **ördek**, kaz ne kâr eder (§.99)

Ayağın basarsın has keçe gibi
He bir yolcu yürür **atmaca** gibi(şiiir 282, s.298, 5. kıta)

Jip, taksi **kuş** gibi uçup da gider
Şikâr aramağa terlan ceda hey (§.118)

Budur âşıkların hali
Daim tevhid okur dili
Cemâl Hoca aşk bülbülü
Saksağanda figan olmaz (§.119)

Kara karga gülşan bağına girse
Sünbül siner, süsen solar gül komaz (§.121)

Bülbülün figanı gül kapısından
Harâmi vaz geçmez bal kapısından (§.4)

Elli yedi yıldır çekerim âhi

Bülbül gibi kaldım figân içinde (Ş.21)

Bahar oldu bağçelerde gül açar

Sünbül ile, reyhan ile, ne ile

Eğer **bülbül** gelse bağlarda uçar,

Şeyda ile, figan ile, ne ile (Ş.24)

Başında **turnalar** eder pervaz

Her taraftan gelir bin türlü avaz

Göllerinde öter **ördek** ile **kaz**

Kuşlar çeker intizarın Aladağ (Ş.34)

5.1.2.2. Diğer Hayvanlar

İt gibi ısırır, **at** gibi gibi teper

Yırtıcı kurt yazık değil arslana(Ş.8)

Binen kamyonun gelini kızı

Keci kovun alıp olmuş revana(Ş.12)

Arslan gerek bu darbeye dayana (Ş.12)

Zaten üç **kovundur** hep külli varım

Korkarım ki hak vermeyerek çobana (Ş.13)

Boz kurt da yağ çalmış kara dabana (Ş.13)

Baktık **koyunların** yok hiçbirisi
On beşten kâşki kalaydı yansı (§.13)

Dedi boz **koyun** da kayadan uçtu
Bir kaçı da kızıl tepeyi aştı
Kurt da yavruların buldu uluştu (§.13)

Dedim kara **koyun** sağ mı ölü mü (§.13)

Yoktan malın **kurda**, kuşa yedirme
Bunu yazdım ibret ola cihana (§.13)

Arslan gibi kendin göster düşmana (§.13)

Şarkın kızıl **iti** düşmüş telaşa
Eylemiş gönlünü gamhane (§.35)

Düşman saflarını yarıp da çıktı
Köpek sürüsünü kınpda çıktı
Sancağı sineye sarıp da çıktı (§.35)

Ben bu ilmin okumuşam dersini
Beşaret babında duydum sesini
Kızıl yığnağının **it** sürüsünü
Kahredip atacak bir yana Allah (§.35)

Döşegin topraktır, yastığın daşlar
Bu hâlen acıyor **kurt** ile kuşlar(Ş.43)

Sürüler dağlan süsler
Sütü ile dolar taslar
Kovunu kuzu besler
Çobanım köylü kızları (Ş.46)

Dergah-ı Hüdâ'ya budur niyâzım
Bizi eylemesin nefsin **merkebi**(Ş.46)

Fırsat bulsa yurdun yıkar
Kaplumbağa gibi bakar
Kibrinden göklere kalkar
Şeytanı tonbul efendim (Ş.76)

Kul hakkını, durma ye de belan bul
Kadınlara çok bak, bir boz **eşek** ol
Dinle, son imanın, şeytana ver öl
Kabre girende tadını göresin (Ş.91)

Yaz faslında körpe **kuzu**ya gittim
Çimenli çöllerde çoban göründü (Ş.114)

Beygir biner güzellerin kahbesi
Eğri durur terkisinde heybesi (Ş.120)

Kötü söz cihanda dağ fırtınası
Orman kırar, **ayı** kaçar, **fil** komaz (§.121)

İneği sağan sunam südünü göstermiyor
Parmağında tiken var incidir o civanı (§.130)

O tarihten oldum serser
Kara bağrımı kan keser (§.2)

5.1.3. RENKLER

Kaynar **kara** kazanda (§.3)
Gülşânında aç **kızıl** gülleri

Kara yer yedi nice civanı (§.6)

Hele bir şey verme vay gelir başan
Yeşil sopa ile çeker divana (§.8)

Değeri üç ise dikerim beşe
Diyer makas çalar **kara** kaftana (§.8)
Dokuz yüz kırk yedi teşrin ayında
Bak ki Âfât geldi Kağızman'a
Bir bahtı **kara** gelinin toyunda
Davetiyeler dağıtılmış her yana (§.12)

Al yeşil olanlar bitiyor kırdan
Yetişenler, alup sarar üryana (§.12)

Kimi **kızıl** kana boyanmış yatar
Kimi sürüklenir taşlardan tutar (Ş.12)

Boz kurt da yağ çalmış **kara** dabana (Ş.13)

Dedi **boz** koyun da kayadan uçtu
Bir kaçı da **kızıl** tepeyi aştı
Kurt da yavruların buldu uluştu (Ş.13)

Dedim **kara** koyun sağ mı ölü mü (Ş.13)

Umarım yaşasın yüzyıl
Yeşilkaya, Yeşilkaya
Nutkundu lisan-ı bülbül
Yeşilkaya, Yeşilkaya (Ş.19)

Şarkın **kızıl** iti düşmüş telaşa
Eylemiş gönlünü gamhâne (Ş.35)

Ben bu ilmin okumuşam dersini
Beşaret babında duydum sesini
Kızıl yığnağımın it sürüsünü
Kahredip atacak bir yana Allah (Ş.35)

Didem yaş akıtır aşkın burcunda
Kara bağrım hasret oduna yandı (Ş.41)

Çıkar yaylada gezerler
Taslarda ayran ezerler
Kırmızı güle benzerler
Gülşanım köylü kızları (§.46)

Senin duacındır hazret-i pirlər
Yeşil taçlı dervişâne Türk ili (§.52)

Sarılr bağlara, Horasan halı
Sarı yeşil beyaz al çiçekleri (§.56)

Kapıya m un tazı r **yeşil** mihrabın
Kürsde kapalı kalmıştır kitabın (§.72)

Devran edip **ak karavı** seçegör
Bir mürşid elinden bade içegör (§.82)

Namaz kılma, oruç tutma ki yarın
Cehenneme orta direk olasın
Hayasız ol asla kalmasın arın
Kıyamette yüzü **kara** gelesin (§.91)

Kavrulan açık başa
Gözlerden akan yaşa
Mübarek **siyah** taşa
Bizden selam götürün (§.94)

Kudretinde, kuvvetinde
Gayb erleri himmetinde
Al bayrağın ay altında
Cumhuriyet durur, durur
Sevenler olmaz mı mesrur (Ş.128)

5.1.4. ÇİÇEKLER

Çiçekler, halk şiirinde sıkça kullanılan motiflerden biridir. Âşıklar yüzyıllardır çiçeklerin renkli dünyasından ve şiirdeki benzetme gücünden yararlanmışlardır. Öyle ki şiirlerinde çiçeklere yer vermeyen âşık hiç yok gibidir. Bu özellik çiçeklerin geleneksel kütürümüzdeki yeri ve öneminden kaynaklanır.

“Geleneksel kültürümüzde çiçeklerin çok önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Oyalardan çinilere, türkülerden kilimlere kadar maddi manevi kültürümüzün hepsine ince zarafeti ile gelmiş, gözlerde ve gönüllerde kendine has yerini almıştır.” (Yardımcı, 2008: 227)

Cemâl Hoca gül, sümbül, reyhan, zakkum, nergis, nilüfer... vb. pek çok çiçeği şiirlerinde birer motif olarak kullanmıştır. Bu motifler kimi zaman güzellemelerde benzetme ilgisini kuvvetlendirmek kimi zamansa baharın gelişini ve getirdiği güzellikleri vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

Bülbülün figanı **gül** kapısından
Harâmi vazgeçmez bal kapısından (Ş.4)

Altmış üç bağında açar **gülleri**

Ebed solmaz bu gülşanın Ankara (Ş.16)

Bahar oldu bağçelerde gül açar

Sümbül ile, **reyhan** ile, ne ile

Eğer bülbül gelse bağlarda uçar,
Ŗeyda ile, figan ile, ne ile (Ŗ.24)

AŖkn rzigr ykar dağları
Viran eder mor **sümbüllü** bağları
Hani hani n'oldu civan ęaęları
Hayf Cemâl Hoca'n ihtiyaland (Ŗ.41)

Çıkar yaylada gezerler
Taslarda ayran ezerler
Kırmızı **gle** benzerler
GlŖanm köylü kızları (Ŗ.46)

Kanaatin yok maŖŖan
Zakkum ola içen dŖan
Yldrmlar yağa baŖan
Seni yaka, kz rŖvetęi (Ŗ.49)

Hani baęęadaki kırmızı **gülüm**
Ettim bülbül gibi figan ağlarm (Ŗ.72)

Çemęe dağın sağdan sola akm
Çimen ęięek mor **sümbüllü** Kağızman (Ŗ.72)

Gizlendi **ęięekler**, hani nunufar
Süsen, sümbül, nergis oldu tarumar
Soldu kırmızı **gl**, bozuldu bağlar

5.1.5. HEKİMLİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR

O'dur hastalara **Lokman**

Gönüller **derdine derman**

Cemâl Hoca ona kurban

O'dur derdimin dermanı (§.44)

Her gün bulup bir keder git

Umaram ki derbeder git

Vereme düş de geber git

Kara kanlar süz rüşvetçi (§.49)

Aşk ile sızım var sinemde acım

Derd içinde gizli imiş **ilacım** (§.74)

Demir tarakla tarama

Derman olur mu **vereme**

Yar **merhemini yarama**

Saraydım sonra öleydim (§.77)

Her derde düşenin şanlı **Lokman'ı**

Ulu rütbelerde fermana yeten (§.87)

5.2. ALKIŞ VE KARGIŞLAR

Her ulus dilini kendi ihtiyaçlarına, hayat görüşüne ve beğenilerine göre oluşturur. Dil, konuşulduğu coğrafyanın, tarihî zamanın ve toplumun etkisiyle biçimlenir. Bu nedenle dili bir kültür aynası olarak görmek ve dilde toplumun değer yargılarının izini sürmek mümkündür.

“Alkış ve kargışlar toplumun değer yargılarını bulduğumuz özlü söz kalıplarıdır” (Artun, 2001: 150) Alkış ve kargışlarda, toplumun sosyal değerleri, ahlâk kuralları ve yaşam biçimi tüm doğallığıyla gözler önüne serilir. İnsanların günlük yaşamdaki beklentileri; sevgi, saygı, öfke, hınç vb. duyguları alkış ve kargışlarda ete kemiğe bürünmüştür.

Alkış ve kargışlar söze orijinallik veren, söyleyişi süsleyen ve anlatımı güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir. Genel toplumsal durumlardan çok duygulara bağlı özel dilekleri yansıttıkları için atasözleri ve deyimler gibi diğer dil unsurları kadar yaygın kullanılmazlar.

Alkış ve kargışlar için sözlüklerde, ansiklopedilerde, çeşitli kitap ve dergilerde yapılan tanımlar sınırlı olmakla birlikte bu tanımlardan biri şöyledir:

“Alkış sözü halk edebiyatında karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiğini gösteren, kargış veya kara alkış tam tersine söyleyen kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır.” (Artun: 2008, 227)

Alkış ve kargışlar günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Günlük yaşamdan insanların birbirlerinden beklentileri, sosyal ilişkiler hakkındaki tutumları, iyi veya kötü yöndeki tasarımları alkış ve kargışlarla dile yansır. Günlük yaşamdaki duygu ve düşünceler ne kadar doğalsa alkış ve kargışlar da o kadar doğaldır.

“Ayrılık, hastalık, ölüm, yangın, sel, deprem, kıtlık ve benzeri dünya yıkımları ile ana-baba, kardeş, yurt, yuva sevgisi gibi insan mutluluğuna mutsuzluğuna biçim kazandıran sevgi bağları ve değerleri karşısında bütün insanlık ortak bir duygusallık, tutum ve davranışla karşımıza çıkmaktadır. Her toplumda alkış ve kargışların temeli budur.” (Akalin, 1990: 61)

Alkış ve kargışların en önemli özelliği özlü olmalarıdır. Derin duygu ve düşünceleri az sözle karşılayabilen bu sözler, kullanışlı olmaları nedeniyle günlük dilde olduğu kadar halk şiirinde de yer bulur. Şiir dilinin azda özü anlatabilen yoğun yapısını destekleyen alkış ve kargışlar, âşık tarzı şiirlerin de vazgeçilmezidir.

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde geçen alkış ve kargışlar, dinî dünya görüşüne ve bu görüşle biçimlenmiş toplum yapısına aykırı değildir. Toplumca benimsenmiş dini öğretilerin dışına taşmayan alkış ve kargışlar, şiirlerde işlenen konunun gereği olarak ölçülü bir biçimde kullanılmıştır. Bu tercihi belirleyen ise alkış ve kargışların dinsel temelleridir. Levent Sami Akalın'ın da belirttiği gibi:

“Kutsal kitaplardaki dünya görüşü, o dinsel inanca bağlı unsurların oluşturduğu kültür çevrelerinde ortak yaşama politikasıdır. Alkış ve kargışlar bir tür Tanrıya seslenme edebiyatı olduğu için, Tanrı-cennet-cehennem-suç-cezâ-sevap-günâh-iyi-kötü anlayışı, o dinsel kültür çevresinin belirlediği değer ve biçimlerdir. Alkış ve kargışlar bu değerlere paralel yönler kazanırlar” (Akalın, 1990: 61)

Âşıklar, alkış ve kargışların anlatımı güçlendiren özelliğinden yararlanarak ve bunları şiirlerine tamamlayıcı bir parça gibi ekleyerek anlatımlarını zenginleştirirler. *“Âşıklar, düşüncelerini kısa ve özlü bir biçimde anlatmak, uyarılarda bulunmak, etkileyici ve sanatlı bir anlatım sağlamak için alkış ve kargışları kullanırlar.”* (Artun, 2001:151)

Cemâl Hoca hem halk arasında kullanılan *“Allah bağışlasın, lanet olsun, yuh olsun”* gibi ortak alkış ve kargışları hem yaşadığı çevreyle sınırlı yerel alkış ve kargışları hem de bireysel üslubuna göre oluşturduğu kendi alkış ve kargışlarını şiirlerinde kullanan bir âşıktır.

“Dinî kimliği edebî şahsiyetinin önemli bir yanını oluşturan Cemal Hoca hem dinî hem lâ-dinî dua-beddualarla şiirini zenginleştirmiştir. Onun alkış-kargışlarının içinde halkın kullandıkları aynen yer aldığı gibi kendisinin halkın tabî söyleyişine uygun olarak telif ettikleri de vardır.” (Köktürk, 2007: 165)

5.2.1. Alkış

“Alkış” sözcük anlamı olarak hayır, dua, övgü demektir. Toplumda iyi, doğru, güzel davranışlarda bulunan kişilere iltifat etmek ve bu davranışlarının devamını sağlamak amacıyla bu kişiler alkışlanır.

Bazı kaynaklarda, alkış terimi yerine dua teriminin kullanıldığı görülür. İçerik yönünden alkış terimlerinden belirgin bir farkı bulunmayan dua terimi de aynı kavram alanını karşılamaktadır. “*Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevî saâdetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.*” (Elçin,2001: 662)

Alkış kavramının şüphesiz dinî inançlarla ilgisi vardır. Bir yaratıcıya teslimiyet ve inanmışlık temelleri üzerine kurulan alkışlar, o inancın sınırlarını içerisinde biçimlenir. Alkışlar/dualar, günlük hayattan ahiret hayatına kadarki her türlü evrede daha güzel, daha iyi, daha mutlu olmanın kapılarını açacak sihirli bir anahtar gibidir. Güzel dileklerin gerçekleşmesi için, kişinin bu anahtarın gücüne samimiyetle inanması ve var gücüyle çalışması gerekmektedir.

Alkış/dua sabır, inanç, samimiyet gibi birtakım unsurlar gerektiren, aynı zamanda da bu unsurları pekiştiren çok yönlü bir istemdir; çünkü: “*Dua veya alkış yaratılanın yaratana açılması olayıdır. Bir noktada itiraftır, özeleştirirdi, pişmanlıktır. Dua eden kişi aynı zamanda tövbe-kâr olur. Bu kişinin kendisini gözden geçirmesi olayıdır.*” (Kalafat, 2011: 109)

“*Cümle Âşık-ı sâdık hep dua eder*” (Turan, 2007: 2)

“*Bu millet duacın anarlar seni*” (§.35)

“*Senin duacındır hazret-i pirlere*” (§.52)

“*Cemâl duacındır çekmede derdin*” (§.64)

“*Cemâl Hoca'n duacındır ebedâ*” (§.69)

“*Hep millet duacı, alkış ederler size*” (§.87)

“*Varıp da Rabbiniz*

Dualar edin bize” (§.94)

“Duacındır yurdun kocası genci” (§.96)

“Ona alkış eder milletin varı” (§.96)

“Duacındır Cemâl Hoca” (§.108)

“El açıp kıl münâcâtın dualar kiblegâhına” (§.127)

“*Alkış ve kargışlarda düşünce ve yargılar, biçim bakımından belirli kalıplara sığdırılarak dile getirilir.*” (Artun, 2001: 150) Cemal Hoca, iyi veya kötü yöndeki düşünce ve yargılarını belirli söz kalıpları içinde sınırlandırarak şiirlerinde kullanmıştır. Bunun için pek çok yerde alkış ve kargışlara “*umaram*” ifadesiyle birlikte yer vermiştir. Böylece alkış ve kargışlar hem kalıp söz niteliği kazanmış hem de şiirde daha etkili bir rol oynamıştır.

“Umaram cennette murat alasin” (§.78)

“Umaram görmesin keder” (§.126)

“Umaram gire cennete” (§.128)

“Umaram ermesin zeval” (§.315)

“Umaram köylüler kalmasın darda” (§.23)

“Umaram rahmini iman ehline” (§.31)

“Umaram ki ayırmasın eylikten” (§.32)

“Umaram durasın dünya durdukça” (§. 34)

“Umaram dünyada düşmesi dara” (Turan, 2007: 107)

“Umaram yaşasın milletin varı” (§.52)

“Umaram ki derbeder ol” (§.88)

“Umaram ebedi kalsın/ Devletin, molla Muhyiddin” (§.89)

“Umaram ki artsın şanın Ankara” (§.16)

“Umaram tevbekar et beni Allah” (§.20)

“Umaram yaşasın Celal Bayar’ı” (§.96)

“Umaram bu yüzden ihsana yetiş” (Turan, 2007: 159)

“Umaram yaşasın yüz yıl” (§.19)

“Umaram bulun refahet” (§.113)

“Umaram yaşasın mühendis begi” (§.118)

5.2.2. Kargış

“Kargış, insanın kendisine, âilesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. Hayatta adâletsizliğe uğramış, küfrân-ı nimetle karşılaşmış insanın vicdanında uyanan isyan ve hiddeti susturma çârelerini araması gayet tabîidir.”
(Elçin, 2001: 663)

Kargışlar kötülüğe, ihanete, eziyete maruz kalan bir insanın rahatlamak, sakinleşmek, amacıyla söylediği olumsuz düşünce ve dileklerdir. Kişi, yaşadığı kötülükler karşısında öcünü alamaya gücü yetmediği için veya dinî inancı gereği kötülüğe kötülükle karşılık vermemesi gerektiği için hasmıyla savaştan kaçınır. Bunun yerine kargışlara başvurur. Böylece hem fiziksel olarak yenemediği düşmanını sözle alt etmiş, hem dinî inancının gereklerinden çıkmamış hem de kendi yüreğini soğutmuş olur.

Cemâl Hoca, *“umaram her ettiğin gelir başan”*(s.47) ifadesinde de belirttiği gibi kötülük yapanların, yaptıkları kötülüğün aynısını kendilerinin de yaşamasını dilemektedir. Cemâl Hoca’yı iftirayla, yalanla, kötü sözle yaralayanlar mutlaka cezasını çekmelidir.

Cesette canında kalma cefasız

Bu dünyayı geçir sen de vefasız (Ş.68)

Sen ki beni yaktın sen de yanasın (Ş.68)

Kurtulmadım dertten, gamdan, kederden

Umaram ki sen de ayrılma gamdan (Ş.68)

Beni sağdan soldan vuran

Sen de soldan vurulasın (Ş.88)

Güldürmedin beni, sen de gülme git (Ş.110)

Sensin beni salan söze
Uğrayasın kötü göze (§.88)

Cemâl'ı saldın telaşa
Başın değe taştan taşa
Çift kurguşun koşa koşa
Değe daldan vurulasın (§.88)

“Âşıklar toplumun insanî ve yüceltilen değerlerine uymayanları, ters düşenleri kargışlarlar.” (Artun, 2001: 152) İyilik, güzellik ve doğruluktan yana bir âşık olarak Cemâl Hoca, bu makbul değerlere uymayanlar için kargış söyler. Rüşvetçiler, düzenbazlar, ahlâksızlar ve yalancılar Cemal Hoca'nın kargışlarından payını almada ilk sırada gelir. Onların şifa bulmaz dertler bulmaları, yüreklerinde manevi acı duymaları, imandan yoksun kalmaları dilenir.

Mikrop olmuşsun bu yurda
Bulaşırsın her bir ferde
Allah seni sala derde
Olma serfiraz rüşvetçi (§.49)

Hergün bulup bir keder git
Umaram ki derbeder git
Vereme düş de geber git
Kara kanlar süz rüşvetçi (§.49)

Sözüm bu hâsılı kelim
Dü cihan sen alma meran
Bula bin derd ile verem
Kala çaresiz rüşvetçi (§.49)

Asumandan bela ine başına

Oğluna, kızına hem kardaşına (§.52)

Memur olanda neyledin
Doğruyum deyu söyledin
Güya ki yemin eyledin
Çırpındıra Kur'an seni (§.54)

Tez bula Can Alan seni (§.54)

Âhirinde derde düşe dönesin
Bulma bir pîrden tapşırđım (§.68)

Seni helâk ede sinen sızısı (§.68)

Cemâl Hoca'nın bir vatansever olarak ölküsü “*birlik ve bütönlük içindeki Türk ulusu*”dur. O, bu ulusun varlığını sürdürebilme sorumluluğunu içinde duyduğu için cesaretle ve imanla vatani için uğraşmıştır. Gerek eylemleriyle gerekse şiirleriyle vatanın dirliğini korumak için var gücüyle çalışmıştır. Savaşlarla, isyanlarla, mezalimle bu güzel vatana kasteden düşmanlar Cemâl Hoca'nın kargışlarından da payını almıştır.

Düşmanımızı kahret, müflis aç eyle (§.35)

Ümidvarım, tezden kahrola rakib (§.35)

Düşeler kahr-ı Yezdan'a Türk ili (§.52)

Mevla düşmanları kahreyle tezden (Turan, 2007:361)

5.3. ARKAİK UNSURLAR

Âşıklar, şiirleri aracılığıyla yaşadıkları devrin kültür birikimini gelecek kuşaklara taşımanın yanında yaşadıkları zamana ait bazı sözcükleri ve dilbilgisi unsurlarını da koruyarak gelecek kuşaklara aktarırlar. Bazı söz ve yapılar zamanla çeşitli nedenlerle günlük dilin kullanım alanından çıksa da âşıkların dilinde ve telinde yaşamaya devam eder.

Bazı sözcükler, çeşitli nedenlerle günlük dilin ya da yazı dilinin kullanımından kalksa da toplum hafızasına mal olmuş edebî ürünler içerisinde yaşamaya devam eder. Bu sözcüklerden biri Cemâl Hoca'nın da şiirlerinde sıklıkla kullandığı “işbu” sözcüğüdür. “İşte, bu” anlamlarına gelen “işbu” sözcüğü günümüz konuşma ve yazı dilinin kullanımından düşse de Cemâl Hoca'nın şiirlerinde olduğu zamanın bir hatırası olarak yaşamaya devam etmektedir.

“N’ola gelmeyeydim işbu cihâna” (Ş.10)

“Cemâl Hoca gönlün işbu sevdada” (Ş.11)

“İşbu murâdımı ihsân et Yâ Râb” (Ş.20)

“Gönül bağı işbu gümana Allah” (Ş.35)

“O da girsin işbu gümana Allah” (Ş.35)

“Kısmetim gezdirir işbu cihanı” (Ş.67)

“Ara ki bulasın işbu devleti” (Ş.93)

“İşbu ahım dönderiptir kadimdi dala dala” (Ş.131)

“İşbu âhım iştiyâkım kadimdi bükmededir” (Turan, 2007: 340)

Cemâl Hoca, hem yaşadığı yüzyılın dil öğelerini hem de daha önceki yüzyıllardan taşınmış arkaik dil öğelerini şiirlerinde ustaca kullanmış bir âşıktır. “Cemal Hoca, özellikle eski Anadolu Türkçesi dönemine ait birçok kelimeyi aynen kullanmakta bir beis görmemiştir.” (Köktürk, 2007:173)

Cemal Hoca, Eski Anadolu Türkçesi döneminin sözcük kadrosuna şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir. Örnek olarak Cemâl Hoca'nın;

Lutf-i Rahman'a bel bağla
Ah çekip ciğerin dağla
Durma yaşın yaşın ağla
Seher vakti seher vakti (Ş.58)

Ağla Cemâl yaşın yaşın
Çünkü dumanlıdır başın
Senin gibi çok dervişin
Pîridir Hacı Kağızman (Ş.84)

dörtlüklerinde geçen “yaşın” sözcüğü eski Türkçede “örtü” anlamında kullanılmaktadır. “Yaşmak”(örtmek, kapatmak, gizlemek) kökünden türeyen bu sözcük Çağdaş Türkiye Türkçesi'nde aktif olarak kullanılmamasına rağmen Cemâl Hoca'nın şiirleriyle yüzyıllar ötesine ulaşacaktır.

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde 13-14. Yüzyılla 20. Yüzyıl arasında yaşamış eski sözcükler sıkça kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: “*artık(çok, fazla), tek (gibi), toy (düğün, eğlence), yigirmi (yirmi), yavuz, ol (o), anın (onun), anda (orada), bile (birlikte), buncılayın, ün (ses), bay (zengin),ger, özge, içre, sü (asker), kimesne (kimse),kamu, yahşı, deyü...*” Bu sözcükler yer aldıkları şiire tarihî bir damga vurmakla kalmamış aynı zamanda şiirin anlam dünyasını zenginleştirmiştir.

Yigirmi milyon millete sâye (Ş.16)

Ey Türk gençliği var olun

Yavuzunuza yar olun (ş.19)

Acep bulur muyum nazlı yârimi (ş.53)

Tutuban dağdan dağa

Mecnun tek attı beni (Turan, 2007: 132)

Zâr edip bülbül tek figânı ağlat (§.22)

Arzû kıl mülk-ibekâyı hoş bu dünyâdan ahret
Ne var bunda, kamu anda kucarsın hûriyle cennet
(Turan, 2007: 351)

Anda cem' etmiş Hüda'mız cümle tâ'atı tamâm (§.134)

Kimesne hayra sa'y etmez kamusun azdırır şeytan
(Turan, 2007: 327)

Leyla deyü çöl yabanda sızlarım (Turan, 2007: 367)

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait metinlerinde karşılaşılan ve bugün de Azerbaycan Türkçesinin yazı dilinde kullanılan “-*anda/ende*” zarf-fiil eki özellikle Doğu Anadolu bölgesinde sık karşılaşılan bir dil birimidir. Cemâl Hoca'nın

“*İkram kapusuna varanda yakın*” (§.95)

dizesinde karşılaşılan bu ek eski bir dil hatırasını bugüne taşımaktadır. Bu ekin yanı sıra Anadolu ağızlarında yaygın olarak kullanılan ancak yazı dilinde pek rastlanmayan ekler de Cemâl Hoca'nın şiirlerinde yer almaktadır:

“*Helal haram demeyüben didindi*” (Turan, 2007. 126)

“*Ölüben mezarlığa defn olduğun vakit hemân*” (§.134)

“*Benzin sararuben solsun*” (§.58)

“*Aluban aklımı divane etti*” (§.40)

“*Cihana dolasin buluban izzet*” (§.7)

“*Seni irgürür Haydar'a sadaka*” (§.5)

“*Seni irgürür dârüsselâma*” (§.27)

“*El-birlik edüben bahtiyar olmuş*” (§.529)

5.4. ATASÖZLERİ

“Ne zaman ve kim tarafından söylendiği belli olmayan, atalarımızın uzun yaşam deneyimlerine dayanan yargılarının genel kural biçiminde söylenişine atasözü denir.” (Yardımcı: 2010,251)

“Atasözleri, bir ulusun geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim, gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; söyleneni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözdür.”(Aktaş: 2004, 13)

Atalarımızın uzun yaşam deneyimlerine, ortak duygu ve düşüncelerine dayanan bu sözler; yüzyıllar boyunca denenmiş, doğruluğunu ispatlamış ve birer öğüt olarak kurallaşmıştır. Atasözleri ait olduğu ulusun bütün yönlerini, tarihte bıraktığı izleri, geleneklerini, dünya görüşünü, inançlarını dile yansıtır. Atasözlerinin kapsamlı incelemesi dil, tarih, kültür, sosyoloji, edebiyat gibi pek çok fikir edinmemizi sağlar.

Atasözleri, toplumun fertlerden beklediği davranışların niteliğini ve sınırlarını belirler. Didaktik öğeler içermesi nedeniyle insan davranışlarını biçimlendirir, gelenek ve görenekleri yaşatır, fertle toplum arasındaki bağları kuvvetlendirir.

“Şairler düşüncelerini kısa ve özlü bir biçimde anlatmak, uyarılarda bulunmak, etkileyici ve sanatlı bir anlatım sağlamak için atasözlerini kullanırlar. Şiirlerinde sık sık atasözlerine başvururlar. Her atasözü, belli bir kalıp içinde belli kelimelerle söylenen bir biçimdir. Atasözlerini kullanırken büyük ölçüde biçimine bağlı kalırlarken bazen kelimelerin cümledeki yerlerini kafiye zorlamasıyla değiştirirler. Şairler atasözlerinin anlam zenginliğinden yararlanarak düşüncelerine tamamlayıcı bir parça olarak ekleyerek üslûplarını zenginleştirirler.”(Artun:2002, 113)

Cemâl Hoca, yaşadığı toplumun kültürel değerlerini bilen, bu değerlere göre yaşayan ve şiirleriyle kültürün devamlılığını sağlayan bir âşıktır. Türk kültüründe iyiden, güzelden, doğrudan yana ne varsa bunları atasözü formunda şiirlerine yansıtır. Her türlü hal ve harekette insancıl olmayı öğütler.

“Verdiğin şeyi ver güleç yüzünen” (§.5)

“Kemliğe eylik et” (§.8)

“El tutan olurmuş her dem bahtiyar” (§.17)

“Sadık ol sadakat bulsun yaranın”(§.55)

“Atasözlerini incelediğimiz zaman; o ulusun yaşamı nasıl gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hakça bir düzen kurulabilmesi için hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini rahatlıkla anlayabiliriz. Bu nedenle atasözleri o ulusun niteliklerini belirleyen en temel öğeler durumundadır” (Yardımcı, 2010:252)

Atasözleri kendine özgü biçim ve anlatım özelliklerine göre kalıplaşmış kesinleşen sözlerdir. Söylendiği biçim sabittir. Vaktiyle atalarımız tarafından nasıl söylenmişse öyle söylenmeye devam edip gider.

“Atasözleri kalıplaşmış (klişe haline gelmiş) sözlerdir: Her atasözü belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş şekillerdir.” (Karadağ, 1996: 353)
Cemâl Hoca şiir dilinin vazgeçilmez kaynakları olan atasözlerini genellikle özgün söyleniş biçimleriyle kullanmıştır:

“Bugünün yarını var” (§.24)

“Eşen düşer bir gün eştığı câha” (§.4)

“Bu dünya kimseye kalmaz” (§.6)

“Çorbaya ne doğrarsan

Mutlak kaşığa gelir” (§.25)

“Zararın neresinden dönersen kârdır” (Turan, 2007: 72)

Cemâl Hoca bazen şiir dili gereği bir atasözünün bir kısmını kullanmıştır. Ölçü, uyak, uyum gibi nedenlerle uygulanan bu yöntemlerle atasözünün bir bölümü kullanılmış veya sözdizimi bakımından değişikliklere gidilmiştir.

“Ehl-i gaflet olan arsız kullara

Davul, zurna, tanbur, saz ne kâr eder” (Ş.99)

(Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul, zurna az)

“Döğme elin kapusun

Bir gün döğerler kapun” (Ş.136,g)

(Çalma elin kapısını çalarlar kapını.)

“Sözüm hem kızıma hem gelinime”

(Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.)

“Yardımcın Allah olsun

Kimseye minnet etme” (Ş.136,c)

(Kendi işini kendin gör, kimseye minnet etme.)

Cemâl Hoca bazen de atasözlerinden anlamca yararlanmış veya atasözlerini dolaylı olarak kullanmıştır. Bu uygulamaların yapıldığı şiirlerde atasözlerinin kalıplaşmış formu doğrudan gözlenmez; ancak bu sözler, ölçünlü dildeki atasözlerini çağrıştırdığı ve toplumsal kuralları yansıttığı için dikkate değerdir.

“Kötülüğe eylikte bulunanlar

Hakk'ın hak kuludur” (Ş.14)

(İyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı)

“Önünde kılavuz şaşkın olursa

Attırır yükünü seper yabana” (Ş.12)

(Kılavuzu karga olanın burnu boktan kurtulmaz.)

“Her ite sabret tezi gözleme” (Ş.6) (Acele işe şeytan karışır.)

“Hırsız olan her dem açtır”(Ş.15)

(Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.)

“Sözü hoş olanın hoştur ihlâsı” (Ş.121)

(Tatlı can azığı, acı söz baş kazığı)

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde yer alan atasözleri incelendiğinde bu atasözlerindeki anlatımın oldukça kısa ve özlü olduğu görülür. Mümkün olan en az sözcükle en anlamlı ifadeyi vermek; yani azda özü anlatmak amaçlanmıştır. Bu nedenle şiir dilinin zorlaması olmadığı sürece gereksiz hiçbir söze yer verilmemiştir. Bununla birlikte kullanılan atasözlerinin çoğunda anlatım açıktır. Atasözünün ne anlatmak istediği bir okunuşta kolaylıkla anlaşılır.

“Tehlikeyi işitip sakınmak gerek” (Ş.12)

“Kardaşın da olsa esrarın açma” (Ş.105)

“Buyu kısa boynu kısıktan sakın” (Ş.120)

“Eyyen, Fani dünya kimseye kalmaz” (Ş.123)

“Âşık ar bilmez dünyada” (Turan, 2007: 131)

“Bir faide yok şöhretlikte şanlıkta” (Ş.32)

Atasözlerimiz söz sanatlarından bol bol yararlanmışır. Örneğin, davranışlarında ölçülü olmayan kimseleri terbiye etmek için söylenen “Kudurgan köpeklerin başına kül sepmeli” (s.321) atasözünde davranışlarında aşırıya kaçan kimse ile kudurgan köpekler arasında bir benzerlik ilgisi kurulmuştur.

Söz sanatlarıyla anlatılan atasözlerinde bir gerçek anlam bir de mecaz anlam vardır. Asıl anlatılmak istenen anlamı; mecaz anlamıdır. Mecaz anlamı kavramak ise benzetme unsurlarını ve benzerlik ilgisini doğru yorumlamaktan geçer. Örneğin

“Fare ne yapar arslana” atasözünde güçlü insanlar ‘fare’ye; güçsüz insanlarsa ‘arslan’a benzetilmiştir. Buradan hareketle “güçsüzün ne yaparsa yapsın güçlü karşısında mağlup olacağı anlamı çıkartılır.

5.5. DEYİMLER

Her dilde belli bir kavramı, bir duyguyu, bir durumu dile getirmek üzere kullanılan deyim adını verdiğimiz kalıp sözler vardır. Bu kalıp sözler, konuşulduğu toplumun geleneklerini, dünya görüşünü, çevre koşullarını, inançlarını dile getirerek o toplumun maddi ve manevi kültürünü yansıtır. Çeşitli kaynaklarda deyimler için yapılan tanımlar şöyledir:

İki ya da daha fazla sözcükten oluşan, çoğunlukla kendi öz anlamının dışında yeni bir anlam verip yazıya ve konuşmaya ayrı bir güzellik katan söz bölümüne deyim denir.” (Yardımcı: 2010, 267)

“Deyimler (tâbirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin, 2001:642)

Deyimler dilbilim, halkbilim ve edebiyat bilimi açısından önemli olan kaynaklardır. Yalnızca deyimlere bakılarak bile bir toplumun bütün kültürü incelenebilir, önemli sonuçlar çıkarılabilir. Bu yönüyle deyimler, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran ve onun kendine özgü yapısını ortaya koyan önemli unsurlardır.

Halk şiirinde anlamı kuvvetlendirmek, belli durumları vurgulamak veya tanıdık deyişler söyleyebilmek amacıyla deyimlerden sıkça yararlanır. Sözlü gelenekteki en önemli söz kalıplarından bir bölümünü oluşturan deyimler, âşık tarzı şiirlerin de vazgeçilmez unsurlarıdır.

“Deyimler, anonim anonim halk edebiyatının ürünü olup, atasözünde olduğu gibi şiirde, nesirde kullanımı, âşığın, şairin, nesir yazarının ustalığını gösteren bir unsurdur.”(Alptekin, 2007: 70)

Cemâl Hoca, deyimlerin somutlaştırmadaki gücünden sıkça yararlanmış ve onların anlatım zenginliğini şiirlerine taşımış bir âşıktır. Soyut imgeler, anlatılması güç durumlar, olaylar, kavramlar deyimler sayesinde rahatlıkla anlatılmıştır.

Hem genel deyimler hem de bölge karakteri gösteren deyimler şiirlerde sıkça yer almıştır. Bunlardan genel deyimler, yani sözlü kullanıştaki ve yazıya geçen deyimlerden bir kısmı şunlardır:

Cemâl Hoca; dilini uzatma yalana, havalardan uçma sakın, âlime hor bakarsın, yüzüm gülmedi dünyada, bir güne ecelin gelir, kardaşça geziyor kurt ile koyun, der ki Cemâl sırrını kimseye açma, kimseye hor bakıp kuyusunu eşme, bir kulp bulur tutar çalar her yana, Gene yoksulluktan gelir amana, Umarım kazancı vereler sele, gerek ustam tîz uymasın şeytana, umaram hep ettiğin gelir başan, Biz Türk evladınız kanımız kaynar, dil verme dünyaya, yüzüme dost/ dalda kuyumu eşen, Her yerde fesatlık tohumu eker, Çektim çilesin ben yana yana, boyun eğ elin aç arşu'r rahmana, rukn ile dur baş eğ kapan sucûda, seni darda komaz yatsı namazı, Yakar sinesin bağrında verem, göz dağları verin hain düşmana, Siz de şan verirsiniz cümle cihana, biz tevhid ehliyiz ayrılman izden, Biz Türk evladınız kaynar kanımız, Cemâl şemine olur pervane, Benliğinden burnu değer tavana, Tamam ifademi vereyim sana, düşmüş dereye boyanmış al kana, dedim soyhanın elinden geldik amana, işittim dünyadan çektim elimi, hayı gitmişti kalmıştı huyu, Taban tutturamaz kaçır, Selam söyle alsın gelsin sazını, ettiklerin yetti cana, defterlerden sildirirem, Ala gözden sürme çalar, Ne kadar arz ettim geçmedi nazım, Azrail canımı almağa gelmiş, Düşmüşem dilden dillere, bir pula sattı beni, Haramdan kapar hissesin, Yeme bu rüşveti den den, Her gün uyarsın şeytana, ciğeri kelep eyler, münkirin belini büksün, âşıkların derdi gelmez hesaba, Bir pîre el verdi Hoca Cemâl, gazel gibi soldu gitti, belasını buldu gitti, umudun kes bu gümandna, son ucu düştü mihnete, Her gelen çeker meşakkat, Karalar bağlar gezer, Âşıkların ah çekerler, Hırs ile dalma hayale, Hayy dergahına aç elin, gam çekenler bir gün çıkar kederden... vb. pek çok örnekte görüldüğü gibi deyimleri şiirlerinde kullanmıştır.

“Âşık edebiyatında yaygın kullanımları nedeniyle her yörede rastlayacağımız deyimlerin dışında yöresel deyimlere de rastlıyoruz” (Artun,2001: 121) Cemâl Hoca'nın şiirlerindeki bölge karakteri gösteren deyimlerin bir kısmı şöyledir:

El ayıbını açma sakın/ Dökülürsün kabdan kaba, Cemâl'in sözüne ver gûş, Mihengime vurmuşam, Kaynar kara kazanda, Dini dinara satmak, Mal davarı pul ettin, Kıymet bilmez olan istibdat devri, Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen, Sadaka söndürmez evin ocağın, Sana yan bakanlar çekmez mi bela, Vatanıçün geçer ser ile candan, Dar günde gelir imdada evliya,Salar cümlesini hay ile vaya, Koltuksuz gidersen su katar işen, Hele bir şey verme vay gelir başan, Yeşil sopa ile çeker divana, Daha var mı kab kaşıқта bulaşık, Bire beş baş vuru çit bez alana,Hille hokkasını kalbinde tartar, Bakakllar terkiye koymuş imanı, İnsaf kemerini belde kuşanır, Sonta kazancı dönmesin katrana, Gün gelir ki karışırın kervana, Seni dile alır ustası şeytan, İçinden çıkmasın yediğın yağlı, Anasız yavruların çerağı söndü, Gûş ver sözlerime, Kaş kabak dökünük dedim ne oldu, Tutup üç koyunum kaçağa kattım, Sonra dokuzu yazarlar doksana, Alt dudağım üste yapıştı,

İster her yörede rastlayacağımız yaygın deyimler, ister yöresel deyimler olsun, Cemâl Hoca şiirlerinde geçen bütün deyimler, deyimlerin genel özelliklerine uygundur. Deyimler genellikle en az iki sözcükten oluşmuştur: *Beş günlük dünya, tatlı dil, bağırı yanık, yüzü kara, başı dumanlı, kanı bozuk, sütü bozuk, mezhebi geniş, yüz karası,*

Kimi deyimler benzetmelerle kurulmuştur: *İt gibi ısırır at gibi teper, Gördüğüne gözü ok gibi değer, Bunca yıldır aşk atına süvaram, Kahpe düşmanlara göz okusun sen, Sevda oku değdi efganda kaldı, Mecnun oldum sahrasında, Kametim oldu dal gibi, Yay eyledi aşkın beni,*

Deyimlerin çoğu gerçek anlamı dışında bir başka anlamı karşılar; fakat kimi deyimler sadece gerçek anlamı karşılamaktadır: Amandır gönlünü kırma bir ferdin, Sana her gün gelen mihmanı hoş gör,Zengin oldun ise fakiri toyla, Müşküle salma işimi, Kimisinin benzi saralıp solar,

Deyimlerin bir kısmında hem gerçek hem mecaz anlam bulunur: *Düşenin destini tutar, ağaçların kaddi bükülmektedir, Doğru yola eğri kadem basarsa, Ayak biti başa düşman göründü, Aşk oduna pervaneyiz, Ayak kaymaz doğru gitse rahına, Ayağın bas düz rüşvetçi, Umaram köylüler kalmasın darda, Acu kabarasın deşmeye gelme, Ey iblis saplara salma yolumu, Halas et boynuna takmış kemendi, Gören hainlerin bağı ezildi, Nohur bir de yüzüm gülsün İlâhî,*

Bazı deyimler olumsuz bir anlam çağrıştıracak niteliktedir. Bu deyimler eylem çekimine girdiklerinde yapıca ve anlamca olumsuz olular: *Çapraz bakma uzunuma enime, Korkaram ki hak vermeyek çobana, Dedim sözüm çıktı çoban hal almaz, Gam yemedi dünya için,*

Deyimlerin bir bölümü tekrarlardan oluşmaktadır. Sözcük veya söz öbeklerinin tekrarıyla oluşturulmuş deyimler şöyledir: *Kol kola kulp takar ehl-i imana,*

Kimi deyimler cümle halindedir: *“Takdireni bağlıdır her iş”* (Marifet iltifata tâbidir), *“Ârif olan anlar kısaca sözden”* (Ârif olan anlar).

5.6. ANLATIM BİÇİMLERİ

Cemâl Hoca, halk şiirini yerel ve geleneksel malzemedan yeni söyleyişler yaratıp dilin her türlü anlatım olanağını kullanıp kendine özgü eda, biçim, lirizm, görüş ve anlayış içinde çeşitli yollarla özgün bir anlatım biçimi çizmiştir. Cemâl Hoca'nın şiirlerinde uyguladığı anlatım biçimleri

- *Nasihat ağırlıklı anlatım*
- *Öğretici nitelikteki doğrudan doğruya anlatım*
- *Hikâye ederek anlatım*
- *Soru-cevap yollu anlatım*
- *Delil ve kanıt yoluyla anlatım*
- *Yineleme yoluyla anlatım*
- *Atasözü ve deyimler yoluyla anlatım*
- *Betimleme yoluyla anlatım*
- *Zıtlıklar arası ilişki kurma yoluyla anlatım, gibi çeşitlere ayrılmaktadır.*

5.6.1. Nasihat Ağırlıklı Anlatım

Âşık, dünle bugünü, bugünle yarını birbirine bağlayan kültür zincirinin önemli bir halkasıdır. Uzun yılların deneyimiyle kazanılmış bilgi birikimini, inançları, gelenek ve görenekleri, dilinde ve telinde yaşatarak yarınlar taşıyarak taşır. Bu yönüyle âşık, yaşadığı dönemin bir sözcüsü sayılır. Toplumsal alışkanlıkları, inançları ve deneyimleri yeni nesillere aktarmada sorumluluk üstlenir.

Cemâl Hoca, Türk toplumunun yapısını, dini yönelimlerini, tarihî deneyimlerini iyi bilen bir âşık olarak, bu bilgi birikimini yeni nesillere aktarmayı amaçlamıştır. Bunu uygularken de nasihat ağırlıklı anlatım yöntemini tercih etmiştir.

Nasihat ağırlıklı anlatım yöntemi, toplumu biçimlendirmek; iyiye, doğruya, güzele yönlendirmek; hitap ettiği kitleye dinî ve tasavvufî esasları öğretmek ve onları tehlikelere karşı uyarmak gibi amaçlarla tercih edilir. Artun'un da belirttiği gibi: "Âşıklar, dini ve toplumsal konularda öğüt verme, uyarma gerektiğinde bu

anlatma yolunu seçerler. Bu tür anlatım biçiminde genellikle emir kipini kullanırlar”
(Artun, 2001:1119)

Cemâl Hoca, şiirlerinde nasihat ağırlıklı anlatıma sıkça başvurmuştur. Özellikle, iyi bir Müslüman’ın ya da tarikat ehlinin yapması ve yapmaması gereken düsturları anlatmada açık, sade bir söyleyişle nasihat etmiştir.

Git mürşide el al, yönel bu raha
Sıdkıle elin aç ulu dergaha
Sadık isen sıdkın bağla Allah’a
İste muradın, ricalin varsa (Ş.18)

Gel düşün sağlığı, yâd et ölümü
Sen kendine yayma zulümü
Ey iblis sarplara salma yolunu
Beni yoldaş etme tuğyan ehline (Ş.31)

Herkesten intikam alma
Doğru rahından ayrılma
Gel gözüm şeytana uyma
Hesabını vereceksin (Ş.92)

Ziynet-i dünyâya mağrur olma ey ahmak ricâl
Bir gün olur cümle varın târumâr eyler ölüm (Ş.133)

Tekbir ile dur kıyama bul hazır cânânı sen
Kıl rükû ile sücûdu terkeyleme anı sen”
Katma sum’ile riyâyı sıdk ile kıl anı sen
Sînede sırr-ı irfandır beş vakit namaz yâ hû (Turan, 2007: 342)

Cemâl Hoca, dinî ve toplumsal kurallara işaret etmekle kalmamış, bu kuralların uygulanmasında da üsteleyici olmuştur. İnsanı sıkıntılardan kurtaran veya dirliğe

ulaştıran uyarılara sıkıca uyulmasını tembihlemiştir. Şiirlerin pek çok bölümünde uyulacak davranışlar “*nasihat tutmak*” deyimiyile vurgulanmıştır.

Cemâl Hoca’ya dikkate
Eyle gel tut **nasihat**
Yarın olma melâmet
Huzûruna varanda (Ő.3)

Cemâl Hoca söz derehl-i imana
Kabul edip **nasihatten** alana
Nasa uyup bağlanırsan Şeytana
Yakar seni, tl-i emelin varsa (Ő.18)

Nasihatim red eyleme evlat
Sözümü tutarsan alırsın murat
Dileğim bu, Haktan abad ol abad
Hakkıyla insan ol orda sonra gel (Ő.64)

Cemâl bu hallardan almadı meram
Doldu dernuma derdile verem
Nasihatımı tut hâsılı kelâm
Zikre alış, belki kalbi silesin (Ő.91)

Cemâl Hoca hitabet yoluyla anlatma sanatında nlem sözlerini başarıyla kullanmıştır. Bu sözler, özellikle “ey/ey/iy” gibi önlemleridir. Söze hitaplarla başlayıp nasihat ettiği bölümler, anlatım bakımından daha güçlüdür ve dinleyen üzerinde daha kalıcı bir etki bırakmaktadır:

“*Bizi kurtar diye ey Ganî Yazdan*” (Ő.12)

“*Ey gönül dinle nasihatim al*” (Turan, 2007: 63)

“*Gel ey Cemâl kendini suç gözüyle gr*” (Turan, 2007:63)

“*Ey Türk gençliği var olun*” (Ő.19)

“*Gönlüm seni sevdi ey sahib-cemâl*” (Turan, 2007:70)

“*Ey Kâdir ü Kayyûm Hazret-i Allâh*” (Turan, 2007: 81)
“*Elim al al ey kâmil menzile ırgür*” (§.32)
“*Bak bir bana ey denî*” (§.49)
“*Gel sözümü dinle ey har*” (§.54)
“*Ey hallaç sen gözün aç*” (Turan, 2007: 260)
“*Ey Türkoğlu çekme kimseden minnet*” (Turan, 2007.262)
“*Ey gönül gel bunu defterine yaz*” (§.114)
“*Ey gafıl gel Hakk’a kılak niyazı*” (§.114)
“*Ey millet, ey millet unutma bunu*” (§.115)
“*Ey Türk vatanının muhterem halkı*” (§.115)
“*Ey Hüdâ yoktur şerîkin ferd-i vahidsin belâ*” (§.131)
“*Eyâ gönül kamu derdinsen var edene arz et*” (§.127)

5.6.2. Öğretici Nitelikteki Doğrudan Doğruya Anlatım

Öğretici nitelikteki doğrudan doğruya anlatım, herhangi bir konuda bilgi vermek ve açıklama yapmak amacıyla başvurulmuş bir anlatım yoludur. Doğrudan doğruya anlatımda konu iyice kavratılır, bilgiler doğru ve düzenli olarak verilir.

Cemâl Hoca toplum, ahlak, din, tasavvuf gibi konularda doğru ve düzenli bilgi vermek gerektiğinde, öğretici nitelikteki doğrudan doğruya anlatıma sıklıkla başvurmuştur. Bu dörtlükler sanat kaygısı güdülmeksizin yalın, sade, arı bir anlatımla oluşturulmuştur.

Dilini uzatma yalana
Dinini verirsin talana
Sıdk ile mümin olana
Var mı böyle bir debdebe (§.1)

Sabah oldu başın kaldır
Sağ elini suya daldır
Şeytanın nefsinin öldür

Kullar namaz kılın namaz (Turan, 2007: 298)

Her mü'mine farz olandır zikr-i Hüdâ ibtidâ

Savm, salât, hacc, zekât ola edâ ibtidâ (Turan, 2007: 318)

Sakın dil verme dünyâya, kamu fi'li hebâdır bil

Çeker fevka çalar sülfe hep işleri belâdır bil

Ona meylin veren gâfil, yarın Hak'tan cüdâdır bil

Terceme-i nûr-ı Hûda din evvel Murtaza'dır bil

Arzû kıl mülk-i bekâyı hoş bu dünyadan ahret

Ne var bunda, kamu anda kucarsın hûriyle cennet

(Turan, 2007: 350)

5.6.3. Hikâye Ederek Anlatım

Hikâye ederek anlatım, özellikle tekke edebiyatında dinî-tasavvufî öğretileri benimsetmede uygulanır. *“Tekke şairi hitap ettiği tabakaya vermek istediği mesajı genellikle örnek olunması için; dünyanın yaratılışını, peygamberlere ait kıssaları, din uluları etrafında oluşan menkıbeleri hikâye ederek anlatır.”* (Yardımcı, 2008: 439)

Hikâye ederek anlatma diğer anlatım türlerine göre daha etkileyici ve daha öğreticidir. Okuyucuyu/ dinleyiciyi olaya katma ve heyecanlandırma amacı güdüldüğünde genellikle bu anlatım yöntemine başvurulur. Halk şiirinde bu anlatım tarzı, ya mesnevi biçiminde ya da destan türünde şiirlerle kurulur. Mesnevinin ve destanın uzun anlatıma olanak veren yapısından yararlanarak bir hikâye etrafınca anlatılır.

Özellikle dünyanın yaratılışı, peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri gibi uzun anlatım gerektiren konular, hikâye ederek anlatılır. *“Âşıklar, dünyanın yaratılışı ve*

peygamberlere ait kıssaların anlatılışında ve destanlarda tahkiye (hikâye etme) anlatım şekline başvururlar.” (Artun, 2001: 120)

Cemâl Hoca, “Yaratılış Destanı”nda evrenin yaratılışını, “*kün*” emriyle canlı ve cansız varlıkların meydana gelişini, insanın nasıl ve ne amaçla bu dünyada var olduğunu, her canlının tadacağı ölümü zamandizinsel bir sırayla hikâye ederek anlatmıştır.

Mevcuttan hiçbir eser yok iken
Emroldu huzur-ı Rahman göründü
Orada ruhlar cem oldular kemâkân
Vahdet hanesinde seyran göründü
Herkes bir rütbeye oldular tayyâr
Kimi mümin kimi başka bir efkâr
Şükrolsun birliğin eyledim efkâr
Orda aşka uydum iman göründü
Kün emriyle bitti kuruldu eşya
Ağaç, taş, cemadat göründü dünya
Her bir eşya olmak için müheyya
Ordan nüzûl ettim bu yan göründü(Ş.114)

Yaratılış Destanı’nda, 93 Harbi ile başlayan ve uzun yıllar Ermeni ve Rus mezalimi ile devam eden acılı dönemler, I. Dünya Savaşı ve bu süreçte Kağızman’ın durumu ayrıntısı ile anlatılır. Bu bölümlerde tarihî olaylar hikâye yoluyla yeni nesillere aktarılır ve yeni nesillerin bu olaylardan ders çıkarması amaçlanır:

Ruslar terk eyledi Kafkas elini
Ermeni’ye verdi millet malını
O da tutup yaktı gelini, kızı
Alevler yükseldi duman göründü

Otuz dört nisanı Kars eli birden
Yetiştirdi ordumuz kurtardı dardan
Göklere yükseldi şükranlar yerden
Lâkin açan bağa hazan göründü

Yedi ay demeden ordu çekildi
Millî Şûra kurduk bayrak dikildi
Hududu tutmaya çete döküldü
İngiliz'in sözü yalan göründü (Ş.115)

Cemâl Hoca'nın Kore Destanı, hikâye yoluyla anlatılmış bir destandır. Kore Savaşı'nın başlaması, Türk tugayının Birleşmiş Milletler yanında savaşa katılması, düşman kuvvetleriyle olan mücadeleler, Türk komutanlarının başarıları ve kazanılan zafer, oluş sırasına göre ve pek çok ayrıntısıyla Kore Destanı'nda anlatılmıştır.

Dokuz yüz ellide Kore Savaşı
Temaşağâh oldu cihana Allah
Birleşmiş Milletler bel bağladılar
Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ana Allah

Bu meydana girdi Türkün tugayı
Kahraman askerler çekerler yayı
Tekbirlerle yâd ederler Hüdâ'yı
Sığınırılar ism-i Rahman'a Allah

Türk erinin ünü gelir derinden
Din yolunda geçer can u serinden
Yarub çıktı kızıl piç çemberinden
Boyandı düşman al kana Allah (Ş.35)

5.6.4. Soru Cevap Yollu Anlatım

Cemâl Hoca'nın uzun ve ayrıntılı olay tasvirlerinde okuyucunun dikkatini canlı tutmak amacıyla başvurduğu anlatım yollarından biri de soru cevap yollu anlatımdır. Dedim-dedi tarzı söyleyişin bulunduğu dörtlükler, sanki olayın geçtiği an okuyucunun/dinleyicinin gözü önünde yaşanıyormuşçasına hareketlidir. Aşağıdaki dörtlüklerde, Camuşlu Köyü'nde olan bir olay üzerine Cemâl Hoca'nın ve onun oğlunun karşılıklı konuşması soru cevap yollu anlatımla yapılmıştır:

Dedi niçün sen geldin bize
Dedi geldim yükleyip bir öküze
İki cemdek vardır getirek size
Kokmadan olayım yola revana

Dedim oğlum ey besledin bostanın
Kimindir cemdekler yazım destanın
Dedi bizim bir de Mamo Usta'nın
Baba ne yapalım Hak'tan gelene

Dedim kara koyun sağ mı ölü mü
Dedi evvel ona yapmış zulümü
İşittim dünyadan çektim elimi
Dedim zâlim nasıl kıydın o cana (§.13)

5.6.5. Delil ve Kanıt Yoluyla Anlatma

Âşıklar, din ve tasavvuf hakkındaki görüşlerini desteklemek ve hitap ettiği kimselere benimsetmek amacıyla ayet ve hadislerden alıntı yapma yoluna giderler. “Delil ve kanıt yoluyla anlatım” denen bu anlatımlarda, şiirin ölçü ve uyağına uygun olmak koşuluyla ayet veya hadislerin bir bölümü şiire alınır.

“Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şairlerinin sık sık başvurduğu yollardan biri de, fikirlerini ayet, hadis ve kelâm-ı kibarla takviye etmektir. Bilhassa tasavvufun çıkış

noktası olan “*men ‘arefe nefsehu fekad ‘arefe rabbehu*” hadisi çok sık kullanılır.”
(Güzel, 2006: 828)

Cemâl Hoca, “*men ‘arefe nefsehu fekad ‘arefe rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir.) hadisini, “men-arefe” biçimindeki kısa söylenişleriyle şiirlerinde kullanmıştır. İnsanın, kötülükleri emredici nefse hâkim olması gerektiğini, aksi hâlde Rabbinin ilahî varlığına ulaşamayacağını, ayetle kuvvetlendirmiştir.

Men-aref sırrını kalpte bulanlar

Erişirler nihayetsiz devrana (Turan, 2007: 52)

Men-aref sırrına ermek istersen

Ârif olan ehl-i halden haber al (Turan, 2007:154)

Cemâl Hoca, mesleğinin ve aldığı eğitimin doğal bir sonucu olarak ayet ve hadisleri şiirlerinde kullanmada oldukça başarılıdır. “*Lâ-taknetû min rahmetillâh*” ve “*lâ-taknetû*” biçimlerinde geçen ayet ile yapılan alıntılar şöyledir:

Demiş **lâ-taknetû** ayetine bak

İşte bu babdaki ferman bizimdir (Turan, 2007: 244)

Cemâl Hoca her gün çekmedesin ah

Ümit kesme bir gün açılır dergâh

Demiş “**lâ-taknetû min rahmetillâh**”

Ben bunu görmüşem Kur’an içinde (Ş.21)

“*Yüz bin oku kabul etmez/ Ayet-i Kur’an’ı rüşvet, Ba’de usrin yüsra ayetine bak, İnnâ-fetana’yı okur sancağı (s.91), Ve’d-duhû ve’l-leyli zülfün telinde, Kâf u nun düzdü eşyayı, Cibril getirdi Burak’ı, ola vâkıf-esra, Senin şanın sübhânellezî-esra (s.69), Bize farzdır ululemre itaat, Er-rızku ‘al-Allah demiş nebimiz (s.62), Şânına*

levlâk denildi âyet-i levlâk ile, **Fe-eni'büdûnî** âyet sûre-i Yâsin'dedir” örneklerinde Kuran ve hadislerden alıntılar yapılmıştır.

5.6.6. Yineleme Yoluyla Anlatım

“*Dinî ve tasavvufî halk âşıklarının çok sık ve ustaca kullandıkları anlatım yollarından biri de yineleme yoluyla anlatımdır.*” (Yardımcı, 2008: 440) Âşıklar, anlatımı kuvvetlendirmek ve verilen düşüncenin pekiştirilmesini sağlamak amacıyla yineleme yoluyla anlatıma başvururlar.

“**Kimi** Hakk’a âşık, **kimi** mecazi
Kimi hazır cevap, tez verir sözü
Kimi gözü görmez el çalar sözü
Kimsenin sazına karışma elim” diyen Âşık Zâkirî,

“**Kimin** azatlayup **kimin** fakirdur
Kimin döğüp söğüp **kimin** okudur
Dediler bu meydan **kimin** hakkıdur
Kim dedi ki şu murdarı yu deyu” diyen Abdal Musa gibi Cemâl Hoca da

Kimisini aşk ucundan azdırır
Kimin de şirin canından bezdirir
Kimin Mecnun eder dağda gezdirir
Kimine sevdendir hüsn-i Leyla’yı

Kimi Allah diyer, zikrini kılar
Kimi gavvas olur bahrine dalar
Kimisinin benzi saralır solar
Gece gündüz ağla, dile rızayı

Kimini aşk ile kılmış derbeder
Kimine dünyada çektirir keder

Kimi yar yar diye ölene kadar

Kimi Mecnun gibi gezer sahrada (Ş.47)

dörtlüklerinde görüldüğü gibi dize başlarında tek sözcük tekrarı yinelemeyle yapılan anlatımın bir yoludur. Bazen de birden fazla sözcüğün tekrarıyla yineleme yapılır. Aşağıdaki beyitlerde “*kâh olur ki*” sözünün dize başında tekrarı yapılmıştır.

Kâh olur ki gönlüme bir cezbe rahmandan gelir

Sanaram ki berk-i hâti, çarh-ı devrandan gelir

Kâh olur ki hasta gibi inlerim, leyl-ü nahar

Kâh olur ki sıhatimin lütfu canandan gelir

Kâh olur ki, didelerim nemi akar kan ile

İklim-i dil duman olur âbı barandan gelir

Kâh olur ki talep ederim yâri arzuman ile

Ciğerlerim pürryan olur acısı candan gelir (Ş.135)

Cemâl Hoca, yineleme yoluyla anlatımın şiire belli bir ahenk katan ve şiirin uzun yazılmasına olanak tanıyan özelliğinden sıkça yararlanmıştır. Özellikle uzun anlatım gerektiren destansı şiirlerde, şiirin bütününde uyum yakalayabilmek için sıkça yineleme yapmıştır. Yaratılış Destanı’nda, meydana gelen olayları yıl yıl belirtmiş, bunu yaparken de dize başında kendi yaşını tarih olarak tekrar etmiştir.

Üç yaşımda sundum ekmeğe kaşık

Dördümde beşimde oynadım aşık

Altısında oldum halka bulaşık

Bazı başı kırık al kan göründü

On altıda öttüm misal-i bülbül

On yedi bağımda açıldı bir gül

On sekiz yaşında kıldım tehhül
Divane dil vâsıl canan göründü

On dokuzda ev kahrına düş oldum
Yigirmide gama afkara daldım
Yigirmi birimde sadakat saldım
Her yüze gülenim düşman göründü (Ş.115)

5.6.7. Atasözü ve Deyimler Yoluyla Anlatım

Cemâl Hoca, anlatımı canlı tutmak, hitap ettiği kitleyi daha derinden etkilemek, söz sanatlarıyla şiirini süslemek, duygu ve düşüncelerini özlü bir biçimde anlatmak amacıyla atasözü ve deyimlerden yararlanmıştır.

Atasözleri ve deyimlerin büyük bir bölümü somutlaştırma dediğimiz aktarmalarla yapılır. Bu aktarmalarla, şiirdeki soyut imgeler ete kemiğe büründürülür, somut varlıklarla ilişkilendirilir, okuyucunun/dinleyicinin zihninde canlandırılır.

Örneğin, “insanların kötülüğünü isteyen bir kişinin günün birinde kendisinin de kötülük bulacağını” anlatmada pek çok yol tercih edilebilir. Ancak bu yollardan “atasözü yoluyla anlatmak” tercih edilirse, kavramlar somutlaşıp gözle görülür hale gelmiş olur. Cemâl Hoca da şiirlerinde genellikle bu yolu tercih etmiş ve örnek düşünceyi “*Seni viran görenin yurdu olur virane.*” biçimindeki atasözüyle dile getirmiştir.

Atasözleri ve deyimler yoluyla anlatım, “Atasözleri” ve “Deyimler” başlıklarında da değinildiği gibi Cemâl Hoca’nın şiir anlayışının vazgeçilmez bir özelliğidir. Bu yolla anlatımı Cemâl Hoca’nın şiirsel tavrının bir damgası olarak görsek yanılmış olmayız.

5.6.8. Betimleme Yoluyla Anlatma

Tasvir yoluyla anlatım: “*Bir varlığın, olayın ya da kavramın göz önünde canlandırarak biçimde anlatılmasıdır.*” (Yardımcı, 2010: 158) Cemâl Hoca, özellikle doğa temalı şiirlerde tasvir yoluyla anlatım yapmıştır. Kağızman redifli şiirde, Kağızman’ın coğrafi özellikleri, çiçekleri, dağları, bağları, nehirleri, insanları, gelenekleri, yemekleri... gibi pek çok özellik sözcüklerle resmedilmiştir. Şiirdeki ayrıntılı tasvirler dikkatli bir gözlem gerektirdiği için, buradan hareketle Cemâl Hoca’nın gözlem gücünün yüksek olduğu söylenebilir:

Kağızman’ın bir cenubunda dağı var
Manzaralı bir hoş halli Kağızman
Zümrüt şecerleri gülşan bağı var
Misl-i cennet allı pullu Kağızman

Sende vardır âşık sâdık takımı
Miskine, yetime olur bakımı
Çemçe dağın sağdan sola akımı
Çimen çiçek mor sümbüllü Kağızman

Halkına bakarsan hep ehl-i rağbet
Varıban mescide ederler tâat
Severler mihmanı, yaparlar hörmet
Sofrası şekerli, ballı Kağızman (Ş.85)

Cemâl Hoca, doğayı olduğu kadar kişileri tasvir etmede de oldukça başarılıdır. Atatürk, İsmet İnönü, Celâl Bayar, Menderes gibi devlet büyüklerini; Esad Bey, Selahaddin Bey gibi doktorları, Molla Muhyiddin’i, Dursun Cevlânî’yi... ruhsal ve fiziksel portreleriyle tasvir etmiştir. Aşağıdaki dörtlüklerde Yusuf Çavuş’un tasvir yoluyla anlatımı yapılmıştır:

Hayata ayıldın, geçti
Her mihnetin Yusuf Çavuş

Dostların memnun ediyor
Nezaketin Yusuf Çavuş

Mürşidâna hürmeti var
Ulamayı candan sever
Yüzün güleç, sözün kibar
Hem ülfetin Yusuf Çavuş

Camuşlu'da çektin figan
Oluklu'da kıldın iskân
Söyler sana gelen mihman
Sadâkatın Yusuf Çavuş (Ş.108)

5.6.9. Zıtlar Arası İlişki Kurma Yoluyla Anlatma

“Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı mahsullerinde rastladığımız bir diğer anlatım özelliği de zıtlar arası ilişki kurma yoluyla anlatımdır. Bu anlatım biçimi, her şeyin zıddı ile daha kolay anlaşılabilceği ve kötülükler olmadan, iyiliklerin değerinin bilinemeyeceği düşüncesinden kaynaklanır.” (Güzel, 2006: 834)

Cemâl Hoca, iyi bir vatandaş ve hayırlı bir Müslüman olmanın gereklerini sıkça ifade eden bir âşıktır. Pek çok şiirinde insanlara iyiden, güzelden, doğrudan yana olmalarını öğütlemiştir. Ancak hayatta her şey zıddıyla mevcuttur: iyi kötüyle, güzel çirkinle, doğru yanlışla birlikte vardır. Bütüncül bir anlayış için kavramlar zıddıyla birlikte düşünölmelidir; çünkü zıddı bilinenin aslı daha iyi bilinir.

Bu bakış açısından hız alan Cemâl Hoca; iyi, güzel doğru davranışları öğütlemek için bu kavramların zıt anlamlarından yararlanmışır. Ters öğüt niteliğindeki bir

şiiirinde, nükteli bir anlatımla insanları olumsuz davranışlara yönlendirmiş ve sonuçlarının neler olacağını göstermiştir:

Namaz kılma, oruç tutma ki yarın
Cehenneme orta direk olasın
Hayâsız ol asla kalmasın arın
Kıyamette yüzü kara gelesin

Zekât verme, hacca gitme birader
Hayra sarf edersen çekersin keder
İnşallah tez olursun derbeder
O zaman sen ne olduğun bilesin

Kul hakkını, durma ye de belan bul
Kadınlara çok bak, bir boz eşek ol
Dinle, son imanın, şeytana ver öl
Kabre girende tadını göresin (§.91)

Cemâl Hoca, bazen şiirin bütününde bazen de sadece küçük anlam kümeleri içinde zıtlıklar arası ilişki kurmuştur. Örneğin; “*Altun ile tucu fark eder sarraf/ Sözüm hakikattir sen deme ki lâf*” (s.57) deyişinde hakikati altına, lâfı tunca benzetmiş ve altın-tunç, hakikat-lâf kavramları arasındaki zıtlıktan yararlanmıştır. Hakikat nasıl bir altın gibi değerliyse aksine boş lâf da tıpkı tunç gibi değersizdir görüşünü, zıtlar arası ilişki kurma yoluyla anlatmıştır.

“*Herkesi lekeli sayar/ Kendini kirsiz yalancı*” (s.98) deyişinde “lekeli” ve “kirsiz” kavramları birbirine zıttır. Cemâl Hoca bu zıt kavramlardan yararlanarak “kötü insanların kendini aklamak için başkalarını suçlamasını” anlatmıştır. Bununla birlikte, şiirde geçen “yalancı” kavramı kendi içinde bir zıtlık taşır: gerçeklerin yerine sahteleri koymaya çalışan kimselere yalancı denir. Bu yönüyle de lekeli-kirsiz kavramları arasındaki zıtlık “yalancı” kavramının kendi zıtlığıyla desteklenmiştir.

Zıtlar arası ilişki kurma yoluyla anlatım, bazen iki uç kavram arasındaki yelpazedeki tüm unsurları kapsayan bir anlamla kullanılmıştır. Örneğin “*Duacındır yurdun kocası genci*” (s.208) deyişinde yurdun en genciyle en kocası arasındaki tüm insanların duacı olduğu anlatılmıştır. “*Sakın azarlama fakiri bayı*”(s.47) deyişinde en zengininden en fakirine kadar kimseyi azarlamamak tembihlenmiştir. “*Cümle mahlûkat canlı ve cansız*”(s.96) deyişinde canlı ve cansız tün yaratılmışlar kastedilmiştir. “*Ne sağdadır ne solda/ Yâri lâ-mekânda bir bul*” (s.316) deyişinde yârin hiçbir zeminde bulunmadığı anlatılmıştır.

Bazen de mantıksal düzeydeki zıtlıklardan yararlanılmıştır. Bu uygulamada sözcüklerin birebir zıt anlamlı karşılığı kullanılmamış, bunun yerine sözün genel anlamındaki mantıksal bir zıtlıkla anlatım yapılmıştır. “*Temel atmaz bina yapar*” (s.98), “*Dini yoktur iman atar.*” (s.99) gibi örneklerde mantıksal zıtlıklar bulunmaktadır.

VI. BÖLÜM

ŞİİRLERİN İÇERİK UNSURLARI

6.1. TEMALAR

6.1.1. AŞK

Aşk, bütün edebiyat türlerinde olduğu gibi halk edebiyatında da en çok işlenen konulardan biridir. Halk edebiyatının bir kolu olan âşık edebiyatında ise aşk, çok daha önemli bir yer tutmaktadır. Âşıkların âşıklığa başlamalarını, olgunlaşıp kemale ermelerini sağladığı gibi şiiirlerine de tükenmez bir kaynak olmuştur.

“Kelime olarak aşk, sarmaşık demektir. Bir nesnenin bir nesneyi sarmasıdır. Maşuk da aşıkını sarmaşık gibi saracaktır. Bu sarış, âşığın maşukta yok olmasıyla son bulacaktır. Sarmâşık nasıl sardığı yeri kaplarsa, aşk da girdiği kalbi daha doğrusu kalpten başlayarak insanın bütün vücudunu sarar.” (Özcan: M. Aşk ve İlim)

Aşk, Cemal Hoca’yı da derinden etkileyen güçlü bir faktördür. Cemal Hoca’nın yetişip güçlü bir âşık olmasında, şiiirlerini biçimlendirmesinde belirleyici olmuştur. Küçük yaşlarda beşerî duygularla filizlenen aşk, ileride din ve tasavvufu birleşerek ilahî bir yapıya bürünmüş ve bundan sonra beşerî ve ilahî olmak üzere iki kolda ilerlemiştir.

6.1.1.1. Beşerî Aşk

“Geçici aşk, hakîki aşka bir hazırlıktır. Çünkü insan, aşkının derinliği ölçüsünde kendini hayvanî nefsinden, benlik hırsından ve menfaat kaygısından kurtulur. Bu kurtuluş, ruhu hürriyete götürür. Bu hürriyet ise, ilâhî aşk’a ulaştıran bir kanat vazifesi görür.” (Kabaklı, 2002: 251) Cemal Hoca, beşerî aşkla tanışmasını şu şekilde dile getirmektedir:

On ikide seçtim ağı karayı
Sevda derunumda açtı yarayı
On üçümde sevdim bir dilarayı
Düş oldum aşkına Suzan göründü

On beşimde dağlarım taşırttı
Zalım sevda yollarımı şaşirtti
Kara bağrım aşk oduna pişirtti
Yandım ateşine Suzan göründü (Ş.114)

Tıfil iken oldum aşka giriftar
Kesilmedi ah ile zarım benim (Turan, 2007: 176)

“Tasavvufî riyazet arzusuyla yine Küfrevî hulefasından Halife Hacı Numan Efendi’ye intisabı onda ikinci bir aşk macerası başlatır. Bu defaki mecazî aşkı evli birine olduğu için halk tarafından hoş karşılanmaz.”(Turan, 2007: 74) Daha sonraki yaşlarda da güzel sevmekten vazgeçmeyen âşık, ömrünün son demlerine kadar beşerî sevda çekmiştir:

İzzet’e Nisbet’e vuruldum ezel
Onlar şerefine okurdum gazel
Aşk gene sevdirdi bana bir güzel
Altmışında kim bu derde dayana (Turan, 2007: 50)

“*Cemâl Hoca'nın edebî şahsiyetinin kemale ermesinde aşk, beşerî ve ilahî vasıflarıyla önemli bir faktördür.*”(Turan, 2007: 74) Uzun yıllar beşerî ve ilahî aşkı bir arada yaşayan Cemal Hoca'da aşk teması çeşitli yönleriyle işlenmiştir.

Aşk, acı vericidir. Katlanılmazdır. Âşığı dertler deryasında yüzdürür, ağlatır, inletir.

Leylam aşkın beni dağlara çeker
Elli yedi yıldır ömrümü söker
Ağlatır, didemden kanlı yaş döker
Ah ile efganım arşa dayandı

Aşkın rüzigârı yıkar dağları
Viran eder mor sümbüllü bağları
Hani hani noldu civan çağları
Hayıf Cemâl Hoca'n ihtiyarlandı (Ş.41)

Âşık olmak, gam çekmek demektir. Sevgiliyi özlemek, ona kavuşma arzusuyla beklemek, için için yanmaktır.

Âşık olanın esrârı duyulur
Mecnunolu Leyla'sına bayılır
Yaram her gün oyum oyum oyulur
Derindir sen deme özden yaralı

Bir pınar başında buldum bu gamı
Ondan beri akar didemin nemi
Kirpik oku değdi deldi sinemi
Keman kaştan ala gözden yaralı (Ş.42)

Bu dert bana nisbetkâr, ciğerlerim yara yara
Senin aşkın beni almış, ciğerlerim yanar nara (Turan, 2007: 348)

Anın için aşkınla bil yanar canım, bile yâr yâr
Hemandem akmada yaşım, dahi kanım bile yâr yâr (Turan, 2007: 348)

Der ki Cemâl derde düşen âşık-ı sadık O bağı yanık
Her çektiği cevri ü cefâ lutf u ihsândır Bak bu ayândır
(Turan, 2007: 353)

Cemal Hoca'da aşk teması, koşmanın güzeli öven türü olan güzellemelerle birlikte sıkça işlenmiştir. Güzellemeler: *“Türk halk şiirinde koşmanın güzeli öven türüne verilen ad olup; bir kimseyi, bir güzeli, bir atı, bir yeri, herhangi bir tabiat parçasını övmek amacıyla söylenen şiirlere denir. Kısacası sevdâ ve güzellikler üzerine yazılan şiirlerdir.”*

Çıkar yaylalarda gezerler
Taslarda ayran ezerler
Kırmızı güle benzerler
Gülşanım köylü kızları

Erkenden işe kaçarlar
Yorulur ayran içerler
Kırmızı güle benzerler
Çimenim köylü kızları

Cemâl Hoca'nın özünde
Hilafı yoktur sözünde
Aşk buldum köylü kızında
Destanım köylü kızları (Ş.46)

“Beşeri aşk, beşeri sevgili içindir. Cemal Hoca, Türkmen güzellerine, köylü kızlarına, Erzurum haşlı Köyü'nda rastladığı ve daha bir çok güzele koşma ve destanlar söylemiştir.” (Turan, 2007: 196)

Cemak Hoca'nın güzellikleri arasında Türkmen kızlarına yönelik güzelliklerin yeri bir başkadır. Cemâ Hoca, Türkmen kızlarının güzelliklerini anlatmada, onların fiziksel ve ruhsal tasvirini yapmada ustadır.

Şiirlerde Türkmen kızları yüzlerinin, gözlerinin, sözlerinin güzellikleriyle mükemmel ve abartılıdır. Türkmen kızlarını bir kez görüp sevdaya düşenlerin artık bu aşk ateşiyle yanacakları ve Türkmen kızlarına hayran kalacakları kesindir.

Beni firaka bırakan
Ala gözlü Türkmen kızı
Bağrımı odlara yakan
Şirin sözlü Türkmen kızı

Kürt kızları dağ yosması
Türk kızı çiçek basması
Acemler üzüm asması
Hal yıldızla Türkmen kızı

Bak Cemâl bülbüle benzer
Sakalı sümbüle benzer
Türk kızları güle benzer
Fakat nazlı Türkmen kızı (Ş.48)

Cemal Hoca'nın yüreği güzel sevgisiyle doludur. Her nerede bir güzel görse ona tutulmaktan kendini alamaz.“Değer” redifli destanda de bir düğünde karşılaştığı kusursuz bir güzeli betimler. Bu güzel, kaş, gözü, yüzü ve dudaklarıyla emsali bulunmaz bir kıymettir. Sesi turnaları çağırırımı gibi edalı, nefesi çiçek kokuları gibi hoştur.

Ben bir toyda bir güzele rastladım
Vasfi bu mecliste dermanı değer

Her hali noksansız şöhrette buldum
Kaşları kudretten kemanı değer

Vechinde hârdası halhalı tomar
Kirpikleri gamhar, gözleri humar
Leblerin balı petekte var var
Yüz bin derdi ilac u dermanı değer

Dil dolandı bu güzelin bahsine
Turnalar semadan gelir sesine
Bad-ı saba değse hoş nefesine
Gülleri estirir, reyhanı değer (§.100)

Bu güzelin aşkı ıstırap vericidir. Onun aşkına düşenler güzelliğinin ve kudretinin karşısında çaresizdir. Onun etkileyiciliği karşısında hayran kalmak, cazibesine tutulmak ve aşkına teslim olmaktan başka çare yoktur.

Ona meyledenler hayrette kalır
Kime candan baksa canını alır (§.100)

Aşkı ciğerlere bırakır acı (§.100)

Aşkını çekenler düşer belaya (§.100)

Hâsılı yaktı yandırdı iklimi
Gözüm gördü, aşkı aldı aklımı (§.100)

Görenler vazgeçer ser ile candan (§.100)

Gördüm bu güzeli oldum divane
Hasretinde kaldım ben yana yana (§.100)

Âşık der ki değersin
Değer bağrım, döğersin
Aşka düş oldun ise
Cevr ü cefa çekersin (Ş.136,p)

Cemâl bahtı karalısın
Çok âşıktan turalısın
Sen ki böyle yaralısın
Yar melhemini sardın mı (Ş.117)

Bu güzel, ulaşılmaz bir güzelliktedir. Eşi, benzeri bulunmayacak kadar nadide, güzelliğinin sırrı bilinmeyecek kadar gizlidir.

Binde bir göz göre böyle güzeli
Kudretten halk etmiş, lemyezeli
Hizmette misli yok, desti mezeli
Aşkının şarabı, fincanı değer (Ş.100)

Deli gönül çok vafettin resmini
Bu dünyada bulamazsın hımsını
Hesab içinde yâd eyle ismini
Muamması, sırrı pünhanı değer (Ş.100)

Asrında misli yok cihanı değer (Ş.100)

Bahar mevsimi, uzun bir kıştan sonra havanın ısındığı ve doğanın yeniden canlandığı bir mevsimdir. Bu mevsimde dereler daha bir coşkulu akar, dağlar bin bir renkli çiçeklerle süslenir. Köyün güzel kızları da baharın verdiği enerji ve mutlulukla bu güzel değişime katılır ve doğayı seyrana çıkarlar. Doğadaki bu güzel manzara genç kızların da katılmasıyla tamamlanır ve âşıkların aklını başından alacak bir atmosfer oluşur. Uzun zaman güzellerin hasretini çeken âşıkların ümitleri, baharın

gelmesiyle filizlenir. Güzeli görme, ona kavuşma arzusu baharla birlikte gerçekleşme fırsatı bulur.

Gene seyran oldu dağlar başında
Güzellerin seyran zamanı geldi
Tûtîyâlar tüter yar yokuşunda
Her çiçeğin elvan zamanı geldi

Cümle kuşlar muradına erecek
Dudu, kumru bağçelerde ötecek
Süsen, sünbül kırmızı gül bitecek
Bülbüllerin figan zamanı geldi (Turan, 2007. 118)

Bahar ve yaz mevsimleri Türkmen güzellerinin yaylalarda gezindiği mevsimlerdir. Tıpkı bir ceylan gibi zarafetiyle boy gösterip süsülen Türkmen kızları, âşıkların da aklını başından almaktadır.

Yaz olanda yaylalarda
Gezer Türkmen güzelleri
Bir bak ürkek maral gibi
Gezer Türkmen güzelleri

Bende de var güzel derdi
Güzeldir dilimin virdi
Kalaylı tasta yoğurdu
Ezer Türkmen güzelleri (§.57)

Aşk duygusu, âşıkların ruh dünyasını değiştirir. Onların hayatı algılayışlarını, günlük işlerini, sevinçlerini tepetaklak eder. Bir kere mecazî sevdaya düşen âşık, artık bu sevdanın derdini çekmekle yükümlü olacaktır.

Ha dolaşır dağı taşı, düzleri

Takip ettim sarpa gider izleri
Derdi güzellerin ala gözleri
Heva-i hevesten usanmaz nidem

Mecazî sevdaya saldı başımı
Tersine çevirdi her bir işimi
Ağlatır dideden döker yaşımı
Ben düştüğüm derde dayanmaz nidem (§.71)

Âşık maşukuna olu tiryâki
Ar bilmez, hem olmaz kimseden paki
Hele bir yokla çektiğim yükü
Yüklesen götürmez bin gergedana (§.10)

“Cemal Hoca mecazî veya hakiki ayrımı yapmaksızın ‘güzel sevmeyi’ tavsiye eder. Güzel sevmeyenlerde din, iman, vicdan olmayacağını –yeminle- söyler.”
(Köktürk:2007,78)

Biz âşıkız ta ezeli
Her dem söyleriz gazeli
Candan severiz güzeli
Sevmeyende vicdan olmaz (§.119)

Güzel sevmeyen kişide
Vallahi din iman olmaz (§.119)

Güzel sevmeyenler Müslüman olmaz
Yeri cehennemdir nîrâna düşer (§.101)

Âşğın gönlündeki en değerli varlık, sevgilidir. Sevgilinin değeri karşısında uzun yıllar beklemenin, koca bir ömrü tüketmenin, ihtiyarlanmanın ve hatta ölümün bile önemi yoktur. Yeryüzünün bütün değerleri bile sevgilinin değerini aşamaz.

Sitem taşı değdi bunca yıl
Çektim çilesini ben yana yana

Ömrüm bahçesinde soldu güllerim
Şeyda bülbül gibi düştüm figana(Ş.10)

6.1.1.2. İlahî Aşk

Pek çok mutasavvıf ilahi aşk için beşerî aşkı ilk basamak olarak görür. İlahi aşka ulaşmadan önce beşerî aşkı yaşamak gerekir ki insan aşk yolunda olgunlaşabilsin. Ancak beşerî aşkı tecrübe edip aşk duygusuyla yoğrulan kişi, ilahî aşka kavuşabilir. Böylelikle beşerî aşk ilahî aşka ulaşmada köprü olarak düşünülmüştür.

Aşk-ı mecâzî, hakikat menziline çıraymış
Geçir andan ben hakîri lutfu bol Mevlâ medet
(Turan, 2007: 331)

Mevlana der ki: “Beşerî aşk tahta kılıç gibidir. İlahî aşk demirden kılıçtır. Çocuk tahta kılıçla oynaya oynaya kemale erer, demir kılıcı eline almaya layık olur. İnsan beşerî aşkla uğraşır durur, aşkı anlayınca ilahî aşkla tutuşur.”

Kadir Mevlâ'm budur senden niyâzım
Aşkınla kâmetim yay eyle eyle
Eğer dergâhına geçerse nazım
Müştâkım göz yaşım çay eyle eyle

Bu mücrim Cemâl'e sen eyle meded
Yüz tuttum dergâha etme beni red
Bir çifte yavrum var Muhammed, Ahmed

Onları aşkınla bay eyle eyle (Ş.25)

O'dur âşıklara Habib
O'dur bu derdime tabib
Hücüm etme münkir rakîb
Boş mu gördün bu meydanı

O beni kıldı divane
Aşkına oldum pervane
Onu hep ehl-i irfana
Sultan etti Kerem Kâni (Ş.44)

Aşk ile mecnun oldu niceşi
Âşıkâ bayram her bir gecesi
Hep erenlerin olur hocası
Zâhir nihanda Allah der Allah (Turan, 2007: 95)

“Uzun yıllar mecazî ve hakiki aşkı adeta bir arada yaşayan Cemal Hoca'nın sanatında öz itibariyle aynı olan bu iki duygunun çokça yansımaları olmuştur.”
(Köktürk: 2007,75)

Ben Leyla'mın yaylasında
Mecnu oldum sahrasında
Güzellerin tekyasında
Ney eyledi aşkın beni

Aşkın bağırmı yakmada
Ahım semaya çıkmada
Gözlerimden yaş akmada
Çay eyledi aşkın beni (Turan, 2007: 131)

Bu şiir görünürde beşerî aşkı ifade etmektedir; ancak tasavvuf anlayışına göre beşeri aşk ile ilahî aşk birlikte düşünüldüğü için, bu şiirde ilahî aşkın izlerini de aramak yerinde olacaktır. Şiirin devamında ilahî aşkın izleri daha net görülmektedir:

Ey Kâdir ü Kayyum Allah
Seni seven bulur felah
Nidem bu âlemde nâgâh
Şay eyledi aşkın beni

Cemâl, yâri getir yâda
Âşık ar bilmez dünyada
Her cemiyet-i kübrada
Toy eyledi aşkın beni (Turan, 2007: 131)

Beşerî aşk ile İlahî aşk kavramları, bir kâğıdın iki yüzü gibi birbirinden ayrılamayacak kavramlardır. Beşeri aşk ilahi aşka ulaşmada bir köprü olduğu kadar, ilahi aşk da beşerî aşkı teşvik eder: yaratandan ötürü yaratılan da sevilir. Bu nedenle, beşeri ve ilahî aşk arasında karşılıklı ve sürekli bir ilişki vardır.

Aşk, varlığın en esaslı sebebidir. Doğanın ve insanoğlunun mayasında aşk vardır. Bütün bir hayatla iç içe olan aşk kavramı, insanın benliğini de baştanbaşa kuşatmıştır.

Der ki Cemâl, hüsn-i san'at Hâlik'a
Onun merhameti çoktur âşika
Aşkla görür seni her gün mâşuka
Devran edip hep asuman uyumaz (Ş.122)

Beşerî aşk gibi ilahi aşk da ıstırap vericidir. Sevdanın acısı aşığın gönlünü yakar. Sevgiliye özlemle tutuşan aşığın gönlü, aşkın türlü türlü kahrını çekmekle yükümlüdür.

Acısı şirin candadır
Neler çektim bu sevdada (Ş.2)

Der ki Cemâl gel gör bana aşk netti
Aluban aklımı divane etti (Ş.40)

Bir mürşid eteğin tuttum
Canımı cânâna sattım (Ş.127)

Her bir âşık çekermiş gam
Gam evinde kadem kadem
Yandı Cemâl Hoca Dedem (Ş.127)

Söyle Cemâl der ki: Alevlenmişim
Firak ocağına düşüp yanmışım
Sikke-i aşkile damgalanmışım
Sineme çekildi hasret dağları (Ş.45)

Birliğine imanın var
Visaline ganım var
Bir misli yok cananım var
Arzum kalmadı Leylâda (Ş.2)

Der Cemâl ezelden dem aldık geldik
Aşk bulduk, derd ü gam aldık geldik (Turan, 2007, 309)

Âşık isen çek sitemi
Bülbül olfiganda bir bul (Ş.129)

Aşk giriftarım acısı canda
Dermanı bulunmaz kevn ü mekânda (Ş.69)

Cemal Hoca insanoğluna ilahi aşkı arayıp bulmasını tavsiye eder.

Der Cemâl; fikrinde dalgaya dal dal
Aşk-o hakîki bul, kavgaya dal dal (Ş.28)

Aşk oduna yansın benliğin varı
Meyhane mescitte yâd eyle yâri
Her bir budalaya açma esrarı
Zâhirde nihanda Allah de Allah (Ş.36)

Aşksız gönül olmaz. İlahi aşk gönüldedir. Allah aşkını gönülden başka hiçbir yerde aramamak boşunadır; çünkü canan can içindedir.

Sefer kıldım delîl ettim bu râhı
Cânânım ararım bu cân içinde (Ş.21)

O'dur âlemlerin hânı
Evliyaların sultanı
O'dur bu canımın canı
Buldurur canda cananı (Ş.44)

Yâri taşrada arama
Sen cananı canda bir bul (Ş.129)

İlahî aşk, vecd ile vuslata ermektir. Seven ile sevilenin birleşerek tek vücut haline gelmesi, iki iken bir olmasıdır. Bu nedenle âşık, canını canana kurban ederek benliğinden sıyrılır ve mutlak hakikatle birleşir.

Senin muhabbet şerbetin
İçerem ağlar ağlaram
Bu yolda can ile serden
Geçerem ağlar ağlaram (Turan,2007:163)

Bindik İbrahim seline
Döndük Arafat iline
İsmail olduk yoluna
Canana kurban canımız (Ş.124)

6.1.2. DOĞA

“Türkülerin önemli yönlerinden birisi doğa ile iç içe bulunmasıdır. Hele bazılarında doğa derin bir renk ve anlam birliği halinde göze çarpar. Çiçekler, dağlar, yaylalar ve çağlayanlar ile kaynaşan beste daha duygulu bir hal alır. Bu canlı dekorların ortasında kuğular, turnalar, geyikler, bülbüller tabloyu çeşitli yönlerden tamamlar.” (Yardımcı:2008,119)

“Bunlar, divan şiirindeki gibi soyut değil gerçek oluşlarıyla yaşarlar. Bir kısmı doğrudan doğayı konu alan doğa türküleri olup bir kısmı doğa parçalarını konu alan türküler olarak iki gruba ayrılırlar.” (Yardımcı: 2008, 119)

6.1.2.1. Doğrudan doğruya doğa manzaralarını canlandıran şiirler:

Dağ, göl, ırmak, yayla, bitki ve hayvan gibi doğa unsurlarının doğrudan doğruya şiirin konusu olduğu, baştan sona doğa unsurlarının anlatıldığı şiirlerdir. Bu şiirlerde, doğa manzaraları canlandırılır ve adeta bir tablo halinde yansıtılır.

“Tabiat teması halk edebiyatının pek zengin bir yanını teşkil etmektedir. Bu tabiat, divan edebiyatının soyut ve üslûba çekilmiş tabiatı değil, doğrudan doğruya, göl, dağ, yayla, ırmak, bulut veya denizdir.” (Kabaklı, 2002: 779)

Bu şiirlerde doğaya karşı büyük bir sevgi, büyük bir imrenme söz konusudur. Doğanın güzelliği, çeşitli canlı ve cansız unsurlarla uyumu, hareketliliği dile getirilir. Şiirlerde asıl amaç doğa güzelliklerini çeşitli yönleriyle tanıtip sevdirmektir.

“Aladağ” redifli şiir, doğrudan doğruya doğa manzaralarını canlandıran şiirlerden biridir. Aşağıda ilk iki kıtasını örnek olarak verdiğimiz bu şiirde şair, Aladağ’ın güzelliklerini doğa imgeleriyle birleştirerek gözler önüne sermiştir.

Yigirmi dört karye eteğinde var
Ser çekmiş semaya serin Aladağ
Yaylaların çimen çiçek nunufar
Tûtiyadır her bir yerin Aladağ

Şarkında Kağızman bir yanın Aras
Garbın Sarıkamış sana eder naz
Seni hoş halk etmiş Hazret-i Feyyaz
Şen ola her bir civarın Aladağ (Ş.34)

Kars’ın Kağızman yöresinde yer alan Aladağ, hem fiziksel hem de beşerî yönleriyle betimlenmiştir. Öncelikle Aladağ’ın fiziksel yönlerini ele almak yerinde olacaktır. Şiirin çeşitli bölümlerinde Aladağ’ın coğrafi konumu belirtilmiş ve Aladağ’ın yakın çevresinde yer alan il, ilçe, önemli dağ ve nehirler belirtilmiş ve Aladağ’ın bu coğrafi unsurlar arasındaki yeri ve önemi ifade edilmiştir.

Şarkın Kağızman bir yanın Aras
Garbın Sarıkamış sana eder naz (Ş.34)

Ağrı dağı durur yokladım karşın (Ş.34)

Misli az bulunur Kars ilinde (Ş.34)

Üç yüz altmış gözen Camuşlu’da var
Dört yüz seksen pınar Kozlu’da akar
Purut’taki nehrin sel sebil kokar (Ş.34)

Aladağ; bitki örtüsü ve hayvan varlığı zengin bir dağdır. Toprağı ve taşıyla cevahir mülkü kadar değerli olan Aladağ, çiçek ve çemeniyle de göz alıcı bir güzelliktedir. Pek çok nehriyle sulanıp yeşeren bu dağlar hayvanlara da yuva olmuş, doğanın canlı unsurlarını bir araya getirmiştir.

Yaylaların çimen çiçek nunufar(Ş.34)

Etrafta köylerin hep çiçek çimen (Ş.3)

Bülbüllerin bağçelerde seslenir (Ş.34)

Başında turnalar eder pervaz
Her taraftan gelir bin türlü avaz
Göllerinde öter ördek ile kaz
Kuşlar çeker intizarın Aladağ (Ş.34)

Sürüler içinde koyunlar meler
Koyunlar annenin sütünü diler (Ş.34)

Aladağ'daki bitki ve hayvan unsurlarının oluşturduğu bu görsel şölen kaynak sularıyla tamamlanır. Kevser suyuna benzetilen ırmaklar ve pınarlar; ovaları ve yaylaları dolaştıkça geçtiği yerlere hayat verir, doğanın ruhuna karışır.

Bak ne şekildedir bunun yaylağı
Nerye varsan adım başı sulağı
Gözeler sultanı Demirbulağı
Ab-ı Kevser her pınarın Aladağ (Ş.34)

Akan sellerinle bağlar beslenir
Derelerin her bir yanı süsler (Ş.34)

Üç yüz altmış gözen Camuşlu'da var
Dört yüz pınar kozlu'da akar
Purut'taki nehrin sel sebil kokar
Ab-ı Kevser leb-i bârın Aladağ (Ş.34)

Şair doğayı hiçbir zaman durağan ve donuk bir fotoğraf karesi gibi düşünmez; aksine doğa her an değişim ve gelişim halinde görülmüştür. Şiirde doğa yaşayan, nefes alan ve biçim değiştiren devinden bir varlıktır. Renkler, kokular, sesler hareket halinde ve birbiriyle iç içedir. Kişiselleştirilerek insana özgü niteliklerle yüklenen doğa unsurları, karşılıklı iletişim halindedir. Kuş cıvıltıları dere şırıltılarına karışır, rüzgârlar dağ başlarını dolaşarak çiçek kokularını birbirine taşır, doğaya ait her ne varsa birbiriyle özdeşleşmiştir.

Akan sellerinle dağlar beslenir
Derelerin dört bir yanı süslenir
Bülbüllerin bağçelerde seslenir
Böyle döner daim devrin Aladağ (Ş.34)

Başında turnalar ederler pervaz
Her taraftan gelir bin türlü avaz (Ş.34)

Aladağlar, görenler için eşsiz bir güzellik ve mutluluk kaynağıdır. “Hazret-i Feyyaz”ın hoş yaratması nedeniyle böylesine güzel olan bu coğrafya, insanları mutlu ettiği kadar kendisi de mutlu olmayı hak etmektedir.

Seni hoş halk etmiş Hazret-i Feyyaz
Şen ola her bir civarın Aladağ (Ş.34)

Umaram durasın dünya durdukça
Bir çiçeğin değermiş yüz bin akça
Gönül neşe bulur sana vardıkça

Böyle de var bir eserin Aladağ (§.34)

Yayla halkın ehl-i sevda edersin
Kimin Mecnun kimin Leyla edersin
Sende yaşayanı ihya edersin
Cümlesinde belli varın Aladağ (§.34)

Sana inzal olur rahm-ı bârânî
Sağ edersin sana dertli varanı
Marîzler bulmazsa derde dermanı
Her hastaya şifakar'ın Aladağ (§.34)

Cemal Hoca'nın doğup büyüdüğü topraklar su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Hemen her yerinden bir pınar çıkar ve dereler şırıl şırıl akar. Böylesine güzel ve temiz suların bulunduğu bir bölge elbette ki övülmeye değerdir.

Bölgeye bağlı Kötek Mahallesi'nde de pek çok derde şifa olan bir su kaynağı vardır. Susuz toprakları çoraklıktan kurtaran, bahçeleri bin bir renkli çiçekle donatan, mutfaklarda aşlara harç olan ve hastalara şifa veren bu su doğanın da ayrılmaz bir parçasıdır. Doğadaki diğer unsurları bir araya getirip kaynaştıran canlı, hareketli, bereketli bir sudur.

Tarihin eski devirlerinden bu yana varlığını koruyan bu su, esasını Susuz Pınarı'ndan alır. Dört yerden çıkan kaynağıyla dört koldan ovaya yayılır. Geçtiği yerleri adeta cennet güzelliğine kavuşturur.

Kötek karyesine seyret de bir bak
Çâr yerden çıkıyor Kevser nişanı
Bu suyun esası susuz pınarı
Belki tarihlerde söylenir şanı (§.45)

Su, doğadaki güzelliği kadar insanlara faydasıyla da meşhurdur. Hastalara şifa verir, susuz kalmış yolcuların imdadına yetişir, misafirlere leziz sofralar sunar. Tarlaların bereketini artırıp çiftçinin yüzünü güldürür.

Gevherin borudan akar da gelir
Hep içen hastalar şifâyâb olur
Nuş eden yolcular doyumluk alır
Dilşad eder gelip geçen kervanı

Bak bu sözü dinle Kötek’li dayı
Şerbetinden git yap tatlı helvayı
Lezzete getirir kahveyi çayı
Ziyafette durdukça fincanı

Yangın yolcuların alır lezzetin
Def eder içende hep hararetin

Sayesinde rahat rahat yaşarız
Tarlalarda traktörler koşarız (Ş.45)

Kötek Mahallesi’ndeki bu suya, dönemin ileri gelenleri tarafından çeşme yaptırılmıştır. Böylece pek çok kimsenin sudan istifade etmesi sağlanmıştır. Şair bu çeşmenin yapılmasında katkıda bulunanları tek tek övmektedir.

Kötek halkı çeker mi zillet
Sebep olanlara kılalım minnet
Ebedi mülkünde versin cennet
Delil olanlara huri gılmanı (Ş.45)

Mevlâ Kötek’liye kıldı bir ihsan
Buna sebep olan muhtar bay Hasan (Ş.45)

Yaşasın müdür bey Nihat Koçak'ı

Kötek'i eyledi yala sulağı (Ş.45)

Rıfat Kaplan sadık imiş sözüne

Kaymakamlık helâl olsun özüne (Ş.45)

Cemal Hoca, tüm insanları doğanın bir parçası olarak görmüştür. Bitkilerin yeşermesi, hayvanların yavrulaması, mevsimlerin değişmesi, akarsuyun şırıltıları, renkler ve kokular insanlardan ayrı düşünülmecek unsurlardır. İnsanın ve doğanın etkileşimi karşılıklıdır: nasıl ki doğa insanların duyu ve düşünce dünyasını etkiliyorsa insan da eylemleriyle doğanın yapısına etki edebilir.

Doğa-insan etkileşimi, bahar ve yaz gibi sıcak mevsimlerde daha belirgindir. Havanın ısındığı, topraktaki karın kalktığı, bitkilerin yeşerdiği böylesine güzel mevsimler insanın da içini ısıtır ve hayata daha güzel bakmasını sağlar.

Yaz olanda yaylalarda

Seyranım köylü kızları

Hem çayırda, hem tarlada

Kötanım köylü kızları (Ş.46)

“Bahar bir doğuş mevsimidir. Bahar gelince, kışın derin bir sessizlikte bestesini hazırlayan tabiat, şakımaya başlar. Bahar yeryüzünün bayramıdır. Bayram denince de âşıkların coşkusu akla gelir. Alır sazını eline âşığımız ve bu büyüğü ahenge olanca duyarlılığı ile eşlik eder.” (Karadağ, 1994: 175)

Cemâl Hoca bahar mevsimini doğadaki seslerin, renklerin, kokuların insanla bütünleştiği canlı bir tablo olarak yorumlar. Ona göre bu tablodaki her bir unsur birbiriyle vardır ve bir aradayken anlamlıdır. Tabloda bir unsur eksik olsa sanki resim yarım kalacaktır.

Arslanca işe girerler
Tarlada sapan sürerler
Zevk ile deme ererler
Devranım köylü kızları

Sürüler dağları süsler
Sütü ile dolar taslar
Koyunu kuzuyu besler
Çobanım köylü kızları (§.46)

Şiirdeki benzetmeler de doğaya ait unsurlarla yapılmıştır. Köylü kızlarının güzelliği, nazı, hoş kokusu yine doğa parçalarıyla dile getirilmiştir. Köylü kızları, kırmızı güller kadar çekici ve albenilidir. Bahar mevsimi, gonca gülleri açtırdığı gibi köylü kızlarına da güzelleştirir. Cemâl Hoca genç kızların güzelliklerini överken bahar aylarının o eşsiz güzelliklerini ilham kaynağı olarak kabul etmiştir. Baharın güzeliği ile genç kızların güzelliği çoğu zaman birbirini çağrıştırmaktadır.

Kırmızı güle benzerler
Gülşanım köylü kızları
Çiçekler gibi açarlar
Çimenim köylü kızları (§.46)

Doğanın güzelliği her zaman için insana da yansır, doğa güzelleştikçe insanın da iç dünyası güzelleşir. Doğa hareketlendikçe insanın da içi kıpır kıpır olur ve böyle zamanlar tam da güzel sevme, beşerî aşka tutulma zamanıdır.

Cemâl Hoca'nın özünde
Hilafı yoktur sözünde
Aşkı buldum köy kızında
Destanım köylü kızları (§.46)

Cemal Hoca'nın peyzajına yansıyan bitki dünyası çok çeşitlidir. İlkbaharın gelişiyile türlü türlü otlarla, meyvelerle ve çiçeklerle doğa renklerinir. Değerli bir halı gibi çepeçevre döşenen bu bitkiler doğanın eşsiz bir süsüdür.

Ezel bahar oldu, bitti nişanı
Zuhur eder evvel kar çiçekleri
Her tarafta yeşillenir ovalar
Açar ağaçlarda bar çiçekleri

Alması, armudu, kiraz şeftali
Elvan nakışlara boyanır dalı
Sarılır bağlara Horasan halı
Sarı yeşil beyaz al çiçekleri (§.56)

Şiirde pek çok çiçek çeşidi bulunmaktadır: lale, gül, menekşe, yasemin, tütüya, nunufar, reyhan, nergis, nevrüz çiçeği gibi çiçekler şiirdeki doğa imgeleri arasında yer almaktadır. Her biri kendine has biçimi ve kokusuyla ayrı bir güzelliكتedir.

Gardaş kanı çiçek, kandan kırmızı
Yâsemen çiçeği nunufar, nevrüzü
Tütüya, menemşe, mest eyler bizi
Dertlilere derman var çiçekleri

Çiçekler güzeli lâle kırmızı
Bostanlarda olur reyhan, nergizi (§.56)

Çiçekler, güzellikleri ve hoş kokularıyla insanın ruh dünyasını derinden etkileyen bitkilerdir. Aşkın sembolü olması nedeniyle de âşıklara sevgililerini hatırlatırlar. Sevgiliye hasret kalan âşıklar çiçeklerle avunur. Çiçekler de insanların kalbindeki yaraları sarar, dertlilere derman olurlar.

Yaraya ilaçtır kılıç ot tozu
Aşıka mehlemdir yar çiçekler
Yaraya ilaçtır kılıç ot tozu
Aşıka mehlemdri yâr çiçekleri

Çiçekler güzelliklerini doğaya borçludur. Yalnız ilkbaharın gelişi ve yağmurların yağışıyla çiçekler serpilebilir. Bu nedenle çiçeklerin güzelliğini, bağlantısız bir güzellikte değil mevsimin ve suyun ortaklaşa katkısında aramak gerekir. Çiçekler doğa unsurlarıyla kaynaştıkça güzelleşme fırsatı bulacaktır.

Doğaya ait unsurlar tek başlarına bir güzelliği anlatmada yetersizdir. Eğer çiçek toprakla, toprak suyla, su insanla bir arada olursa gerçek bir kompozisyon oluşabilir. Bir araya gelmiş doğa unsurları basit bir toplamdan çok daha anlamlı ve güzel bir bütünlük oluşturur. Zaten doğaya ait unsurlar da özü gereği birbiriyle iç içedir.

Bütün dağlar çiçeklere boyanır
Rahmet-i baranda onlar sulanır

Her çiçekte olur türlü kokular
Hak cemalin ister bu coşan sular (§.56)

6.1.2.2. Doğa parçalarını konu alan şiirler

Doğa parçalarını konu alan şiirler, baştan sona pastoral nitelikler taşımasa da dağlar, göller, yaylalar, kuşlar, çiçekler gibi doğanın önemli parçalarına yer veren şiirlerdir. Bu şiirlerde doğrudan doğruya doğa manzaralarını resmetmek gibi bir amaç yoktur. Bunun yerine doğa parçaları çeşitli anlam ilgileri kurmada veya benzetme yapmada kullanılır.

Kötü söz cihanda dağ fırtınası
Orman kırar, ayı kaçır, fil komaz (§.121)

Doğa, insan hayatı için basit ve ölü bir zemin değildir. Aksine capcanlı bir biçimde yaşayan, insanlarla etkileşim içinde olan dinamik bir unsurdur. Doğa parçalarını ele alan şiirlerde de doğa insana özgü niteliklerle kişleşmiştir.

Tasavvuf anlayışına göre doğa ve insan, Allah'ın bilinmeyi ve görülmeyi istemesi üzerine yaratılmıştır. "Tecelli nazariyesi" denilen bu teoriye göre doğa ve insan Allah'ın kün (ol) emriyle bu dünyada varlık bulmuştur. Bu sebeple yeryüzündeki tüm doğa unsurlarını Allah'ın birer görüntüsü olarak algılamak gerekir.

Kün emriyle bitti kuruldu dünya
Ağaç, taş, cemadat göründü dünya
Nur-u Muhammet'ten hep olduk ihya
Ordan nüzul ettik, cihan göründü (Ş.115)

İnsanların yaşam tecrübeleri ile doğayı algılayışları arasında her zaman bir ilgi vardır. Yıllarca toprakla uğraşmış, ekin ekmiş, tarla sürmüş, buğday biçmiş bir kişi, hayatı da mutlaka bu ölçüler içinde görecektir ve değerlendirecektir.

Ekmeğini çiftçilikle kazananlar için taş, toprak, yağmur ne kadar önemliyse Cemal Hoca için de o kadar önemlidir. Cemal Hoca köyde doğup büyüdüğü ve çocukluk günlerini doğa ile iç içe geçirdiği için insanı doğadan, doğayı insandan ayrı düşünemez. Doğa ile insan arasında karşılıklı ve zorunlu bir bağ vardır ve hep var olacaktır.

Halimizi söyleyin vali paşaya
Çünkü biz muhtacız çayır tarlaya (Turan, 2007: 309)

"Mânilerimizde doğa temaları ve çeşitli doğa olayları geniş yer tutmaktadır." (Yardımcı:2008,54) Dağlar, dereler, yaylalar, bahçeler, bağlar, çiçekler kimi zaman benzerlik ilgisi kurmada kimi zaman da doldurma beyit veya uyak oluşturmada kullanılmıştır.

"Hemen her vesile ile mani söylediği anlaşılan Cemal Hoca için bir mani şairi denilse yeridir." (Köktürk: 2007,99) Cemal Hoca, bağımsız pek çok mani söylemekle birlikte koşmalarını ve hatta aruz ölçüsüyle olan şiirlerini bile konuya

uygun bir maniyle sonlandırmıştır. Bunlar içinde doğa parçalarını konu alan maniler de bulunmaktadır.

Bağmana bak kârında
Bağçasında barında
Güzel güzel olmalı
Namusunda arında (§.136,a)

Âşık der bağda gözle
Leylâ'yı dağda gözle
Defterlerin yazılmış
Ya sol ya sağda gözle (§.136, b)

Yucada dağın yakar
Sümbüllü bağın yakar
Düşme âşık ahına
Dalın budağın yakar (§.136,ğ)

Manilerde doğa unsurlarından bazıları sevgilinin güzelliğine benzetme yapma amacıyla kullanılmıştır. Kimi zaman bir ceylana kimi zaman da bir çiçeğe benzetilen sevgili doğada unsurlarını hatırlatacak kadar güzeldir.

Aladağ'ın aralı
Yaylaları sıralı
Gel bak sevdiğim güzel
Bu yaylanın maralı (§.136,d)

Bak benimde sarı var
Sarı gülün zarı var
Göğsün cennet bahçesi
Alması var narı var (§.136,ı)

“Klasik Türk şiirinde gül bülbül mazmunları sık sık kullanılan mazmunlardır. Gül daima sevgiliyi bülbül ise âşığı sembolize eder. Halk şiirinde de bu unsurlar klasik şiirimizdeki gibi düşünülmüş ve bolca kullanılmıştır.” (Yardımcı, Folk./Edb., S.20)

Klasik şiirde olduğu gibi manilerde de gül ve bülbül mazmunu çokça ve beraber yer alır. Ancak klasik şiirdeki gibi sanat yapma kaygısı yoktur. Manilerin her türlü süsten, yapmacılıktan, gösteriş ve söz oyunlarından uzak bir yapısı vardır. Cemal Hoca'nın gül bülbül mazmununu kullandığı manileri de olabildiğine sade, yalın ve doğaldır.

Herkes var dolanır
Gönlüm yâre dolanır
Gül kadrini bilen var
Bülbül zara dolanır (Ş.136, l)

Dağlar başı pus çeker
Taşlı dere sis çeker
Sarı gülüm solmasın
Bülbül ağlar yas çeker (Ş.136,j)

Âşık der yar gözlerim
Gizli şikâ gözlerim
Bülbül oldum bağında
Ah ile zar gözlerim (Ş.136,f)

Manilerin bir bölümünde ilk iki dize hazırlık dizeleridir. Söylenmek istenen asıl konuya giriş yapmak için önceden iki dize ölçüye ve uyağa uygun olarak süslenir. Maninin ilk iki dizesi genellikle doldurma dizedir, anlam ağırlığı ve verilmek istenen mesaj üçüncü ve dördüncü dize bulunur.

Manilerdeki bu doldurma dizeler genellikle doğa unsurlarından yararlanılarak oluşturulur. Bağ, bahçe, meyve, çiçek, kuş gibi doğa unsurları maninin biçim özelliklerine uygun olarak ilk iki dizede yer bulur. Doldurma dizeler, üçüncü ve

dördüncü dizıyla anlamsal bir bağ kurmasa da asıl konuya geçmek için bir adım atmış olur.

Bağlarda bara seyret
Bülbülde zara seyret
Murad almak istersen
Cemâl-i yârâ seyret (Ş.136, m)

Bağçalarda bar olur mu
Dalında nar olur mu
Gaflet ehli olanda
Hiç ahuzar olur mu (Ş.136, n)

6.1.3. ÖLÜM

Ölüm, insan hayatının en önemli ve değişmez tek yasasıdır. İlk insandan bugüne kadar mutlaka yaşandığı ve budan sonra da yaşanacağı su götürmez bir gerçektir. Bununla birlikte ölümün ne olduğu ve ölümden sonra ne olabileceği ise büyük bir belirsizliktir. Ölüm kavramının değişmez bir gerçek olması ve aynı zamanda bu kavramda büyük bir belirsizliğin olması, insanoğlunun aklını hep karıştırmıştır.

İnsanlar ölümün katı gerçekliğini, dini inançları veya çeşitli inanç sistemleriyle anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili belirsizlikleri dini inanç veya inanç sistemleriyle aydınlatmaya çalışmışlardır. Ölüm, evrensel bir gerçek olması nedeniyle tüm insanlığın hala merakla üzerinde durduğu konulardandır.

Ölüm, edebiyat ve sanat eserlerinin de temel konularından biridir. Gerek yurt dışında gerekse Türkiye’de pek çok edebiyat ve sanat eserleri ölüm temasını ele almış ve onu çeşitli yönlerden incelemiştir. Türk kültür ve edebiyatında ve dolayısıyla halk edebiyatında derin izler bırakan bu kavram, âşıklar sayesinde halk şiirde yer bulmuştur.

“Ölüm kaçınılmaz bir gerçek olarak insanları meşgul etmiştir. Ölüm ve mezarla ilgili duygular zamanla âşıklar aracılığıyla şiirlerde dile gelmeğe başlamıştır. Âşıkların ölümlerine ilgili şiirlerinin bir bölümü bireysellik çizgisini aşarak duygu ve düşünce yoluyla topluma mal olarak anonimleşir. Ölüm ve mezar temalı şiirlerin odak noktasını insan oluşturmaktadır.”(Artun: Adana Âşıklık Gel. Ölüm)

Ölüm, her canlının er geç tecrübe edeceği mutlak sondur. İlk insandan bugüne kadar devam etmiş ve bundan sonra da devam edecek olan bu kaçınılmaz son, iyi-kötü, zengin-fakir ayırmaksızın herkesi bulmaktadır.

Hazret-i Âdem'den şimdiye kadar
Bunca insan geldi, gitti ha gitti
Varlığa güvenip benim diyenler
Son ucunda öldü, gitti ha gitti

Kabristanda yatar bak bunca canlar
Nice pir-i fâni, nice civanlar
Nefsin kellesini ezen merdanlar
Mevlasını buldu gitti ha gitti

Cemal Hoca ağlar, yâri kılar yâd
Ağlayan kimseler hiç olur mu şad
Ağladı anadan her doğan evlad
Sen sanma ki güldü, gitti ha gitti (Ş.59)

Dünya bir handır, konan göçer. Birer misafir olarak bu dünyada yaşamış olan her canlı, vadesi yettiğinde bu dünyadan ayrılacaktır. Ölüm; bu misafirliğin son bulup ruhun bedenden ayrılması olgusudur. Âlimler, bilginler, din uluları, , peygamberler, hükümdarlar ve bütün insanlar bu olguyla yüz yüzedir.

Fani dünya senin neyen

Hep güvenen noldu gitti
Vurdu, tuttu, kırdı, attı
Son ucu devrildi gitti

Âdem ata, bunca nebî
Oldular aşkın kebabi
Hak'tan aldılar edebi
Din, erkân kuruldu gitti

Hasan, Hüseyin'e kalmadı
Bunlar da murat almadı
Bak ki hiç biri gülmedi
Gözyaşların sildi gitti (Ş.60)

Bu dünyada zenginliğine güvenip güç sahibi olanlar ve bu gücü fakirler üzerinde silah olarak kullananlar bile bir gün ölümle tanışacaklardır. Fani dünyada elde ettikleri tüm kazancı burada bırakıp öte âleme göç edecektir.

Haramdan lokma yiyenler
Dünyaya benim diyenler
Benliğine güvenenler
Gazel gibi soldu gitti

Âşıklara ta'n eyleyen
Âriflere nedir diyen
Atlas kumaş beğenmeyen
Ağ beze sarıldı gitti (Ş.60)

Dünya nimetinin derinliğine dalan, bitmez tükenmez servete konan ve bunu da az bulup çoğunu isteyenler, ölümle yüzleştiklerinde mal ve mülklerinden fayda göremeyecektir. Bu dünyanın maddi değerleri burada kalacak, ruh yalnızca manevi

değerlerini öte âleme taşıyabilecektir. Bu nedenle, insanoğlu zamanını iyilikler ve güzellikler için çalışarak geçirmelidir.

Ziynet-i dünyâya mağrur olma ey ahmak ricâl
Bir gün olur cümle varın târumar eyler **ölüm**

Sen ki sevdin cem' edip canından azîz sakladın
Cümle malın, hep âyâlin sana hor eyler **ölüm**

Ruh çıkar virane kalır, bu güzel cismine bak
Çürütür ebrûların, tûrabda har eyler **ölüm** (Ş.133)

Cemal Hoca, şiirlerinin bir bölümünde ölümü “kara yer” , “dört/beş arşın bez” veya “ağ bez” gibi ifadelerle somutlama yaparak dile getirmiştir. Soyut bir kavram olan “ölüm” bu ifadelerle çok daha dikkat çekici bir biçimde işlenmiştir.

Âşıklara ta'n eyleyen
Âriflere nedir diyen
Atlas kumas beğenmeyen
Ağ beze sarıldı gitti (Ş.60)

Ey düşün efendim, bunun son ucu
Sarılıp beş arşın bezde gideriz (Ş.126)

Azrail meymandır göz ile kaşa
Dört arşın bez ile sar beni beni

Kara yer yedi Cemal Turan'ı
Ruhuna Fatiha ver beni beni (Turan, 2007: 130)

Âşık der ki ara yer
Çoklarını sara yer

Ne ata kor ne ana
Alır yutar kara yer (§.136,p)

Cemal Hoca'ya göre ölüm bir nöbetir. Günü geldiğinde herkes bu nöbeti tutacak ve fani hayatı son bulacaktır.

Hiç demezsin ki, ölüm var, nöbetin bir gün gelir
Destine alır dâmânın, rehğüzâr eyler ölüm (§.133)

Hani ya bunca bin enbiya geçti
Hani sayısı yok evliya geçti
Gelen nöbetinde devri geçti
Sıradan geçirdi sultanı, hanı (Turan, 2007: 126)

Bu dünya çok çeşitli sıkıntılarla doludur. Ağlayarak dünyaya gelen her insan evladı yaşamı boyunca türlü güçlüklerle mücadele edecektir. Hayatın sona erdiği ölüm anına kadar herkes ayakta kalma, dinden ayrılmama, nefesine yenilmeme gibi güçlüklerin karşısında duracaktır.

Hep anadan doğan evlat
Ağlar geldi, ağlar gitti
Her doğan eyledi feryat
Ağlar geldi, ağlar gitti

Aman aman bu ne hikmet
Her gelen çeker meşakkat
Gelen yetmiş iki millet
Ağlar geldi, ağlar gitti” (Turan, 2007:144)

Haram lokma yiyenlerin, Allah'ın birliğinden şüphe edenlerin, şeytana uyup dünya nimetlerine kandanların ve dinin gereklerini yerine getirmeyenlerin ölüm ile

buluşması da acı olacaktır. Fani dünyadaki egemenliği son bulup Hakk'ın huzuruna çıktığında imansız ve mahcup olacaktır.

Der ki Cemâl Hoca ıslah olmayan
Âyetten hadisten ibret almayan
Zekatı men edüp namaz kılmayan
Bir gün şeytana kaptırır imanı (Turan, 2007: 126)

İslam ve tasavvuf anlayışına göre gerçek ve ebedî hayat, bu dünyadaki değil; ölümden sonraki hayattır. Ölümden sonraki hayatı güzelleştirebilmenin yolu ise bu dünyadan geçer. Bu dünyada dinine sahip çıkıp onun gereklerini yerine getirenler, nefsiyle mücadele edip doğruluk yolundan ayrılmayanlar hem bu dünyayı hem de öteki dünyayı güzelleştirme imkânına sahip olacaktır.

Bize kal bâki bu din
Nefsile şeytandan sakın
Elinde mel'un Yezid'in
Evladı ezildi gitti

Umudun kes bu gümandan
Hâcetin iste Rahman'dan
Yâ Rab ayırma imandan
Çokları ayrıldı gitti

Sözümü dinle iyice
Hakkı zikr et gündüz gece
Bir gün derler Cemal Hoca
Heyvah o da öldü gitti (Ş.60)

Cemal Hoca'ya göre ölüm bir son değildir; fakat yaşarken hayatın anlamını sorgulatan önemli bir olaydır. Yaşarken dünyanın geçiciliğini öğrenen insan, hal ve

hareketlerini de ona göre düzenlemelidir. Allah'a büyük bir aşkla bağlanıp kulluk görevlerini yerine getirmelidir. Ölümden ibret almalı ve geçici heveslere kanmamalıdır; çünkü Allah'ın varlığından ve birliğinden öte başka bir gerçek yoktur

Hakk'ı birle sen Hakk'ı birle sen
Geriye kalan cihan da lâ lâ
Haydi dünyada yaşa yüz seksan
Âhir can gider bu ten de lâ lâ

Zikr-i Hüda kıl giriş bu kâra
Uyup hevaya kalma avara
İbretle düşün bak bu diyara
O yan da lâ lâ bu yan da lâ lâ

Bir bâki kalır Hazret-i Hüdaâ
İsmi bin birdir vâhid-i yektâ
Sana da kalmaz ey Cemâl Geda
Bir gün gelir ki bak sen de lâ lâ (Ş.6)

Bu dünya ölümlü dünyadır. En nihayetinde beş arsin beze sarılmakla son bulacaktır. Böylesine geçici bir dünyanın sahte cennetine aldanıp oyalanmak boşunadır. Bunun yerine insanlara iyilik etmek ve temiz bir kalple Hakk'ın huzuruna çıkmak gereklidir.

Acep bu dünyaya bel bağlanır mı
Gelenler hep gitti biz de gideriz
Ne sultana kalır ne de bir hana
Nöbetteyiz hepimiz de gideriz

Eğer derssen buna çare nidelim
Çaresi bu ancak, eylik edelim
Yüzü ak, huzur-ı Hakk'a gidelim

Ya bir güzde ya bir yazda gideriz (§.126)

“Tasavvufî duyuş ve düşünüşte amaç hakiki ve ebedî olan Allah’a dönmek, ona kavuşmaktır. Bundan ötürü de Hakk’a yürüyüş, sevgiliye vuslat olan ölüm; kulun Mevlâ’sına kavuşması, O’nun ilahî varlığında sükun bulması ve O’nda huzura kavuşmasıdır.” (Araz:2009,58)

Ruhun bedenden ayrılıp Allah’ın huzuruna kavuştuğu dünya, ölümden sonra yaşanacak olan asıl ve gerçek dünyadır. Bu dünya ise, öte dünyanın bir gölgesidir. İnsanın kendini tanması ve Allah’a ibadet etmesiyle geçireceği bu süreç sona erdiğinde, her canlı ölümle birlikte gerçekler dünyasına adım atacaktır.

Âşık der içer gider
Ömrümüz uçar gider
Bu dünya bir gölgedir
Durmada geçür gider (§.136)

Cemal Hoca, insanoğlunun bu dünyadaki varlığını misafirliğe benzetmiştir.
Ebâ Bekir, Ömer, Osman,
Bir kaç gün oldular mihman
Aliyyü’l-Haydar el-arşlan
Kal’aları deldi gitti (§.60)

Bize böyle haber veren iki cihânın sultânı
O hana kalmayan dünya seni de kılar mihmanı
(Turan, 2007: 350)

Cemal Hoca, kendisinin de bir gün bu gölgeler âleminde uçup gideceğini bilmektedir. Günü geldiğinde o da kara toprakla buluşacaktır. Ölüm, her canlıya olduğu gibi Cemal Hoca’ya da uğrayacaktır.

Ne âşık, ne ma’şuk, o şirin cana da kalmaz
Alır bir gün salar kabre, Cemâl Turan’a da kalmaz

(Turan, 2007: 351)

Ağlatır oğlun, kızın, dahi âyâlin zâr ile
Cemâl Hoca gözyaşların seyl-i bahâr eyler ölüm
(Turan, 2007: 32)

6.1.3.1. Ölmeden önce ölüm

Tasavvuf, islâmın gönüldeki derin bir yaşantısıdır. Bu anlayış “teklik” düşüncesi üzerine kuruludur. Bu düşünceye göre Allah ve evrendeki tüm varlıklar aynı ve tek bir güçtür. Allah’ın kulu olarak insanlar bu teklik anlayışını fenafillâha ererek yaşayabilirler.

Fenafillâha ermek, beşerî sıfatlardan kurtulmak ve Allah’ın istediği manevi yolda ilerlemekle mümkündür. “Nefis” ise Allah’a kavuşma yolunda karşımıza çıkan büyük bir engeldir. Bunun için nefsin istekleriyle mücadele etmek ve benlik, kibir gibi kötü huylardan vazgeçmek gerekir.

“Tasavvuf düşüncesinde Hak’la kul arasında en büyük engel nefistir. Vuslat ancak bu engelin ortadan kalkması ile gerçekleşebilir. Tasavvuf yoluna girenlerin nefsin emrettiği kötülüklerden sakınabilmesi için ölümü hiçbir zaman unutmamaları ve onunla düşünsel bağlantı kurmaları gerekmektedir. Tasavvufta ikilikten kurtulup birliğe ulaşmaya da “ölmeden önce ölmek” denmiştir.” (Bilgin: 2007, 42)

“Ölmeden önce ölme” düşüncesi nefsi terbiye etmenin yollarından biridir. İnsan yaşarken ölümü düşünürse ve kendini “ölmeden önce ölmüş” kabul ederse her türlü ihtirastan ve dünyalık isteklerden vazgeçecektir. Yalnızca nefsin isteklerinden kurtulmuş olanlar insanlığı kötülüğe götüren hırslardan kurtulabilecektir.

Tevhide ermek için, kulun kendi varlığından geçmesi gerekir. Kendini “ölmeden önce ölmüş” kabul eden kullar için kendi varlığının bir önemi yoktur; çünkü ölmeden önce ölenin varlığı kalmaz, Allah’ın varlığına bürünür.

Tasavvuf ehli olanlar tensel ölümden önce irâdî ölümü yaşamalıdır. Gerçek Hak âşıkları, canını, gönlünü, aşkını sevgilisi uğruna feda edebilmelidir. “Ölmeden önce ölme” teması gerçek âşık olabilmenin de bir ölçütüdür. Gerçek âşıklar ölmeden önce ölürlerse vuslata erebileceklerdir.

Bütün mutasavvıf şairler gibi Cemal Hoca da bir Hak âşığıdır. Manevi yolda ilerleyip Allah’a kavuşmak için yapılması gereken her ne varsa, Cemal Hoca da o yolun izlerini sürer. Bu nedenle Cemal Hoca ölmeden önce ölümlük dünyevî isteklerden kurtulur ve bütün varlığını Allah’a adar.

Âşık der bağla beni
Derd ile dağla beni
Ölmeden evvel öldüm
Gel yârim ağla beni (Ş.136, e)

Maddî benlik, ilahi vuslat için öncelikli ve gereklidir; çünlü can, ete kemiğe bürünerek aşkı tanır ve onun yardımıyla irfan sahibi olur. Bu nedenle can, cânânı tanımak ve sevmek için gerekli bir araçtır. Ancak, âşık candan soyunmadıkça sevgiliye kavuşamaz. Kişinin ölmeden önce benliğin isteklerinden sıyrılması, saf ve temzi ruhuyla ona kavuşmayı dilemesi şarttır.

Düştüm aşkın zilletine
Katlanır mı **hasretine**
Cananımın **vuslatına**
Ereydim sonra öleydim (Ş.77)

6.1.3.2. Ölüm Meleği: Azrail

Azrail, dört büyük melekten biri olup canlıların canını almakla görevlendirilmiştir. Halk düşüncesine göre Her canlı gibi insan da bir gün ölümle tanışacak ve Azrail'e ruhunu teslim edecektir. Her ne kadar can tatlı olsa da "*her nefsin ölümü tadacağı*" bilinci insanların ölümü kabullenmesini kolaylaştırmıştır.

"Nikâh ve ölüm saati şaşmaz." sözüyle dile getirildiği gibi, ölüm hayat akışının olağan bir parçasıdır. Nasıl ki doğmak, büyümek, evlenmek, yaşlanmak... vb. hayatın içindeki unsurlarsa ölümden bu unsurlardan biridir.

Cemâl Hoca ahrete ve meleklerle inancı gereği, ölümü Allah'ın emri olarak görmüş ve Azrail'in can alma görevine rıza göstermiştir. Ona göre, ölüm korkulacak veya kaçılacak bir son değildir. Aksine, "*Bir gün ecelin gelir/ Azrail rûhun alır*" (Turan, 2007: 37) biçiminde belirtildiği gibi, gayet sıradan bir olgudur.

Ölüm basit insanların sonudur; Cemâl Hoca ise ölümü bir son değil tersine bir başlangıç olarak görür. Üstelik bu başlangıç, ikiliği aradan kaldıracak ve insanı mutlak birliğe ulaştıracak mistik bir başlangıçtır. Bu nedenle Azrail, canı cânana kavuşturan çok değerli bir melek olarak görülür.

Azrail'in can alması, insanların yaşarken ders çıkarması gereken bir olaydır. Dünya nimetlerine fazlaca değer veren, dini imanını para olan, kazancıyla yetinmeyip hep daha fazlasını isteyenler, bir gün Azrail'in canlarını almaya geleceğini hatırlamalı ve bir an önce bu kötü huylarından vazgeçmelidir.

Azrail gelende bak neler eder
Ağzın gözün eğer, kılar derbeder
Ruhun çıkar uçar cesetten gider
Ya yurdu ağlaya yahut hüsrana (§.8)

Azrail canımı almaya gelmiş

Ecel şerbetini içmek ne zormuş
Ruh kafesten uçmuş mahrum mu kalmuş
Mihrabım imandır ver beni beni” (Turan, 2007: 130)

Bozulur defterden ismiyle resmin
Ölümüne şad olacak her hasmın
Azrail pençeye alınca cismin
Yüzün hoyratlanır, beterlenirsin (Turan, 2007: 204)

6.1.4. İNSAN VE TOPLUM

“Ozan sevgiyi, dostluğu, insanlar ve doğa ile ilgili çeşitli duyguları, düşünceleri düünden bugüne gelen edebiyat ürünlerinde anlattığı gibi toplumsal olayları a konu edinmiştir. Sosyal konular, dertler ve sıkıntılar, öfkeler, duygusal ve eylemsel başkaldırıları halkın ozanları tarafından dile getirilmiştir.” (Makal, 1990: 109)

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde sıklıkla işlediği temalardan birisi de: insan ve toplumdur. Oldukça geniş bir kapsamı olan bu kavramlar şiirlerin içyapısını ortaya koymakla birlikte, dönemin sosyal, siyasî, ekonomik, kültürel dokusunu da gözler önüne sermektedir. İnsan ve toplum temalı şiirler, aynı zamanda Cemâl hoca'nın duygu ve düşünce dünyasını incelememizde de yol gösterici olmaktadır.

Âşık ile toplum arasında her zaman için sıkı bir bağ vardır. Âşık yetişip boy vermiş bir filizse, toplum da o filizin toprağıdır. Nasıl ki toprağın yapısı yetişecek filizleri etkiliyorsa, toplumun yapısı da âşıkları etkiler. Toplumun dili, tarihi, kültürü, maddi ve manevi mirası; âşığı ve dolayısıyla âşığın şiirlerini biçimlendirir.

Âşık ile toplum arasındaki bağ tek yönlü değil; karşılıklıdır. Toplumdan etkilenerek yetişmiş bir âşık, aynı zamanda toplumu da edebiyat aracılığıyla etkilemektedir. Bu anlamda düşündüğümüzde, Cemâl Hoca ile Türk toplumu arasında böylesine karşılıklı bir alışverişten bahsetmek mümkündür.

Cemâl Hoca, öğretmenliğinin ve din hocalığının bir gereği olarak, insanlara yol gösterici olmayı benimsemiş bir âşıktır. Şiirlerinin pek çoğu nasihatname niteliği

gösterir, böyle olmayanlar ise bir şekilde didaktik öğeler barındırır. Bu durum, Ahmet Kabaklı'nın görüşleriyle açıklanacak olursa:

“Topluma öğüt vermek de, eski ozanların töresidir. Onların yerini tutan saz şairi, Tanrı'ya yakın sayılmakta, her sözünde bazen keramet aranmaktadır. O da halkın bu sanısına uygun cevaplar vermeyi, şairliğin şanından saymaktadır. Bu açıdan bakılınca halk şairi bazen halkın öncüsü, bazen de savunucusudur. Köylünün hükümetten, mütegalibeden, zalimlerden, haksızlıktan, yoksulluktan, kıtlık, hastalık gibi şeylerden duyduğu ıstırapı ve ettiği şikâyetlerini de, saz şairleri yansıtmaktadır. Böyle hâllerde halkoyunun temsilcisi durumuna geçerler.” (Kabaklı, 2002: 780)

Toplumun temel taşı bireydir. Topluma ve insanlığa yapılabilecek hizmetlerin başında bireyi olgunlaştırmak gelir. İnsan yaradılışında yalan, menfaat, kin, kibir, dünya nimetlerine düşkünlük gibi pek çok olumsuz nitelik vardır. Cemâl Hoca'nın bu olumsuz niteliklerin iyiden, güzelden, doğrudan yana değişmesiyle, bireyin ve toplumun olgunlaşacağına dair güçlü bir inancı vardır.

Kibr ile benliğin dayanma sakın
Sendeki hevâya güvenme sakın
Cûş edip yer yıkma, bulanma sakın
Durulup durgun ol ummancasına

Fesatlıkta şöhret bulma âlemde
İsmin hor yazılır levh u kalemde
Sadakatin olsun her bir kelamda
Sözün tatlı söyle figancasına (Ş.14)

Cemâl Hoca'nın toplum temalı şiirlere yönelmesinin temelinde, onun insana verdiği önem yatar. Gerek maddi gerekse manevi yönüyle yaratılmışların en mükemmeli kabul edilen insan, İslâm inanç ve düşüncesine göre Allah'ın varlığının bir parçasıdır. Allah'ın isim ve sıfatlarının insanda tam ve topluca bulunması da insanın evrendeki değerini artıran bir başka nedendir.

Mecnun gibi dolan dağlar başında
Aşkın tecellisin Leyla'da gözle
Pervânelervârî yan ataşında
Meftûn ol şem'ine ziyâde gözle (Ş.27)

Tasavvuf felsefesine göre evrendeki en şerefli varlık yani *eşref-i mahlûkat* olan insan, aynı zamanda yeryüzünün halifesi olduğu için Cemâl Hoca ırk, renk, dil, din, mezhep, meşrep ayrımı yapmaksızın bütün insanları aynı sevgiyle kucaklamıştır. Bu engin insan sevgisi; *on sekiz bin âlem içre ne ki var insandadır, her bir eşyanın hakikat zerresinin kevkebi, her nigârın eşrefisin* mısralarıyla şiirlerde yer bulmuştur.

Âşıklar, yaşadıkları çağın birer tanığı konumundadırlar. Onların, doğup büyüdüğü tarihsel zamanı derinlemesine kavramak gibi bir duyarlılıkları vardır. İçinde buldukları sosyo-kültürel atmosferin havasını soluyan bu âşıklar, toplumda meydana gelen her türlü oluşumdan haberdardır. Nüfus hareketleri, siyasi durum, ekonomik faaliyetler, toplumsal eğilimler... gibi pek çok konuya vakıftırlar. Buna bağlı olarak, yaşadıkları çağı çok geniş bir biçimde anlayıp değerlendirebilirler.

Âşıklar toplum için ve toplum ile birlikte hareket ederler; çünkü çağının bir tanığı olarak kazandıkları tecrübeyi toplumla paylaşmayı ilke edinmişlerdir. Halkı aydınlatmayı görev sayarlar. İnsan, dünya, bilgi-eğitim, din, tasavvuf, iyilik-güzellik-doğruluk vb. kavramlar konusunda yönlendirici olmayı seçerler. Bu nedenle, âşık edebiyatında öğreticilik ön plandadır ve âşıkların şiirleri bolca didaktik öge içerir.

“*Âşık edebiyatında didaktik öğeleri içeren şiirler denildiği zaman topluma öğüt veren ve toplumu eğiten şiirler akla gelir.*” (Ertun, 2001: 126) Âşıklar, sazın ve sözün gücünü kullanarak toplumu etkilemek ve ona insanca yaşama fikrini benimsetmek amacıyla didaktik öğeler içeren şiirler söylemiştir. Bu şiirlerde insan olma sorumluluğu, toplumsallaşmanın gerekleri, ulus/ümme bilinci gibi konular işlenmiş ve sosyal farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Cemâl Hoca; yaşı, eğitimi, mesleği, hayat tecrübesi gereği pek çok toplumsal konuya hâkim bir âşıktır. Onun bu hâkimiyetini, didaktik öğeler içeren çok sayıda

şiiirinde görmek mümkündür. Her ne kadar onun şiiirlerinin ağırlık merkezinde dinsel konular yer alsa da, dinsel konulardan sonra ikinci sırada toplumsal konular gelir.

Cemâl Hoca'nın toplumsal konulu şiiirleri, onun çağdaşı âşıkların toplum algılayışlarıyla paralellik gösterir. Cemâl Hoca da, tıpkı diğer âşıklar gibi yaşadığı toplumun gerçeklerini bilen, kabul eden bir âşıktır. Başlıca amacı ise; toplumu iyiye, doğruya, güzele yönlendirebilmektir.

Muhannetin kapusuna
Gitme gitme öl efendim
Tama'f etme devletine
Olursa da sel efendim

İmansız kalbi ölmüşten
Dünya fikrine dalmıştan
Taze bir zengin olmuştan
Aman uzak ol efendim

Katrandır ziftin aslı
Gülmez, kara giymiş yaşlı
Ne kadar görünse süslü
Hiç kokar mı gül efendim

Namerdler şeytana uyar
Mal yemez canına kıyar
Kendisini kimya sayar
Seni bilir kül efendim (Ş.76)

Karşlı bir âşık olarak Cemâl Hoca, duygu ve düşünce dünyasını Kars ilinin ve özellikle Kağızman ilçesinin yöre insanıyla birlikte oluşturmuştur. Yurттаşlarının kederiyle kederlenmiş, sevinciyle sevinmiştir. İyi ve kötü günde hep onlarla birlikte hareket etmiştir.

Yurttaşlarıyla olan bu bütünleşme, onun edebi kişiliğinin biçimlenmesinde epeyce etkili olmuştur. Yörenin tarihî geçmişini, sosyal-kültürel özelliklerini yakından bilen; mesleği gereği pek çok insanla iletişim kuran; memleketinin kalp atışlarını yüreğinde duyan âşık, şiirlerinde oluşturduğu kavramlar dünyasını da buna denk olarak biçimlendirmiştir.

Cemâl Hoca'nın duygu ve düşünce dünyasını oluşturan, bu dünyayı şiirle buluşturan, yani onu 'âşık' yapan tarihi ve sosyal çevre incelenirse, şiirlerdeki temaların seçilme sebebi ve bu temaların ele alınış biçiminin daha doğru anlaşılabilir. İlhan Genç'in de belirttiği gibi:

“Biyografi bilimi, Edebiyat tarihi ile ilgili olarak, şâirin doğduğu yer, kültürel çevresi, tahsili, çalışması, yetenekleri, çevresindeki arkadaşları, yaptığı geziler, gördüğü ve içinde yaşadığı çevre, görevleri, yaşadığı şehirler ve onun edebiyat tarihine ışık tutacak görüşlerine dair malzemeyi toplar.” (Genç, 2008: 421)

Bu açıdan baktığımızda, Cemâl Hoca'nın biyografisinden elde edilen bilgiler, onun insan ve toplum hakkındaki şiirlerine yansıyan görüşlerini aydınlatacaktır. Onun eğitimi, mesleği, aile ortamı, hayatında yer alan olaylar, içinde yaşadığı şartlar gibi pek çok unsur edebi kişiliğinin çözümlenmesinde etkili olacaktır.

Cemâl Hoca'nın içinde bulunduğu sosyal ve siyasî dönem, 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun oldukça çalkantılı bir dönemidir. Batı'nın bir güç odağı olarak Osmanlı üzerinde baskı kurması, yenileşme hareketlerinin denenmesi, savaşlar, acımasız antlaşmalar, mübadele, Rus ve Ermeni mezalimi, siyasî karışıklıklar, Milli Mücadele Hareketi'nin başlaması gibi pek çok etken, Cemâl Hoca'nın insan ve toplum anlayışını biçimlendirmiştir.

Örneğin, *“Kars'ın tarih boyunca farklı güçlerin egemenliğine girmesi yöre insanını derinden yaralamıştır. Bunlar içinde en acı hatıraları en çok dile getirilen olaylar Rus ve Ermeni işgalleridir. Bu dönemleri yaşayan Kağızmanlı âşıklar tarafından Kars ve Kağızman'ın kurtuluşu üzerine birçok destan bulmak*

mümkündür.” (Köktürk, 2007: 36) Cemâl Hoca “Kars’ın gördüğü Rus ve Ermeni Zulmü ile Kurtuluşuna Destan” isimli destanla yaşanan acı hatıraları dile getirmiştir:

Otuz iki yılı Erzurum düştü
İşiden İslamın ciğeri pişti
Ermeniler azdı, haddini aştı
Van ile Bitlis’te tuğyan göründü

Otuz dördün derdi sinemde işler
Millet o devirde akıttı yaşlar
Alkana boyandı o kara taşlar
Aman Allah aman diyen göründü

Ruslar terkeyledi, Kafkas elini
Ermeni’ye verdi, millet malını
O da doyup yaktı kızı, gelini
Doldurdu damlara duman göründü (Ş.116)

Yukarıda birkaç dördlüğünü belirttiğimiz destanda, I. Dünya Savaşı’yla birlikte Doğu Cephesi’nde yaşanan sıkıntılar, bağımsızlık için verilen onurlu mücadele, ordu ve halkın durumu ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. Bu destana hâkim olan ana duygu “*Türk ulusunun birlik ve bütün sayesinde sıkıntılara göğüs germesi*”dir.

Cemâl Hoca, bu sıkıntılara göğüs germede maddi manevi elinden gelen her şeyi ortaya koymaktadır. Şiirleriyle halka moral vermenin ve ulusal ruhu canlı tutmanın yanında, silahlı mücadeleye de girişir. 1918’de yapılan Mondros Mütarekesinin ardından yakınındaki gençleri toplayarak 100 kişilik bir silahlı bölük kurar ve Rusların silahlandığı Ermeni çetelerine karşı savaşıır. Halkın can ve mal güvenliğini tehdit eden Ermeni çeteleri olabildiğince kavgacıdır. Üstelik *zehirli sofrada tatlı yedirtecek* kadar aldatıcı, *günden güne kuduracak* kadar arsız ve *yakıp yıkıp kesecek* kadar vicdansızdır.

Türklere haber ver el meded-meded
İslâma işkence verir **Ermeni** (§.43)

Varol arslan gardaş, ben sana gurban
Vallah **Ermeniler** dayanmaz harben (§.43)

Ermeni millete olmuş bir engel
Çoğunun bağına takılmış çengel (§.43)

Cemâl Hoca'nın Rus ve Ermeni mezalimini anlattığı "Yaş Destanı" onun insan ve toplum hakkındaki görüşlerini yansıtan önemli bir kaynaktır. Karakterinde evrensel bir insan sevgisi olan Cemâl Hoca, iş ulusal sorunlara geldiğinde sadece ulusal yararları düşünen, memleketinin refahı için çalışan, gözü kara bir vatansevere dönüşür. Yeri gelir aç gözlü düşmanı toprağından kovmak için silahlı mücadele birliğı oluşturan bir teşkilatçı, yeri gelir halkın Allah'a ve zafere inancını pekiştiren bir imam, yeri gelir halkı eğitip yönlendiren bir öğretmen olur.

Ey millet, ey millet, unutma bunu
Her dem, her saatte, yâd et o günü
Niçe hanumanın, çıkmaz tütünü

O zamandan beri viran göründü (§.116) dediğı mısralarda savaşıla birlikte gelen acı tecrübeyi canlı tutmayı ve yeni nesilleri bu olaylardan haberdar etmeyi amaçlar. Bu ve bunun gibi dörtlüklerde; Türk toplumunun yaşadığı keder, işkence, kıyım büyük bir hislenişle dile getirilmiştir.

Halk uzun yıllardan beri cephede ölümle, cephe gerisinde yoksullukla boğuşa boğuşa tükenmiştir. Umutların da tükeneceğı bir anda, Cemâl Hoca şiirleriyle halkın moralini yükseltmiş, insanların bağımsızlığa olan inancını diri tutmuştur. Din hocası olmasının da verdiği bir sorumlulukla, iman duygusunu kuvvetlendirmiş ve halka Hakk yolundan çıkmamayı öğütlemiştir.

Peygamber ocağı, mukaddes ordu

Canın feda eder kurtarır yurdu
Hücuma kalkınca zikr ile virdi
‘Allah Allah’ diyen dillere kurban (§.83)

Savaşlar, afetler, yıkımlar ne kadar büyük olursa olsun, Cemâl Hoca, Türk Ulusunun birlik ve beraberlikle her türlü güçlüğü yeneceğine inanmıştır. Bu inancın şekillenmesinde Mustafa Kemal Atatürk’ün çok büyük bir payı vardır. Engin fikirleri, askeri dehası, devrimleriyle geniş kitleleri etkileyen; İstiklal Savaşı’yla dünyadaki en meşru, en ahlaklı, en kutsal savaşlardan birini veren; Türk Ulusu’nun yüksek ülküsü için cesaretle, imanla, bilgi ve akılla çalışan bu büyük önder, elbette ki Cemâl Hoca’nın insan ve toplum anlayışını da etkilemiştir.

Cemâl Hoca’nın şiirlerinde Mustafa Kemal Atatürk; *zafere delalet buyuran, Türk yurdunu kurtaran, milleti şana şöhrete irgüren, darbe çalıp zillete zail olan, nice düşkünlerin halini soran, gaddar zalimlerin boynunu vuran, yıkılmaz binanın himini kuran, çok nabekarı mahveden* bir önderdir. Cemâl Hoca “Atamız” redifli şiirinde, Osmanlı Devleti’nin külünden tam bağımsız, yepyeni bir devlet çıkaran Atatürk’e duyduğu saygı ve minneti dile getirmiştir:

Dokuz yüz yigirmi üç senesinde
Bu millete rehber olan **Ata**’mız
Alçak düşmanların kahr-ı zulmünden
Türkün yurdunu kurtaran **Ata**’mız

İrgüdü milleti şana şöhrete
Darbe çaldı zâil oldu zillete
Âfaklar da şahit oldu bu maharete
Ebed gider bu dem devran **Ata**’mız

Nice düşkünlerin halini sordun
Gaddar zalimlerin boynunu vurdun
Yıkılmaz binanın himini kurdun
Bu hale mat oldu cihan **Ata**'mız (Ş.123)

Cemâl Hoca, “Atamız” redifli şiiri baştan sona Mustafa Kemal Atatürk için söylemekle birlikte, başka şiirlerin çeşitli bölümlerinde de Atatürk’ü anmıştır. Bu parçalarda; Allah’ın lütfü, diğer paşaların desteği ve halkın azmiyle kazanılan askerî ve siyasî politikalar dile getirilmiştir:

Üç yüz otuz sekiz Zafer’e saldır
Lutf-i ilâhîdir bir hoşça faldır
Delalet buyuran **Gâzi Kemâl**’dır
Bunu anlamıyan hayvan göründü

Şarkta Karabekir, garpta İsmet
Fevzi Paşa da çok eyledi hizmet
Gazi Paşa’dandır bu büyük himmet
Lozan’da da zorlu divan göründü (Ş.115)

On altı senelik taze bir gülüz
Gazi Paşa bağçesinde bülbülüz
Muhammed’e ümmet Allah’a kuluz
Enbiyalar şahı sultanımız var (Ş.98)

Atatürk’ün vefatı tüm Türk Ulusunu yasa boğduğu gibi, Cemâl Hoca’yı da yasa boğmuştur. Atatürk’ün ölümüyle derin üzüntü duyan âşık, bundan sonra da onu sık sık anamaya ve onun başarılarıyla gurur duymaya devam edecektir. İnsanlara, Türk Ulusu’na büyük hizmetleri geçen Ulu Önder Atatürk’e rahmet okumaları konusunda da tembihleyici olacaktır:

Sebepl oldu büyük **Ata**’n

Git bak Ankara'da yatan
Gel rahmet oku ruhuna
O kavuştu Allah'ına (Ş.86)

Cemâl Hoca'nın duygu ve düşünce dünyasını etkileyen ve şiiirlerde Atatürk'ten sonra ismi en çok geçen kişi: İsmet İnönü'dür. Bazı şiiirlerinde doğrudan veya dolaylı olarak İsmet İnönü'yü eleştirse de, ona karşı büyük bir sevgi ve saygı beslemiştir. Cemâl Hoca'nın dünya hâkimiyeti ideali, İsmet İnönü'nün "berre ve bahr-i ummana hüküm geçiren" gücünden destek bularak şekillenmiştir:

Biz Türk evladınız dinimiz var var
Cihana açılmış şanımız var var
İsmet Paşa gibi hanımız var var
Hükmü geçer bere, bahr-i ummana (Ş.11)

Cihangir olaydı ünü
Kurban olaydım o günü
Yaşasın **İsmet İnönü**
Cumhuriyet durur, durur
Bu şan böyle etsin mürûr (Ş.128)

"Cemâl Hoca'nın hayatında önemli bir kesit olan İnönü döneminde II. Dünya Savaşı sebebiyle bazı yokluk ve yoksulluklar yaşanmıştır." (Köktürk, 2007: 180) Cemâl Hoca, bu yokluk ve yoksullukların İsmet Paşa'nın azmi ve çalışmasıyla ortadan kalkacağına inanmaktadır. Ona göre, birlik ve bütünlük içindeki mutlu ülke İsmet Paşa'nın sayesinde oluşacaktır:

Başımızda büyük **İsmet**
Bize göstermez felaket
Yaşasın devlet hem millet
Şirin vatan, şirin vatan (Ş.86)

Cemâl Hoca'nın yaşadığı dönem; memleketin pek çok alanda ilkler yaşadığı, siyasi-sosyal-ekonomik devrimlerle kabuk değiştirdiği bir geçiş dönemi olmuştur. 1950'deki genel seçimde iktidara gelen Demokrat Parti, birçok değişimi de beraberinde getirmiştir. O yıllara kadar tek partili sistemle yönetilen Türkiye Cumhuriyeti, Demokrat Parti'yle birlikte yeni ve demokratik bir anlayışla tanışmıştır.

Demirkırat Parti aldı iktidar

Vatana, millete odur fedakâr
Daha bundan sonra çekmeyiz keder
Düşen vatandaşa aman vaktidir (§.104)

Demirkırat bu vatanın sayesi

Var olsun ordumuz, hoş himayesi
Milletin kalbinden gitti gayesi
Dağlarda, bağlarda seyran vaktidir (§.104)

Demirkırat derdimizin dermanı

Günden güne artar ilm ü irfanı
Artsın Allah artsın şöhreti şanı
Vahy üze okundu ezan vaktidir (§.104)

Demokrat Parti'nin aldığı pek çok radikal karar, halk tarafından taraftar bulmuş, Cemâl Hoca da bu kanunî değişiklikleri memnuniyetle benimsemiştir. Bu değişiklikler içerisinde, 16 Haziran 1950'de yapılan, ezanın Arapça aslı ile okunabileceğine yönelik kanun değişikliği, Cemâl Hoca'nın olumlu tepkiler verdiği değişimlerin başında gelir.

Ayna-yı devrandan Türk ülkesine
Baktım çok acayip gülşaneler var
Demürkırat iktidara geçeli
Her gün gökten yere bereket yağar

Bundan sonra millet sürececek devran
Zilletten kurtuldu hep ehl-i iman
Minarede ezan, câmide Kur'an
Okunurken sen de dinle ey dindar (§.96)

Demokrat Parti iktidarıyla Cumhuriyet tarihinde yeni bir sayfa açılmış, halk bu yeniliklere ayak uydurmaya çalışmıştır. Cemâl Hoca da bu kritik geçiş döneminde, sazını ve sözünü kullanarak halkı iktidar konusunda etkilemiş, DP'ye yönelik olumlu görüşlerin gelişmesini sağlamıştır. DP ile gelen yeni yönetici kadronun memleketi refaha ulaştıracağı, halkın dertlerine deva olacağı, dinî eğilimlere ortam hazırlayacağı gibi görüşler, Cemâl Hoca'nın duygu ve düşünce dünyasını biçimlendirdiği gibi; onun şiirleriyle geniş kitlelere yayılarak topyekûn bir değişime de neden olmuştur.

Daha devam eder bu hüsn-i haller
Meth etmeye âciz kalacak diller
Yurdun her yerinde açıldı güller
Seherde bülbüller öter zar u zar (§.96)

Cemâl Hoca, DP iktidara geçmeden önce halkın kötü yöneticiler tarafından horlandığını dile getirmiştir. Vatandaş yoksullukla, baskısıyla, devlet memurlarının hor davranışlarıyla ezilmiş, kendini savunacak gücü bulamamıştır. Geçim derdi, ağır vergiler, tahsildarın malları haczetmesi halka maddi darbe vururken; suçsuzların hapse atılması, iftira, işkence gibi muameleler de manevi darbe vurmuştur. Bu gibi sıkıntılar, adeta halkı iktidardan soğutmuştur:

Yol parası, çoklara kan kusturdu
Bu milleti iktidardan küstürdü
Çok fakiri kodeslere bastırdı
Yatın, çıkın, verin, zindan vaktidir. (§.104)

Cemâl Hoca, DP ile gelen yeni yöneticilerin halkın her türlü derdine deva olacağına inanmaktadır. Yıllarca ezilen, hor görülen, fakir yaşayan ulusun artık gün göreceğini düşünmektedir. Çünkü vakit; *her bir isteğin ihsan olacağı, ağlayanların güleceği, düşen vatandaşın aman bulacağı, sevinçle köylülerin gamdan uyanacağı, muratsızların murat bulacağı, şöhret ve şanın hüküm süreceği* bir vakittir.

Birlik ve bütünlükle halkın kaynaştığı bu dönem; kötülüklerin kovulduğu, güzelliklerinse gün güneşi gibi doğduğu parlak bir dönemdir. Cemâl Hoca bu değişimi; *Şükür olsun kurtulduk bu hallardan, Hakk'a şükür gündüz oldu gecemiz, bundan sonra hiç düşmeyiz darlara* mısralarıyla dile getirmiştir.

Cemâl Hoca bu dönemi ele aldığı şiirlerinde, Cumhurbaşkanı Adnan Menderes, Başbakan Celâl Bayar, Refik Koraltan gibi kişileri çok sık anmış ve onlar için iyi dileklerde bulunulmuştur:

Umaram yaşasın **Celâl Bayar**'ı
Ola peygamberin sevgili yarı (Ş.96)

Binlerce yaşasın **Celâl Bayar**'ı
Bizi çıkaracak seyrana Allah (Ş.35)

Demirkırat Parti aldı iktidar
Celâl Bayar bize sultan göründü (Ş.114)

Başta **Bayar, Menderes**'tir hocamız
Alkış eder hep gencimiz, kocamız (Ş.104)

Adnan Menderes de başımın tacı
Onda mevcut her bir derdin ilacı (Ş.114)

Menderes milletin başının tacı
Günden güne artsın kuvveti (Ş.114)

Adnan Menderes baş bakanımız
Ona bağlı olan on dört han'ımız (Ş.35)

Celal Bayar bu milletin sultanı
Adnan Menderes de vekiller hanı
Refik Koraltan'ı ordu tekmanı
Umaram yaşasın dünya durdukça (Ş.7)

DP iktidara geldikten kısa bir süre sonra Kore Savaşı patlak vermiştir. BM Genel Sekreteri, bütün üye ülkelerden olduğu gibi Türkiye'den de yardım istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bu yardım çağrısına olumlu yanıt vererek Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki 4.500 kişilik birliği BM emrine geçirmiştir. Uzun yıllar devam eden savaş, maddi ve manevi kayıplar nedeniyle, Türk toplumu üzerinde büyük ve kalıcı izler bırakmıştır.

Bu sene bitmedi **Kore Savaşı**
Herkesin önlünde vardır telaşı
Analar bacılar akıtır yaşı
Hasret kalan gelin ağlar, kız ağlar (Ş.97)

Toplumun nabzını tutan Cemâl Hoca, 1950 yılının sonlarında başlayıp 1953 yazına kadar süren bu sancılı süreci dile getirmekten geri durmamıştır. Bu sürecin her aşamasında azim ve kararlılığı elden bırakmadan savaşan Türk ordusunun zafere ulaşmasını anlatmak üzere, kırk bir dizelik bir destan yazmıştır. "Allah" redifli *Kore Savaşı Destanı*'nin ilk dörtlüğü şöyledir:

Dokuz yüz ellide **Kore Savaşı**
Temaşagâh oldu cihana Allah
Birleşmiş Milletler bel bağladılar
Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ana Allah (Ş.35)

Kore Destanı, adından da anlaşılacağı gibi Kore Savaşı'nı konu almıştır; ancak bu destan Kore Savaşı'ndan başka daha pek çok konuyu da beraberinde ele aldığı için geniş kapsamlı bir yapıdadır. Savaşın tahkiyeli bir üslupla anlatılmasının yanında Allah sevgisi, peygamberlere iman, Türklerin cihangirlik ülküsü, dönemin iktidar partisi, Türk toplum yapısı gibi konular da dile getirilmiştir. Böylece Kore Destanı'yla, 1950'li yılların başında Anadolu'nun sosyal, siyasal, askeri, ekonomik panoraması çizilmiştir.

Cemâl Hoca'nın insanlık felsefesinin ve toplum anlayışının izlerini, Kore Destanı'nda geçen dörtlüklerde bulmak mümkündür. Her ne kadar yaratandan ötürü bütün yaratılanları seviyor olsa da, "din kardeşliği" onun insan sevgisini oluşturan önemli bir yapı taşıdır. Öyle ki savaşta Çin, Sovyetler Birliği, Kuzey Kore'nin oluşturduğu tarafı *köpek sürüsü*, *Şarkın kızıl iti*, *Kızıl yağnağının it sürüsü*, *piç düşman* biçimindeki ifadelerle kınamaktan geri durmamıştır.

Destan, Cemâl Hoca'nın Türk toplumuna "ümme" penceresinden baktığını açıkça göstermektedir. Cemâl Hoca, mesleği olan din hocalığının da verdiği bir anlayışla, Türk ulusunu ve Türk ordusunu dinî bir bakış açısıyla değerlendirir. Ona göre, ümme anlayışı Türklerin birlik ve bütünlüğünü koruyacak çok önemli bir anlayıştır. Dar zamanda yardıma koşacak, din kardeşinin elinden tutacak, Allah yolunda ortak gaye için çalışacak bu topluluk, Türk Ulusu'ndan ayrı düşünülemez kadar etkili bir topluluktur:

Ümme'nin dar anda yad eder seni
Gönder gelsin Hasan'la Hüseyin'i
On iki imamla Hakkın arslanı
İşaret kıl Şah-ı Merdan'a Allah (Ş.35)

Arsız düşman birden, ikiden almaz
İnkârı kavîdir, Allah'ı bilmez
Dinsiz millet bu dünyada yaşamaz
İşte bak, gark etti, al kana Allah (Ş.35)

Cemâl Hoca'nın felsefî düşüncesi, başlıca üç temel anlayış üzerine kurulmuştur: Türklük, iman, cihangirlik ülküsü. Bu üç anlayış, tıpkı bir saç ayağı gibi Cemâl Hoca'nın edebî kişiliğini, duygu ve düşünce dünyasını ayakta tutmaktadır. Kimi zaman birbirinin kavram alanına giren bu anlayışlar Cemâl Hoca'nın şiirlerinde öylesine iç içe geçmiştir ki bu anlayışları birbirinden ayıran sınır neredeyse tamamen silikleşmiştir.

Türküm, Türkoğluyam, Kur'an ehliyem
Dilimde tevhidim iman ehliyem
Adalet yurdunda vicdan ehliyem
Bu sözüme inanmayan dayansın (Turan, 2007: 194)

Hele dinle Cemâl Hoca kemteri
Türkler dini besler, din de Türkleri
Hamd olsun gün be gün gider illeri
Bu millete feyz-i Rabbanî var var" (§.96)

Cihangirlik ülküsü, Oğuz Kağan Destanı'nda ifadesini bulan hâkim, baskın, akıncı, cesur, geleneksel Alp tipinin dünyaya hâkim olup yönetme ülküsüdür. Bu ülkü gerek ideal düşünce, gerekse somut eylem olarak Cemâl Hoca'nın şiirlerinde tematik olarak bulunmaktadır.

Bulmuşam bir istihcârât
Hal ehli kılmış işaret
Türkoğluna bir beşaret
Hâkim olup cihanı gör (§.106)

Cemâl Hoca'nın cihangirlik ülküsü; hem Türkçülük hem de İslâmcılık hareketiyle sentezlenmiş ortak bir ülküdür. Irak, İran, Suriye, Mısır, Fas, Hindistan, Pakistan gibi Müslüman ülkeler ile tüm Türklerin aynı paydada buluşması idealize edilmiştir. Bu Türk-İslâm birliğinden oluşan gücün, daha insancıl bir dünya düzeni oluşturacağı fikri; *cihangirlik* temalı şiirlerin tamamına hâkimdir.

“*Türkler cihangir olacak*” redifli destanda, Türklerin cihangirlik ülküsü detaylı olarak anlatılmıştır. Yüreği iman ateşiyle yanıp tutuşan Türklerde, dünya hâkimiyeti için gereken her türlü niteliğin bulunduğu; bu hedefe ulaşmada Allah’ın da yardım edeceği dile getirilmiştir. Allah’ın ümmetinden beklentisi de bu yödedir:

Demiş iki cihan hanı
Ümmetim alır cihanı
Kahrederler hep düşmanı
Türkler cihangir olacak (Ş.62)

Cihangirlik ülküsüne ulaşıldığı zaman, doğudan batıya tüm insanların daha âdil bir dünya düzeninde yaşayacağına dair kuvvetli bir inanç vardır. Savaşlarla, haksızlıklarla, kin ve nefretle gemisini yürüten yirminci yüzyıl; yerini huzura, merhamete ve inanca bırakacaktır. Yeryüzünde, adalet hüküm sürecektir.

Gayb erleri kılıç çalar
Düşman çeker velveleler
Cihana **adalet** dolar
Türkler cihangir olacak

Bahr-i adalet taşacak
Şark ile garbe aşacak
Bunu görenler şaşacak
Türkler cihangir olacak (Ş.62)

Cemâl Hoca’nın cihangirlik ülküsü, ömrü boyunca gördüğü esaret hayatından kaynaklanmaktadır. Çarlık Rusyası zamanında memleketin gördüğü eziyetler, I. Dünya Savaşı, Ermeni ve Rus mezalimi, ekonomik bunalımlar; cihangirlik idealinin arka planını oluşturan tarihî olaylardır. Şahin Köktürk’ün de belirttiği gibi: “*Bu duygusal ideali, şuurlu bir tarih bilgisine olduğu kadar XX. Yüzyıl başlarında*

Türklerin çektiği ıstıraplara duyulan tepkiye bağlamak mümkündür.” (Köktürk, 2007: 187)

Cihangirlik ülküsünün kırk yıllık kara günler denilen kara günleri aydınlatacağı, esaret ve katliamları sonlandıracağı, Türkün yüzünü güldüreceği inancı; Cemâl Hoca'nın bu ülkeye daha sıkı sarılmasında etkili olmuştur.

Doksan üçten beri garip olmuştuk
Moskof'un zulmünden, yanıp solmuştuk (Ş.83)

Kâfirin elinden kalmıştık dara
Derindir İslâm'a açtığı yara (Ş.83)
Şüheda kanıyla yoğrulan bu yurt
Sana yan bakanlar çekmez mi bela
Sende yaşayan Türk o mert oğlu mert
Bir yüz bin olup cihana dola (Ş.7)

6.1.5. ŞİKÂYET

Şikâyet; kişilerin, kurumların veya halk inanisında yer edinmiş kavramların olumsuz yönlerinin eleştirilmesi veya kusurlarının alaylı bir dille söylenmesi demektir. Toplumun aksayan yönleri hakkında söz söylemek isteyen âşıklar, yüzyıllardır edebiyatın gücünden yararlanmışlardır.

Edebiyatın kurmaca dünyası aracılığıyla yansıtılan gerçekler aslında toplumun, kişilerin ve kurumların dikkate almaları gereken ciddi birer uyarıdır. Sosyal, ahlaki çözümlerin arifesinde ileri görüşlülükleriyle halkı aydınlatan âşıkların sazını ve sözünü doğru değerlendirmek ve ona göre birtakım önlemler almak gerekmektedir.

Şikâyet konulu şiirlerin hedefi olan bozukluklar kimi zaman kişiler, kimi zaman kurumlar kimi zamanda bütün bir toplum olabilir. Şikâyetler, eleştirdikleri hedeflerin türüne göre çeşitlenir. Konularına göre şikâyetler şöyle çeşitlenebilir:

1. Devirden şikâyet

2. Felekten şikâyet
3. Çeşitli kişilerden şikâyet
4. Güzel ya da sevgiliden şikâyet

Konuları bakımından koşmaların bir türü olan taşlamalar şikâyet konulu şiirlerin önemli bir parçasını oluşturur. Buna göre taşlama: “ *Halk şiirinde beğenilmeyen ya da istenmeyen herhangi bir kimsenin kusurlarını, gülünç taraflarını, ya da toplumun aksak yönlerini alaylı biçimde ortaya koyan koşmalardır.*” (Yardımcı, 2008. 352)

Cemâl Hoca'nın şikâyet konulu şiirleri genellikle koşma türünde yazıldığından, aşağıdaki bölümlerde şikâyetin hedefine göre taşlamalar ayrı ayrı incelenecektir:

6.1.5.1. Devirden şikâyet

Cemâl Hoca, yaşadığı devrin ahlakî ve sosyal yapısı gereği, şikâyet temalı pek çok şiir yazmıştır. Âhlaki çöküş, döneklik, namertlik, rüşvet, zulüm, israf, yolsuzluk... vb. sosyal bozukluklar toplumu yakından tanıyan Cemâl Hoca'nın şiir dünyasına katılmıştır.

“Zamandan şikâyet meyli halk şairlerinde de vardır. Biraz yaşlandıktan sonra veya zaten gönüllerince bir ömür süremedikleri için, çok şairler, zamanlarını ve çevrelerini kınamaya koyulmuşlardır. Dünyanın gidişi bozulduğundan, ahlâkın sifra inişinden, döneklikten, namertlikten yakınır dururlar. Kimi yerde bu temanın içine sosyal hicivler de yerleştirilmiştir. Rüşvetçilik, zulüm, israf, sonradan görmelik gibi yolsuzluklar hicvedilir. Bu tarz yergiler daha çok taşlamalarda bulunmaktadır.” (Kabaklı, 2002: 781)

Erman Artun zamandan yakınma ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir: *“Zamandan yakınma âşıklarda yaygındır. Boşa geçen ömür, zamanı ve çevreyi kınama şiirlerde çokça işlenir. Boşa geçen ömür, zamanı ve çevreyi kınama, şiirlerde çokça işlenir. Dünyanın gidişinden yakınma, ahlâkın bozulması ve döneklikten yakınılır.”* (Artun, 2001, 128)

“Zamane halkından şikâyetim var” mısraıyla başlayan şikâyetname-destan; toplumsal çarpıklığı, değişen dünya düzenini, devletin en yüksek kademelerindeki insanlardan sade vatandaşa kadar herkesin bu bozulmadan nasibini aldığını dile getirmiştir.

“Bu destanlarda Osmanlıların gerileme devrinde ve daha sonraki yıllarda bozulan toplum düzeni ele alınarak sık sık eski törelerin kaybolup gittiğinden, zamane insanının bozulduğundan, rüşvet almadan iş yapmayan memurlardan eleştirel bir tavırla söz edilir.” (Yardımcı, 2008: 403)

Zamane halkından şikâyetim var
Gönül ferah bulmaz gitsem ne yana
Çok fakirler gördüm kılar intizar
Çok bir zalimlerden zulm eder cana (Ş.8)

“Toplumla ilgili taşlamalarda âşık gerekli gördüğü zaman çeşitli dönemlerde yönetici olarak uygun olmayan kişilerin iş başına getirilişlerini hatta padişahı bile korkusuzca eleştirmekte, toplumdaki aksaklıklar dile getirilirken mesleklerin bozuluşu ve yıkılışı özlü bir biçimde dizelere aktarılmaktadır.” (Yardımcı, 2008: 354)

Devir öyle bir devirdir ki, “*ufak bir memurluk geçiren ele/ Gelir olur halkın başına bela*” mısraında belirtildiği gibi, memur olup statü sahibi olanlar, bu gücü kötüye kullanıp yolsuzluk yapar. Aldığı maaşa kanaat getirmeyip açgözlülükle hep daha fazlasını ister. Rüşvet almadıkça insanların işini görmez. Rüşvet vermeyenleri ise horlar, türlü hürlü bahanelerle onlara hakaret eder.

Fakirlik yüzünden zaten beli bükülmüş köylü, ağır iş temposu altında ezildiği yetmiyormuş gibi şimdi bir de yiyici memurların zulmü altında ezilir. Bu yolsuzluğa dur demeye gücü yetmeyen mazlum köylü, olup biteni hükümete bildirmeye de cesaret edemez. “*Kime diyem buna bir çare kıla*” biçiminde dile getirilen bu büyük soruna çözüm bulunacak gibi değildir:

Bulamaz bu derde bir çare köylü
Kalmıştır her zevkten kenara köylü
Çalışır çabalar biçare köylü
Gene yoksulluktan gelir âmâna (§.8)

Haram horluk yalnızca memurlarda değil, aynı zamanda esnaf ve zanaatkârlar arasında baş gösterir. Bakkal, bezzaz, kafâf, terzi, kalaycı, demirci, nalbant, sarraf artık işini hakkıyla yapmaz. İnsanları kandırmak ve fazla para kazanmak için türlü türlü hileler icat eder. Haksız kazançla cebini dolduran bu insanlar artık dine değil de paraya tapar olmuştur: *Bezzazların dini imanı metre/ Çok insaf arama vicdanı metre, Haberi yok hasret kalmış imana, Bakkallar terkiye koymuş imanı.*

Cemâl Hoca bu şiirde sosyal hayattaki yozlaşmayı, haksız kazanç elde etmek için yapılan dalavereleri, masumların hakkının yendiğini ve kimsenin buna ses çıkaramadığını dile getirmiştir. “*Haber vereni yok gelemiz âli/ Ben de âciz gidebilmem o yana*” mısraında belirtildiği üzere, Cemâl Hoca da bu soysuzluğu devlete şikâyet edemez; ancak şiirleri aracılığıyla, haramileri bu yanlış yoldan vazgeçirmeye çalışır; çünkü bu yol yol değildir ve sonu bellidir:

Baka sonun ne olur verem haberi
Tutulmuştur ettiklerin defteri
Bir gün dağılacak cismin cevheri
Kemiklerin olur hâke yeksane (§.8)

Cemâl Hoca bu ahlaki çarpıklığı yalnızca teşhis etmekle kalmaz, tedavi etmek için de birtakım yönlendirmelerde bulunur. Devlet için iyi bir vatandaş, din için iyi bir mümin olabilmenin yollarına işaret eder. Buna göre kişi; *Allah’ı yâd etmeli, dini dünyayı her cihetten korumalı, dilini tatlı eylemeli, fakiri bayı azarlamamalıdır; çünkü adaletin, hoşgörünün, sevginin ve Allah’a imanın üzerine bina olacak toplum, daha insancıl bir dünya düzeni içinde yaşayacaktır:*

Sözüm neticesi hâsılı kelam
Herkesle hoş geçin alırsın meram
Benlikten geç eylik eyle vesselâm
Büyük küçük her gördüğün insana (Ş.8)

Cemal Hoca'nın zamandan şikâyet ettiği bir başka şiiri de dokuz dörtlükten oluşan "lekeli" redifli şiirdir. Şiirin ilk üç dörtlüğü şöyledir:

Heyvah kabul olmaz ettiğim dilek
Ya ben ne yapayım **zaman lekeli**
Tüccarda merhamet, bayda şükür yok
İtikatlar ayıf iman lekeli

Göklere öekildi bereket varı
Sarmıştır kalpleri tama' kubarı
Fakirde kalmadı sabrın tutarı
Ümidi şüpheli güman lekeli

Erkekta izzet yok kadında iffet
Gelinler göstermez asla kemalet
Bâkire kızları sarmış rezalet
Delikanlı olan civan lekeli (Turan, 2007. 119)

6.1.5.2. Felekten Şikâyet

Felek, sözcük anlamı bakımından gökyüzü, feza, sema demektir. İnanca göre yeryüzü dokuz kat felekten oluşmaktadır. Her felekte bir yıldızın olduğu ve bu yıldızların hareketlerinin insanları etkilediği düşünülmektedir.

Tasavvufta ve klasik edebiyatta "felek" kavramı, yukarıda yapılan felek tanımına paralel olarak düşünülmüştür. Tasavvuf şiirinin veya klasik şiirin "felek"i genellikle

gökyüzü sözcüğü yerine kullanılan, yedi veya dokuz kattan oluşan gerçekçi bir felektir.

Cemâl Hoca her ne kadar tasavvufi veya klasik şiir çizgisinde şiirler söylemiş olsa da bu şiirlerin hiçbirinde “felek” kavramına tasavvufun veya klasik şiirin gözlükleriyle bakmamıştır. Onun felek anlayışı tasavvufun veya klasik edebiyatın felek anlayışından ziyade, halk şiirinin felek anlayışına daha yakındır.

Halk şiirinin felek anlayışı tasavvufun ve klasik şiirinin felek anlayışıyla büyük ölçüde örtüşse de bazı yönleriyle onlardan ayrılır. Halk şiirinde felek “gökyüzü” anlamının yanında bir de dünyaya dair her türlü oluşumu kapsayan “kader” anlamıyla kullanılmıştır. Bu kullanımın nedeni, feleğin temel anlamına bağlı olarak gelişen inanışlardır:

“Eskilere göre gök tabakası felekler dokuzdur. Her semâda bir yıldız tasavvur edilmiştir. Bu yedi seyyâr yıldızdan herbirinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı cansız her şeye hâkim ve müessir olduğu farzolunmuş, her yıldız az çok uğurlu , uğursuz sayılmış ve her birinin hususî tabiatleri, hakim olduğu iklimleri, hâkimiyet saatleri olduğu sanılmış, işte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnâd olunmuştur.” (Onay, 1992: 166)

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde “felek” her türlü kaderi belirleyen devasa bir güçtür. Olacak veya olmayacakları belirleyen, insanların alınyazılarını yazan, kimi zaman uğur kimi zamansa uğursuzluk veren hep felektir.

Felek insanlara eziyet veren, onları üzen, gama kasvete sürükleyen acımasız bir güçtür. İnsanların üzerine ağır bir sis gibi çöker, kasvetiyle boğar, kulun derdi üstüne dert ekler. Hiçbir fırsatta işkence yapmaktan geri durmaz:

Biçare, derdini söylesek kime
Felek cevr eylemiş düşürmüş gama
Minik yavrusuna kim vere meme
İşte bu hal eder divane (Ş.12)

“Düzeni yermek için feleğe saldırmak, biraz da savunmanın ve çekingenliğin sonucudur. Yöneticileri doğrudan doğruya karşısına almak istemeyen ozan, onların yerine koyduğu feleğe saldırarak öç almış sayar kendini.” (Zelyut, 1982: 70)

Fahr eyleme zindeliğen deme ki benim a'lâ
Değerse **felek** fiskesi sen de lâ malın da lâ (Turan, 2007: 334)

İbtima baştan sen olmuşsun kıral
Felek taht u tacın eder tarumar (Turan, 2007: 212)

Bî-vefadır fâni dünya tahta otur sultan ol
Harâb eder harâbîdir ister isen hakan ol
Her ne olsan sonu boştur ettiğine pişman ol
Hakîkatı idrak eden tab'-ı tevbekâr ol (Turan, 2007. 341)

Anadan doğalı bak ben hayâтта bulmadım lezzet
Ne bir izzet ne bir devlet demâdem çektiğim zillet
(Turan, 2007: 347)

6.1.5.3. Çeşitli Kişilerden Şikâyet

Hemen her toplumda geleneklere ve görgü kurallarına uymayan kişiler vardır. Bu kişiler genellikle bencillik, yalancılık, açgözlülük, kibir vb. kötü huyları nedeniyle toplum tarafından ağır eleştiri almışlardır. Toplumun bir sözcüsü olan âşıklar da bu kişileri şiirleri aracılığıyla yererek bir anlamda halkın duygularına tercüman olmuşlardır.

Kişilere yönelen şikâyetlerin kendilerine özgü birtakım özellikleri vardır. Rıza Zelyut bu özellikleri şöyle dile getirmektedir:

“Bu yergiler, yabancılaşmış kişileri eleştirmek üzere söylenmiştir. İnsancıl niteliklerini yitiren kişiyigülünç düşürerek yeren bu taşlamalar da temelde toplumsal niteliklidirler. Çünlü, insanı yabancılaştıran, belirli sınıfın çıkarları için işleyen bozuk düzendir. Bu yergiler belirli tipleri alıp işlediklerinden, yığın eleştirisi durumuna da yaklaşıyorlar. Belirli sınıftan birisinin eleştirisi, sonuçta o sınıfın eleştirisi durumuna geliyor.” (Zelyut, 1982: 72)

Erman Artun bu konuyu “kişilere yönelen taşlamalar” adı altında dile getirmiştir: *“Bu taşlamalar, toplum aksaklıklarının kişi üzerindeki yansımalarının yerilmesinden başka bir şey değildir. Bu, bazen uysal bir dille yapılır. Ara sıra ise sert bir görünüme ulaşır. Kişisel başkaldırının yansıdığı şiirlerin çoğu, dolaylı olarak toplumu eleştirir.”* (Artun, 2001. 156)

Cemâl Hoca bir şiirinde, Dursun Cevlânî’yi ve Dursun Cevlânî üzerinden toplumun aksak yönlerini dile getirmiştir. Yalancılık, arsızlık, ikiyüzlülük bakımından yapılan Dursun Cevlânî’nin eleştirisi, aslında toplumdaki tüm yalancıların, arsızların, ikiyüzlülerin eleştirisidir.

Kars’ın Ağyar köylüsünden

Batakçı Dursun Cevlânî

Senden vurur, benden kapar

Otlakçı Dursun Cevlânî

Ben âşıkım deyü özler

Hâlbuki şeytanı izler

Tülek tilki, sıçan gözler

Palakçı Dursun Cevlânî

Ağzına geleni kapar

Hududunda yoktur çapar
Tülek tilki, sıçan gözler
Palakçı Dursun Cevlânî (Turan, 2007: 127)

6.1.5.4. Güzel ya da Sevgiliden Şikâyet

Âşık, her ne kadar toplum adamı olsa da, mukahhak ki kendi kişisel dünyası da vardır. Toplumsal nedenlerle yazdığı şikâyet konulu şiirler yanında, öznel nedenlerle de şikâyet konulu şiirler yazabilir. Bir güzele ya da sevgilisine yönelttiği şikâyetler âşığın iç dünyasındaki dalgalanmaların bir sonucudur.

Âşığın bir güzele veya sevgilisine olan hislerini kimi zaman ince bir sitem, kimi zamansa ciddi bir eleştiri boyutunda sunan şikâyet şiirleri, kişiselliği çok fazla olan yergi türlerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında güzel ya da sevgiliden şikâyet konulu şiirler, diğer şiirlere kıyasla daha fazla öznellik taşırlar.

Erman Artun, sevgiliye yönelik şikâyet konusundaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: “*Güzel ya da sevgiliye yönelik taşlamalar, kişisel niteliktedir. Bu şiirler gerçekçidir. Ancak tekke edebiyatının etkisi sonucunda güzellerde gerçek ğstü kimi özellikler görülebilir. Şiirlerde: ilâhî aşktan, maddî aşka geçişin izleri sezilir. Genellikle kadın-erkek ilişkisinin yansıması olan duyguların anlatıldığı görülür.*” (Artun, 2001: 157)

Cemâl Hoca, hem kişisel duyguları hem de âşık edebiyatının bir gereği olarak güzel sevmiştir. Elbetteki bu sevgili vafasızlığı, âşığa çektirdiği eziyetleri ve ilgisizliği ile âşığı üzen bir sevgilidir ve bu özellikleriyle şiirde eleştiri konusu olmuştur.

Cemâl Hoca'nın sevgiliden şikâyet ettiği şiirler, hırçın bir eleştiri olmaktan çok, ince bir sitemi dile getirir. Aşağıdaki koşma güzel ya da sevgiliden şikâyet eden şiirlerin tipik bir örneğidir:

Sitem taşı değdi bana bunca yıl
Çektim çilesini ben yana yana
Derûnum dolgundur, gözyaşlarım sel
N'ola gelmeyeydim işbu cihâna

Âşık mâşukuna olur tiryâki
Ar bilmez, hem olmaz kimsene paki
Hele gel bir yokla çektiğim yükü
Yüklesen götürmez bin gergedana

Der ki Cemâl müşkül oldu hallarım
Menzil-i maksuda çıkmaz yollarım
Ömrüm bağçesinde soldu güllerim
Şeydâ bülbül gibi düştüm figâna (§.10)

6.1.6. ÖZLEM

6.1.6.1. Günlük Hayatta özlem

Cemâl Hoca'nın babası Abdullah Hoca, yaşlanıp imamlık görevini yerine getiremez hale geldiğinde, köylüler Cemâl Hoca'yı imamlığa tayin etmişlerdir. Küçük yaşta imamlığa başlayıp ömrünün sonuna kadar bu görevi sürdüren Cemâl Hoca, diğer âşıklar gibi uzun seyahatlere çıkmamıştır. Ömrünün neredeyse tamamını kendi köyünde geçirdiğinden, sıla özlemi fazla duymamıştır. Buna rağmen gurbet ve sıla özlemi gibi konular Cemâl Hoca'nın şiirlerinde sıkça geçmektedir.

Arz edüben çıksam gurbet ellere
Acep kimler sorar benim halimi
Ab u dânem taksim olsa çöllere
Göresirem vatan ile ilimi (§.53)

Cemâl Hoca'nın ömrü boyunca kendi köyünden ayrılmamış ve gurbete gitmemiş olmasına rağmen şiirlerinde sıla, vatan özlemi gibi konuları sıkça işlemesini, birebir hayatıyla örtüştürmek yerine, vatan sevgisiyle açıklamak gerekir. Çünkü Cemâl Hoca yıllarca savaşlarla, açlıkla, zulümle ezilen memleket için kederlenmekte, vatandaşlarına acımakta ve vatanına daha güçlü bir sevgiyle bağlanmaktadır.

Cemâl Hoca'nın özlem duyduğu bir başka konu ise, Türklerin cihana hakim olacağı güne olan özlemdir. Vatanını ve ulusunu büyük bir aşkla seven Cemâl Hoca, Türklerin cihana hâkim olup sesini duyurmasını özlemle dilemektedir. Yıllar süren savaşlarla, felaketlerle, yoksulluklarla çile çeken Türk ulusunun huzura kavuşacağı ve dünyaya daha adil bir düzen getireceği fikri, gelecek güzel günlere olan özlemi perçinleyen nedenlerdir.

Ah Cemâl Hoca kocaldın bak ki ne niyettesin

Yaşın yetmiş bire geldi zar ile minnettesin

Ölmeden bunu göreydin bunca yıl **hasrettesin**

N'ola Zül-kerem kılaydı hân-ı cihan Türkleri (Turan, 2007: 336)

“Özlem, âşık şiirinde önemli bir yer tutar. Âşık, genç yaşta ilini terk eder. Köyünde, sılada bıraktığı güzellere özlem duyar.” (Artun, 2001: 124)

“ Gurbet, sılaya kavuşma arzusuyla yanan âşığa katlanılmaz acılar verdiği için dayanılmaz bir yerdir. Âşık gurbet ile sıla arasındaki uzaklığı, aradaki dağları, kışı, karı, sevgiliye kavuşmaya engel olarak görür.” (Artun, 2001: 124)

Âşık der ağlar gezer

Karalar bağlar gezer

Gurbet ele düşenler

Bağrını dağlar gezer (Ş.136,k)

6.1.6.2. Tasavvufî anlamda özlem

Tasavvufî anlamda özlem, vuslat yolculuğudur. Bu yolculuk, vahdet-i vücud denilen bütün varlıkların bir oluşu ve Hakk'tan başka bir varlığın olmayışı teorisinden ileri gelir. Ete kemiğe bürünüp yeryüzünde yaşamaya başlayan insan, mutlak varlıktan ayrılmış demektir. İlahi aşkıta ise ikilik, ayrılık yoktur bunun için insan fenafillaha erip mutlak birliğe geri dönmeyi arzular.

Allah'ın varlığına ve birliğine geri dönme arzusu âşıkları derinden etkileyen bir özlem duygusudur. Allah'ı ilahi aşkla sevip özleyen âşık, ona kavuşacağı günü özlemle bekleyerek vuslat yolculuğu yapar. Yolculuk uzun ve zorlu olacaktır. Öyle ki âşık derdinden divane olacak, bütün varlığından geçecek, özlemle kıvranacak; ama yine de yolundan dönmeyecektir.

Cemâl Hoca da aşk ateşine yanmıştır. Mutlak varlığa kavuşacağı günü özlemle beklemektedir. “*Bana daraldı dünya*” dese, türlü eziyetler çekse, bütün varlığından geçse bile yine de aşkından vazgeçmez:

Arzularım yârimi
Vermezem esrarımı
Tanımışam pîrimi
Herkes duyar zârımı
Terk eder esrarımı
Sere saldım ağrımı
Zordur bunun durumu
Soyar batan derimi
Terk ettirir varımı
Yandırır içerimi
Delik delik bağrımı
Deldim yetmez mi Ya Rab (Ş.130)

Cemâl Hoca'nın özlem temalı şiiri bir sicilleme örneğidir. Sicilleme Azerbaycan anonim halk şiiri olmakla birlikte, İç ve Doğu Anadolu Bölgesi, özellikle Kars yöresi

âşıkları tarafından kullanılan bir biçimdir. Bentlerin son dizeleri kendi arasında, her bir bendi oluşturan diğer dizeler de kendi arasında uyaklıdır. Ses uyumları, ezgisi, iç anlamı nedeniyle “*Sicilleme söylenilmesi güç ve ustalık isteyen bir deyiş biçimidir.*” (Yardımcı, 2008: 407)

Cemâl Hoca'nın bu sicillemesi, çağdaşı Kağızmanlı Hıfzı'nın“-dim yetmez mi Ya Rab” redifli sicillemesiyle yapı, anlam ve ses uyumları bakımından büyük benzerlikler göstermektedir. Cemâl Hoca'nın sicillemesindeki bentlerin son dizeleri: “*oldum/ deldim/ buldum yetmez mi Ya Rab*” iken, Kağızmanlı Hıfzı'nın sicillemesindeki bentlerin son dizeleri: “*buldum/ çaldım/oldum/ sildim/ böldüm/ bildim/ aldım/ geldim/ saldım/ daldım yetmez mi Ya Rab*” biçimindedir. Kağızmanlı Hıfzı'nın sicillemesinin ilk benti şöyledir:

Ben bir gül-i nahande
Böyle bittim bitende
Baykuş oldum vatanda
Ah ederim ötende
Can kalmadı bendende
Kan kalmadı bu tende
Pek dolaştım kemende
Umudum kaldı sende
Rahmet bu derdi bende

Buldum yetmez mi Ya Rab (Aslan, 1978: 43)

Âşk, âşığı yakıp kül eden bir ateştir. “*Ey biçare Yunus senin aşk oduna yandı canım*” diyen Yunus, “*Aşkın odu ciğerimi yaka geldi yaka gider*” diyen Eşrefoğlu Rûmi, “*Âşık olmayan cigeri köz m'olur*” (Erkal, 2007: 217) diyen Sümânî gibi, Cemâl Hoca aşk ateşiyle yanmaktadır:

Hasretinden bağrım odlara yandı

Bülbül tek figânım arşa dayandı
De ki: Cemâl Hoca'n ihtiyarlandı

Bu haberi ona vermeden gitme (§.30)

Bu derd-i veremi almışam senden
Yaralarım azdı azdı direndi
Didem yaş akıtır aşkın burcunda
Kara bağrım **hasret oduna yandı** (§.41)

Söyle, Cemâl der ki: Alevlenmişim
Firak ocağına düşüp yanmışım
Sikke-i aşk ile damgalanmışım
Sineme çekildi **hasret** dağları (§.45)

Yârin mah yüzüne baktım
Mecnun tek dağlara çıktım
Bağrımı odlara yaktım
Ben **yanarım** sen de **yan** git” (§.111)

Âşıklar nefislerini köreltip tüm varlıklarını ilâhi aşka adayarak; yani ölmeden önce ölerек bu dünya hayatında da vuslat anları yaşayabilirler; ancak onlar için asıl vuslat, maddî benliği (yani canı) yok ederek ikiliği ortadan kaldıran vuslattır. O nedenle vuslat, “şeb-i arûs” yani “düğün gecesi” denen kavuşmadır.

“Şeb-i arûs” denen nihaî vuslat demine ulaşana kadar, bütün günler feryat ve figanla geçer. Âşığın gözünden yaş eksik olmaz. “*Hocam âşık olanların işi âh ile zâr olur/ Hasretinden ol Mâşuk’un gözü yaşı pınar olur*” diyen Yunus, “*Seni seven âşıkların/ gözi yaşı dinmez imiş*” diyen Eşrefoğlu Rumî gibi, Cemâl Hoca da vuslata erme özlemiyle ağladığını dile getirmektedir:

Bağda gülün deremedim
Yâr cemâlin göremedim
Vuslatına eremedim
Yollar ağlar ben ağlarım

Gel bak âşıkın zârına
Vuslat bulamaz yarına
Yanmışam aşkın narına
Küller ağlar ben ağlarım (Ş.73)

Dini-tasavvufi halk şiiri anlayışında, âşık her ne kadar vuslat özlemiyle feryat figan etse, yanıp yıkılsa da ilahî sevgiliyi özlemekten şikâyetçi değildir. Tam tersine dertleri zevk edinmiştir. Aşk derdinin dermanı yine âşktır:

“Her derdin dermanı andadır bildim” diyen Âşık Velî, *“Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm/ yanmada derman buldı bu gönlüm”* diyen Hacı Bayram Velî *“Benüm garib gönlüm ışkdan usanmaz”* diyen Yunus gibi Cemâl Hoca dermanı dertte bulmuş ve halinden şikâyet etmemiştir:

*“Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma derman kim helâkim zehri dermandadır”* diyen Fuzûlî,

*“Aşkdurur derdin dermânı aşk yoluna kodum canı
Yûnus Emre eydür bunu bir dem aşksız olmayayım”*
diyene Yunus Emre,

*“Belâ yağmur gibi gökden yağarsa
Başını ona tutmakdur aşk”* diyen Eşrefoğlu Rumi,

*“Sana her vechile öz canım dedim
Her derdime lokmanım dedim
Nazargâhım şâhım sultanım dedim*

Minnet etmem senden başka ferde ben” diyen Figâni gibi, Cemâl Hoca da vuslat özlemiyle çektiği sıkıntılardan şikâyet etmez. Aşkın şiddetiyle kendinden geçen âşık, sevgilinin kahrını da lütfunu de hoş görür. Özlem duygusuyla acı çekse bile, sevgiliye kavuşma ümidiyle bu dertlerden zevk alır.

Evet, vuslat yolculuğunun dertlerle dolu olduğu doğrudur; ancak bu derdin dermanı yine kendi içindedir. Yıllarca hasret çektiren ilahî sevgili, aşığına fenafillâhî lütfederek onun gönül yasını silebilecektir:

Elli yedi yıldır çektirdin **hasret**
Niyazımdır –hâşâ- değil şikâyet
Derûnuma doldur nur-ı hidayet
Gönülden yasımı silsin ilâhî” (Ş.51)

Şiir özlemi anlatır, vuslatın şiiri yoktur; çünkü aşkın amacı bir yere varmaktan ziyade, o yere varabilmek için sürekli seyahat etmektir. Âşık, amacına ulaşabilmek için durmadan arzular, hasret çeker, vuslatı dört gözle beklerse âşıklık görevini yerine getirmiş olur.

Anın şevkiyle buldum aşkı bir dilber-i ra'nâda
Nice yıllar bu dem içre kalıp **hasret-i** Leylâ'da
Dökerdi gözlerim yaşı yüzüm gülmedi dünyada
Gece gündüz çekerdim ah yanık bağrım kebâb ettim
(Turan, 2007: 338)

Masal sonu tekerlemelerinde de “*Onlar ermiş muradına, darısı bizim başımıza*” veya “*Kırk gün kırk gece düğünden sonra muratlarına ererler.*” (Yardımcı, 2008: 105) denip sözün kesilmesi gibi, âşık da uzun ve zorlu vuslat yolculuğunun sonunda yaşadığı coşkuyu ifade edemez. Vuslat sözün bittiği yerdir. Bundan sonrası anlatılmaz, yaşanır.

Ârif, âşığın velîlik mertebesine ulaşmış halidir. Cemâl Hoca kemâle erip *ârifler yurdunda şerbet içmeyi* arzular. Şeb-i arûs denen kavuşma gecesi olduğunda yaşanacak sarhoşluğu anlatacak başka bir söz yoktur.

6.2. SÖZ SANATLARI

Cemâl Hoca şiirdeki anlam dünyasını çeşitli söz sanatlarıyla süslemiştir. Kiminde doğrudan süslü anlatım yapabilmek kiminde ise anlatımın doğal bir gereği olarak söz sanatları kullanılmıştır. Söz sanatları sınırları geniş bir konudur, Bu nedenle çalımamıza teşbih, telmih ve alıntı/iktibas sanatlarını inceleyerek bir sınırlandırma yapmış bulunuyoruz.

6.2.1. TEŞBİH

Teşbih (benzetme) sanatı: günlük hayatta olduğu kadar şiirde de kullanılan ve okuyucunun/ dinleyicinin zihninde bir hayal oluşturmada başvurulmuş bir mecaz türüdür. *“Bir ya da birkaç unsuru benzetme amacıyla zayıfı güçlüsüyle karşılaştırmaya ve onunla ortaklığına Teşbih denir.”* (Genç, 2008: 110)

Teşbih, heyecana bağlı sanatlardan biridir. İsa Kocakaplan, şairin teşbih sanatını meydana getirmek için duyduğu heyecanı ve bu heyecanın nedenini şöyle açıklamaktadır: *“Sanatkâr kendisini etkileyen bir olay veya varlık karşısında heyecanlanır, bu heyecanını daha kuvvetli ve tesirli anlatabilmek için, o ruh hâlini okuyucuda daha iyi canlandırabilece benzetmeler yapma yoluna gider.”* (Kocakaplan, 2005: 163)

Şiirin etkisini artırmak için, aralarında çeşitli yönlerden ilişki bulunan iki varlıktan zayıf olan, güçlü olan ile karşılaştırılır. Bu karşılaştırmada, iki asıl unsur olan benzeyen ve benzetilen yanında, benzetme yönü ve benzetme edatı olmak üzere iki ayrı unsur daha vardır.

Cemâl Hoca şiirlerinin bir bölümünde dört unsurunda yer aldığı ayrıntılı/ tam teşbih: *“Yiyer merkep gibi tutmaz orucu”* (Turan, 2007: 48), bir bölümünde benzetme yönünün veya edatının yer almadığı kısaltılmış veya pekiştirilmiş teşbih: *“Arslan gibi kendin göster düşmana”* (Turan, 2007: 61), bir bölümünde ise teşbihin iki temel unsuru benzeyen ve benzetilenle yapılan güzel teşbih örnekleri kullanmıştır.

Şem ve pervane doğu edebiyatının başlıca teşbihlerinden biridir; ancak kullanımı sadece doğu edebiyatı ile sınırlı kalmamış, aksine geniş coğrafyalara yayılmıştır. Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda da sıklıkla kullanılan şem ve pervane teşbihleri sırasıyla zâlim sevgiliyi ve âşığı temsil eder.

“Eskiler ateşde âlûdecâzibe olduğuna, gece dolaşan hayvanların ziya cazibesine tutulduklarına zâib idiler. Bu cihette şairlerimiz âşıkların güzellikleriyle cezb fakat vefasızlık eden sevgililerini pervaneleri cezb edip yakan- şem'a, kendilerini de pervaneye benzetmişlerdir.” (Onay, 1992: 334)

Cemâl Hoca, dinî- tasavvufî temalı şiirlerinin pek çoğunda şem ve pervane benzetmelerini kullanmıştır. Özellikle ilahî aşkın anlatıldığı şiirlerde, kendisini bir Hakk âşığı olarak “pervane”ye, Allah'ı ise “şem”e benzetmiştir.

Muhabbet narına yandım
Tatlı canımdan usandım
Bunca yıl **pervane** döndüm
Hasretle **şem-i rızada** (Turan, 2007: 36)

Cemâl Hoca'nın benzetme yaptığı diğer dörtlükler aşağıda örneklenmektedir:

Havalardan uçma sakın

Coşkun sudan geçme sakın (Turan, 2007: 35)

Kış oldum dağlar başında

Dediler mecnun sahrada (Turan, 2007. 36)

Gördüğüne gözü ok gibi değer

Bir baksa hayvana, eğer insana (Turan, 2007: 48)

Celâl Bayar bu memleketin sultanı

Adnan Menderes de vekiller hanı

Refik Koraltan'ı ordu komutanı
Umaram yaşasın dünya durdukça (Ş.7)

Sehâvette akan **seller gibi ol**
Cömert olup makbul **kullar gibi ol**
Herkes seni sevsin **güller gibi ol**
Bak bülbüle sever figancasına (Ş.14)

Figanda bülbüller gibi
Gözyaşlarım seller gibi
Hasretinden **güller gibi**
Solayım Yâ Resulallah (Turan, 2007: 95)

Gel bak **gözyaşım sel gibi**
Kametim oldu dal gibi
Belalar bana bal gibi
Bunca dertlere dayandım (Turan, 2007: 165)

Ak gerdan üstünde **billur bulağı**
Sinesi cennetin açılmış bağı
Dişleri incidir kiraz dudağı
Yanağı ol bağı-ı gülşana benzer (Turan, 2007: 229)

Eğlen eğlen **ter fidanım**
Dur âhu **gözlüm, ceylanım**
Figanı bitmez bülbülüm
Gel bu **bülbülü öldür git** (Tuaran, 2007: 267)

6.2.2. TELMİH

“Telmih çok sıkça tercih edilen bir sanattır ve şâirler sözü uzatmaksızın bu sanat yoluyla mısra veya beytin anlamını zenginleştirirler. Ancak telmihlerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde işaret ettiği, çağrıştırdığı olayın okurca bilinmesi gerekir” (Genç, 2008: 126)

Âşıkları heyecanlandıran olayın bir yönü başka bir olayın, kişinin veya metnin hatırlanmasına neden olur. Âşık da söylemek istediği asıl kavram ile kavramın çağrıştırdığı bir başka kavram arasında ilişki kurarak telmih sanatına yönelir. Böylece okuyucuya/dinleyiciye de kendi hatırladığı olayı bildirmek ister.

Telmih, âşıkların anlatım gücünü artıran bir söz sanatıdır; çünkü okuyucu/dinleyici âşığın şiiri ile birlikte telmih ettiği kavramı da düşünür, böylece şiirin yorumunu daha geniş yapar. Çeşitli anlam katmanlarından ve metinlerarası ilişkilerden oluşan şiir, bir örüntü haline gelerek zenginleşmiş olur.

Cemâl Hoca şiirlerinde telmih sanatından sıkça yararlanmışır. Özellikle halk hikâyelerine, peygamber mucizelerine, tarihte önemli kişilere, Orta Doğu mitolojisindeki kişi ve olaylara yaptığı telmihler bu konuda öne çıkmaktadır. Şiirlerde karşımıza çıkan belli başlı telmih unsurları konularına göre şöyle sıralanabilir:

- Peygamber’in ayı ikiye bölme mucizesi
- İskender
- Yahya
- Mûsâ
- Hallâc-ı Mansûr
- Âdem’in cennetten kovulması
- Leylâ ile Mecnûn
- Diğer telmihler

6.2.2.1. Peygamber'in ayı ikiye bölme mucizesi

Şiirde peygamberlerin mucizevî hayat hikâyelerine başvurmak, dinî-tasavvufi konulara kaynak göstermek amacıyla kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntem, telmihle peygamber kıssalarına gönderme yaparak şiirin ana düşüncesine delil sunmakla kalmaz, aynı zamanda şiirin anlatım olanaklarını da güçlendirir.

İslâm tarihi ve peygamberler kıssaları hakkında geniş bir bilgi birikimi olan Cemâl Hoca, bu birikimi önemli ölçüde şiirlerine yansıtmıştır. Çok çeşitli kıssalara yapılan telmihler, Cemâl Hoca'nın din hocası olmasından da kaynaklanan bilgi birikimini gözler önüne sermektedir.

Parmağın semada kameri yardı

Ridâ-i levlâkin altına girdi

Cem'iyet-i kiber cümlesi gördü

Hira'daki mucizatın Muhammed (Turan, 2007: 70)

“Kureysliler mehtaplı bir gecede mucize istediler. Peygamber de işaret etti ay iki parça oldu.” (Onay, 1992: 294)

6.2.2.2. İskender

Bak hani, Âdem, noldu **İskender**

Hep şâh u gedâ sultan da lâ lâ” (Turan, 2007: 40)

“Vaktiyle Yemen'de hukûmet süren Arap hükümdarlarından Hêisü'r-râyiş'in oğlu Zülkarneyn lakabıyla meşhur olan ve peygamberliği rivayet edilen zattır.” (Onay, 1992: 222)

6.2.2.3. Yahya

Şuayb ağlattı kör etti gözden

Gece gündüz ayrılmazdı niyazdan

Lût'a bakın ibret alın bu sözden

Kesdirdi **Yahya**'yı, yer yedi yedi (Turan, 2007: 117)

Cemâl Hoca, yukarıdaki dörtlükte Hz. Zekeriya'nın oğlu Yahyâ'ya telmih eder. Vaktiyle Yahyâ, şeraite aykırı olan bir evliliğe engel olabilmek için insanları uyarmış; fakat bu uyarı birtakım insanların çıkarlarına ters düşmüş ve onun henüz otuz yaşındayken başı kesilerek öldürülmesine neden olmuştur.

6.2.2.4. Musa

Hüdâ'nın kelâmı Mûsâ'ya indi

Emri nehiy kula bir defa indi

Yûnus sevmek ile deryaya daldı

Kendi çıktı balık orada kaldı (Turan, 2007: 360)

Bu dörtlükte, Allah'ın Mûsâ'ya seslenmesi olayına telmih yapılmıştır. Bir gün Mûsâ, Tur Dağı'nda ateş ararken, uzaktan gördüğü yeşil bir ışığı çoban ateşi sanarak ona doğru yaklaşmıştır. Yaklaştıkça kuvvetlenen bu ateş aslında çoban ateşi değil; Allah'ın belirmesidir. Allâh'ın "*Ya Musa! Ben âlemlerin rabbi olan Allah'ım*" (Onay, 1992: 300) biçiminde seslenmesi olayı, şiirin birinci dörtlüğünde "Hüdâ'nın kelâmı Mûsâ'ya indi" ifadesiyle hatırlatılmıştır.

6.2.2.5. Hallâc-ı Mansûr

Cemâl Hoca, Türk ve İslâm kültüründe üstün bir değeri olan eren/ evliya gibi kişilerin yaşamları üzerine oluşturulan menkıbelerden etkilenmiş ve bunu şiirlerine yansıtmıştır. Cemâl Hoca'nın etkilendiği kişilerden biri ünlü mutasavvıf Hallâc-ı Mansur'dur.

Hallâc-ı Mansûr, miladî 857 yılında İran'da doğmuş, birçok alanda eğitim gördükten sonra kendini tasavvufa adanmış bir sufüdür. "Ene'l-Hak" dediği için ölüme mahkum edilmiş ve miladî 922 yılında idam edilmiştir. Hallâc-ı Mansûr'un öldürülmesinin nedeni "Ene'l Hak" (Ben Hakk'ım) ifadesidir. Vecd halinde söylenen bu söz tasavvufun temeli olan "vahdat-i vücud" görüşüne dayanmaktadır.

“Tasavvufun temeli, evrende tek bir varlığın bulunduğu, o tek varlığın dışındaki diğer varlıkların ise onun yeryüzündeki yansıması olduğu görüşüne dayanır. O tek varlık Allah’tır. Öteki varlıklar daha doğru bir deyişle görünen her şey, tek varlık olan Allah’ın türlü görüntüleridir ve Allah’ın anlaşılıp, bilinmesi için vardır. Buna “Vahdet-i vücud” denir.” (Mengi, 2004: 30)

Tasavvufta Allah, evren ve insan bir bütün olarak düşünülmektedir. “Allah’ın ortak kabul etmez tekliği” düşüncesi, “yaratılan” ve “yaratılan” ayrımını ortadan kaldırmaktadır. Bir mutasavvıf olarak Hallâc-ı Mansûr, bu görüşe dayanarak kendisini Allah’tan bir parça olarak görmüş ve bu nedenle “Ene’l-Hak” ifadesini kullanmıştır.

Bu sırrı bilmeyen dönemin âlimleri, Mansûr’un “Ene’l-Hak” ifadesini doğru yorumlayamamış ve onun Allah’ı inkâr ettiğini zannetmişlerdir. Bu nedenle, tekke büyüklerinin oluşturduğu mahkemede idam edilen Mansûr’un hayatı idamla son bulmuştur.

Hallâc-ı Mansûr” hayatı ve fikirleriyle birçok insanı etkisi altında bırakmıştır. O kendini en büyük ilahî aşk kurbanı olarak görülmüştür. Dâr, Berdâr, Ene’l-Hak terimleriyle telmihlerde ve benzetmelerde bulunulmuştur.

Tarihî dönemleri ve dönemleri şiirlerinde sıkça kullanan Cemâl Hoca, Hallâc-ı Mansûr’a, onun “Ene’l Hak” ifadesine ve dâra çekilme olayına telmihler yapmıştır.

Derdimi yâre söyle

Ah ile zâra söyle

Ene’l Hak esrarını

Mansûr’a, dâra söyle (Turan, 2007: 79)

Zikr-i Hüda eyle kalma âvâre

Eğer âşık isen hüsn-i dîdâra

Deme, niçin **Mansûr çekildi dâra**
Enelhak sırrına yete göresin (Turan, 2007: 199)

Âşığı taşılayıp yâre çekerler
Mahzun edip gam efkâra çekerler
Güzel sevenleri **dâra çekerler**
Mansur gibi başı meydana düşer (Turan, 2007: 227)

Der Cemâl ebsem ol dilde dolaşma
İzinde sözünde inada düşme
Kardaşın da olsa esrarın açma
Mansur çekildiği dâr kınanıyor (Turan, 2007: 251)

Mutasavvıfın manevi yolda ilerlemesinin önündeki en büyük engel nefs-i emaredir. “Men aref” biçimiyle “nefsini bilen Rabbini bilir” hadisini hatırlatan deyişlerle insanın nefsine hakim olması gerektiği sıkça vurgulanmıştır. Dâra çekilmek, bir anlamıyla nefis ile yüzleşmek olduğu için, Cemâl Hoca insanın nefsiyle olan savaşını “dâra çekilmek” kavramıyla ifade etmiştir.

Gece gündüz yâd et hazret-i pîri
Bir gün bulursun, o babda serveri
Sana zâhir olur, men aref sırrı
Mansur gibi asıl dârda sonra git (Turan, 2007: 268)

Dâra çekilmek, tarikata bağlılığı artırır ve manevî yolda ilerlemeyi sağlar. Dâra çekilmek, ilahî aşka ulaşmada atılan bir adımdır.

Bahtiyarsın, yari anarsan eğer
İçip aşkın meyinden kanarsan eğer
Allah Allah deyib yanarsan eğer
Mansur gibi dara çekerler seni (Turan, 2007: 135)

Kimi Cemâl Hoca gibi avara
Kiminin arzusu dîdâr-ı yara
Kimi **Mansûr** olur çekilir dâra
Enelhak sırrında bula Mevlayı (Turan, 2007: 110)

Hallâc-ı Mansûr, aşkı uğruna öldürülmüş bir aşk şehîdidir. “Menkıbeye göre vücûdundan akan kanlar, yere Allah kelimesini yazacak şekilde aktığından bu ad verilmiştir.” Cemâl Hoca çoğu yerde kendisini Hallâc-ı Mansûr’a benzeterek kendisinin de bir aşk şehidi olduğunu dile getirmiştir.

Ey âşık, genç ömrünü söktün
Gözlerinden yaşlar döktün
Ene’l-Hak dedin mi çektin
Mansur gibi **dara** beni (Turan, 2007: 128)

Bülbül gibi zara çeker
Gönlümü efkâra çeker
Mansur gibi dara çeker
Ala gözlerin gözlerin” (Turan, 2007: 197)

Ahım arşa dayandırır
Şirin candan usandırır
Beni odlara yandırır
Mansur gibi kül eyledi”(Turan, 2007. 117)

6.2.2.6. Âdem Peygamber

Âdem, bütün semavî dinlere göre ilk insan ve ilk peygamberdir. Onun ilk insan olması ve insanlık mücadelesinin onunla başlaması semavî dinlerde olduğu kadar diğer din ve mitolojilerde de kabul edilmiş bir fikirdir ve bu fikre bağlı olarak pek çok anlatı meydana getirilmiştir.

Âdem Peygamber'in yaratılışı, bedenini oluşturan unsurlar, cennet konması, kendisinden Havva'nın yaratılması, yasak meyvenin yenmesi ve bunun sonucunda cennetten kovulmaları... gibi pek çok unsur edebi eserlerde bir telmih unsuru olarak yer almıştır. Cemâl Hoca bir dörtlüğünde Âdem'in cennetten kovulmasını şöyle dile getirmektedir:

Âdemi cennetten attı

Üç yüz yıl dağda ağlattı

Sonra imdadına yetti

Nebî zîşânı yandırır (Turan, 2007: 237)

Âdem, ilk insandır ve her canlı gibi ölümlüdür. İlk insanın bile bu dünyadan öte dünyaya göçmüş olması hayatın faniliği anlamına gelmektedir. Cemâl Hoca bu dünyadaki maddi varlığına güvenip ahreti düşünmeyenleri doğru yola çağırarak ve onlara hayatın faniliğini hatırlatmak amacıyla şiirlerinde Adem peygamber'e yer vermiştir.

Hazret-i Adem'den şimdiye kadar

Bunca insan geldi, gitti ha gitti

Varlığa güvenip benim diyenler

Son ucunda öldü, gitti ha gitti (Ş.59)

“Âşıklar, aşklarının ezeliğini, içinde buldukları ızdırıp ve acıların beşeri hallerle alâkasının olmadığı hakîkatine işâretle, âşık sevgili münasebetinin ezeliğine değinir ve bu durumu beşerî maceralardan soyutlarken Âdem'in yaratılma hikâye(sine) atıflarda bulunurlar.” (Tökel, 2000: 289)

Var oldum geldim Adem'den

Safalanmam saf bir demden

Kurtulmam sitemden gamdan

Tükenmez efkâr bendedir (Turan, 2007: 239)

6.2.2.7. Leyla ile Mecnun

Meşhur hikâyede Kays Leylâ'ya olan aşkından Mecnun olmuştur. Beşeri aşktan İlahî aşka uzanan bu tutkulu sevda pek çok âşığın şiirine kaynaklık ettiği gibi Cemâl Hoca'nın da şiirine kaynaklık etmiştir.

Aladağ redifli şiirde, doğa öylesine güzeldir ki bu doğayı bir kez görüp hayran kalmayan yok gibidir. Doğanın kendi güzelliği insanların kalbine de güzellik sunmuş ve herkes ehl-i sevda eylemiştir. Yöre insanları artık birer Leyla veya Mecnun olmuş ve dünyayı gönül gözüyle görmeye başlamıştır.

Yayla halkın ehl-i sevda edersin

Kimin **Mecnun** kimin **Leyla** edersin (Turan, 2007: 86)

“Tasavvufa göre tüm iyiliklerin, güzelliklerin, olgunlukların kaynağı Tanrı'dır.” (Yardımcı, 2008: 59) Bu görkemli kaynağa ulaşip Hak ile beraber olmayı dileyenler Mecnun'u örnek almalı, onun gibi ilahi aşkla yanmalı ve aşkın değerini bilmelidir.

Cemâl Hoca aşkın değerini bilenlerdendir. İlahî aşka önce kendisi talip olmakla birlikte tüm diğer insanlara da ilahî aşkı arayıp bulma konusunda öğüt vermektedir. İlahî aşkı gönlünde hissedenler Mecnun gibi Leylâ'yı aramalı ve ona kavuşmaya çalışmalıdır.

Mecnun ol **Leylâ** bulursan

Sen aşk-ı Mevlâ bulursan (Turan, 2007: 35)

Cemâl Hoca, Reyhanî olan atışmasında Leylâ ve Mecnun'a gönderme yapmıştır. Kendisini Mecnun'a benzettiği bir dörtlükte Mecnun'un aşk derdiyle çektiği çileyi hatırlatarak kendisinin de aşk derdiyle türlü türlü çile çektiğini ifade etmiştir:

Bu aşkın elinden olmuşam **Mecnun**

Leyla deyü çöl yabanda sızlarım (Turan, 2007: 367)

Şiirlerinden anlaşıldığı üzere, Cemâl Hoca on bir yaşındayken manevi bir değişime uğrayıp âşık olmuştur. Bu değişim Cemâl Hoca'yı adeta Mecnun'a döndürmüştür: “*Kış oldum dağlar başında/ Dediler **Mecnun** sahrada*” dediği bölümde kendisini Mecnun'a benzetmiş ve bir anlamda da ilahî aşkıta Mecnun'un yolundan gittiğini dile getirmiştir.

Leylâ ve Mecnûn efsanesine bağlı inanışlar edebi eserlerle sıkça yer bulur. “*Mecnun'un Leylâ ile olan mektep arkadaşlığı, ona âşık olması, çöllere düşmesi, orada vahşi hayvanlarla olan ünsiyeti, kuşların başına yuva yapması, ayaklarının zincire vurulması, sonunda Leylâ'ya kavuşmasına rağmen onu tanımaması vs. cihetleriyle çok yönlü olarak ele alınır.*” (Tökel, 2000: 446) Cemâl Hoca'nın pek çok şiirinde Leylâ ve Mecnun hikâyesine ve bu hikâyeye bağlı inanışlara gönderme yapılmıştır:

Mecnun gibi dolan dağlar başında

Aşkın tecellisin **Leyla**'da gözle (Turan, 2007: 79)

Benden ayrılan **Mecnun**'un ruhu

Dolanır dağları **Leyla**'yı gözler (Turan, 2007: 226)

Mecnun'a bak **Leyla** dedi

Ağlar geldi, ağlar gider (Turan, 2007: 144)

Bazı **Mecnun** oldum yüce dağlarda (Turan, 2007: 285)

Cemâl Hoca, dinî- tasavvufi temalı şiirlerde, ilk bakışta beşerî aşk ile ilahî aşk arasında gidip geliyormuş gibi görünen; ama aslında tamamen ilahî aşkı kasteden şiirler söylemiştir. Ancak, tarikatın temel felsefesini anlatmayı amaçlayan öğretici şiirlerde, anlam bulanıklığını netleştirmek için benzetmeler yapmaksızın doğrudan

bir anlatım tercih etmiştir. Böylece tarikata yeni giren dervişlere yol göstermek ve tarikat adabını öğretmek için teknik olarak da doğru ve kolay bir yol kullanmıştır.

Bu nedenle Cemâl Hoca Leyla ile Mecnun'a telmih yaptığı şiirlerinin birinde, Leyla'nın işaret ettiği asıl kavramın Allah olduğunu açıkça ifade etmiştir. Anlam karmaşasına yol açmaksızın sevmeye değer mutlak güzelliğin "Allah" olduğunu belirttiği bu şiirde insanlara "Allah" adını dilden düşürmemeyi öğütlemiştir:

Acep bu ne sevda deme
Bir beyhude heva deme
Mecnun gibi **Leyla** deme
Allah hû de, illa hû de (Turan, 2007: 75)

6.2.3. MÜBALAĞA

"Bir olayın, heyecanın etkisiyle büyütülmesi veya küçültülmesi demektir. Yani herhangi bir olay veya varlık insan şuurunu etkilediği zaman, insanda normal dışı bir heyecan meydana gelir. İnsan da bu heyecanın etkisiyle onu büyütür veya küçültür." (Kocakaplan, 2005: 109)

Âşık mâşukuna olur tiryâki
Ar bilmez, hem olmaz kimseden paki
Hele gel bir yokla, çektiğim yükü
Yüklesen götürmez bin gergedana (Ş.10)

Derdin zerre yükünü haml edemez gergedan
El vurursa çâresiyçün dest-i Lokman'ı yakar
(Turan, 2007: 327)

Ben de bilmem bana bu hal ne oldu
Gülmemiş başımda kalma-kal oldu

Ağlağanım gözyaşlarım sel oldu

Dalgası devrilir behr-i ummana (Turan, 2007: 50)

6.2.4. NİDÂ

Nidâ, sanatçının denetlenemeyen yoğun duygular sonucunda yaşadıklarını ifade etmek için genellikle “ey, hey” gibi ünlemler lekendisine, kişilere veya varlıklara seslenmesi sanatıdır.

“Nida, heyecana bağlı söz sanatlarından. Didaktik eserlerdeki tenbih ifadelerinde tesirli olması için kullanılır. Daha çok “ey, hey, dinle, vb.” ifadelerle yapılır.” (Güzel, 2006. 847)

Âşıklar şiirlerinde ey, hey, hele, hey... vb. ünlemlerle seslenişte bulunurlarken, aslında içlerinden gelen yoğun duyguların sesini yüreklerinden çıkarırlar. Her ünlem dilden değil yürekten çıkar. Ünlemin verdiği melodi dinleyenlerin de yüreğini okşar, böylelikle ünlemler sayesinde dinleyicilerin dikkati çekilmiş ve şiirin etkileyici gücü artırılmış olur. Cemâl Hoca şiirlerinde en çok “ey” ünlemini kullanarak nidâ sanatı yapmıştır.

Bundan vazgeç başka söyle ey âşık (Ş.8)

Bizi kurtar diye ey Gani Yezdan (Ş.12)

İntizârına bak ey lütfu bol şah (Ş.20)

Gönlüm seni sevdi ey sahib-cemâl (Turan, 2007. 70)

Ey münkir, ey münkir nedir bu kader (Ş.29)

Ey Kâdir ü Kayyum Hazret-i Allah (Turan, 2007: 81)

Cemâl Hoca senden diler ey hüda (Turan, 2007: 81)

Ey nefsim, ey nefsim sanatın değiş (Ş.31)

Ey Yazıcıoğlu ne mutlu başın (Ş.35)

Cemâl Hoca'nın seslenişlerinin çoğu kendine yöneliktir. Âşık, iç konuşma yöntemiyle kimi zaman kendi kendine hesap sorar kimi zamansa yine kendine birtakım öğüterde bulunur. Bu nidâlar genellikle mahlas ile birlikte son dörtülte/ beyitte yer alır.

Sana da kalmaz ey Cemâl Gedâ (§.6)
Sen de niyâz eyle ey Cemâl Gedâ (§.7)
Hoca mısın koca mısın ey Cemâl (§.8)
Gel ey Cemâl kendin suç gözüyle gör (Turan, 2007: 63)
Seni de güldürmez ey Cemâl Geda (Turan, 2007: 118)

Cemâl Hoca “hele” sözcüğünü de sık sık bir nidâ unsuru olarak kullanmıştır. Bu sözcüğün geçtiği dizeler aşağıda örneklenmiştir.

Hele dinle Cemâl Hoca kemteri (§.96)
Hele gûş ver bu kelama (Turan, 2007: 149)
Hele yatma gece Cemâl(Turan, 2007: 149)
Hele dağlara bak yüz bin çiçek var (Turan, 2007: 155)
Hele gel bak bunun nerde hası var (§.91)
Hele dinle Cemâl Hoca kemteri (§.96)
Hele gel sen susuz Kars’ımıza bak 8Turan, 2007: 262)
Hele gel bak ki nesi var (§.129)

6.2.5. ALINTI/ İKTİBAS

Her edebî metin kendinden önce üretilmiş edebi metinlerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenir. Daha önceki metinlerden esinlenmeler, alıntılar, anlamsal veya biçimsel aktarmalar metnin kurulmasını sağlar. Böylece metinler arası köprülerin kurulduğu yeni bir kompozisyon ortaya çıkmış olur.

Bu nedenle, hangi metin incelenirse incelensin, onun önceki metinlerle olan bağlantıları tespit edilmeli ve ona göre değerlendirmeler yapılmalıdır; çünkü Doğan Günay’ın da belirttiği gibi:

“Bir metin diğer tüm anlatımlardan yalıtılmış, onlardan soyutlanmış bir şey değildir. Bir metin tek başına yazılmamıştır, tek başına değildir ve tek başına

okunmaz. Bu metnin başka metinlerle ilişkisine göre bir değeri ve anlamı vardır.”
(Günay, 2007: 211)

Metinlerarası ilişkilerin en somut göstergesi *alıntı* veya *iktibas* denilen yöntemdir. Bu yöntemde bir metnin tamamı veya bir bölümü doğrudan doğruya yeni metne eklenir. Böylece yeni üretilen metin anlamca zenginleşmekle kalmaz, aynı zamanda fikrî ve tematik yapısına da destek bulmuş olur. Özellikle âyet ve hadislerden yapılan aktarmalar, delil/kanıt yoluyla anlatımın vazgeçilmez bir kaynağını oluşturur. Alıntı/ iktibas terimi için yapılan tanımlardan birkaçı şöyledir:

“Anlatımı kuvvetlendirmek için, söze ayet veya hadis katmadır. Şiirde anlamı çoğaltma yöntemi olarak bir metin ekleme işlemidir” (Erkul, 2004: 119)

“Bir ayeti, bir hadisi ya da bir sözü tam veya yarım olarak anlamlı bir biçimde aktarma/ ödünç alma sanatıdır” (Aktaş, 2002: 119)

Edebî bir sanat olarak alıntı/ iktibas, önceleri sadece şiirde âyet ve hadis kullanımı demek iken; günümüzde farklı edebi türlerden veya ünlü düşünürlerin sözlerinden kaynak bularak anlam alanını genişletmiştir.

Cemâl Hoca'nın şiirlerini oluşturduğu tarihsel zaman ve çevre düşünüldüğünde, yapılan alıntılarının genellikle âyet ve hadisler üzerine kurulduğunu görmek pek de şaşırtıcı değildir. Çünkü Cemâl Hoca kendi dini kanaatinin, tasavvuf düşüncesinin, mesleğinin ve içinde yaşadığı toplumun beklentilerinin bir gereği olarak alıntılarında ağırlıklı olarak âyet ve hadislere başvurmuştur:

Senin şanın **sübhânellezi-esra**

Huzur-ı Hakk'a davetin Muhammed

Seni sevdi, sever Hazret-i Mevla

Dergâhına azîmetin Muhammed (Turan, 2007: 69)

Türk ülkesi gâzilerin yatağı

İnna-fetahna'yı okur sancağı

Türk ilinin vardır altmış üç bağı

Bir keder vermesin bağmana Allah (Ş.35)

Nahnü kaseknâ'da ab ile nanı
Kısmetin gezdırır işbu cıhanı
Kuluna lutf eder Keremler Kânı
Edebından çıkma, erkâna gel gel (Ş.67)

VII. BÖLÜM

GELENEK

Âşıklık, kültür çevrelerinde âşık adı verilen sanatçıların oluşturduğu bir kurallar bütünüdür. Âşıklık, Türk Ulusu'nun yüzlerce yıllık yaşam felsefesinin edebiyatla buluşması geleneğidir. Âşıklık başlı başına bir gelenek olmakla birlikte kendi içinde de ayrı birtakım gelenekleri bulundurur.

Âşık, bu geleneklere uymaya ve uygulamaya gönüllü olan kişidir. *“Bir kişinin âşık olarak nitelenebilmesi için çağlar boyu gelişen geleneğe uyması gerekir.”* (Artun, 2001: 63) Gelenek çoğunlukla inanca bağlı olduğundan, âşıklık yolunda ilerleyen kişinin âşıklık geleneklerini tartışmasız benimsemesi gerekir.

Rüya ve bade motifine bağlı olarak sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçen kişi geleneğin kabulleri çerçevesinde bir eğitim sürecinden geçer. Bu süreç, bir âşık adayının âşıklığa yönelmesinden tam anlamıyla yetişmesine kadar geçen süreyi ve sonrasında bir ömür sürecek bir terbiye anlayışını kapsar. Bu süreçte yapılması ve yapılmaması gereken her şey, geleneğin bir unsurunu oluşturur. Bu unsurların toplamına da âşıklık gelenekleri denir.

Bu kavram Mehmet Yardımcı tarafından: *“Âşıklık geleneği, diğer kültür değerlerinde olduğu gibi, belirli bir işlevi yerine getirmek, bir ihtiyacı karşılamak üzere geleneksel kültürün yarattığı bir kültür değeridir.”* (Yardımcı, 2008: 173) biçiminde tanımlanmaktadır.

Erman Artun bu kavramı “âşık-âşıklama” kavramları ile birlikte değerlendirerek tanımlamaktadır: “*Âşıklar, sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemlle (yazarak) veya birkaç özelliği birden taşıyan geleneğe bağlı kalarak şiir söyleyenlere âşık, bu söyleme biçimine “âşıklık-âşıklama”, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe de “âşıklık geleneği” adını veriyorlar.*” (Artun, 2001: 63)

Türk toplumunda eskiden olmalarından ötürü saygın tutulup kuşaktan kuşağa aktarılan âşıklık gelenekleri, yüzlerce yıllık tarihî süreç ile birlikte kendine özgü birtakım kurallar oluşturmuştur. Bu kurallar kimi zaman olduğu gibi kimi zamansa birtakım güncellemelerle en eski tarihî dönemlerden bugünlere ulaşmıştır. Âşıklığın değişmemiş ve değişmeyecek özellikleri artık onun birer geleneği haline dönüşmüştür.

Bir âşığın yetişmesi, âşıklık geleneklerinin korunup yaşatılmasını ifade eden bir süreçtir. Âşığın bu geleneklerin var olduğu bir coğrafyada dünyaya gelmesi, çevresindeki maddi ve manevi değerleri tanınması, ait olduğu toplumun kültürel değerlerini sahiplenmesi ve bu değerleri devam ettirebilmek için hevesli olması âşıklık gelenekleri adına atılan önemli adımlardır. Sonraki süreçte gelenek, kendiliğinden âşığı sahiplenecek ve yönlendirecektir,

Geleneğin âşığı sahiplendiği ve yönlendirdiği süreci Umay Günay şöyle değerlendirmektedir: “*Âşık Edebiyatı başından beri bir okul ciddiyeti içinde gelişmiş ve gelişmektedir. Bu edebiyata meraklı çocuklar önce usta âşıklar veya gelenek taşıyıcısı durumunda olan âşıkları dinleyerek ve seyrederek usta malı deyişleri ve hikâyeleridoğru nakletmeyi öğrenirler. Âşk tarzı şiirinteknikleri yanında gerekli bilgileri de öğrenerek yeterli olgunluğa ulaşanlar yaratıcılık kabiliyetine sahipler, orijinal deyişle söylemeye başlarlar. Yaratıcılık gücüne sahip olmayanlar gelenek taşıyıcılığı rolünü benimseyerek usta malı deyişleri aktararakgeleneği canlı tutmağa hizmet ederler. Usta âşıklardan da yeri geldiği zaman hatasız ve eksiksiz usta malı deyişlerden nakletmeleri beklenir.*” (Günay, 2008. 196)

Türk kültürünün en eski ve en köklü anlatım kurumlarından biri olan ozanlık geleneğinin tarihi süreç içinde geçirdiği kültürel değişim sonucu kazandığı yapı yapı birtakım uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Bu uygulamaları şöyle sıralamak mümkündür:

- Saz Çalma
- Mahlas Alma
- Rüya Sonrası Bade İçme
- Usta-Çırak
- Âşık Karşılaşmaları
- Dedim-Dedi tarzı Söyleyiş
- Tarih Bildirme

7.1. SAZ ÇALMA

Saz çalma, yüzyıllar öncesinden bugünlere uzanan köklü bir âşıklık geleneğidir. Bu gelenek tarih boyunca farklı sazlar, ezgiler ve tavırlarla çeşitlenip gelişerek bugünlere ulaşmıştır. En eski Türk ozanlarından günümüz âşıklarına kadar hemen her sanatçı sazın anlatım gücünden yararlanmıştır.

Saz, Türk ulusunun karakteristiğini ortaya koyan bir çalgıdır. Sazın çeşitleri, perdeleri, çalış tavırları... vb. Türk ulusunun öz zevkleri ve geleneklerine göre biçimlendiğinden, saz çalma ile ilgili geleneklere bakmak bile Türk ulusun özelliklerini tanımamıza yardımcı olur.

Âşıkların sazı sözle buluşturmaları da ayrı bir edebi zevki ortaya koymaktadır. Mehmet Yradımcı'nın belirttiği gibi: “*Âşıklar deyiş ve ezgilerini halk şiirinin çeşitli biçimleriyle şekillendirerek yüzyıllar boyunca varlıklarını koruyup günümüze ulaşmasını sağlamışlardır.*” (Yardımcı, 2008: 176)

Âşıklık geleneklerinde “saz çalma”nın önemli bir yeri vardır. Saz ve söz öylesine bütünleşmiştir ki bu iki kavramı birbirinden ayrı düşünmek neredeyse imkânsız hâle

gelmiştir. Saz ve söz birlikteliğinde “*duygu*” ön plandadır. Önemli olan, âşığın paylaşmak istediği duyguyu saz ve sözle yoğurabilmiş olmasıdır; ses güzelliği veya sazı ustalıklı çalma gibi hüneler ikinci planda gelir.

Âşıklık geleneklerinin hemen hepsini ustasından öğrenen çırak âşık, yalnızca söz söylemeyi değil, sözü melodiyle birleştirmeyi de ustasından öğrenir ve zamanla -ustasının üslubundan pek de uzaklaşmayacak biçimde- kendi deyiş ve ezgilerini oluşturur.

Cemâl Hoca, belirli bir ustaya bağlanmamış, bir âşık koluna dâhil olmamış bir âşıktır. Dolayısıyla ona saz çalmayı öğretecek bir usta âşık bulamamıştır. Buna rağmen Cemâl Hoca'nın saz çaldığı bilinen bir gerçektir. Onun kendi sazıyla çekildiği fotoğraflar da bu gerçeği doğrulamaktadır.

Cemâl Hoca'nın bir usta âşıktan öğrenmediği halde, saz çalıyor oluşu; yaşadığı sosyo-kültürel çevre ile açıklanabilir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin, Türk âşıklık geleneklerinin önemle korunup yaşatıldığı bir bölge olması nedeniyle, bu çevrenin bir âşığı olarak Cemâl Hoca saz çalmaya merak salmış ve onu öğrenmeye başlamıştır.

Cemâl Hoca'nın hayatı ile ilgili kaynaklar onun saz çalmasıyla ilgili kesin bilgiler verememektedir. Onun şiirlerinde geçen saz ve saza ait kavramlar da şiirin estetik yapısına ait birer unsur olduklarından, onlarda da Cemâl Hoca'nın gerçek hayattaki sazla ilişkisine ait bilgiler bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu konudaki bilgilerimiz birkaç sazla çekilmiş fotoğraftan ve şiirlerinden hareketle yapacağımız tahminlerden öteye geçmemektedir.

Cemâl Hoca'nın saz çaldığını ve bunu başarı ile gerçekleştirdiğini anlatan en iyi dörtlük aşağıda örneklendirilmiştir. Buna göre Cemâl Hoca'nın saza hâkim bir âşık olduğu ve sazı sözle buluşturmada acemilik çekmediği ileri sürülebilir:

Bu sözüm sazımda uyar perdeye

Coşkun selim, kim der bana dur diye

Kahraman askerler verir orduya

Pehlivan pazulu koçak Kars'ımız (Turan, 2007: 305)

Bunlarla birlikte, Cemâl Hoca'nın şiirlerinde geçen saz ve saza ait kavramlar yorumlandığında âşık ile sazı arasında güçlü bir bağın olduğunu söylenebilir. Şiirlerde, Cemâl Hoca'nın sazı, sahibinin duygu ve düşünce dünyasına eşlik eder. Cemâl Hoca ne düşünüyor, nasıl düşünüyor ise saz da ona ayak uydurmaktadır. Bazen de Cemâl Hoca saza uyar ve onun telleriyle birlikte kendi gönül teli de titrer:

Bu sürüde kuzum ağlar

Yanar bağrım, sızım ağlar

Sözüm ağlar, sazım ağlar

Teller ağlar, ben ağlarım (Turan,2007: 167)

Âşık sadece kendisini değil, diğer insanları da saz ile birlikte düşünür. Nasıl kendisi saz ile bir duygulanıyorsa, onun gözünde diğer insanlar da saz ile bir duygulanır. Âşık dörtlüklerdeki benzetme unsurlarını da bu düşünceden hareketle oluşturmuştur. Aşağıdaki dörtlük kazada ölenleri konu alan bir ağıt-destandan alınmıştır. Kazaya kurban olanların sızlamaları, sazın çıkardığı sızılama benzetilmiştir:

Kimi kızıl kana boyanmış yatar

Kimi sürüklenir taşlardan tutar

Kimi intizarlı saz gibi öter

İngiltisi çıkar heft asumana (Ş.12)

Cemâl Hoca'nın şiir dünyasında saz ve söz bir bütündür. Onun pek çok dörtlüğünde bu iki kavram birlikte geçer. Bu dörtlükler âşıklık edebiyatında sazın ve söz birlikteliğinin ne derece önemli olduğunu da ortaya koyar. Aşağıdaki dörtlükler bu birlikteliğin yakalandığı dörtlüklerdir:

Otuz yıl kavrulduum aşkı mecaza
Atardım kendimi **sohbete saza**
Beni tuttu sevda getirdi dize
Varlığımdan bir nişanım kalmadı (Turan, 2007: 100)

Nâsa hoş görünür **sohbetim sazım**
En ednâ ednâdan, ednâdır özüm
Dergâh-ı Hûda'ya budur niyâzım
Bizi eylemesin nefsin merkebi (Turan, 2007: 113)

Sana kahr okurum **sohbette sazda**
Her gün, hafta, ayda, kış ile yazda
Gecede gündüzde beş vakt namazda
Boynum eğip bura bura tapşırdım (Ş.68)

Dur huzura, vazgeçme **sohbetten sazdan**
Serden vaz geç, geçme beş vakt namazdan
Ayrılma gardaş, namazdan niyazdan
Günahlar affeden şahlar şahıdır (Turan,2007: 232)

Mümin isen etme nazı
Terkeyle **sohbeti saza**
Gir mescide kıl niyazı
Cum'a günü cum'a günü (Turan, 2007: 296)

Cemâl Hoca, sazına büyük bir aşk ile bağlıdır. Sazı, onun göğsünde yanan ilahi ve beşeri aşk ateşinin bir sembolü gibidir. Sazını göğsünde tutup tellerine vuran âşık; kendi gönlüne eğiliyor, âşkın sesine kulak veriyor ve manevi duguları kucaklıyor demektir:

Sana lutfeyledi Hazret-i Feyyâz
Kânun-ı aşk mıdır göğsündeki saz

Kitaba dere oldu ilden ile gez
Devran eyle her bir yana tasvirim (Ş.82)

“*Babana selam söyle kardeşim oğlu*” dizesiyle başlayan bir şiirinde, yeğeni aracılığıyla kardeşine seslenerek özlem duygularını dile getiren Cemâl Hoca, kardeşinden sazını da yanında getirerek kendisini görmeye gelmesini istemektedir. Böyle bir görüşmede sazlar da kardeşler gibi buluşacak ve özlem giderecektir; çünkü Cemâl Hoca sazları, gören, duyan, düşünen, hisseden canlı birer varlık gibi düşünmektedir. İnsanlar gibi sazlar da görüşme isteği içindedir. Cemâl Hoca’nın kardeşiyle yapacağı atışma veya deyişmeler hasretin acısını dindirecektir:

Selâm söyle alsın, gelsin sazını

Benden başka kimse çekmez nazını
Göresim, göreyim âşık yüzünü
Birkaç gün mihmanım olsa olmaz mı (Turan, 2007: 103)

Âşıkların dünyasında saz, sesiyle insanları cehalet uykusundan uyandıran bir çalgıdır. Bilginin, yeniliğin peşinde koşan insanlar sazın sesine kulak verirken; ilime, bilime değer vermeyen, bilgisizliğin kör kuyularında kalmış kişiler ise sazın aydınlığa çağıran sesine kulaklarını kapatmışlardır. “Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurma az” atasözünde olduğu gibi, saz bile bu kör kişileri cehalet yolundan geri döndüremeyecektir:

Cemâl gene adın düştü dillere
Nedendir gözyaşın döndü sellere

Ehl-i gaflet olan arsız kullara

Davul, zurna, tanbur, saz ne kâr eder (Ş.99)

Cemâl Hoca, bazı şiirlerinde sazı ve saza ait kavramları hazır söz halıpları içerisinde kullanmıştır. Kimi zaman hazır söz kalıplarının sağladığı anlatım kolaylığından ve söyleyiş güzelliğinden yararlanan âşık, kimi zaman da bu kalıpları -manilerin doldurma mısralarında olduğu gibi- ölçüyü ve ses uyumunu yakalayabilmek için kullanmıştır:

Aşıkım tel bağla sazım üstüne

Su sepme söndürmez közüm üstüne

Çetikli çarığın gözüm üstüne

Gelende böyle gör Cemâl Hoca'nı (Ş.43)

Bazı dörtlüklerde ise saz, doğrudan bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Kendini olduğundan büyük gösteren, gösteriş meraklısı, kibirli kişilerin boyunu aşan konularda atıp tutmasını *sazın meclislerde ötmesine* benzeten âşığın ilgili dörtlüğü şöyledir:

Çok insan zâhiren mü'minlik satar

Yaptığı amele riyâlar katar

Girer meclislerde saz gibi öter

Dihândan, zûbândan, dilden bî-haber (Turan, 2007: 219)

7.2. MAHLAS ALMA

Âşık edebiyatında mahlas, âşığın birtakım usullere bağlı olarak seçtiği ve eserlerinde kendi adı yerine kullandığı takma isimdir. Âşıkların sosyal, siyasi veya kişisel nedenlerden dolayı kendi isimlerini saklayıp yerine başka bir isim kullanmaları ve bunun giderek âşıklar arasında yaygınlaşması, zamanla âşık edebiyatında böyle bir geleneğin oluşmasına yol açmıştır.

“*Âşıklık geleneğinde mahlas kullanma geleneğe bağlı bir kuraldır.*” (Artun, 2001: 64) Bu geleneğinin kuvvetli yaşadığı yörelerden biri de Kars'tır. Yöredeki âşıkların hemen hepsi bu geleneğe uymaktadır. Âşıklar mahlaslarını çeşitli yollarla alırlar. Bunun bir yolu da –Cemal Hoca'da olduğu gibi- irfan ehli birinin bir mahlası âşığa uygun görmesidir.

Cemal Hoca'ya mahlasını, Camuşlu Köyü'nde yeni üsul ders veren Muallim Rıza Efendi uygun görmüştür. Bu olay Cemal Hoca'nın terceme-i halinde şöyle anlatılır:

“Muallim rıza Efendi de gine Kağızman’a gitmiş, Giderken: ‘Gel oğlum İsmail! Senin mahlasın Cemal olsun, benim kalbime geldi.’ Diye İsmail’in mahlasını hocası Rıza Efendi, Cemal demişti”(Turan, 2007: 2) Cemal Hoca mahlasını, yazmış olduğu “Yaratılış Destanı”adlı manzumesinin mühür bendinde de belirtir:

İsmin **İsmail**’dir gülmemiş başlı
Mahlasın **Cemâl**’dır gözlerim yaşlı
Karyem Camuşlu’dur aşkım ataşlı
Kazamın Kağızman destan göründü (Ş.114)

Cemal Hoca’da mahlas alma geleneği için Y.Y.Turan: “Adından ziyade mahlası ile bilinen ve mahlası, adı yerine geçenmiş olan Cemal Hoca’nın ilk bakışta en çok kullandığı mahlas Cemal Hoca gibi görünmekle birlikte görebildiğimiz 372 şiirindeki dağılıma bakıldığında 160’ında Cemâl mahlasını (tapşırmasını) kullanmıştır. İkinci en çok kullandığı mahlas 159 şiirle Cemal Hoca’dır. Üçüncü sıradaki de Hoca Cemal’dır. Ancak bazı şiirlerin müsveddelerinde Hoca Cemal olarak yazdığı mahlasını bir defter halinde temize çekerken Cemal Hoca şeklinde değiştirdiği dikkati çekmektedir” (Turan, 2007: 16)

Âşık; Cemâl Hoca, Cemâl, Hoca Cemâl mahlaslarını ağırlıklı olarak kullanmakla birlikte, az sayıda da olsa Cemâli, Geda Cemâl, Cemâl Geda, Cemâl Hoca Geda, Kul Cemâl, Yangın Cemâl, Cemâl Turan, Cemâl Hoca Turan, Cemâl Hoca Dedem, Âşık Cemal Hoca gibi mahlaslarını kullanmıştır.

Cemâl: **Cemâl**’ın sözüne ver gûş
Taktiren bağlıdır her iş
Tevekkülbâbına yapış
Rızkın gelir caba caba (Ş.1)

Cemâl Turan: Çok güvenme mülke mala, bu dünya sana da kalmaz
Ne bir gedâ, ne bir sultân mülkü hâkana da kalmaz
Ne âşika, ne mâşuka, o şirin cana da kalmaz

Alır bir gün salar kabre, **Cemâl Turan**'a da kalmaz
Arzû kıl mülk-i bekâyı hoş bu dünyadan ahret
Ne var bunda, kamu anda kucarsın hûriyle cennet
(Turan, 2007: 351)

Cemâl Hoca Turan: Levh eyleme **Cemâl Hoca Turan**'ı
Yağmaz oldu gökten rahm-ı baranı
Belli olur bağçelerin viranı
Ağaçlar bar vermez bağman lekeli (§.51)

Cemâl Hoca: **Cemâl Hoca**'ya dikkat
Eyle gel tut nasihat
Yarın olma melâmet
Huzûruna varanda (§.3)

Hoca Cemâl: Hal bilirsin, eğer isen ahl-i hal
Red eyleme sende var ise kemal
Bir pîre el verdi bak **Hoca Cemâl**
Közsüz kebab oldu pişti de gitti (Tuarn, 2007: 142)

Âşık Cemâl Hoca: Çiçeklerin gonca gonca
Şanın olsun her dem yüce
Gel bak **Âşık Cemâl Hoca**
Yazdı destanın Oluklu (Turan, 2007. 273)

Cemâl Hoca Geda: Bunu düşün getir yâda
Hep ağladı ehl-i Hüdâ
Gel bak **Cemâl Hoca Geda**
Ağlar geldi, ağlar gitti (Turan, 2007: 145)

Cemâl Geda: Bir bâki kalır Hazret-i Hüdâ
İsmi bin birdir vâhid-i yektâ

Sana da kalmaz ey **Cemâl Geda**
Bir gün gelir ki bak sen de lâ lâ (Ş.6)

Cemâl Hoca Dedem: Her bir âşık çekermiş gam
Gam evinde kadem kadem
Yandı **Cemâl Hoca Dedem**
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi (Ş.127)

Yangın Cemâl: Aşka düşen yiğit alır mı meram
Yakar sinisini bağrında verem
Der ki **Yangın Cemâl** hâsılı kelâm
Cemâli şem'ine olur pervane (Ş.11)

Cemâli: Gel **Cemâli** mürşidinden himmet al
Kûşe-i vahdette otur izzet al
Çiçeklerde arılardan ibret al
Bal çeker doldurur, koğancasına (Ş.14)

Cemaleddin: Geçerim der **Cemaleddin** başımdan
Bi-zar oldum gözlerimin yaşından
Gündüz hayâlimdan, gece düşümden
Çıkmayan arzum ey bir gelin benim (Ş.80)

“Halk şairleri mahlaslarını son dörtlükte kullanır. Âşıklar dilinde bunun adı tapşırma. Tapşırma; “kendini tanıtmaya, bildirmeye, arz etmeye” anlamına gelir. Âşık karşılaşmalarında, hangi âşık ayak açıtıysa veya önden gittiyse, karşılaşmaya tapşırma suretiyle son vermek de onun hakkıdır.” (Kaya, 2010: 464)

Cemâl Hoca, Âşık İnanî ile yaptığı bir atışmada ayak açarak atışmayı başlatmıştır. Bu nedenle atışmayı mahlasını söyleyerek sonlandırma hakkı da onda olmuştur. Âşıkların mahlaslarının geçtiği son iki dördlük şöyledir:

Cemâl Hoca: “**Cemâl Hoca’n** gibi merdivendesin
Ya zâhir, ya nihân, ya bir yandasın
Yedi basamağın hangisendesin
Şunu söyler isen anlarım irşâdın

İnanî: Dörtte mekân tuttum olmadım nihân
Zâhirem âşikâr, zâhirdir cihân
Ben âşık **İNÂNÎ** rahm eden Sübhân
Firdevs’te söylenir ol adım benim” (Turan, 2007: 367)

7.3. RÜYA SONRASI ÂŞIK OLMA (BADE İÇME)

“*Âşık edebiyatında bade içme, rüya motifi bir gelenek icabıdır. İnanışa göre âşık olmak için ya usta yanında yetişmek ya da mutlaka ‘pîr’ elinden bade içmek gerekir.*”(Yardımcı, 2008: 118) Cemal Hoca’nın şiirlerine bakıldığında bade içtiğini veya ‘rüya’ yoluyla âşık olduğunu açıkça gösteren, bir başka ifadeyle, rüya motifinin aşamalarını gösteren mısralar görülmemektedir. Ancak aslen Ardahan-Posoflu olan Âşık İnanî ile yapmış olduğu bir deyişmesinde rüya motifinin bazı aşamalarına işaret etmektedir.

Bu deyişmede Cemal Hoca tecrübeli ve daha yaşlı bir âşık olarak İnanî’yi âşık edebiyatının temel göstergeleri açısından sorgulamaktadır. “Aşk yolunda yol gösterici olup olmadığı, bir kâminden armağan alıp almadığı, bir güzelin sevdasını çekip çekmediği, kime meftun olduğu ve adının ne olduğu, erenler tasından içip içmediği, ders öğretenin kim olduğu” gibi sorular âşık edebiyatındaki bade içme geleneğini hatırlatmaktadır.

Nitekim İnanî'nin verdiği cevaplar da Âşık Edebiyatı'ndaki bade içme motifinin etkilerini taşımakta ve Cemal Hoca'daki bade içme geleneğini doğrular niteliktedir. Aşağıdaki mısralarda da konu ile ilgili birtakım işaretler sezilmektedir:

Bende yoktur şahsım içim kâr derdi

Hayalimde visal dedi, yar derdi

Millet derdi, vatan derdfi, ar derdi

Bununçün yok sabrım, kararım benim (Turan, 2007. 176)

Habı-ı nazda yatar iken âdetâ

Hayal ü hatrında bir canan gördüm

Keşfe rast oldu, birileri kâmil

Verdiği öğüdü armağan gördüm (Turan, 2007: 182)

Sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli rol oynayan kompleks rüya motifininin aşamalarını Umay Günay şu şekilde belirlemektedir: *1.Hazırlık safhası, 2. Rüya, 3.Uyanış, 4.İlk deyiş.* (Günay, 2008: 136) Cemal Hoca'nın âşıklığı yukarıda karakteristiği belirtilmiş olan kompleks rüya motifi olgusu yaşanmamıştır Ancak özellikle Âşık İnanî ile olan deyişmesinden ve bir kısım mısralarından, bu olgudan haberdar olduğu, gerçek hayatında da beşerî aşktan ilahî aşka yükselme aşamasını yaşadığı anlaşılmaktadır.

7.4. USTA-ÇIRAK

Türk halkının yüzyıllar öncesinden bugünlere kadar taşıdığı gönül duyguları, ortak tarihi geçmişleri, çeşitli duygu ve düşünce dünyaları âşıkların sazında ve sözünde kalıplaşarak bizlere ulaşır. Bu kültür aktarımını sağlayan en önemli unsur usta-çırak geleneğidir.

Bu gelenek, geçmişle geleceği birbirine bağlayan bir köprüdür. Bu köprü sayesinde asırla öncesi ile 2000'li yıllar birbirine uzanır. Dün ile bugün birbirini kucaklar.

Gelenek; töreleri, davranış biçimlerini, bilgi ve alışkanlıkları, kültürel unsurları barındırdığı için, bu karmaşık örüntünün değerini bilen uluslar geleneklerini korumak ve yaşatmak için büyük bir çaba gösterirler. Yeni nesillere tarihi geçmişlerini tanıtmak, ulusal değerlerine kuvvetle bağlanmalarını sağlamak ve bu eşsiz değerleri yarınlara ulaştırabilmek için var gücüyle çabalarlar.

Âşık edebiyatının bir geleneği olarak usta çırak ilişkisi nesiller arasında kültür aktarımı yapmakla kalmaz; bir de bir edebiyat kolunun -âşık edebiyatının- geleneklerini geleceğe taşır. Çünkü âşık edebiyatı sadece saz çalıp deyiş veya türkü söylemeye dayanamayan, aksine oldukça kompleks yapıya sahip olan bir edebiyat koludur.

Usta-çırak ilişkisi, âşıklığa gönül vermiş bir gencin şiir söyleme yeteneğini geliştirmek ve bu konuda yetkinleşmek için verdiği ömürlük bir çabadır. Usta- çırak ilişkisi, gençliğini bu şiir erkânını öğrenmeye, yetişkinlik dönemini değerli şiirler söylemeye ve olgunluk dönemini yeni çıraklar yetiştirmeye adanmıştır. Usta-çırak ilişkisi öğrenciliği hiç bitmeyecek bir öğretmenliğe gönüllü olmaktır.

Usta- çırak geleneği hakkında Mehmet Yardımcı'nın görüşleri şu yöndedir: “ Gelenek gereği icracılık ve âşığınşairlikteki ustalığı için üstad da denilen usta bir âşığın yanında uzun süre ders alması benimsenmiştir. Bu dönemde ustası yanında saz ve söz meclislerine dinleyici olarak katılır. Âşıklığın uygulanışına özgü töre ve gelenekleri gözlemler, söz ve ezgi kalıplarını öğrenir, onları uygulamaya çalışır.” (Yardımcı, 2008: 219)

Usta-çırak geleneğini çırak yetiştirme (kapılanma) olarak adlandıran Erman Artun; usta-çırak ilişkisi, kişinin âşık olarak nitelendirilmesini sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak görür. (Artun, 2001: 63) Buna görüş, usta-çırak ilişkisinin âşık edebiyatının vazgeçilmez bir parçası olduğu görüşünü pekiştirmektedir.

Usta-çırak ilişkisi âşık edebiyatının vazgeçilmez bir parçası olsa da, bazı âşıklar doğrudan bir âşığa bağlanmadan da kendilerini yetiştirebilmiş ve değerli şiirler söyleyebilmiştir. Bu durum, âşıkların hiç mi hiç ustaları olmadığı veya kendilerinin çıraklık yaşamadan kalfa veya usta oldukları anlamına gelmez. Çünkü bazı âşıklar belirgin bir ustaya bağlanmadan; ama mutlaka başka ustaların sazından ve sözünden dersler alarak kendilerini yetiştirebilmişlerdir.

Âşık edebiyatı bir gelenek edebiyatıdır. Âşıklık geleneklerine göre bir âşık kolunun var olabilmesi için birtakım belirleyici öğelerin olması gerekmektedir:

“1.Âşık, odak konumundaki usta âşığın dil ve üslup özelliklerine iyi hâkim olmalıdır.

2. Âşığın işlediği konular usta konumundaki âşığın işlediği konularla örtüşmelidir.

3.Usta âşığın tasnif ettiği hikâyeleri öğrenmeli, yaptığı karşılaşmaları iyi bilmeli ve usta âşığa ait ayakları iyi kullanmalıdır.” (Yardımcı, 2008: 222) M. Yardımcı'nın ortaya koyduğu bu maddeler esas alındığında Cemal Hoca kol başlatan bir âşık kimliğinde olmadığı görülür. Bununla birlikte Cemâl Hoca Şenlik kolu içine de girmemektedir.

Cemâl Hoca bu âşıklardandır, yani doğrudan bir ustaya bağlanmadan ama mutlaka başka ustalardan erkânı öğrenerek yetişmiş bir âşıktır. Onun ustası yoktur, kendisi de çırak yetiştirmemiştir. Buna rağmen geleneğe bağlı nitelikli şiirler söyleyebilmesi kendinden önce bu topraklarda söz söyleyen Yunus Emre, Karacaoğlan, Emrah gibi âşıklardan aldığı şiir mirasıyla açıklanabilir.

Cemâl Hoca'nın kendi ustası olmasa da dolaylı olarak etkilendiği âşıkları; kendi çırağı olmasa da dolaylı olarak etkilediği çırakları vardır. Çalışmamızdaki etkileşim başlığı altında bu konu daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. (Bkz.Etkileşim)

7.5. ÂŞIK KARŞILAŞMALARI

Âşıklar, geleneğin bir gereği olarak mizahi unsurlardan yararlanarak karşılıklı bir söyleşmeye tutuşurlar. Bir dinleyici grubu karşısında yerlerini alan iki veya üç aşık sırayla şiirler söyleyerek şiir becerilerini gösterme, rakibe üstün gelme ve ustalığını alan etme yarışına tutuşurlar.

Belli bi ayağa sadık kalınarak sıra ile şiirler söylemek, üstelik bunu doğaçlama yapıyor olmak ciddi bir hüner işidir. Zaten atışma geleneği en hünerli âşığı belirleme geleneğidir. Soru-cevap tarzı kullanılarak veya dar ayaklar seçilerek yapılan atışmalarda âşıklar birbirini yenmenin yollarını ararlar.

Bu atışmaya girebilecek âşıkların belli birtakım özellikleri taşıyor olması gerekir: Bu özelliklerin ilki âşık karşılaşmasını kurallarını biliyor ve uyuyor olmasıdır. Hoşgeldiniz, canlandırma ve atışma bölümlerinden oluşan bu karşılaşmanın usullerini bilen ve daha öncesinde pek çok kere örneğini görmüş olan âşıklar dinleyicilerle merhabalaşıp usta malı şiirler söyledikten sonra atışmaya başlarlar. İçlerinde en yaşlı âşığın açtığı ayağa göre konu veya dörtlük sınırlandırması olmaksızın söylenecek şiirler böylelikle başlamış olur.

Âşıkların söz dağarcıkları ne kadar zenginse bu atışmada o ölçüde çekişmeli olacaktır. Bu atışmalarda hazır söz kalıplarını da biliyor olmak ve yerinde kullanmak gerekir.

Cemâl Hoca'nın bugün bilinen dokuz atışması vardır. Ruhsatî, Ummanî, Müdamî, Âşık Ömer, Nihani, Reyhanî, İnanî, Divanî gibi âşıklarla kimi zaman ikişerli kimi zamansa üçerli yapılan atışmalar Cemâl Hoca'nın görüştüğü, karşılıklı söyleştiği âşıkları belirlemek, bu âşıkların edebi niteliklerinden hareketle Cemâl Hoca'nın şiirlerinin niteliğini ortaya koymak bakımından önemlidir.

Cemâl Hoca'nın böylesine atışmalar yapmış olması onun edebi niteliğinin atışma yaptığı âşiklerden hiç de geri kalmadığını, hatta onlardan üstün olduğunu ortaya

koymaktadır. Bu atışmalardan biri Reyhanî ile Cemâl arasında olan sızlarsın-sızlarım redifli redifli atışmadır:

Reyhanî: Eybenim azizim gül yüzlü hocam
Haber eyle ne divanda sızlarsın
Âşkın gürhunda olmaz netice
Leyl ünehar bu pünhanda sızlarsın

Cemâl Hoca: Rıza-i canana kavuşmak için
Gece gündüz bu güm anda sızlarım
Bu aşkın elinden olmuşam Mecnun
Leyla deyü çöl yabanda sızlarım

Reyhanî: Nefretle bakaram ben bu cihana
Âşık-ı sâdıkı salar amana
Bunca yıldır sarsılmadan her yana
Zikri sever bir dinanda sızlarsın

Cemâl Hoca: İşte benibu hal bıraktı derde
Diyen yok sevdiğin acaba nerde
Vuslatı müşkildir arada perde
Can içinde canan canda sızlarım

Reyhanî: Her türlü ahuzar gurbet elde var
Ab-ı zezem içsem olur zehr-i mar
Ararım hocamı, değil âşikâr
Çeşmi nemli, dide kanda sızlarsın

Cemâl Hoca: Vatan-ı aslından ayrılanlara
Firak-ı hasret var böyle canlara

Gözyaşları akar dmnner kanlara
İşte ben de bu meydanda sızlarım

Reyhanî: Ne görünmez oldun gizli perdesin
Kalbimin ortağı, beraberdesin
Aşk gevherdarının miftahı sensin
Yoldaşın kim, ne meydanda sızlarsın

Cemâl Hoca: Gizli perde miyim ben de bilmem
Hüma gibi bir kararda kalamam
Aşk gevherdarına miftah olamam
Gedayım, bab-1 sultanda sızlarım

Reyhanî: Aşkın pazarından ne yandın Reyhan
Bu aşk çoklarımı kıldı perişan
Hocam hatırıma geldiğin zaman
Ben beni bilirem, bende sızlarım

Cemâl Hoca: Gel bak Cemâl Hoca'n çekmede aman
Muhib sâdıklarım gönlümde mihmân
Hasretaynasına baktığım zaman
Beni sende görür, sende sızlarım (Turan, 2007: 367)

7.6. DEDİM-DEDİ TARZI SÖYLEŞİ

Dedim-Dedili şiir: “*Aşıkların başta aşk konusu olmak üzere hemen her konuda karşılıklı konuşma esasına dayalı söyledikleri şiirlerin adı*”dır. (Kaya, 2010: 211)
Dedim dedi tarzı söyleyiş karşılıklı konuşmaya dayalı bir anlatım biçimidir. “*Dedi-Dedili şiirlerde soyut ve somut varlıklar kişileştirilir.*” (Yardımcı, 2008: 249)

Dedim söyle niçün geldün bize
Dedi geldi m yükleyip bir öküze
İki cemdek vardır getirek size
Korkmadan olayım yola revana

Dedim oğlum ey besledin bostanın
Kimindir cemdekler yazım destanın
Dedi bizim bir de Mamo Usta'nın
Baba ne yapalım Hak'tan gelene

Dedim kara koyun sağ mı ölü mü
Dedi evvel ona yapmış zulümü
İşittim dünyadan çektim elimi
Dedim zâlim nasıl kıydın o cana (Ş.13)

7.7. TARİH BİLDİRME

Yeryüzündeki pek çok toplum tarihi süreçteki varoluş serüvenini doğru bir biçimde kayıt altına almayı istemiştir. Günlük yaşamdan haberleşmeye, resmî devlet kayıtlarından bilimsel çalışmalara kadar uzanan çok geniş bir alandaki sayısal bilgileri hesaplama yollarını aramıştır.

Harflerle rakamlar arasında ilişki kurarak hesap yapma yolu, hemen her alfabede izlenen hesap yollarından biridir. Bir dönem Türklerin de kullandığı Arap Alfabeti,

her harfin bir sayıya karşılık geldiği “**ebced**” denilen hesap sistemini kullanan alfabelerden biridir.

“Abcad, ebicad, ebiced, abucad” da denilen bu sisteme göre Arap alfabesindeki her harfin karşılık geldiği sayısal bir değer vardır. Her harfin bir ses değeri belirtmekle birlikte bir de sayısal değer belirtmesinden yararlanan Müslümanlar, bunu çok çeşitli alanlarda kullanmıştır. Ebced hesabı doğum, ölüm, düğün, afet gibi önemli bir olayın tarihini belirlemek için de kullanılmıştır.

“Ebced alfabesindeki her harfin bir sayıya karşılık olması özelliğinden istifade edilerek herhangi bir ifadeye, hesaplandığında o hadisenin meydana geldiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söylemeye tarih düşürme denir.” (Yakıt, 1992: 62)

15. Yüzyıldan itibaren Klasik Edebiyatta uygulanmaya başlayan ve bir edebî sanat olarak görülen tarih düşürme işlemi, zamanla Âşık edebiyatında da yaygın olarak kullanılmıştır; ancak Klasik edebiyatın tersine âşık edebiyatında tarih düşürme ebced hesabıyla yapılmayıp doğrudan ifadelerle yapılmıştır. Cemâl Hoca'nın da “...” gibi doğrudan ifadelerle yaptığı tarih bildirme âşık edebiyatının geleneklerinden biridir.

Âşık şiirlerinde geçen tarihler Halk edebiyatı araştırmalarına ışık tutmaktadır. Bu tarihler doğumu ve ölümü bilinmeyen âşıkların yaşadıkları çağı tespit etmede kullanılmakla birlikte, Cemâl Hoca gibi yaşadığı çağ önceden bilinen âşıkların da içinde buldukları sosyo-kültürel çevreyi incelemeye kullanılır. *“Âşığın yaşadığı çağ daha önceden biliniyorsa hayatta olduğu yıllara ait bazı bilgiler edinilmekte, tanık olduğu tarihî ve sosyal olaylar aydınlanmaktadır.”* (Yardımcı, 2008: 252)

Bu tarihi kitap yazdın duyurdum

Sözlerim her yerde şayan göründü (Turan, 2007: 280)

7.7.1. Hicrî/ Rumî (Malî) Takvime göre düşürülen Tarihler

Bine üç yüz otuzda, hesab-ı rûmî

Top tüfekte eylediler hücumu

Gözüm gördü, koptu Harb-i Umumi

Nice meşakkatli zaman göründü (Ş.114)

Otuz iki üçte hesab-ı rûmi

Otuz birde Moskof kurdu teftişi
Defterle her yerde yığdı erkişi
Zulümle yaptırdı yolları, şoşu
Zulüm arşa dayandı, figan göründü

Otuz iki yılı Erzurum düştü
İşiten her Türk'ün ciğeri pişti
Ermeniler azdı, haddini aştı
Van ile Bitlis'te tuğyan göründü

Otuz üçte ihsan etti Zül-Celâl
Çar devrildi, çıktı büyük ihtilal
Türk dedirtti Rusa, gel yerlerin al
Çekileyim, fena zaman göründü

Otuz dört nisanı Kars eli birden
Yetiştirdi ordumuz kurtardı dardan
Göklere yükseldi şükranlar yerden
Lâkin açan bağa hazan göründü

Nisan ayı otuz beşe bak
'Asvas' sesi geldi hele işe bak
Millet gene çekti çok endişe bak
Çünkü bura Ermenistan göründü

Üç yüz otuz sekiz zafere saldır
Lutf-i ilâhîdir bir hoşça fâldır
Delalet buyuran Gâzî Kemâl'dır
Bunu anlamıyan hayvan göründü

Otuz yedi sekiz, Rumlar azdılar
İzmir’de Bursa’da keyfçe gezdiler

Otuz dokuz cumhuriyet yaşımız
Çıktı gönüllerden her telaşımız (§.116)

Bine üç yüz yetmiş oldu tarih
Bu asrın şerrinden sığın Allah’a
Kimseden meymenet umma sen artık
Umduğun arz eyle ulu dergâha (§.4)

Dokuz yüz kırk yedi teşrin ayında
Bak ki ne âfât geldi Kağızman’a
Bir bahtı kara gelinin toyunda
Davetiyeler dağıtılmış her yana (§.12)

Doksan üçten beri garip olmuştuk
Moskof’un zulmünden yanıp solmuştuk (§.83)

Bin üç yüz demesem belki halk şaşā
Bugünün tarihi erdi altmışā (Turan, 2007: 243)

Bin üç yüz altmıştan sonra
Türkoğlunda devranı gör gör
Hep düşmanı uğrar kahra
Haktan gelen fermanı gör gör (§.106)

7.7.2. Milâdî Takvime göre düşürülen Tarihler

Tarih bildirime geleneğinde âşıklar, yaşadıkları dönemde geçerli olan takvime göre tarih düşürmüşlerdir. Rumî takvimden Milâdî takvime geçtiğimiz 1 Ocak 1926 tarihi ile birlikte âşıklar miladî takvime göre tarih bildirmeye başlamışlardır.

1883-1957 yıllarında yaşayan Cemâl Hoca, ömrünün üçüncü çeyreğinde miladî takvim ile tanışmış ve tarih bildirme geleneğini miladî takvime göre yaşatmaya devam etmiştir. Savaşlarla, Cumhuriyet yönetimine geçmeyle, devrimlerle kabuk değiştiren Türk ulusunun bir âşığı olarak Cemâl Hoca, geçiş sürecindeki pek çok değişime ayak uydurduğu gibi miladî takvime de ayak uydurmuştur. Cemâl Hoca, miladî takvime göre tarih bildirmenin en güzel örnekleri içinde sayacağımız başarılı örnekler vermiştir.

Miladî 1950 yılının sonlarında başlayan ve Türk tugayının BM yanında mücadele ettiği Kore Savaşı, Cemâl Hoca'nın "*Kore Destanı*"nda tarih bildirilerek anlatılmıştır. Destanın ilk dörtlüğü Miladî 1950 yılına isnat eden "*dokuz yüz ellî*" ifadesiyle başlamaktadır. Bu tarihin bildirildiği dörtlüğün tamamı şöyledir:

Dokuz yüz ellide Kore savaşı
Temaşagâh oldu cihana Allah
Birleşmiş Milletler bel bağladılar
Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ana Allah (§.35)

Nisan yigirmi üç günü

Yapalım toyu, düğünü
Gel gör ne mutlu bu günü
Şirin vatan, şirin vatan (§.86)

Bülbülde var mıdır bende olan ün
Yigirmi üç Nisan, gel bak işbu gün
Yurdun her yerinde var bayram düğün

Ebedî bu şöhret, bu şan bizimdir (Turan, 2007: 243)

Bu terkebim sana ey köylü kardaş

Elli birden sonra devran vaktidir

Ağladığım kadar gülersin

Her bir isteklerin ihsan vaktidir (Ş.104)

Bu dörtlükte “elli birden sonra” ifadesi miladî 1951 yılından sonrasına işaret etmektedir.

VIII. BÖLÜM

ETKİLEŞİM

8.1. HALK ŞİİRİNDE ETKİLEŞİM

Toplum yaşamındaki her şey, bağlı olduğu sosyal çevreyle ile karşılıklı etki içindedir. Sürekli bir alış verişin olduğu bu etkileşimde etkileyen ve etkilenen birbirine bağlı olarak yer değiştirir. İnsan doğasında ve kültüründe varlığını bulan tüm öğeler sosyal etkileşimin bir parçasıdır.

Edebiyat toplumsal özellikleri taşıyan dilin bir ürünüdür. Bu nedenle toplumda olduğu kadar edebiyatta da etkileşimin olması doğal ve kaçınılmazdır. Her edebiyat ürününün kendi bağlamı içinde bağlantılı olduklarından etkilenmesi ve onları etkilemesi beklenir.

Âşık edebiyatında etkileşim doğal ve kaçınılmazdır. Üstelik âşıklık geleneklerinin korunup yaşatılması için de gereklidir.

Türk âşıklık geleneklerinin dayandığı en temel öğretim yöntemi usta-çırak ilişkisidir. Kars yöresindeki pek çok âşık da yüzyıllardır bu geleneği başarıyla yaşatmıştır; ancak bu yörede usta-çırak geleneği kesin ve katı kurallara bağlı değildir. Örneğin, bir usta yanında yetişen âşık ne kadar kendi ustasının izinden yürüyüp âşık kolunu devam ettirse de sadece kendi ustasıyla sınırlı kalmaz; görüp tanıdığı diğer usta âşıkların bilgi ve deneyimin de yararlanır.

Ne var ki her Karslı âşık belirli bir ustanın çırağı olarak yetişmez ve âşıklar zincirinin bir halkası olmaz. Doğuştan gelen bir ilhamla kendiliğinde, aile büyüklerinin teşvikiyle veya çevrenin etkisiyle âşıklığa başlayan bu âşık hangi mecliste, hangi ustayla karşılaşsa onun birikiminden yararlanmaya çalışır. Böylece hem genel ahlâk kurallarını hem edebî yöntemleri hem de meclis adabını öğrenir.

Cemâl Hoca belirli bir ustanın çırağı olarak yetişmemiş ve âşıklar zincirinin bir halkası olmamış âşıklardandır. Usta bir yol göstericisi olmadığından onun en büyük yol göstericisi çevre olmuştur. Gerek *fizikî çevre*, gerek *sosyal çevre*, gerekse *tanıştığı âşıklar çevresi* onun şiir dünyasını kurmasında etkilidir.

Fizikî çevre: Cemâl Hoca'nın kişiliğini ve edebi anlayışını biçimlendiren birincil unsurdur. Toprak ve iklim şartları ile sosyal gerçekliği biçimlendiren fizikî çevre Cemâl Hoca'nın yaşama biçimi, dünya görüşünü, edebî anlayışı üzerinde etkilidir. Cemâl Hoca'nın yetiştiği Kars yöresinin coğrafi koşulları, iklimi, bitki örtüsü... gibi özellikler onun şiirlerinin yeşereceği edebi çevreyi oluşturan özelliklerdir.

Özellikle doğa temalı şiirlerdeki gerçekçi betimlemelerde fizikî çevrenin Cemâl Hoca üzerindeki etkisi belirgin bir biçimde görülür. Bu şiirlerde Cemâl Hoca doğanın edilgen bir seyircisi değil; aksine doğayla iç içe yaşayan etkin bir aktördür. O, *bahar vakti coşup etrafını yıkan Aras Nehriyle birlikte coşar, rahmet-i baran altında ıslanıp umutlarını sular, yâr çiçeklerini 'âşık melhemdir' deyip koklar.*

“*Âşıklar yaşadıkları coğrafi konum hakkında bilgiye sahiptir ve konunun fiziksel özelliklerini şiirlerinde de kullanırlar.*” (Ergin, 2008: 141) Aşağıdaki dördlük Cemâl Hoca'nın içinde yaşadığı ve şiirlerinde kullandığı fizikî çevreden bir kesit sunmaktadır:

Kağızman'ın cenubunda dağı var
Manzaralı bir hoş halli Kağızman
Zümrüt şecerleri gülşan bağı var
Misl-i cennet allı pullu Kağızman (Ş.85)

Sosyal çevre: Cemâl Hoca'nın kişiliğini ve edebi anlayışını biçimlendiren ikincil unsurdur. Bir kültüre mensup şairlerin edebi anlayışlarının bir başka kültüre mensup şairlerden farklı olmasının nedeni sadece fizikî çevrelerinin farklı olması değil, sosyal çevrelerinin de farklı olmasıdır. Nasıl ki hiçbir şair kendi çevresindeki sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik çevreden bağımsız düşünülemezse, Cemâl Hoca da Kars yöresin sosyal çevresinden bağımsız düşünülemez.

Cemâl Hoca'nın yaşadığı dönem; Türk toplumunun 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla geçiş yaptığı ve bu geçişte pek çok değişim yaşadığı sancılı bir dönemdir. Bu dönemde meydana gelen Tanzimat, Meşrutiyet, Birinci Dünya Savaşı, Cumhuriyetin İlanı, çok partili sisteme geçiş gibi değişimlerle birlikte, Türk toplumu kendini hızlı bir değişimin içinde bulmuştur.

“Toplumsal yaşamda geleneksel yapı sarsılmış, bu yüzyıla geçiş dönemine özgü kimi ikilemler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak beliren eski yeni çatışması edebiyatımıza da yansımış, bu ortamda doğal olarak âşık da bocalama dönemi geçirmiştir.” (Yardımcı, 2008: 74)

Bu geçiş dönemini yaşayan âşık şiirde bir yandan biçim, içerik ve anlatım yönünden değişime ayak uydurmak; bir yandan da eski-yeni, gerici-ilerici, geleneksel-çağdaş kavramları arasında tercih yapmak durumunda kalmıştır.

Cemâl Hoca ise kaleminin gücü sayesinde, geçiş sürecinde yaşanan bocalamanın üstesinden gelmiş başarılı bir âşıktır. O, yeni yüzyıla gelen değişimlere ayak uydurmuş; ancak bunu yaparken yeniye veya eskiye sırt çevirmemiş, aksine yeni ile eskiyi harmanlamıştır.

Tanıştığı âşıklar çevresi: Anadolu'da yüzyıllardır süregelen âşıklık geleneğinin önemli bir temsilci olan Cemâl Hoca, kendinden önceki kuşaktan devraldığı âşıklık mirasını başarıyla devam ettirmiş ve yeni kuşaklara öncülük etmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde Cemâl Hoca'nın etkilendiği ve etkilediği âşıklar ayrı başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

8.2. CEMÂL HOCA'NIN ETKİLENDİĞİ ÂŞIKLAR

- İçerik Açısından Etkileşim
- Biçim Açısından Etkileşim

8.2.1. İçerik Açısından Etkileşim

• Hemen her yüzyılda âşıklar birbirlerini dini konularda etkilemişlerdir. Örneğin kün emri âşıkların sıklıkla kullandıkları ortak bir dini kavram olmuştur.

Dertli: “Bir **kün emri** ile halkoldu dünya
Bu kadar **mevcûdat** bu kadar **eşya**” (Gölpınarlı, 1972: 291)

Ferrahi: “**Kün** dedin var oldu ovalar dağlar” (Yardımcı, 2008: 170)

Cemâl Hoca: “**Kün emriyle** bitti kuruldu **eşya**
Ağaç, taş, **cemâdât** göründü dünya”

Varlığa **kün** dedi Hazret-i Allah
İpti nura mutlak göründü (Ş.115)

“**Kün** buyurdu, oldu izhâr, varı görmüşlerdeniz” (Turan, 2007: 332)

• Ahlâkî Unsurlar sadece halk edebiyatının değil, bütün edebiyatın ortak bir konusudur. Şairler ahlaki değerler konusunda birbirlerini etkilemişlerdir.

Sümmânî: “**Rüşvetsiz** bir iş bitmiyor asla” (Erkal, 2007: 171)

Cemâl Hoca: Terkeylemezsene dayanmam

Sanma ki yattım uyanmam
Gene yazarım usanmam
Yok mu bende söz **rüşvetçi**

- Yöre ile ilgili unsurlar Doğu Anadolu şairler arasında ortaktır. Özellikle Karşı âşıklar Kars'ın bir sembolü olan Kars ile ilgili pek çok şiir söylemişlerdir:

Âşık Kulu: “**Kars Kal'ası** durur metin istihkâm
Yetmişikide de aldı büyük nâm” (Kırzioğlu, 1958: 21)

Âşık Kahraman: “**Kal'ası** var laçın yurdu
Nere gitti şanlı ordu” (Kırzioğlu, 1958: 59)

Bir türkü: “**Bize mesken oldu Karsın Kalası**
Burada çürüttük genç canımızı” (Kırzioğlu, 1958: 66)

Zülâli: “**Kars'ın kalasına** astık ay yıldız
Karanlık geceler oldu güpgündüz” (Aslan, 1978: 92)

Müdâmi: “**Yaptıran kal'asın Vezir-Firuz'dur**
Şâheser nakkaşı, unvanı Kars'ta” (Aslan, 1958: 219)

Cemâl Hoca: “**Al bayrak altında Kars'ın kal'ası**
Cumhuriyet şanıdır rengi cilası” (Ş.109)

8.2.2. Biçim Açısından Etkileşim

Divan Şiirinin Etkisi:

1. “Âşıkların divan şairlerine özenerek aruz ölçüsüyle şiirler yazmaları divan şiirinin etkisiyledir.” (Yardımcı, 2008: 283)

“Her biri aruzun bir kalıbıyla yazılmış halk şiirleri olan divan, selis, kalenderi, satranç, semai tarzında şiirler halk yazınındaki Osmanlı'nın etkisini gösterir.” (Yetik, 2005: 139)

2. “Mazmunların âşık şiirinde de kullanılması divan şiirinin etkisiyledir.” (Yardımcı, 2008: 283)

3. “Tarih düşürme işlemi Âşık Edebiyatında da Divan Edebiyatının etkisi ile uygulanmaya başlamış ve zaman içinde gelenek haline dönüşmüştür.” (Yardımcı, 2008: 252)

4. “Âşıklar hece ölçüsüyle oluşturdukları bilmeceler dışında divan edebiyatında görülen muamma ve lügazlar da yapmışlardır.” (Artun, 2001: 184)

Tekke Edebiyatı'nın Etkisi:

Cemâl Hoca'yı biçim açısından besleyen bir diğer kaynak Tekke edebiyatıdır. Türkistan'da Ahmet Yesevî ile başlayıp Anadolu'da Yunus Emre ile devam eden Tekke şiiri; ölçü, uyak, dil, anlatım, biçim ve tür bakımından yeni bir akım açmıştır. Bu akım 13.-14. Yüzyılda ve sonraki yüzyıllarda bir hayli benimsenmiş ve takipçi bulmuştur. Öyle ki diğer edebiyat kolları bile tekke edebiyatından birtakım öğeler almıştır.

Âşık tarzını oluşturan öğelerin bir bölümü, tekke edebiyatından izler taşımaktadır. Bunların başında “**âşık**” sözcüğünün kullanılması gelir. 13. Yüzyıldan itibaren âşık unvanını kullanan mutasavvıf şairler, büyük şehirlerde yetişmiş saz şairlerini etkileyerek onların da âşık ismini benimsemelerini sağlamışlar; üstelik böylece ileride “*âşık şiiri*” denecek bir edebiyat koluna da isim babalığı yapmışlardır.

Cemâl Hoca hiçbir şiirinde mahlasını “âşık” sıfatıyla birlikte kullanmamıştır; ancak kendisinin bir **âşık** olduğunu hatırlatan pek çok şiir söylemiştir. Bunun en güzel örneğini gördüğümüz *olmaz* redifli şiirin ilgili mısraları şöyledir:

Biz **âşıkız** ne söylesek

Sözümüzde yalan olmaz

Biz **âşıkız** ta ezeli

Her dem söyleriz gazeli

Budur **âşıkların** hali

Daim tevhid okur dili (Ş.119)

Cemâl Hoca başta Yunus Emre olmak üzere, Mevlana, Süleyman Çelebi, Fuzulî, Hacı Bektaş-ı Velî, Kazak Abdal, Âşık Paşa vb. ünlü tekke şiirinin önde gelen isimlerinin izinden yürümüştür. Kimi zaman içerik örtüşmesi (tekarüb) kimi zamansa biçimsel esinlenme ve etkilenmelerin görüldüğü bu mutasavvıflar içerisinde Yunus Emre'nin ayrıcalıklı ve ağırlıklı bir yeri vardır.

Kendinden sonra gelen bütün âşıkları etkileyen **Yunus Emre**, hem dini-tasavvufi görüşleriyle hem yalın anlatımıyla hem de şiirlerindeki biçimsel yapıyla Cemâl Hoca'yı epey etkilemiştir.

Yunus: “*Ben yürürüm yana yana ışk boyadı beni kana
Ne âkilem ne divâne **gel gör beni aşk neyledi**”
(Gölpınarlı, 1991: 235)*

Cemâl Hoca: “*Der ki Cemâl **gel gör bana aşk netti**
Aluban aklımı divane etti
Gelen öz devrine baktı da gitti
Şimdik i devranda ummanda kaldı*” (Ş.40)

Yunus: “*Hak'dan gelen şerbeti içdük **elhamdü lillâh**
Şol kudret denizini geçdük **elhamdü lillâh**”
(Gölpınarlı, 1991: 135)*

Kaygusuz Abdal: “*Yüzün nur-ı imân **Elhamdüli’lîh***
*Kâşun Mihrâb-ı cân **elhamdüli’lîh***” (Güzel, 1999: 273)

Cemâl Hoca: “*Eyledim ikrar birliğini ben*
*Tâ bezm-i elest **elhamdülillah***
Aşkını buldum dinle beni sen
*Oldum dosta dost **elhamdülillah***” (Ş.37)

Yunus Emre’nin “*elhamdülillah*” redifli şiirinde
“*Tapdug’un **tapusunda kul olduk kapusunda***
*Miskin Yunus çiğidi bişdi **elhamdülillah***” (Gölpınarlı, 1991: 135) biçiminde
görülen söz ve sözcük seçimi bir halk türküsünde, Karacaoğlan’da ve Cemâl
Hoca’da birbirine benzemektedir.

Bir halk türküsü: “*Şu binanın **kapısına***
*Mail oldum **yapısına***”

Karacaoğlan: “*Ne güzel yapıldı cennet **yapısı***
*Çok aradım görünmedi **kapısı***” (Makal, 1990: 114)

Cemâl Hoca: “*Hakka var ise **tapun***
*Tâmir eyle dil **yapun***
*Döğme elin **kapusun***
*Bir gün döğerler **kapun***” (Ş.136.g) Yunus Emre’nin,

“*Bilmek ister isen seni*
Can içre ara cananı” (Gölpınarlı, 1972: 115)

biçimindeki görülen ilahî sevgiliyi özde arayıp bulma görüşü Yunus Emre’den
sonra yaşamış pek çok âşığa örnek olmuştur. Bu görüşün etkilerini Geda’i’de ve
Cemâl Hoca’da görmek mümkündür:

Gedâî: “*Ey benim cânânım içre canım*” (Sakaoğlu, 1989: 207)

Cemâl Hoca: “*Eksik olmaz âşıkların figanı*
Onlar gözler can içinde cananı
Gözyaşları boğdu Cemâl Turan’ı
Bahri ile umman ile ne ile” (Ş.24)

Yunus Emre’den bugüne uzanan ve çağları aşan “can içre canan” görüşü çok sevilip beğenildiği ve pek çok âşık tarafından kullanıldığı için zamanla hazır bir söz kalıbı haline dönüşmüştür. Âşıklar bu söz kalıbını kullanarak Yunus’un şiirlerindeki güzelliğini yüzyıllarca capcanlı bir biçimde yaşatmaya devam etmişlerdir.

Bu hazır söz kalıbını kullanan âşıklar tasavvufi düşünce dünyalarını da bu görüşe göre biçimlendirmiştir. “Can içre canan” görüşü genel anlamda bu söz kalıbını kullanan bütün âşıkların, özel anlamda ise Cemâl Hoca’nın ilahî aşk anlayışının özünü olmuştur.

Öyle ki 1992 yılında Metin Turan tarafından hazırlanan, Cemâl Hoca’nın şiirlerinin derlendiği ve buna yönelik araştırmaların yapıldığı bir kitap bu söz kalıbından hareketle “Can İçindedir Canan” ismiyle yayınlanmıştır. (Turan, 1992)

Yunus Emre, kendinden sonra gelen bütün şairleri doğrudan etkilemiş bir âşıktır. Yunus yolunu tutan **Eşrefoğlu Rumî** ve **Nizâmoğlu** gibi şairler ise biçimde başarılı bir çizgi yakalayarak diğer âşıkları dolaylı olarak etkilemeye devam etmiştir.

Cemâl Hoca Yunus Emre’den etkilendiği kadar, Yunus yolunu tutan bu şairlerden de etkilenmiştir. Aşağıda, Cemâl Hoca’nın sırasıyla Eşrefoğlu Rûmi’den ve Nizâmoğlu’ndan etkilenerak yazdığı dörtlükler örneklenmiştir.

Nizâmoğlu: “*Bu aşk bir bahr-ı umman’dır*
Buna hadd-ü kenâr olmaz
Delilim sırr-ı Kur’an’dır

Bunu bilende ar olmaz” (Gölpınarlı, 1972: 81)

Cemâl Hoca: “*Her güzele gönül verme birader
Binde bir lisana itibar olmaz
Senden başka on beşine el eder
Güleç yüz gösteriri doğru yar olmaz” (Ş.120)*

Nizâmoğlu: “*Gül isteyi bir bülbülüm bu bağa ötmeye geldim
Nâle vü âh-u zâr ile gülzâra yetmeğe geldim”*
(Gölpınarlı, 1972: 86)

Cemâl Hoca: “*Aşkın tecellisin gördüm yüzünde
Eşiğin ziyaret etmeye geldim
Sinende açtı mı sevda pazarı
Ser verip canımı satmaya geldim” (Ş.75)*

Cemâl Hoca, kendinden sonra gelen bütün âşıkları etkileyen Yunus Emre'den sonra ikinci sırada etkilendiği âşık: halk şiiri geleneğinde önemli köşe taşlarından biri olan **Pir Sultan**'dir.

Pir Sultan “*gerek mücadelesi, gerekse deyişlerinin yüksek düzeyi ile kendinden sonra gelen âşıklar üzerinde derin etkiler yaratan”* (Yardımcı, 2009: 132) bir âşıktır. O sazının ve sözünün güzelliğiyle neredeyse bütün âşıklara esin kaynağı olmuştur. Cahit Öztelli'nin de belirttiği gibi “*ondan etkilenmeyen hemen hiçbir Tekke ozanı yoktur.”* (Öztelli, 1974: LXIII)

Pir Sultan'ın hem kendi çağdaşlarını hem de kendinden sonra gelen âşıkları etkilemesinde biçimsel yönün payı büyüktür. Lirik ve âşıkâne söyleyişle biçimsel anlamda yüksek düzeyli deyişler söyleyen Pir Sultan, şiirin dış yapısına önem vermekle diğer âşıklara da önderlik etmiştir.

Pir Sultan'ın geniş coğrafyalara yayılan ve yüzyıllarca okunan deyişlerindeki duruluk, sadelik, yalınlık ve doğallık pek çok âşığa örnek olmuştur. Yunus Emre'den kendisine uzanan anlatım güzelliğinin izlerini iyi değerlendiren Pir Sultan'ın dil ve söyleyiş güzelliğini Cemâl Hoca'nın şiirlerinde de görmek mümkündür.

Âşıklar belki saygı ve hayranlıkla, belki kendi şiirlerini güzelleştirme amacıyla, belki de sadece dizeler dillerine dolandığından Pir Sultan'ın deyişlerine biçimsel olarak benzeyen şiirler söylemişlerdir. Nedeni ne olursa olsun, böyle bir benzer kullanımı Cemâl Hoca'nın şiirlerinde de görmek mümkündür. Pir Sultan'ın “gel gel” redifli şiiri, Kul Semaî'ye, Sümmanî'ye ve Cemâl Hoca'ya biçimsel olarak esin kaynağı olmuştur.

Pir Sultan: “Söyletmen beni derdim büyüktür
Âşıklar meydanı coşmadan **gel gel**
Benim ciğerciğim delik deliktir
Kaynayıp kaynayıp taşmadan **gel gel**”
(Öztelli, 1974: LXV)

Kul Semaî: “Denizler boya olsa ağaçlar kalem
Hünkârın vasfını yazmaz vesselam
Kul Semaî'm arar isen ölümsüz âlem
Hacı Bektaş Veli Haydar'a **gel gel**” (Gedik, 2010: 512)

Sümmanî: “Namaza dört şeyle girilir dinle
Bilmek ister isen meydâna **gel gel**
Farz vâcib sünnet müstahab ile
Öğren işlediğin irfâna **gel gel**” (Erkal, 2007: 208)

Cemâl Hoca: “Çok göresdim seni kesilmiş sabrım
Bu bendeki olan efgana **gel gel**
Gönlüm mahzun asla yoktur kararım
Derdim arttı şeyhim, dermana **gel gel**” (Ş.65)

Cemâl Hoca'nın biçim açısından etkilendiği birinci kaynak yöre âşıklarıdır. Yaşadığı devirde bile etkisi Orta Asya'ya kadar uzanan **Sümmânî**, bu âşıklar içinde ilk sıradadır. Sümmânî, özgün anlatımıyla Erzurum yöresinde ünlenmiş ve gerek çağdaşlarını gerekse kendinden sonra gelen âşıkları etkilemiştir. “*Sümmânî'nin kendine has deyişleri ve ritmik tarzı yetiştirdiği âşıkları da etkilemiş, onların da aynı tarzı benimsemesine yol açmıştır.*” (Ergin, 2008: 118)

Sümmânî şiirdeki gücü ve ustalıkları sayesinde çıraklarını ve çevresindekileri etkileyerek kendi adıyla anılan **Sümmânî Kolu**'nu başlatmıştır. “*19. Yüzyılın usta halk şairi Sümmânî, önemli çıraklar yetiştirmemesine rağmen, bugün onun izinden yürüyen, üslubunu devam ettiren sayısız âşık vardır.*” (Erkal, 2007: 13) Cemâl Hoca, Sümmânî'nin izinden yürüyen, üslubunu devam ettiren âşıklardan biridir. Cemâl Hoca'nın pek çok şiirinde Sümmânî'nin etkileri görülmektedir.

Sümmânî: “*Sümmânî bu bahre dalmak istersen
Derûnan bir merhem çalmak istersen
Cânın cânânını görmek istersen
Tecellî gösterir hû kapısında*” (Erkal, 2007: 157)

Cemâl Hoca: “*Varıp o gülleri dermek istersen
Açıldığı vakit görmek istersen
Murada, maksuda ermek istersen
Bir pîr eteğinden tuta göresin*” (§.90)

Sümmânî: “*Eğer âşık isen Hakk'ın râhına
Kondurma gönlüne kir gecelerde
Gül dermek istersen dostun bâğında
Yağdırma üstüne kar gecelerde*” (Erkal, 2007: 169)

Cemâl Hoca: “*Arz-ı âhın için yaz bir arzuhal
Götürüp cânâna ver gecelerde
Eğer olam dersen bir ehl-i kemâl
Huzûr-ı Bârî'ye dur gecelerde*” (§.22)

Sümmânî: “**Bâd-ı sabâ sana bir ifâdem var**
Götür bu nâmemi dildâre **söyle**
Dahi sabretmeye kalmadı mecâl
Götür de yüz yâ yüz izhâre **söyle**” (Erkal, 2007: 171)

Cemâl Hoca: “**Bâd-ı sabâ yazıp al ifâdemi**
Her hâlîme vâkıf olana **söyle**
Gitmez bu sînemin derd ile gamı
De ki muhtâç olmuş dermâna **söyle**” (§.26)

Sümmânî: “Ela gözden kara kaştan ayrıldım
Hem habdan hem yoldaştan ayrıldım
Ahu gözlü nazlı dosttan ayrıldım
Onun için durmam **heman ağlarım**” (Erkal, 2007: 221)

Cemâl Hoca: “Kötek karyesinde kesildi yolum
Derdim bin bir oldu **heman ağlarım**
Hani bağçadaki kır mızı gülüm
Ettim bülbül gibi **figan ağlarım**” (§.72)

Sümmânî: “Öyle bir asra geldi ki devrimiz
Neye baktım o alette **leke var**
Eğer yanlışımız eğer doğrumuz
Hâli değil her cihette **leke var**” (Erkal, 2007: 261)

Cemâl Hoca: “Heyvah kabul olmaz ettiğim dilek
Ya ben ne yapayım zaman **lekeli**
Tüccarda merhamet, bayda şükür yok
İtikatlar zayıf iman **lekeli**” (Turan, 2007: 119)

Müdâmi: “*Yaman işi düşünmeyen ezelden
Geleceği, istikbali lekeler
Hırs gelip de icra eden tezelden
Dostluktaki ihtimali lekeler*” (Aslan, 1978: 204)

Sümmânî: “*Kiminin efkârı şerefi şikâr
Kiminin efkarı meyl-i sim ü zer
Kiminin fikrinde Hazret-i Dîdâr
Kiminin fikrinde zâr yarası var*” (Erkal, 2007: 265)

Cemâl Hoca: “*Kimisini aşk ucundan azdırır
Kimin de şirin canından bezdirir
Kimin Mecnu eder dağda gezdirir
Kimine sevdendir, hüsn-i Leyla 'yi*” (§.47)

Sümmânî: “*Adam var gösterir dert kapısını
Adam var fetheder kan kalesini
Adam var getirir müptelâsını
Adam var hızlıdan kaçmayı bilir*” (Erkal, 2007. 293)

Cemâl Hoca: “*Avrat var hem içi hem dışı zâhir
Avrat var şanıyla şöhrette mâhir
Avrat var bir sözü bir hokka zehir
İt gibi çemkirir, sırtlana benzer*” (§.102)

Sümmânî: “*Bir dilberin mecnûnuyum
Cesette canı yandırır
Ben derdimin meftûnuyum
Bilse Lokmân 'ı yandırır*” (Erkal, 2007: 367)

Cemâl Hoca: “**Bir güzelin âşkıyam**
Ah aşkı beni yandırır
Bedende cümle a'zâmı
Cesette canı yandırır” (Turan, 2007: 237)

Sümmânî âşıklık deneyimini artırmak ve ününü yaymak amacıyla 1900 yılı başlarında Kars köylerini gezmeğe başlamıştır. Fahrettin Kırzıoğlu'nun belirttiği üzere Karaorgan hududundan pasaportla geçerek, Kars köylerini sazı ile dolaşmış; şöhreti duyan, deyişlerine hayran olan Karşılırla tanışmıştır.

Aynı yılın mart ayında da Kağızman'a bağlı Camuşlu köyüne uğrayan ve henüz on altı yaşındaki Cemâl Hoca'yla tanışan Sümmânî, Cemâl Hoca'daki âşıklık yeteneğini hemen keşfetmiş ve onu âşıklık konusunda yüreklendirmiştir.

Cemâl Hoca kendi kalemiyle yazdığı “*terceme-i hal*”inde Rumî 1316 (Miladî 1900) yılında Sümmânî'nin Camuşlu'ya geldiğini ve kendisine dikkatlice bakarak bir şiir söylediğini belirtmiştir. Sümmânî'nin Camuşlu'ya gelip Cemâl Hoca'ya (asıl adı İsmail) dikkatlice bakarak söylediği üç dörtlükten oluşan şiir şöyledir:

Sümmânî: “*Çıkar mı sinam şehrinden*
Hicranın, Monla İsmail
Pederden perverde olmuş
Lisanın, Monla İsmail

Aşk ile mi var hasretin
Vehinde belli firgatin
Pirden almışsın himmetin
İhsanın, Monla İsmail

Bakar ağlar yaşın yaşın
Acaba nedir telaşın
Dedi Sümmânî gardaşın
Destanın Monla İsmail” (Turan, 2007: 3)

Âşık Tüccarî: Doğu Anadolu'nun en usta ve en büyük âşıklardan biridir. 1720 yılında Kars'ın Selim ilçesinin şimdiki adı Büyükdere olan Tiknis köyünde doğmuş, 1805 yılında vefat etmiştir. Bilgi birikimi ve duyarlılığı sayesinde âşıklık geleneklerinin yaygınlaşmasını sağlayan Tüccari kendinden sonra gelen, ondan sonra yetişen pek çok âşığı etkilemiştir.

Âşık Tüccarî: “*Hicran otağında gam köşesinde
Geldi dert benimle imtihan oldu
Yıldılar hicran seyircileri
Açıldı bir dükkân bir divan oldu*”

Cemâl Hoca: “*Tıfil çağdan sevdim mecâzî mahbub
Hakiki cânâna delâlet oldu
Ne yapım, Mevlâ'dan işbu muhabbet
Gülmemiş başıma rezalet oldu*” (Turan, 2007: 269)

Posoflu Âşık Zülâlî: 1873'te Kars'ın Posof ilçesine bağlı Suskap Köyü'nde doğmuştur. Asıl adı Yusuf olan âşığa mahlasını Âşık Feryâdi vermiştir.

Zülâlî: “*Name vatanıma yetiş tez elden
Bağ-ı evvel ol rıdvana sor da gel
Bülbül figan eder gonca güline
Ne kusur itdi bağmana sor da gel*” (Gözükızıl, 2000: 272)

Cemâl Hoca: “*Ümmet isen kıl ziyaret
Git Mustafa'yı gör de gel
Cehd eyle alasin himmet
Git Mustafa'yı gör de gel*” (Turan, 2007: 156)

Zülâlî: “*Bir dertli bir gamlı bir de deli
Bir âşık bir ma'suk bir de yaralı
Bir Mecnun bir Ferhad bir de Zülâlî
Diyer: Gice gündüz hani yar ağlarım*” (Gözükızıl, 2000: 347)

Cemâl Hoca: “**Bir** ârif, **bir** kâmil, **bir de** uyanık
Bir âşık **bir ma’şuk** **bir de** sâdık
Bir gözleri yaşlı **bir** bağı yanık
Bunlar her dem Allah Allah der ağlar” (Turan, 2007. 209)

Zülâli: “Ayrılık badesi kâr etti cana
Serseri gezdirir peymane **bizi**
Esti kısmet yeli attı bir yana
Düşürdü feryade figâne **bizi**” (Nasrattınoğlu, 1987: 60)

Cemâl Hoca: “Gönül arzular cenneti
Mekânına irgür **bizi**
Kabul eyle bu niyeti
İhsanına ergür **bizi**” (Ş.61)

Zülâli: “Vade teknil oldu gelirim diyor
Azrail telgraf çekmeden **yetiş**
Merhamet yok canın alırım diyor
Kan damarımı bükmeden **yetiş**” (Nasrattınoğlu, 1987: 67)

Cemâl Hoca: “Seni bana pek rahimkâr dediler
Umaram bu yüzden ihsana **yetiş**
Hulk-ı hamîdeniz hoş söylediler
Günbegün dem bulup devrana **yetiş**” (Ş.107)

Zülâli: “Vatanın halkına bir nazar ettim
Ne bir Mecnun, ne bir efsane **gördüm**
Durdum dolaştım, her yana koştum
Zaman dönmüş, başka zamane **gördüm**”
(Nasrattınoğlu, 1987: 128)

Cemâl Hoca: “*Hâb-ı nazda yatar iken âdetâ*
*Hayal ü hatrında bir canan **gördüm***
Keşfe rast oldu, birileri kâmil
*Verdiği öğüdü armağan **gördüm**”* (Turan, 2007: 182)

Zülâli: “Bir süsen bir sümbül bir de menemşe
Çıksalar seyrana bahçe bâr **ağlar**
Bir zâhit bi sofı bi de ulema
İkisi âh çeker biri zâr **ağlar**” (Zeyrek, 1988: 43)

Cemâl Hoca: “Mevsim değişti, bahar yaz geldi
Bu bizim illere gelen güz **ağlar**
Elli yedi yıldır çektığım hasret
Bağrım yanar, lisanımda söz **ağlar**” (Ş.97)

8.3. CEMÂL HOCA’NIN ETKİLEDİĞİ ÂŞIKLAR

Cemâl Hoca önemli çıraklar yetiştirmemesine rağmen, pek çok âşığı kendi izinden yürütecek kadar etkili olmuştur. Doğu Anadolu’da özellikle Kars’ta yaşayan âşıklarda onun etkileri belirgin bir biçimde fark edilir. Kars ili âşıklık geleneğinin bir temsilcisi ve devamı olarak görölen Cemâl Hoca, hem çağdaşlarını hem de kendinden sonra gelecek âşıkları biçim ve içerik bakımından etkilemiştir.

Cemâl Hoca’dan etkilenen Karanlı âşıklar, onun sazından kendi sazlarına tarz, şiirlerinden de kendi şiirlerine söz katmış gibidirler. Cemâl Hoca’nın şiir tarzından etkilenen ve onun gibi başarılı şiirler söylemek isteyen âşıklar gerek biçim gerekse içerik açasından etkilenmelerle kendi şiirlerini geliştirmişlerdir. Böylece daha çeşitli ve zengin anlatım olanaklarına kavuşmuşlardır. Bu durum Hayri K. Yetik’in “*Etkilenmenin doğal ve yararlı olanı, etkileneni geliştirici olanıdır.*” (Yetik, 2005: 121) görüşüyle örtüşmektedir.

Cemâl Hoca bizzat çırak yetiştirmemiştir, ancak karşılaşma ve deyişmelerde görüldüğü üzere pek çok Doğulu âşığı etkilemiştir. Bu âşıkların bir bölümüyle de karşılıklı etkileşime giren Cemâl Hoca hem o âşıkları hem de kendini geliştirmiştir. Onun etkilediği veya karşılıklı etkileştiği âşıklar: *Âşık Ömer, Âşık Yaşar Reyhanî, Deryamî, Dursun Cevlanî, Huzurî, Hicranî, Hıfzı, İbrahim Erdemî, Karaköseli Pinhanî, Müdamî, Mihmanî, Nihanî, Narmanlı Divanî, , Sefil Ummani*’dir.

Cemâl Hoca’nın etkilediği bir diğer âşık: **Hıfzı**’dır. Cemâl Hoca’dan yaklaşık on yıl sonra, yani 1893 yılında dünyaya gelen Hıfzı, Kağızman’ın yetiştirdiği başarılı âşıklardan biridir. Yirmi beş yıllık kısa ömrüne çok sayıda nitelikli şiir sığdıran bu âşık “*hayal gücü gayet yüksek, söyleyişi derin, üslubu akıcı, betimlemesi harika olan bir edebi kişiliktir.*” (Küçük, 2007: 11)

Hıfzı ve Cemâl Hoca şiir anlayışları bakımından birbirini andıran iki âşıktır. Her ikisi de Kağızmanlı olan ve hayatlarının kesiştiği yirmi beş yılda aynı tarihî ve çevresel atmosferi soluyan bu iki âşığın edebî kişilikleri de bu ölçüde birbirine benzerdir. Üstelik bu iki şair “Şairler, şiirlerini birbirine sürterek parlatır.” sözü doğrultusunda birbirlerini etkilemişlerdir.

Gerek içerik gerekse biçim açısından baktığımızda bu iki âşığın şiirleri birbirine benzer; ancak bu iki âşıktan hangisinin ötekini daha fazla etkilediğine karar vermek güçtür. Bu sıkıntıya rağmen “yaşça büyük olan âşığın genç âşığı etkileyeceği” görüşü esas alınır 1883 doğumlu Cemâl Hoca’nın 1893 doğumlu Hıfzı’yı daha fazla etkilediği söylenebilir.

Küçük yaşta aldığı medrese eğitimiyle *ilm-i ledün*’e hâkim olan ve din hocalığı yapan Hıfzı, kendisi ile aynı mesleği yapan Cemâl Hoca ile benzer yaşam deneyimleri yaşamıştır. Cemâl Hoca ile yüz yüze de görüşen Hıfzı, din temasını Cemâl Hoca’nın din anlayışıyla zenginleştirmiştir. Hıfzı’nın Allah, peygamberler, melekler, kitaplar, ahiret... gibi dini konuları ele alışı ile Cemâl Hoca’nın bu konuları ele alışı arasında ilgi doğa ve kaçınılmazdır.

Hıfzı ile Cemâl Hoca arasındaki bir başka ortak özellik; halkın “kırk yıllık kara günler” (Kırzioğlu,1958) dediği dönemde yaşamış olmalarıdır. Kırk yıllık kara günler Kars-Ardahan-Batum sancaklarının Türk hâkimiyetinden alınıp arazisi ve halkıyla Ruslar’a bırakılmasını emreden (Yeşilköy) anlaşmasıyla başlar. Kırk yıl yaşanan zulmün ardından I. Dünya Savaşı’nın bittiği 1918 yılında son bulur.

Gerek Hıfzı gerekse Cemâl Hoca kırk yıllık kara günleri görmüş, esaret altında yaşamış, katliamlara şahit olmuştur. Yaşadıkları zulmün acısını yüreklerinde hisseden bu iki âşığın acıları ortaktır. Dolayısıyla şiirlerini de bu hislenişle oluşturan âşıkların kahramanlık konulu şiirlerinde pek çok benzerlik bulmak mümkündür. Her ikisinin de rûmî 1330 (miladî 1914) tarihini düşürdükleri aşağıdaki dörtlüklerde, Rus ve Ermeni mezalimleriyle yaşanan acının birer kesiti sunulmuştur:

Cemâl Hoca: “**Bine üç yüz otuzda**, hesab-ı rûmî
Top tüfekte eylediler hücumu
Gözüm gördü, koptu Harb-i Umumi
Nice meşakkatli zaman göründü” (Ş.115)

Hıfzı: “**Bin üç yüz otuz bir tarih rivayet**
Derd-i halim eşidiben kanasın
Esir oldu nice karye-i İslâm
Derdin koyup bu firkate yanasın” (Aslan, 1978: 20)

Hıfzı, Cemâl Hoca’nın şiir anlayışını, dil ve üslubunu beğenen bir âşıktır. Bu beğenisini bilerek veya bilemeyerek yaptığı biçim-içerik düzeyindeki aktarmalarla veya sadece çağrışıma dayanan sessel-sözel göndermelerle ortaya koymuştur. Bu beğeni doğrultusunda söylenen şiirler yukarıda örneklenmiştir.

Hıfzı, biçim-içerik düzeyindeki alıntılarının ve sessel-sözel göndermelerinin yanında bir de Cemâl Hoca’nın sicillemesini tanzir ederek bu beğeniye daha açık bir biçimde dile getirmiştir. Çalışmamızın *nazire söyleme* başlığı altında detaylıca incelenen bu konuda tekrara düşmemek için, şimdi yalnızca şiir örneklerini göstermekle yetiniyoruz. Cemâl Hoca’nın şiiri asıl sicilleme, Hıfzı’nın şiiri naziredir:

Cemâl Hoca: “*Arzularım yârîmi*
Vermezem esrarımı
Tanımışam pîrimi
Herkes duyar zârımı
Terk eder esrarımı
Sere saldım ağrımı
Zordur bunun durumu
Soyar batan derimi
Terk ettirir varımı
Yandırır içerimi
Delik delik bağrımı
Deldim yetmez mi Ya Rab” (Ş.130)

Hıfzı: “*Yaranımı yoldaşımı*
Kavmimi kardaşımı
Seslerim sırdaşımı
Almazlar ataşımı
Hayreyle sen işimi
Yazım ile kışımı
Toprağımı taşımı
Ver örteyim başımı
Zulüm tuttu peşimi
Ah ile göz yaşımı
Sildim yetmez mi Ya Rab” (Aslan, 1978: 44)

Cemâl Hoca'nın etkilediği bir diğer âşık: 1934 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Alvar Köyü'nde dünyaya gelen **Âşık Yaşar Reyhanî**'dir. Küçük yaşta başarılı şiirler söyleyen Reyhanî, kendi köyünde ve çevre köylerde yapılan âşık fasıllarına katılarak pek çok âşıkla tanışmış, bilgi ve deneyimini sürekli olarak sınamıştır.

Âşık Yaşar Reyhanî'nin tanıştığı âşıklardan biri Cemâl Hoca'dır. Atışmaların biri şöyledir:

Reyhanî: “Ey benim azizim gül yüzlü hocam
Haber eyle ne divanda sızlarsın
Aşkın güruhunda olmaz netice
Leyl ü nehar bu pünhanda sızlarsın”

Cemâl Hoca: “Rıza-i canana kavuşmak için
Gece gündüz bu gümanda sızlarım
Bu aşkın elinden olmuşam Mecnun
Leyla deyü çöl yabanda sızlarım”

Reyhanî: “Nefretle bakaram ben bu cihana
Âşık-ı sâdıki salar amana
Bunca yıldır sarsılmadan her yana
Zikri sever bir divanda sızlarsın”

Cemâl Hoca: “İşte beni bu hal bıraktı derde
Diyen yok sevdiğin acaba nerde
Vuslatı müşkildir arada perde
Can içinde canan canda sızlarım” (Turan, 2007. 367)

Cemâl Hoca ve Reyhanî âşıklık geleneklerinden en fazla hüner isteyenini, yani *atışmayı* başarıyla vücuda getirmişlerdir. Cemâl Hoca'nın sorduğu ve Reyhanî'nin cevapladığı *atışmalı çözümlü muamma* şöyle başlamaktadır:

Cemâl Hoca: Babasız anasız erden avrattan
Zuhur edip bu dünyaya gelen kim
Haber ver sorduğum erkek veleden
Anadan babasız yek baş olan kim

Reyhanî: Babasız anasız erden avrattan
Âdem ile Havva gelendir derler
Babasız ananın evladı birdir
Hazret İsa yek baş olandır derler

Cemâl Hoca: İn, cin, melek değil o geldi Hak'tan
Bir resuldür ilham aldı Mutlak'tan
Söyle ismi nedir bakma uzaktan
Ne sebeple kime yol gösteren kim

Reyhanî: Ne huri ne peri ne de bir insan
Habil'i Kabil'i eyledi bî-can
O zaman ki karga göründü nişan
Defni için yol gösterendir derler (Turan, 2007: 363)

Yukarıdaki atışmalı çözümlü muammada Cemâl Hoca Reyhanî'ye soru sormuş, Reyhanî de Cemâl Hoca'nın siz soru sorduktan söylediği ölçüye bağlı kalarak sorunun cevabını taşıyan bir dörtlük söylemiştir. Her doğru cevaptan sonra yeni bir soruya geçen Cemâl Hoca cevap ala ala toplamda sekiz soru sormuş ve sekiz cevap almıştır. Atışmalı çözümlü muammanın kuralı gereği “*ayak açan âşığın soruları bitip hepsi doğru olarak cevaplanmışsa ikinci âşık yeni bir ayak açarak bu defa o karşısındakine sorular sorar.*” (Yardımcı, 2008: 232) Bu kurala göre sıra Reyhanî'ye gelmiştir. Reyhanî'nin sorduğu ilk iki soru ve Cemâl Hoca'nın bu sorulara verdiği cevaplar şöyledir.

Reyhanî: Bir muamma söyledim ki mevlûd-ı femandadır
Menzil-i maksuda ermiş sahibü'l-kervanda var
Sende de var, bende de var, bazıda var, bazı yok
İsmi var, cismi pünhan, arzusu her candadır

Cemâl Hoca: Söylediğin bu muamma şanlı bir sultandadır
Menzil-i Maksuda ermek o Fahr-i Ekvan'dadır
Ülfeti anın kamuda, hem olur olmazda var
İsmi mimden neş'et ede, cismi de cinandadır

Reyhânî: Gözesi bunun nerede, hangi tertibat için
Ta ezelden bu yanıdır, rahm-ı kâinat için
İbreti nîrâne değil, arzusu cennet için
İsmi, cismi, şekli, bunun kelâm-ı burhandadır

Cemâl Hoca: Gözesi, nur-ı mutlaktır, rütbe-i salar ile
Rahmana yoktur nihayet, lutf-ı aşikâr ile
Âsî ümmet melceidir naz-ı Girdigar ile
Kurtarır ümemti dardan, şanı her beyandadır
(Turan, 2007: 368)

IX. BÖLÜM

EĞİTİM

Eğitim, bireylerin içinde yaşadıkları toplumu tanımalarına, kendilerinden beklenen istedik davranışları göstermelerine ve kültür aktarımı yapmalarına olanak sağlayan bir süreçtir. Bu süreç dünü bugüne, bugünü ise yarına bağlayan öğrenme/öğretme unsurlarından oluşur. Eğitim sayesinde geçmişle gelecek birbiriyle kucaklaşır, nesiller birbirini tanıyıp anlar, maddi ve manevi değerler korunur.

Eğitim ile toplumun yaşam felsefesi iç içedir. Eğitim toplumun yaşam felsefesini biçimlendirirken, toplumun yaşam felsefesi de eğitim anlayışını biçimlendirir. Edebiyatçılar ve sanatçılar bu karşılıklı etkiyi bildiklerinden, şiirlerini çoğu zaman bu etkileşim için araç olarak kullanmışlardır. Toplumı iyiden, güzelden, doğrudan yana etkilemek; ideal insan modelini halka gösterebilmek ve dolayısıyla eğitime hizmet etmek onların başlıca hedefi olmuştur.

Edebiyat ve sanat eserlerinin büyük bir bölümü insanları çeşitli yönlerden eğitmek için oluşturulmuştur. Bu eserlerde, insanoğlunun görgüsünü/bilgisini artırmak, onların hayata bakış açılarını genişletmek ve toplumsal farkındalık yaratmak gibi eğitim hedefleri ortaya konmuştur.

Halk edebiyatı, kaynağını halktan alan, halkla oluşturulan ve ürünlerini gene halka sunan bir edebiyattır. Bu nedenle insan ve toplumla ilgili her şey halk edebiyatının bir konusu olmuştur. İnsanın mutluluğu, toplumun refahı, yarınların güzelliği gibi konular işte bu tip konulardır.

Halk edebiyatındaki âşık tarzı şiirlerin pek çoğu, insan ve toplumla ilgili konuları ikaz, tavsiye, nasihat ve atasözü ile birlikte işleyen öğretici nitelikli şiirlerdir. Bu şiirler incelendiğinde özünde halkın köklü tarihi, yaşama biçimi, gelenek ve göreneklere gözlemlenir. Şiirler toplumun ahlakına ve değer yargılarına paraleldir, asla çatışmaz, üstelik ahlakı ve değer yargılarını korumak bu şiirlerin birincil amacıdır.

9.1. DİN EĞİTİMİ

“Din, toplumu ayakta tutan aile, ahlak, hukuk, ekonomi, eğitim gibi sosyal kurumlardan birisidir. En ilkelinden en gelişmişine kadar bütün toplumlarda din kurumu bulunmaktadır. Dinin toplumda başlıca iki fonksiyonu vardır: Birisi toplumda birlik ve bütünlüğü sağlamak, ikincisi ise toplumsal kontrol görevi yapmaktır.” (Aslanoğlu, 2005: 64-77)

Cemâl Hoca'nın eğitim anlayışı içine giren ilk unsur: “din eğitimi”dir. O, hem mesleği olan din hocalığının bir gereği hem de inanmış bir müslümanın dine verdiği önemin bir getirisi olarak “din eğitimine” önem ve ağırlık vermiş bir âşıktır. Üstelik o, din eğitiminin gerek toplumda birlik ve bütünlüğü sağlamada gerekse toplumsal kontrol görevi yapmada etkili olduğunu da bilmektedir. Bu nedenle “din” Cemâl Hoca'nın eğitim anlayışının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Onun din eğitimi anlayışı birkaç alt başlık altında sınıflandırılarak incelenmesi gereken geniş bir konudur. Bu nedenle din eğitimi konusu; Allah, melekler, kitaplar, peygamberler ve ibadet olmak üzere beş alt başlık halinde incelenecektir.

9.1.1. ALLAH

İslâm inancı, varoluşu; bütün insanlığı bir ve aynı yaratıcının eseri olarak açıklayan bir inançtır. Buna göre tüm yaratılmışlar tek bir kaynaktan çıkmıştır: Allah.

Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'nde Allah'ı şöyle açıklamaktadır:

a) Lafza-i celâl, ism-i a'zam, yani yüce yaratıcının en büyük ve en muazzam ismi

b) Ma'bûd bi'l-hak, mutlak ilah. (Uludağ, 1991: 42)

Allah, Cemâl Hoca'nın şiirlerinde işlediği dini kavramların başında yer alır. Allah ve Allah'a bağlı kavram alanları din, tasavvuf ve aşk kavramlarıyla iç içedir.

Allah, şiirlerin pek çoğunda dize sonlarında ses uyumu oluşturmak amacıyla, çoğu zaman da ayak olarak kullanılmıştır. Kore Savaşı Destanı bunlardan biridir ve destanda çetin savaş koşulları, sıkıntılardan kurtulma ümitleri ve zafere olan inançlar Allah'a göndermeler yapmaktadır. Destandan alınmış seçme dörtlükler şöyledir:

Ümmetin dar anda yad eder seni
Gönder gelsin Hasan'la Hüseyin'i
On iki imamla Hakkın arslanı
İşaret kıl Şah-ı Merdan'a **Allah**

Düşman safları yarıp da çıktı
Köpek sürüsünü kırıp da çıktı
Sancağı sineye sarıp da çıktı
Hiç leke konmadan elvana **Allah**

Bu **Kore Savaşı** hayırlı savaş
Sabreyle sonuna bak yavaş yavaş
Düşmanlar başına salınacak taş
O vakit her gören inana **Allah** (§.35)

Cemâl Hoca'nın Allah ve Allah'la ilgili kavramlardan oluşan zengin bir söz hazinesi vardır. Cemâl Hoca şiirlerinde bu söz hazinesinden sıkça yararlanmışır. Onun pek çok şiiri doğrudan Allah'ı övme veya ona şükretme üzerine kurulmuştur. Diğer şiirleri ise dolaylı olarak Allah'a gönderme yapmakta veya hatırlatmaktadır. Allah ve Allah'la ilgili kavramların geçtiği şiir parçaları aşağıda örneklenmiştir:

Durmaz dilim **Allah** diyer
Ger sahrada, ger sahrada (§.2)

Ahım **arşurahmandadır**
Eseri asumandadır (§.2)

Bir bâki kalır **Hazret-i Hüda**
İsmi bin birdir vâhid-i yektâ (§.6)

Seni iskân eder cennet mekânda
Kavuşursun bil **Hazret-i Rıdvan**'a (§.8)

Mevlasına karşı ödemez borcu
Yiyer merkep gibi tutmaz orucu (§.9)

Allah deyüp târik olman namazdan
Hüdâ'mız var lutfunu keser mi bizden (§.11)

Doksan dokuz ismin izzeti hakkı
Habibin Ahmed'in hürmeti hakkı
Cemâl'im cemâlin ziyneti hakkı
Derûnum derdine dermân et Yâ Rab (§.20)

Dört bin ismine bağışla, bini Tevrâtında var
Bini Zebûr bini İncil'inde gelmiş âşikâr
Bini Kur'an'da yazılı gel oku kıl âhuzâr
Cümlesinin câmi'i **Allah-ı Gaffâr**'dan medet (Turan, 2007: 342)

Seni hıfz ede **Hazret-i Yezdan** (Turan, 2007: 38)

9.1.2. MELEKLER

Din eğitiminin önemli bir unsuru da meleklerdir. İslam inancına göre meleklerle iman, inancın esaslarından biridir. Meleklerle imanın İslâm esaslarından biri kabul edilmesindeki asıl amaç insanın hareketlerini gözetlemede ne kadar titiz davranıldığını, her hareketin denetlendiğini bildirmektir. Melekler yaratılışları ve özellikleri itibarıyla bu görevi yerine getirebilecek varlıklardır.

“Ferişteh, Nurdan yaratılmış olan melekler dişi ve erkek değildirler, yemezler, içmezler, uyumazlar. Halleri başka yaratılmışlara benzemez. İlahî emirlerin gerçekleşmesinden sorumludurlar.” (Pala, 1989: 117)

Cemâl Hoca hiçbir şiirinde doğrudan doğruya melek konusunu işlememiştir; ancak dini-tasavvufî temalı şiirlerinde melek kavramını ve melek inancına bağlı kavramları sıkça kullanmıştır. Özellikle “huri-gilman” ikilemesiyle kullanılan bu kavramın geçtiği bölümler aşağıda örneklenmektedir:

Sekiz cennet, **hûri, gilmanı** ağılat
Gönder semâlara zâr gecelerde (Ş.22)

Ebedî mülkünde verirsin cennet
Delil olanlara **huri gilmanı** (Ş.45)

İN, cin, **melek** değil o geldi Hak'tan
Bir resuldür ilham aldı Mutlak'tan
Söyle ismi nedir bakma uzaktan
Ne sebeple kime yol gösteren kim (Turan, 2007: 363)

İslam inancında dört büyük melek vardır: Azrail, Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil. Bu melekler bir dörtlükte şöyle geçmektedir:

Müjdeci geldi **Cebrâil**
Temenni eyler **Mîkâil**
Hem **İsrâfil** hem **Azrâil**
Muhammed doğduğu gece (Turan, 2007: 71)

Dört büyük melek içerisinde Azrail'in ayrı bir yeri vardır. Kuran'da "Melek-ül-mevt" yani "ölüm meleği" olarak adı anılan bu melek, Cemâl Hoca'nın ölüm temalı şiirlerinin vazgeçilmez bir unsurudur.

Bu şiirlerde Azrail, insanlara ölümü hatırlatıcı dolayısıyla dine davet edici bir fonksiyonla kullanılmıştır. Ölüm gerçeğini Azrail'i düşünerek hatırlayan kişi, bu dünya ve öteki dünya için yapacaklarını yeniden gözden geçirme fırsatı bulacaktır. Bu nedenle, Azrail can almaya gelmeden önce kişinin Hak yolunu bulması gerekir:

Azrail canımı almağa gelmiş
Ecel şerbetini içmek ne zormuş (Turan, 2007: 130)

Bir gün ecelin gelir
Azrail rûhun alır

Azrail gelende bak neler eder
Ağzın gözün eğer, kılar derbeder
Ruhun çıkar uçar cesetten gider
Ya yurdu ağlaya yahut hüsrana (§.8)

Şeytan da ateşten yaratılmış bir melektir; ancak diğer meleklerden farklı olarak kötülüğün sembolü olmuştur. Şeytan, yeryüzündeki kötülüklerin, çirkin davranış ve alışkanlıkların kaynağı olarak görülmektedir.

İnsanların aklını çelerek onları doğru yoldan çıkararak bu melek, özellikle taşlamalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Topluma veya bireye yönelen eleştirilerde

şeytan kötülüklerin benzetildiği bir unsur olarak görülür. İnsanın şeytana uymaması gerektiği sık sık hatırlatılır:

Dükkânına kardaş eder **şeytanı**
Şeker sabun koyar iken mizana (Ş.8)

Kerrâtile derim karışma nas
Sen gene uyarsın **şeytan** ehline (Ş.31)

Kardaş olmuşsun **şeytana**
Ettiklerin yetti cana (Ş.49)

Gel sor bana nasıl olmuş
Şeytanına vasıl olmuş
Besmelesiz hâsıl olmuş
Haramdan oğul efendim (Ş.76)

9.1.3. KİTAPLAR

Kitaplara iman, imanın üçüncü şartıdır. Allah kitaplara inanmayı, iman eymeyi emretmiştir. Allah'ın gönderdiği kitaplar çoktur; ancak bunlardan dördü büyük kitaplardır: Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ân. Cemâl Hoca bu dört büyük kitaba yönelik şu dörtlüğü söylemektedir:

Dört bin ismine başışla, bini **Tevrât**'ında var
Bini **Zebûr** bini **İncil**'inde gelmiş âşikâr
Bini **Kur'ân**'da yazılı gel oku kıl âhuzar
Cümlesinin câmi'i Allah-ı Gaffar'dan medet (Turan, 2007: 342)

İslam inancına göre kitapların hepsini Cebrail getirmiştir. Kur'ân bütün ilahi kitapların hükümlerini kaldırıp kendisinde toplamıştır. Bu nedenle bütün insanların Kur'ân'a bağlı olmaları gerekmektedir.

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde kitaplara iman din eğitiminin kaynağını oluşturur. Kur'ân'ı okuyup özümseyen ve bunu hayatında uygulayan bir kişinin en temel insanlık bilgilerini öğrendiği düşünülür; çünkü Kur'ân kişiye hem dünya hem de ahret ile ilgili bilgiler vermektedir.

Din ile ilgili bilgilerin verildiği tekbiçimli kaynağın Kur'ân oluşu kitaplara imanın önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Bu nedenle İslâm'ın gereklerini yerine getirmek isteyen bir kişinin başvuracağı öncelikli kaynak Kur'ân olmalıdır.

Bu düşünceler Cemâl Hoca'nın hem kişisel dünyasını hem de şiir dünyasını biçimlendiren düşünceler olmuştur. Günlük hayatında Kur'ân'la yakından ilgilenen âşik bunu edebî eserlerine de yansıtmıştır. Kur'an ve kitaplara iman ile ilgili şiir parçaları aşağıda örneklenmektedir:

Seni var eyleyen ol şahı yâd et
Bin bir ismin düşün Allah'ı yâd et
Bir gün varacağın dergâhı yâd et
İmânın var ise **hükm-i Kur'ân**'a (Ş.8)

İmana sebt eder imansız oğlu
Kestiği yiyilmez, git bak **Kur'ân**'a (Ş.9)

Milletimiz Türk'tür İslâm dinimiz
Sıdkı bütün inanmışız **Kur'an**'a (Ş.11)

Hışmına uğramaz seven bu dini
İmanın var ise **hükm-i Kur'ân**'a (Ş.12)

Bize farzdır ululemre itaat
İnanmazsan bak **âyet-i Kur'ân**'a (Ş.13)

Cumhuriyet halkı **Kur'ân**'a tapar
Kitapsız millete kıyâmet kopar
Dinsiz dağ olsa yerinde kopar
Bunu demiştir **Kur'ân**'ın Ankara (Ş.16)

Demiş "lâ-taknetû min rahmetillah"
Ben bunu görmüşem **Kur'ân** içinde (Ş.21)

9.1.4. PEYGAMBERLER

Peygamberler, Allah'ın emir ve yasaklarını kullara bildirmek üzere seçilmiş elçilerdir. Peygamberlere iman Allah'ın insanları doğru yola yöneltmek için peygamber denilen elçiler gönderdiğine inanmak ve peygamberlerin varlığını kabul etmek demektir.

Cemâl Hoca başta Muhammet Peygamber olmak üzere tüm peygamberlere iman eder. Pek çok şiirinde Muhammet'e olan bağlılığını dile getirip ondan iyilikler diler. Özellikle mi'rac gecesinin anlatıldığı şiirlerde yoğun bir sevgi ve bağlanma söz konusudur.

Dost ile görüştü **mi'rac gecesi**
Orda kazandığı kâra tapşurdım (Ş.68)

O ki eyledi **mirac gecesi**
Varup huzurunda durana yalvar (Turan, 2007: 215)

Cemâl-i cânâna iştiyâkı var
Bir demde bin kılar **mi'râcı** gönlüm (Turan, 2007: 183)

"*Muhammed doğduğu gece*" tek ayağı ile oluşturduğu bir şiirinde Cemâl Hoca, Muhammet Peygamber'in doğduğu gece yaşanan olaganüstü olaylara telmih yapmıştır. O gece yeryüzünün büyük bir hazırlık içinde olması, iyilik ve güzelliklerin

tüm evreni sarması ve nihayetinde Muhammet Peygamber'in dünyaya gelmesi anlatılmıştır. Şiirin ilk üç dördlüğü şöyledir:

Mekke şehri bir şan açtı
Muhammed doğduğu gece
Melekler devre dolaştı
Muhammed doğduğu gece

Göklere düştü gulgule
Muntazır hep gonca güle
İblise düştü velvele
Muhammed doğduğu gece

Müjdeci geldi Cebrâil
Temenni eyler Mikâil
Hem İsrâfil hem Azrâil
Muhammed doğduğu gece (Turan, 2007: 71)

Muhammet Peygamber, kendisinden iyilikler ve güzellikler dilenen bir peygamberdir; çünkü kötülükleri iyiliğe, yanlışlıkları doğru yola, gaflet uykusundakileri gerçek bir bilince davet eden odur. Cemâl Hoca da peygamberin bu bağışlarını dilemektedir. Şiirleriyle tüm insanlığı peygambere imana çağırmaktadır.

Bu şiirlerde Muhammet Peygamber'in yaratılışı yanında insanoğlunun yaratılışının ne kadar eksik olduğu ve hatta yetersiz kaldığı üzerinde durulmaktadır. Muhammet'le kıyasladığında kendini “mücrim bir kul” olarak ifade eden Cemâl Hoca, aslında ince bir tevazu göstermektedir; çünkü bu düşünce, insanın dışında var olan sonsuz varlık karşısında kendi sınırlı varlığını kabul etmeye bağlı olarak gelişen bir düşüncedir.

Hazret-i Muhammed şefaat kılısın

Bizim gibi âsi mücrim olana (Ş.12)

Cemâl Hoca, Muhammet Peygamber ile birlikte diğer peygamberlere de iman etmektedir. Ku'ân 'da adı geçen diğer peygamberler de Cemâl Hoca'nın şiirlerinde yer almaktadır:

Hazret-i Âdem, âlî-şân nebî-zîbâ ağladı
İdris Firdevs içinde kasr-ı a'lâ ağladı
Nuh ile **Hud**, **Salih**'i düştü zar-zar ağladı
İshak nebi, **İbrahim**, **İsmail**, **Harun** ağladı
Yakub, **Yusuf**, **Şuayb**, **Lût** hem de **Yahya** ağladı
Zekeriya zikrinde, Tûr'da **Mûsâ** ağladı
Medine, Kubeys, Tûr-i Sînâ ağladı
Dahi **Hârûn**'la **Da'vûd**, **Süleymân** da ağladı
Dertli **Eyub**'la **Cercis**, **İlyas** da ya ağladı
Elyasa, **Zülküfl**'ü hem Meryem **İsa** ağladı
Hüseyin atdan düştü sahrâ-i Kerbelâ'ya
Cibrîl, kurban, haber ver kabrinde **Mustafâ**'ya
(Turan, 2007: 355)

Âdem ki cennette baktı güllere
Sonra gözü yaşlı döndü sellere
Ondan doğan **nebi** ve mürsellere
Hep bunlara sıra sıra tapşırdım (Ş.68)

Hayber Kalesi'ne darbe çalanın
Elindeki **Zülfikâr**'a tapşırdım (Ş.68)

Şuayb'ı ağlattı köe rtti gözden
Gece gündüz ayrılmazdı niyazdan
Lût'a bakın ibret alın bu sözden
Kestirdi **Yahya**'yı yer yedi yedi (Turan, 2007. 114)

Fikreyle **Hazret-i Yusuf** işini
Onun da belaya saldı başını (Turan, 2007. 160)

Sebbeder **Ebâ Bekir, Ömer**, dahi **Osman**'ına
Zerre kadar inanı yok Hazret-i Muhtar'a bak (Turan, 2007: 337)

Bindik **İbrahim** seline
Döndük Arafat seline
İsmail olduk yoluna
Canana kurban canımız (Ş.124)

9.1.5. İBADET

İslam'da namaz Muhammet Peygamber'e vahiy yoluyla anlatılmış, sınırları ve biçimi belirlenmiş özel bir ibadettir. Namazın amacı; kişiyi Allah'a ve onun emirlerine davet ederek onun daha iyi, daha güzel, daha doğru yaşamasını sağlamaktır.

Cemâl Hoca, namaz kılmanın din eğitimindeki rolünün farkında olan bir âşiktir. Namaz kılarak Allah'a ve dine yaklaşan kişinin görev ve sorumluluklarını daha iyi bileceğini ve hayatını ona göre planlayacağını düşünmektedir. Namaz kılan kişinin hayat ve hayatın problemleri karşısında öncekinden daha hazır olacağını, dolayısıyla kişilerin daha çabuk olgunlaşacağını şiirlerinde dile getirmektedir.

Bir şiirinde doğrudan namaz kılmayı öğütleyen âşık, namaz ve namazla ilgili söz varlığının ne kadar zengin olduğunu da gözler önüne sermektedir:

Sabahtan kalk **abdesini al**
Dur namaza la'net oku şeytana
İsta affın Hak'tan rahmetini bul
Boyun eğ, elin aç arşu'r-rahmana

Öğle namazı var git mescide

Rükn ile dur, baş ağ kapan **sücûda**

Kıl namazı, secde eyle Mecîd'e

Seni bağışlayup yakmaz nîrâna

İkinci namazı ümmete sâye

Kılar isen ömrün ömrün gitmez hebâya

Sıdkın kâvi bağla Bâri Hüdâ'ya

Yetiştirir seni deme devrâna

Akşam namâzında vardır fazilet

Kılan kıyâmette olur selâmet

Bu zümrede olsan, ger diyer cennet

Hak yolların açar der-i cinâna

Seni darda koymaz **yatsı namazı**

Himmet-i mürşitle bulursun feyzi

Cemâl Hoca Hak'tan kesme niyâzı

Seni kavuşturur Hûri gılmana (Turan, 2007: 49)

Cemâl Hoca diğer dini ibadetlerin önemine de dikkat çeker. Zekât vermek, oruç tutmak, Hacca gitmek ve kurban kesmek gibi ibadetler de bir inananın uyması gerekenlerdendir. Cemâl Hoca şiirlerinde bu ibadetleri genellikle bir arada düşünmüştür; çünkü bunlar İslam inancını bütünüleyen ve birbirinden ayrı düşünülemez ibadetlerdendir.

Terk eyleyen **savm u salatı**

Kılmayan **hacc u zekatı**

Bu nice görür cenneti

Belasını buldu gitti (Ş.60)

Eğer yapmaz isen **hac** ile **zekât**
Şehâdetsiz kara yere teslim ol (Turan, 2007: 161)

Der ki Cemâl Hoca ıslah olmayan
Âyetten hadisten ibret almayan
Zekâtı men edüp **namaz kılmayan**
Bir gün çeytana kaptırır imanı (Turan, 2007: 126)

Namaz kılma, oruç tutma ki yarın
Cehenneme orta direk olasın
Hayâsız ol asla kalmasın arın
Kıyamette yüzü kara gelesin (§.91)

İslam, kolaylıklar dinidir. İbadetlerin kişinin sağlığına, sosyal sorumluluklarına ve ekonomik durumuna uygunluğu her zaman ön planda gelir. Örneğin Hacca gidecek kişinin hem malî hem bedenî durumunun iyi olması gerekir. Bu nedenlerle Hacca gidemeyecek kişiler bu ibadetten de sorumlu sayılmazlar.

Cemâl Hoca da Hacca gidememiş; ancak yüreğinde hep bu özlemi taşımıştır. Kendisi gidemese bile gidenler için hayır duası eden âşık Hacca gidenlerin ardından şu dörtlükleri söylemiştir:

Varıp da Rabbimize
Dualar edin bize
Muazzam **Kâbe**'mize
Bizden selam götürün

Tekbir alın boyuna
Koşun **zemzem suyu**na
Benî-Hâşim soyuna
Bizden selam götürün

Girerseniz **ihrama**
El sürmeyin harama
Sabahleyin kirâma
Bizden selam götürün

Tekbir alan ihvana
Kesilen her **kurban**a
Bütün ehl-i imana
Bizden selam götürün (Turan, 2007: 207)

9.2. TASAVVUF EĞİTİMİ

Tasavvuf kavramı Türk Dil Kurumunun sözlüğünde, “*Tanrının niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği (vahdet-i vücüt) anlayışına göre açıklayan dinsel ve felsefi akım, İslam gizemciliği*” (TDK, ? : 1148) olarak tanımlanmaktadır.

Bu kavramı Ferit Devellioğlu: “*sofulaşma, gönlünü Allah sevgisine bağlama*” (Devellioğlu, 1986: 1240),

Süleyman Uludağ: “Sof giymek, sofHak ile birlikte ve olmak, ilk safta bulunmak, suffa ashâbı gibi yaşamak olarak tanımlanmaktadır. Buna göre

- “a) Tasavvuf baştanbaşa edebtir.
- b) Kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir.
- d) Nefse karşı girişilen ve barışı olmayan bir savaştır.
- f) Herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır.
- g)Bütün mensuplarının birbirini dost ve kardeş tanıdığı bir birliktir.
- h)Hak ile birlikte ve O’nun huzurunda olma hâlidir.
- i) Hakk’ın seni senden öldürmesi ve kendisiyle yaşatmasıdır.
- j) Keşf ve temaşa halidir.
- k) Temiz bir kalb, pâk bir gönül sahibi olmaktır.
- l) Nefsinden fâni, Hak ile bâki olmaktır.
- m)Kâmil insan olmaktır.

n) Hakk'a ermektir. (ermiş olmaktır.)” (Uludağ, 1991: 470)

İskender Pala, Divan Şiiri Terimleri Sözlüğünde; “*İslam mistisizmi*” (Pala, 1989: 410) olarak tanımlamakta ve genel özelliklerini belirtmektedir.

Seyit Kemal Karaalioğlu Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü’nde tasavvufu; “*Kalbi dünya alâkalarından ayırarak, Allah sevgisine bağlama*” (Karaalioğlu, 1978: 720) biçiminde tanımlanmaktadır.

Tasavvuf felsefesi **Vahdet-i Vücut** anlayışı üzerine kurulmuştur. Vahdet-i Vücut: “*Bütün varlıkların bir oluşu, aynı oluşu, Hak’tan gayri bir şeyin olmayışıdır.*” (Artun, 2002: 135) Bu anlayışa göre gerçek varlık birdir ve o da Hakk’ın varlığından ibârettir. Gözün gördüğü, kulağın duyduğu, ruhun hissettiği her şey aslında Allah’ın birer görüntüsüdür.

“*Bütün varlıkların, mutlak vücûd sahibi olan Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellisi olduğu esasına dayanan vahdet-i vücud, tasavvufi bir meslek ve tevhid çeşididir.*” (Üstüner, 2007: 45) Bütün varlıklar özünde Allah’ın bir parçasıdır ve Allah’tan gayrigörünen her şey Allah’ın geçici gölgelerinden ibarettir.

Cemâl Hoca dini-tasavvufî temalı şiirlerinde Vahdet-i Vücut anlayışını sıkça dile getirir. Bu şiirlerde Yunus Emre tarzına yaklaşan bir anlatım edası sezilir.

Leb-i şarâbından nûş eden âşık
Dem vurup dem çeker meyhânelerde
Birliğin bir bilip birleyen sâdık
Akıtır gözyaşın pinhânelerde

Kûşe-i vahdeti eder ihtiyâr
İrfânı gizlidir kılmaz âşikâr
Şeydâ bülbül gibi çeker âhuzar
Pervâz edip uçar gülşânelerde (Ş.22)

Gir **vahdete** gözle yârin

Nâdâna verme esrarın

..... cân ile serin

Allah hû de illa hû de (Turan, 2007: 75)

Tasavvuf, **nefs-i emmâre**'ye yani nefsin emredici kötü isteklerine karşı açılan bir savaştır. Süleyman Uludağ tarafından “*Kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları*” (Uludağ, 1991: 368) biçiminde tanımlanan nefis-nefis, bu savaşta tüm kozlarını oynayarak insanı doğru yoldan çıkarmaya çalışır.

Cemâl Hoca, dinin ile nefsin savaşında dinden yana saf tutmuş yılmaz bir askerdir. Ömrünü bu savaşa adadığı gibi çevresindeki insanları da bu savaşa girme konusunda cesaretlendirmiştir. Şiirler bu cesarete fırsat veren en güçlü araç olmuştur:

Nefs-i emmâreyi kul etsin özün (Turan, 2007: 204)

Sen nefis ile kıl savaşı

Odur her hikmetin başı (Turan, 2007: 238)

Nefsin başını teberle (Turan, 2007: 74)

Nefsin kellesini kes dur (Turan, 2007. 157)

Teberle serini, sen **nefsin** bezdir (Ş.66)

Nefsin kellesine çali tevekkül ol (Turan, 2007: 160)

Nefsin kahreder kafeste (Ş.89)

Zâlim nefsin kervanını

Kıraydım sonra öleydim (Ş.77)

Sıdk ile tevbede dur

Zalim nefsin boynunu vur (Ş.92)

Nefs-i emare ile savaşmanın bir yolu *ölmeden önce ölmektir*. Buna göre, ölmeden önce ölerek yani maddi anlamda her türlü hırs, istek ve arzulardan uzaklaşarak kendini din ve tasavvufa adayın kişi nefsinı yenebilecektir. Cemâl Hoca'nın ölmeden önce ölüm temi ilgili şiirleri "ölüm" teması altında ayrıntılı olarak incelenmiştir. (Bkz. Ölmeden Önce Ölüm Temi)

Tasavvuf, **ilahî aşk**ı arama ve onu gönülde bulma felsefesidir. Âşık: "*Kendisini ilahî aşka adanmış, bütün varlığıyla Allah sevgisine yönelmiş, Allah'a ulaşmak isteyen kimse*"dir. (Artun, 2002: 122) Âşıklar ilahî aşkı amaç edindiklerinden, her vesileyle Allah'ı arar, söz ve eylemleriyle anarlar.

Cemâl Hoca bir Hakk âşığıdır. Din ve tasavvuf temalı şiirlerini de bu doğrultuda biçimlendirmiştir. Nasihat ağırlıklı bir anlatımın yapıldığı bu şiirlerde açık ve yalın bir dille âşık olmanın gerekleri dile getirilir:

Aşk oduna yansın benliğin varı
Meyhane mescidte yâd eyle yarı (Ş.36)

O'dur âşıklara Habib
O'dur bu derdime tabib
Hücum etme münkir rakîb
Boş mu gördün bu meydanı (Ş.44)

Âteş-i aşk girdi cana
Ben kalmışam yana yana
Sen medet etmezsen bana
Ya ben kimden ihsan bulam (Turan, 2007: 162)

İlahi âşk, dini inancın manevi duygularla iç içe geçtiği bir örüntüdür. Bu inanın çeşitli anlam katmanlarından oluşan kompleks bir yapısı vardır. Bu nedenle kavranması ve öğretilmesi nispeten güçtür. Ancak şiir, tasavvufun kavranması ve öğretilmesi için kolay bir yol sunar: bu yol şiirin azda özü anlattığı edebî yoldur.

Şiirin az sözle çok şey anlatabiliyor oluşu, tasavvuf gibi soyut ve karmaşık bir felsefenin bile anlaşılmasını kolaylaştırır. Üzerine kitaplar dolusu yazı yazılabilecek kadar geniş olan bu konu, şiirsel anlatımla kolayca özetlenmiş olur.

Cemâl Hoca tasavvuf eğitiminde öylesine yalın ve açık bir dil kullanır ki bu konuda hiçbir bilgisi olmayan bir kişi bile rahatlıkla şiirden anlam çıkarabilir. Bu özelliği ile Cemâl Hoca, Yunus Emre tarzına yaklaşmaktadır.

Olmak ister isen aşka giriftar
Durdukça cihanda Allah de Allah (§.36)

9.3. GENEL AHLAK EĞİTİMİ

Cemâl Hoca toplumcu bir şairdir. Halka doğru yolu göstermek; onları iyilikten, güzellikten, doğruluktan yana eğitmek onun başlıca amacı olmuştur. O, atasözlerindeki edayla pek çok öğüt şiiri söylemiştir. Doğruluk, alçakgönüllülük, vefa, cesaret gibi yüksek ahlâki değerleri az sözle anlatabilmeyi başarmıştır. Halkın diline, zevkine, söyleyişine uygun olarak oluşturulan bu şiirler de halkın beğenisini kazanmış, böylece Cemâl Hoca öğütleri ciddiyetle dinlenen bir yol gösterici olmuştur.

Cemâl Hoca Türk toplumunun önemli bir geçiş süreci yaşadığı dönemde yaşamış bir âşıktır. Sosyal, kültürel, ekonomik değişikliklerin yaşandığı bu süreçte ahlaki bocalamalar yaşayan toplum Cemâl Hoca ve Cemâl Hoca gibi âşıklar sayesinde öz benliklerine sıkıca tutunmuş ve geleneklerini korumuşlardır. Bunda âşıklara olan güvenin payı büyüktür.

Cemâl Hoca bu güveni, içtenliği ve hakına olan sevgisi ile kazanmıştır. Bu güveni haksız çıkarmamak için hayatta öğrendiği ne varsa halkına öğretmeyi ilke edinmiştir. Gezip gördüğü yerlerden, tanıştığı insanlardan, yaşadığı deneyimlerden kazandıklarını tekrar halka vermek, üstelik bunu edebiyat aracılığıyla gerçekleştirmek onun en büyük ideali olmuştur.

Nitekim bu ideale ulaşmıştır: şiirleriyle insanın insana, dine, değer yargılarına ve topluma karşı olan sorumluluğunu sık sık hatırlatmıştır. Şiirlerini, yozlaşmış değerlerin düzeltilmesi, toplumun kendi kimliğini bulması ve daha iyi bir dünya düzeninin kurulması için söylemiştir. Dünyadayken öğrendiklerini ölmeden evvel gene dünyaya miras bırakmıştır.

Onun en anlamlı mirası, sevgi temeli üzerine kurulan ahlak anlayışıdır. İnsanlara sevgi ve saygıyla yaklaşan; emeğe, inanca değer veren; bilgiye açık, öğrenmeye hevesli kişiler ahlaki olgunluğa erişmiş kişilerdir.

Cemâl Hoca'nın gözünde şu veya bu nedenle insan ayrımı yoktur; o insanları yalnızca ahlaklı olup olmamaları bakımından ayırabilir. Üstelik bu ayrım kuru bir insan ayrımı değildir; yani iyileri övmek kötülerini yermekten ibaret olan düz bir bakış açısı yoktur.

Şiirlerinde güzel ahlakın nasıl olduğunu anlatan, güzel ahlaklarıyla örnek alınabilecek kişileri adres gösreten, ahlak anlayışının dışına çıkmışların bile sabrettiklerinde doğru yola gireceklerini söyleyip onları motive eden bir âşık görülür. Çünkü onun amacı ayrım yapmak değil, tüm insanlıkla birlikte ahlak yolunda buluşmaktır. Ahlaktan yoksun kişiler ise bu yolda buluşmak üzere eğitilmelidir.

Ahlak-ı hamîde var ise sende

Türlü safâları bulursun canda

Seni iskan eder cennet mekânda

Kavuşursun bil Hazreti Rıdvan'a (Ş.8)

Cemâl Hoca'nın şiirlerinde işlediği ahlaki konular birkaç başlık altında incelenebilir. Bu başlıklar Doğan Kaya'nın "Hoşgörüyeye Bağlı Nasihatler" (2000: 1) isimli makalesindeki sınıflamadan hareketle oluşturulmuştur. Cemâl Hoca'nın sıklıkla işlediği ahlaki konular bu sınıflamaya dahil dilmış, sınıflamada olup da Cemâl Hoca'da bulunmayan ahlaki unsurlar ise çıkarılmıştır.

9.3.1. YAŞAYIŞ

9.3.1.1. Barış

Halk şiirinde "barış" kavramının ayrı bir yeri vardır; çünkü bu kavram Türk halkının yüzyıllardır önemle koruyup yaşattığı köklü bir değerdir. "*Bu toprağın insanı, barışa, dostluğa âşıktır. Mazlumdan yana, iyinin yanında olagelmıştır hep.*" (Karadağ, 1994: 85)

Âşıklar "barış" kavramını dostluk, insan sevgisi, gönül zenginliği gibi diğer birtakım değerlerle birlikte düşünmüştür. Onlara göre âşk, sevgi, dostluk, muhabbet, hoşgörü, huzur, hoşgörü... vb. değerler "barış" kavramını bütünleyen ve ona anlam katan değerlerdir.

Cemâl Hoca'nın yaşadığı dönem iç barışın ve dünya barışının ağır darbe aldığı bir dönemdir. Onun barış konulu şiirlerin; I. Dünya Savaşı'nın, Kore Harbi'nin, istilaların ve siyasi depremlerin yaşandığı bir dönemde yazılmış olması bu şiirlerin önemini artırmaktadır.

Dünya barışa olan inancını yitirmişken; devletler tüm yatırımlarını silaha ve savaş teknolojilerine yapıyorken; halklar etnik bölücülüğe kurban gidiyor, kardeş kardeşe düşman oluyorken bir âşık olarak Cemâl Hoca'nın barıştan söz etmesi ciddi bir meseledir.

Bir şiirde barış sözcüğünün geçmesi insanlığın barışa yönelmesi için yeterli bir neden değildir; halkın bu barışa yürekten inanıyor ve onun için çaba harcıyor olması

gerekir. Bu inanç ve çaba insanların öncelikle şiirin çağrısına kulak vermesiyle mümkündür. Şiirin barış öğütlerini tutmak ise sonradan kendiliğinden gelecektir.

Cemâl Hoca'nın şiirleri kimi zaman doğrudan, kimi zaman dolaylı olarak dinyeyicilerin/okuyucuların kalbine seslenir. Şiirlerin kavramlar dünyası insanın kalbine hitap eder. Dostluğa, kardeşliğe, barışa çağırın melodi artık kalple buluşmuştur.

Kalbiyle barışa inanmış kişinin barış ile arasında hiçbir engel yoktur. Bundan sonrası "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine göre devam edecektir.

Cemâl Hoca barış öğretiminde dini unsurlardan sıkça yararlanmışır. İslâm sevgi ve hoşgörü dini olduğuna göre, inananların asla kin ve düşmanlık beslememesi gerekir. Hiçbir şey için değilse bile dini inançları için insanları barış ortamını muhafaza etmeleri şarttır.

Barış öğretiminde kullanılan bir diğer unsur ise dünyanın fâni oluşudur. Değil mi ki bu dünya "gelimli gidimli, sonu ucu ölümlü dünya"dır; öyleyse hayat düşmanlıkla harcanmamalıdır:

Der bu Cemâl Hoca **gözleme hasmın**

Fâni bil dünyada ismile resmin (Turan, 2007: 217)

9.3.1.2. Ayrımcılık

Ayrımcılık bir kişiye veya gruba bilinçli bir biçimde önyargılı davranmaktır. Ayrımcılık siyasi eğilimlere, dine, dile, ırka, yaşa, cinsiyete yönelik olabilir. Çoğu zaman ise bir devletin veya toplumun bazı üyelerinin ötekilere sağlanan hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılması olarak karşımıza çıkar.

Cemâl Hoca ayrımcılığı ulusal ve uluslar arası çatışmaların kaynağı olarak görür. Her fırsatta buna engel olmak için öğütler verir. Örneğin, 19. Yüzyıl başında hızlanan sanayileşme süreci çalışanlar arasında sınıfsal bir ayrımı doğurduğu için

köylülere yönelik negatif bir ayrımcılık oluşur. Cemâl Hoca ise ezilen, hor görülen, emeği para etmeyen köylünün gerçeğine dikkatleri çeker. Şiirin ilk iki dördlüğü şöyledir:

Sakin hor bakmağıl köylü kardaşa

Herkes için var muhabbet köylüde

Verdiği ikrarı çıkarır başa

Vatanında her sadakat köylüde

Çalışır, çabalar, tarla çayırda

Durmadan iş yapar kırdan bayırda

Umaram köylüler kalmasın darda

Ekip biçmek her ziraat köylüde (Ş.23)

Cemâl Hoca ayrımcılık yapmamayı eşitlik ve adalet kavramlarıyla birlikte değerlendirir. Bedensel, ruhsal, cinsel farklılıkları ne olursa olsun insanların eşit olmasını ve herkesin kendi hakkı olanı almasını; ayrımcılığı ortadan kaldıracak durum ve eylemler olarak görür.

Ne hoştur ünvanın Türkiye soyun

Susturur azgını ordun alayın

Kardaşça geziyor kurt ile koyun

Adaletin vardır âşikârında (Turan, 2007: 37)

İntizamlar kurdun sen her bir işe

Adalet milleti salmaz telaşa

Yaşa cumhuriyet binlerce yaşa

Böyle gitsin bu devranın Ankara (Ş.16)

9.3.1.3. Birlik

Birlik: bir arada bulunmak, birtakım bağılıklar ve benzerlikler taşımak demektir. Cemâl Hoca birlik düşüncesini dinle ve tasavvuf felsefesiyle biçimlendirmiştir. Özellikle tasavvuf; Allah'ın birliğini tanıma ve tüm yaratılmışları o birliğin bir görüntüsü olarak kabul etme inancı üzerine kurulmuştur.

Birlik anlayışı aynı zamanda ulusal bağılığı da dile getirmektedir. Gelenekleri, görenekleri, tarihi geçmişi ve yarından beklentileri ile bir bütün olan Türk toplumu söz ve eylemlerinde bir ve beraber hareket etmelidir. 19. Yüzyıl başında siyâsi-politik oyunlarla birliğı bozulmaya çalışılan Türk Ulusu'nun o dönemde en fazla ihtiyaç duyduğu şey birlik ve bütünlük olmuştur.

Birlikten ayrılma el-aman aman

Yad et Yaradan'ın kahrola düşman (Ş.13)

9.3.2. DAVRANIŞ

9.3.2.1. İnsani İlişkiler

Sözüm neticesi hâsılı kelim

Herkesle hoş geçin alâsın meram (Ş.8)

Kemliğe eylik et ol ehl-i kemal

Beyhude gelmedin işbu cihana (Turan, 2007: 47)

Zaman zaman geçmişleri analım

Bir müddet de rahat edip dinelim

Eylik edenlerle ey geçinelim

Herkes ile hoşnut olan Kars'ımız (Turan, 2007: 307)

Ayrılma eylikten olma ihtikâr

Kılma hiç kimseye kem efkâr efkâr (Turan, 2007: 161)

9.3.2.2. Yardım

Benlikten geç eylik eyle vesselâm
Büyük küçük her gördüğün insana (§.8)

Zengin oldun ise fakiri toyla
Geçmişlerin ervahına hayreyle
Giydir çıplakları cenneti boyla
Mevlüt okut, kavuş Fahr-i Ekvan'a (§.12)

9.3.2.3. Doğruluk

Doğruluk, hem Allah için iyi bir dindar olmanın hem de toplum için iyi bir vatandaş olabilmenin bir gereğidir. Kişinin söz ve eylemlerinde doğru olması Cemâl Hoca'nın sıkça işlediği bir konu olmuştur.

Dilini uzatma yalana
Dinini verirsin talana (§.1)

9.3.2.4. Hor Görme

Kimseye hor bakıp, kuyusun eşme
Eşen düşer bir gün eşdiği câha (§.5)

Sakın azarlama fakiri bayı (§.8)

Sakın horbakmagıl köylü kardaşa (§.23)

Hor bakma herkese eyle muhabbet
Kırma kalp şişesin, çekme nedamet (§.27)

Hor bakma sen bize, bizde duygu var (Turan, 2007: 243)

9.3.2.5. Alçakgönüllülük

Alçak gönüllülük, Türk toplumunun değer verdiği ahlâki unsurların başında gelir. Alçak gönüllülük; insanın kendini tanınması, ne olduğunu veya ne olmadığını bilmesi ile ilgili olan bir kişilik özelliğidir.

Alçak gönüllü insan; kendi gerçek değerini bilen, zayıf ve güçlü yönleriyle kendini bir bütün olarak kabul edebilen insandır. Başkaları, *kendini beğenme*, *büyüklik taslama*, *tepeden bakma* gibi davranışlarla kendi zayıf yönlerini saklamaya çalışırken; o, ölçülü ve ılımlı bir kendilik algısı geliştirebilmiş bir kişidir. Böyle kişilerde gurur ve kendini beğenmişlik yoktur; aksine kendisini, gerçek değerinin altında değerlendirme eğilimi vardır.

Havalardan uçma sakın (Ş.1)

Ufak bir memurluk geçiren ele
Gelir olur halkın başına bela
Döğür söğür alırsa seni ele
Baksan hareketi tam nemrudane (Ş.8)

“Alçakgönüllülük, başkasına karşı gelecek ya da onun hoşuna gidecek her türlü davranıştan sakınarak, onun önünde kendi benliğimizi silme yönünde bir eğilimdir”.
(Hökelekli, 2007: 114)

Cemâl Hoca'nın alçakgönüllü bir kişi olmasının bir başka nedeni ise; onun Allah'ın ulu gücü karşısında kendini aciz ve eksik görmesidir:

Yüzüm kara kusurlarım pek artık
Hakîrim affıma fermân et Yâ Rab (Ş.20)

9.3.3. KİŞİLİK

9.3.3.1. Kendini Bilme

Uyup hevaya kalma avara (§.6)

Uyan gönül bu gaflette kalma ((§.21)

9.3.3.2. Kibir- Bencillik

Kibirlenip deme olmuşam kimya

Senin güvendiğin boşuna hülya

Kimseye ön vermez bu fani dünya

Bir gün yolun açar mezaristana (§.12)

Şeytan kimi kılsa buldum delisi

Benliğinden burnu değer tavana (§.12)

9.3.3.3. Kin-Nefret

Cemâl Hoca'ya kin tutar aşikâr

Hasetlik kalbini kılmış tarumar (§.9)

9.3.3.4. Sevgi-Saygı

Cemâl Hoca tüm yaşamını sevgi-saygı üzerine temellendirmiştir. Allah sevgisi, insan sevgisi, doğa sevgisi, ulus sevgisi çeşitli özellikleriyle şiirlerinde işlediği bir konudur. (Bkz. Aşk, Doğa, Toplum ve İnsan)

9.3.4. SÖZ

9.3.4.1. Konuşma Adabı

Sakın azarlama fakiri bayı

Dilin tatlı eyle sözün kimyayı (Ş.9)

Küfür söyler, dili şeytana bağlı

İçinden çıkmasın yediğin yağlı (Ş.9)

Kem kelimalar söyler kalpleri haşlar

Alışmış bu mel'un delk-i lisana (Ş.9)

Çapraza bakma uzunuma enime

Alana doğru söz söyle dinime

Sözüm hem kızıma gelinime

Öğüt olsun işitene duyana (Ş.12)

Sözü kabul olmaz hoyrat ne derse (Turan, 2007: 292)

Demez misin her bir sözüme halkı

Oku vatandaşım yazdım meraklı (Turan, 2007: 306)

9.3.4.2. Sır

“Sır, gizli şey, kalpte saklanıp kimseye söylenmeyecek olan bilgi, düşünce, hal anlamındadır.” (Üstüner, 2007. 176) Türk toplumu sır saklamaya değer verir ve sırların gizlenmesi üzerinde önemle durur. Sırlar, sahibi tarafın gizli tutulmalı, başkalarına özellikle de cahillere söylenmemelidir.

Sırrı fâş etmek, en büyük hatalardan biridir. Kişinin bu hatayı yapmamak için canını bile ortaya koyarak direnmesi gerekir. Ünlü atasözlerimizden “Ser verilir ama sır verilmez” atasözü de bu düşünce doğrultusunda söylenmiştir.

Der ki Cemâl sırrın kimseye açma
Çekil inzivâya, nâsa karışma (Ş.4)

Nadana verme esrarın (Turan, 2007: 75)

Sır söyleme aybın olur âşikâr (Turan, 2007: 161)

Tasavvufî anlamda Allah ile kul arasında saklı ve gizli kalan tüm haller de birer sırdır. Aşk bu sırların en büyüğü ve en önemlisidir. Âşıklar bu sırrı gönüllerinde saklar.

Gönül yaylasında, sır sahrasına

Aşkın tohumunu sepenlerdeniz (Turan, 2007: 308)

Sır, açıklanması mümkün olmayan her şey anlamına geldiği için, Hallac-ı Mansur'un söylediği ene'l-Hak sözü de bir sırdır. Bu söz ilahî aşkı kasteden ancak herkesçe bilinmeyen bir sırdır. Bu nedenle şiirlerde ene'l-Hak sırrı biçiminde geçer ve bir telmih unsuru olarak kullanılır.

X. BÖLÜM

SONUÇ

Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca 19. Yüzyılın yetiştirdiği en önemli âşıklardan biridir. 1886 yılında Kars'ın Kağızman ilçesine bağlı Camuşlu Köyünde dünyaya gelen âşık, ömrünün neredeyse tamamını gene bu köyde ve bu ilçede geçirmiştir.

Ailesinden aldığı eğitim ve ahlak anlayışıyla yetiştiği gibi bir de din eğitimi ile bu bilgilerini taçlandırmıştır. Genç yaşta baba mesleğini devralan, yani genç yaşta din hocalığına başlayan âşık bir ömür sürecek yaşam tarzını biçimlendirmeye bu yaşlarda başlamıştır.

Beşeri aştan ilahi aşka geçiş ondaki âşıklık yeteneğini güçlendiren en önemli unsur olmuştur. Onun şiirleri beşeri aşk ile ilahi aşkın arasındaki çizgini silikleştirdiği ve hatta bu iki aşkın iç içe geçtiği bir yerde var olmuştur.

Ondaki âşıklık yeteneği içten gelen, bir anlamda Allah vergisi diyebileceğimiz bir yetenektir; çünkü bir usta âşığa bağlanmadan tüm âşıklık geleneklerini biliyor ve uyguluyor olmak ancak böylesine bir yeteneğin sonucu olmalıdır.

Cemâl Hoca saz çalma, mahlas alma, rüya sonrası âşık olma, âşık karşılaşmalarına katılma, tarih bildirme, dedim-dedi tarzı söyleyişlerde bulunma gibi âşıklık geleneklerini ciddiyetle korumuş ve yaşatmıştır. O sadece hevesli bir kültür aktarıcısı değil; aynı zamanda yaratıcı düşüncesi ve edebi yeteneği ile adından söz ettiren bir âşık olmuştur

Kendinden sonra pek çok âşık Cemâl Hoca'nın şiir dünyasından etkilenerek onun gibi şiirler söylemeye başlamıştır. Âşık Ömer, Âşık Yaşar Reyhanî, Deryamî, Dursun Cevlanî, Huzurî, Hicranî, Hıfzı, İbrahim Erdemi, Karaköseli Pinhanî, Müdamî, Mihmanî, Nihanî, Narmanlı Divanî, Sefil Ummanî edebi anlayışı bakımından Cemâl Hoca'dan etkilenmiş âşıklardır. Bu âşıkların da başka âşıkları etkilediği düşünüldüğünde Cemâl Hoca'nın çağları aşan bir edebi gücü olduğu ileri sürülebilir.

Cemâl Hoca'nın şiire yönelmesinin bir sebebi de 19. Yüzyıl sonlarında başlayan sosyal-siyasi karışıklıklar olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın, Kore Harbinin yaşanması, toplumsal huzursuzluğun hayatı felç etmesi, ekonomik sıkıntıların beraberinde pek çok sıkıntıyı getirmesi; Cemâl Hoca'ya toplumsal görev ve sorumluluklarını hatırlatmıştır. Bundan sonra kendini ulus mücadelesine adanmış âşık şiirleri aracılığıyla halkı bu konuda eğitmiştir.

İmparatorluktan Cumhuriyete, esaretten bağımsızlığa geçen ama bu sürece ayak uydurmada güçlük çeken halk Cemâl Hoca ve Cemâl Hoca gibi âşıklar sayesinde bu bocalama sürecini en hafif biçimde atlattır. Âşıkların sazına ve sözüne değer veren halk böylelikle gelenek ve göreneklerinden kopmamıştır.

O, bu geçiş sürecinde dil ve kültür birliğini sağlamada önemli roller üstlenmiştir. Şiirlerinde kullandığı atasözleri, deyimler, ikilemeler, arkaik dil öğeleri ve yerel dilin söz varlığıyla halkın bir arada olmasına katkı sağlamıştır. Batı, çeşitli siyasi, politik, emperyalist planlarla Türk Halkını parçalamaya, onu kendi kimliğinden soyutlamaya çalışsa da Türk ulusu dil bilinci, memleket sevgisi, inancı ve edebiyatı sayesinde bu hainlerin oyununu bozmuştur.

Cemâl Hoca toplumcu bir şairdir; ancak topluma hizmet ederken hiçbir zaman edebi zevkten ödün vermemiştir. Tüm şiirleri her zaman derin duyguların ve içten hislenişlerin bir yansıması olmuştur. Kendini doğayla, insanlarla, güzelliklerle bir bütün olarak gören âşıkta büyük bir coşku seli vardır. Şiirlerinde geçen unsurlar donuk ve renksiz değildir; aksine tüm varlıklar hareket halindedir, canlıdır ve hislidir.

Şiirleri aşk, doğa, ölüm, toplum, insan, şikâyet gibi hemen her âşığın işlediği sıradan konulardır; ancak bu şiirleri diğer şiirlerden ayıran özellik anlatımın özgün oluşudur. Bu konular onun kendi hayal dünyasından süzülüp gelmiş, kendi deneyimleriyle biçimlenmiş, yaşadığı coğrafyanın olan Kağızman'ın havasını solumuş ve oranın suyunu içmiştir.

O ömrünü eğitime adanmış bir gönüllüdür. Mesleği olan din hocalığı sayesinde kitlelere seslenme ve onları eğitime fırsatı bulmuştur. Bu fırsat sonrasında halkı daha farklı yönlerden de eğitebilmenin kapısını aralamıştır.

Cemâl Hoca halkı hem dini-tasavvufi hem de toplumsal açıdan eğitebilmek için edebiyatın etkileyici gücünü kullanmıştır. Halkı dine davet etmesi, bir kulun yapması ve yapmaması gereken davranışları öğretmesi bu eğitimin bir kolunu; devlet için iyi bir vatandaş, toplum için iyi bir yurttaş olabilmenin gereklerini hatırlatması diğer kolunu oluşturur.

Onun şiirlerinde din-tasavvuf eğitimi ile genel ahlak eğitimi bir bütün olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu iki alanın sınırları kolay kolay çizilemez. Zaten her iki alan da temelde tek bir noktada buluşmaktadır: daha iyi insan, daha iyi dünya.

KAYNAKÇA

Akalın, L. (1990). **Türk Dilek Sözlerinden Alkış ve Kargışlar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Aksan, D. (2005). **Halk Şiirimizin Gücü**. Ankara: Bilgi Kitabevi.

Aksoy, Ö. (tarihsiz). **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktaş, H. (2002). **Modern Türk Şiirinde Edebi Sanatlar**. İstanbul: Söylem Yayınları.

Araz, R. (2009). Dini- Tasavvufi Türk Şiirinde Ölüm Terennümleri. **Bizim Külliye**. Sayı 39. 58-64.

Artun, E. (2002). **Dinî- Tasavvufi Halk Edebiyatı**. Ankara: Akçağ Yayınları

_____ (2001). **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**. Ankara: Akçağ Yayınları

Aslan, E. (1992). **Çıldırılı Âşık Şenlik** Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

_____ (1978). **Doğu Anadolu Saz Şairleri**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Batıslam, D. (2005). **Divan Şiirinde Saba**. Osmanlı Tarihi Araştırmaları. Sayı 16.

Bilgin, A. (2007). **Osmanlı Şiirinde “Ölmeden Önce Ölme”Temi**. İstanbul: Kubbeatlı Akademi Mecmuası, Sayı 142/36-2. 42-53.

Bozkaplan, Ş. (2009). Anadolu Ağızlarında Güzel Adlandırma Örnekleri. **Turkish Studies**, Sayı 4/3. 376-396.

_____ (2007). Atasözlerinde Tahkiye. **Turkish Studies**, Sayı 2/4. 1105-1109.

Çabuk, F. (2007). **17. Yy. Âşıklarından Gevheri, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Ömer, Karacaoğlan ve Ercişli Emrah'ın Şiirlerinde Mistik Unsurlar**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, A. (2005). **Manilerimiz ve Trabzon Manileri**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çınar, B. (2008). Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım. **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**. Sayı 1 129-142.

Çobanoğlu, Ö. (2002). **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**. Ankara. Akçağ Yayınları.

_____ (2000). **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Demirci, M. (2008). **Yûnus'ta Hak ve Halk Sevgisi**. İstanbul: H Yayınları.

Devellioğlu, F. (2000) **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1983). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**. Ankara: Sevinç Basımevi.

Dilçin, D. (2000). **Edebiyatımızda Atasözleri**: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1969) **Halk Şiirinde Türler** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dulkadir, H. (1997). **Kars Günlüğü Tarih-Folklor-Halk Edebiyatı Araştırmaları**. Mersin.

Durbilmez, B. (2010). **Âşıklık Geleneklerinde Saz**. Milli Folklor: 22/85: 148-158.

Elbir, B. (2004). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri** Manisa: Sönmezgüven Form Ofset.

Elçin, Ş.(2001). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Elçin, Ş. (1993). **Türk Edebiyatında Tabiat** Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

_____ (tarihsiz). **Folklor ve Halk Edebiyatının Millî Birliğin Oluşmasındaki Rolü** Türk Kültürünü Ararştırma Enstitüsü.

Ercilasun, A. (2002). **Kars İli Ağzları**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Erkal, A. (2007). **Âşık Sümmani**. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Erkul, R. (2004). **Eski Türk Edebiyatı**. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Genç, İ (2008). **Edebiyat Bilimi**. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Gökalp, M. (1988). **Bardızlı Âşık Nihanî**. Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1991). **Yunus Emre Divân ve Risâletü'n-Nushiyye**. İstanbul: Der Yayınevi.
- _____ (1985). **100 Soruda Tasavvuf**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Görkem, İ. (2001). **Türk Edebiyatında Ağıtlar**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gözükızıl, Ö. (2000). **Âşık Zülâlî'den Âşık Zülâlî**. Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, D. (2000). **Metin Bilgisi**. İstanbul: Multilingual.
- Günay, U. (1993). **Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gündoğdu, C. (2007). **Âşık Sümmanî'de Aşkın Metafiziği. Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi**. Sayı 18/8. 113-154.
- Güzel, A. (2006). **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2004). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Heziyeva, Ş. (2010). **Kars Âşıklık Geleneği ve Badeli Âşık. AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)**, Sayı 44. 211-225.
- Hökeli, H. (2007). **Tevazu. Dem Dergi**, Sayı 2. 114-119.
- Kabaklı, A. (2002). **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul
- Karasar, N. (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kars Valiliği. (1973). **Kars Yıllığı 1973**. Ankara.

Kalafat, Yaşar. ve Bayatlı, N. (2011). **Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar**. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kaya, D. (tarihsiz). **Âşık Edebiyatında Mahlas Alma Geleneği**. <http://dogankaya.com/asik.asp?e=1> (5 Haziran 2011).

_____ (2010). **Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2000). Hoşgörüyeye Bağlı Nasihatler. <http://dogankaya.com/asik.asp?e=2> (5 Haziran 2011).

_____ (2007). **Âşık Edebiyatında Yeni Şekiller**. <http://dogankaya.com/asik.asp> (5 Haziran 2011)

_____ (1997). Edebiyatta **Âşık Kolları ve Şenlik Kolu**. **Türk Kültürü Dergisi**. Sayı 412.

_____ (2005). **Âşık Şiirinde Değişmeler ve Süreklilik Sefil Selimi Örneği**. Halk Kültüründe Değişim Uluslar arası Sempozyum Bildirileri.

_____ (2004). **Yaşnâmeler**. Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2000). **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**. İstanbul: Kitabevi.

Kazan, Ş. (2009). Klâsik Türk Şairlerin Dilinden Beddualar. **Turkish Studies**, Sayı 4/2.

Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. **Turkish Studies**. Sayı 4/1. 423-433.

Kırzıoğlu, F. (1958). **Edebiyatımızda Kars**. İstanbul: Işıl Matbaası.

Kocakaplan, İ. (2005). **Açıklamalı Edebî Sanatlar**. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.

Köktürk, Ş. (2007). **Geçiş Sürecinde Bir Âşık Kağızmanlı Cemâl Hoca**. Ankara: Hece Yayınları.

Kutsi, T. (1990). **Halkbilim ve Edebiyat**. İstanbul: Toker Yayınları.

Milli Folklor (2007). Prof. Dr. Saim Sakaoğlu Armağanı. Sayı 76.

- Moran, B. (1981). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ocak, A. (2006). **İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Oğuz, Ö. (2001). **Halk Şiirinde Tür, Şekil, Makam**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onay, A. (1992). **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Sayı 77.
- Özarslan, M. (2001). **Erzurum Âşıklık Geleneği**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özcan, H. (2007). Mevlana'da Aşk ve İlim. **Yağmur Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 36.
- Özdemir, F. ve Apaydın, M. (tarihsiz). **Türk Halk Şiirinde Anlatım Tekniği**.
- Özkan, B. ve Gençöz, T. (1992). Gurur Toplumu Bakış Açısıyla Türk Kültürünün İncelenmesinin Önemi. **Kriz Dergisi**. Sayı 14/3. 19-25.
- Özsoy, B.S. (2005). **Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztelli, C. (1983). **Halk Türküleri/Evlerinin Önü**. İstanbul: Özgür Yayın-Dağıtım.
- Pala, İ. (1989) **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü I-II**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Parmaksız, M. (2010). **Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1995). **Karşlı Âşıkların Türk Âşık Edebiyatı İçindeki Yeri ve Önemi**. Milli Kafkasya Sempozyumu.
- Şenödeyici, Ö. (2005). **Türk Dilinde Mecaz-ı Mürsel**. Ankara: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten. Sayı 2005/2: 119-139.
- Şimşek, E. (2009). Yakınma, Yakarışlar Dünyasında Felek ve Türk Halk Edebiyatına Yansımaları. **Milli Folklor**, Sayı 21/ 84. 34-41.
- Temel, N. (1988). **Kağızmanlı Halk Şairleri ve Âşıklar**. İstanbul:MEB Yayınları.
- Tökel, D.A. (2000). **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turan, Y. (2007). **Kağızmanlı Cemâl Hoca**. Ankara: Aşık Ofset.

- Turan, M. (1985). Kağızman'lı Âşık Cemal Hoca'nın Hayatı-Kişiliği ve Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme. **Türk Folkloru Dergisi**, Sayı 73, 32.
- _____ (2008). **Camide İmam, Mektepte Eğitmen, Avluda Saz Şairi: Cemâl Hoca**. Ankara: Ürün Yayınları.
- _____ (2006) **Bir Geçiş Dönemi Şâiri: Cemâl Hoca**. Kıbatek XII. Uluslar arası Edebiyat Şöleni. (9-16 Mayıs 2006). Bakü.
- _____ (1986) Cemal Hoca. Yeni Adana Gazetesi. (8 Mart 1986).
- _____ (1985) Kağızman'lı Âşık Cemâl Hoca'nın Hayatı- Kişiliği ve Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme. **Türk Folkloru Dergisi**. 75, 32-33.
- _____ (1992). **Can İçredir Canan Kağızmanlı Cemal Hoca**. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1970). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2011). **Büyük Türkçe Sözlük**. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (5 Haziran 2011).
- Türk Dili (1968). Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı. S:207.
- Türk Dili (1989). Türk Şiiri Özel Sayısı. S: 445-450.
- Uludağ, S. (1991). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Üstüner, K. (2007). **Divan Şiirinde Tasavvuf**. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Yardımcı, M. (2008). **Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri**. Ankara: Ürün Yayınları.
- _____ (2008). **Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları**. Ankara: Ürün Yayınları.
- _____ (2009). **Yaşamları, Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşılarımız**. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yetik, H. (2005). **Edebiyatta Çalıntı**. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Zelyut, R. (1982). **Halk Şiirinde Gerçekçilik**. Ankara: Ayko Yayınları.
- İsimsiz. (1964). Cemal Hoca "İsmail Turan". **Su Edebi Gazete**. (1 Ağustos 1964)

EKLER

Ek 1: ŞİİRLER

1

Her vakt-i seher olanda
Eser bad-ı saba saba
Cezbesi cana dolanda
Pîr himmetine merhaba

Mecnun ol Leylâ bulursan
Sen aşk-ı Mevlâ bulursan
Kazâdan sevdâ bulursan
Ömrün olur. heyyen heba

Dilin uzatma yalana
Dinin verirsin talana
Sıdk ile mümin olana
Var mı böyle bir debdebe

Havalardan uçma sakın
Coşkun sudan geçme sakın
El aybını açma sakın
Dökülürsün kabdan kaba

Cemâl'in sözüne ver gûş
Tamdiren bağıdır her iş
Tevekkül babına yapış
Rızkın gelir çaba caba

2

Durmaz dilim Allah diyer
Ger sahrada, ger deryada
Bağrımı gam-efkâr yiyer
Yüzüm gülmedi dünyada

Ahım arşurrahmandadır
Eseri asumandadır
Acısı şirin candadır
Neler çektim bu sevdada

Birliğine imanım var
Visaline ganim var
Bir misli yok cananım var
Arzum kalmadı leylada

Muhabbet narına yandım
Tatlı canımdan usandım
Bunca yıl pervane döndüm
Hasretle şem '-i rızada

Avareydim on bir yaşında
Yandım aşkın ataşında
Kış oldum dağlar başında
Dediler Mecnun sahrada

Acep ne olacak derken
Vaslına ereydim erken
Yâri tefekkür ederken
Yüzünü gördüm hülyada

O tarihten oldum serser
Kara bağrımı kan keser
Keşke olaydı müyesser
Rû 'yet edeydim ma 'nada

Cemal 'im sevdiğim bir yâr
Ağyara bakmak bize ar
Beş günlük dünyada ne var
Meylim yoktur mâsivada

3
Ben seni ey tanırım,
Ne olduğun cihanda
Mihengime vurmuşam
Çürüğün var her yanda

Kendin sanarsın ulu,
Hâlbuki kalbin ölü
Sînen hicranla dolu,
Kaynar kara kazanda

İmanı, dini attın,

Dini dinara sattın,
Mal, davarı put ettin,
Taparsın her bir anda

Sen mümin olamazsın
İmanı bulamazsın
Allahı bilemezsin
Mekânsız lâ-mekânda

Âlime hor bakarsın
Lâşe gibi kokarsın
Söğeri, dinden çıkarırsın
Nasibin yok imanda

Tama', kalbin çürütmüş
Seni putperest etmiş
Dinin dînâra satmış
Bak taptığın kesende

Bir gün ecelin gelir
Azrail rıihun alır
Cesedin cansız kalır
Kurtlanırsın kefende

Cemâl Hoca'ya dikkat
Eyle gel tut nasihat
Yarın olma melâmet
Huzuruna varanda

4
Bine üç yüz yetmiş üç oldu tarih
Bu asrın şerrinden sığın Allah'a
Kimseden meymenet umma sen artık
Umduğun arz eyle ulu dergâha

Bülbülün figânı gül kapısından
Harâmî vaz geçmez bal kapısından
Kula vefâ gelmez kul kapısından
Dileğin var ise arz eyle şâha

Der ki Cemâl sırrın kimseye açma
Çekil inzivâyâ, nâsa karışma,

Kimseye hor bakıp, kuyusun eşme
Eşen düşer bir gün eşdiği câha

5

Sahîler elinden Hak rızasına
Temel kurar helal kâra sadaka
Gelecek belayı getirmez başa
Salmaz seni ahuzara sadaka

Sadaka sâdıklar elinden çıkar
Kevser suyu olur cennette akar
Sana düşman olan şeytanı yakar
Benzemez bir başka nâra sadaka

Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen
Kapuna gelene ihsanı ver sen
On iki imamın aşkına dersin
Seni irgürür Haydar'a sadaka

Sen buna cehd eyle geçmeden çağın
Sadaka söndürmez evin ocağın
Bereketler dolar köşe bucağın
Birin atlatır bin bire sadaka

Verdiğin fakirler şad olur gider
Allah'a hoş gelir sana rahm eder
Sadaka vereni kılmaz derbeder
Seni salmaz intizara sadaka

Belâyı def eder ömrü artırır
Mahşer günü cehennemden kurtarır
Elinden tutar cennete götürür
Yandırır mı seni nâra sadaka

Cemâl Hoca sana söyler nazınan
Memnun gönder çok da değil azınan
Verdiğin şeyi ver güleç yüzünen
Seni hoş gösterir yâre sadaka

6

Hakk'ı birle sen Hakk'ı birle sen
Geriye kalan cihanda lâ lâ
Haydi dünyada yaşa yüz seksan
Ahir can gider bu ten de lâ lâ

Bir rızkın için olma mükedder
Taksim vardır kılmış mukadder
Bak hani Âdem, noldu İskender
Hep şâh u gedâ sultan da lâ lâ

Enbiyâ gitti, evliyâ gitti
Bunca bin sâdık asfiyâ gitti
Hak'tan korkan çok etkîyâ gitti
Baksana ehl-i irfân da lâ lâ

Dünyaya gelen sen deme ölmez
Hep gelen gider geriye gelmez
Ben yemin edem bir kimse kalmaz
İns ü cin cümle şeytan dalâ lâ

Zıkr-i Hiida kıl giriş bu kâra
Uyup hevaya kalma avara
İbretle düşün bak bu diyara
O yan da lâ lâ bu yan da lâ lâ

Her gelen gitti n'oldular hani
Bir bâkî kalır Keremler Kânı
Kara yer yedi nice civanı
Çirkine kalmaz hûbân da lâ lâ

Bu şitâ gitti yazı gözleme
Her işte sabret tezi gözleme
Elli dedinse yüzü gözleme
Seksene varsan doksan da lâ lâ

Bir bâkî kalır Hazret-i Hüdâ
İsmi bin birdir vâhid-i yektâ
Sana da kalmaz ey **Cemâl Geda**
Birgün gelir ki bak sen de lâ lâ

7

Şüheda kanıyla yoğrulan bu yurt
Sana yan bakanlar çekmez mi bela
Sende yaşayan Türk o mert oğlu mert
Biri yüz bin olup cihana dola

Cihana dolaşın buluban izzet
Senin sahibindir sâhib-nübüvvet
Bunu fehm edemez her ehl-i gaflet
Zanneder ki gelip geçen beyhuda

Türkoğlu mertlikte yektâ cihandan
Vatanıyçün geçer ser ile candan
Kahreder düşmanı çekinmez andan
Çünkü nusret veren Hazret-i Mevlâ

Dinimiz İslamdır almışız himmet
Himmet alan kılmaz kimseye minnet
Hep âlem İslamda bulur hürriyet
Kırım, Bahçesaray, Hîve, Buhara

İrak, İran, Afganistan, Suriye
Mısır diyarı, Fas gele beriye
Bu birliğe karşı düşman eriye
O zaman dünyada bak ki ne ola

Endozin, Pakistan gele yetişe
Bütün dindaş hep el ele tutuşa
O vakit ülkemiz döner ateşe
Kimse parmak uzatamaz alava

A lava düşenler yanar çıkamaz
Yüz bin kedi bir arslanı yıkamaz
Ordumuza kimse hain bakamaz
Sâdıktır hep sâdık emîr ümerâ

Celal Bayar bu milletin sultanı
Adnan Menderes de vekiller hanı,
Refik Koraltan'ı ordu tekmanı
Umaram yaşasın dünya durdukça

Çakmak ataşlansa cihanı dağlar

Doğuya, batıya yıldırım yağar
Dostları şad olur. hep düşman ağlar
Salar cümlesini hay ile vaya

Gene bu gönlüme geldi bir efkâr
Bari saklamayanı kılam aşikâr
Bizim gavsü'l-a'zam kutb-ı zaman var
Dar günde imdada gelir evliya

Umaram bu yurda gelmesin keder
Hain bakanları ola derbeder
Cümle âşk-ı sâdık hep dua eder
Sen de niyâz eyle ey **Cemâl Gedâ**

8
Zamane halkından şikâyetim var
Gönül ferah bulmaz gitsem ne yana
Çok fakirler gördüm kılar intizar
Çok bir zâlimlerden zulm erer cana

Ufak bir memurluk geçiren ele
Gelir olur halkın başına bela
Döğer söğer alırsa seni ele
Baksan hareketi tam Nemrudane

Serde sarhoşluğu haldan anlamaz
Çeker ifadeye ama dinlemez
Derdi rüşvet almak yazığı bilmez
Gözü kızar döner bir gergedana

Aldığı maaşa etmez kanaat
Keratanın düşüncesi hep rüşvet
Vatandaşlarına kılar hakâret
Bir kulp bulur tutar çalar her yana

Bulamaz bu derde bir çare köylü
Kalmıştır her zevkten kenara köylü
Çalışır çabalar biçare köylü
Gene yoksulluktan gelir amana

Memur olur babasını beğenmez
Künyesinde dedesini beğenmez

Teres oğlu ninesini beğenmez
İncelesen soyu çıkar Vartan'a

Bir pusula yazar gönderir peşen
Koltuksuz gidersen su katar işen
Hele bir Şey verme vay gelir başan
Yeşil sopa ile çeker divana

Peşinen almazsa kudurur kapar
Nâsezâ sözleri dilinden seper
İt gibi ısırır, at gibi teper
Yırtıcı kurt yazık değil arslana

Bu ahvâldan haber alamaz âlî
Gizli mezâlimdir bilemez âlî
Haber vereni yok gelemes âlî
Ben de âciz gidebilmem o yana

Bundan vaz geç başka söyle ey âşık
Daha var mı kab kaşıkta bulaşık
Bildiklerin söyle Hakk'a yaraşık
Duyup işitener gire erkâna

Sanat ticaret ne hoştur dediler
Helalından güzel işitir dediler
Haramhorun sonu boştur dediler
Yığar yığar bir gün verir talana

Bakkal, bezzaz, kafâf Allah'tan bula
Umaram kazancı vereler sele
Kime diyem buna bir çare kıla
Sızıltı dayandı heft âsûmâna

Bezzazların dini imanı metre
Hiç insaf arama vicdanı metre
oklarından kesti amanı metre
Bire beş baş vurur it bez alana

Gergin gergin ölçer noksanca yırtar
Hille hokkasını kalbinde tartar
Kendi ucuz alır pahalı satar
Haberini yok hasret kalmış imana

Kafafla berberin başında canı
Bakkallar terkiye koymuş imanı
Dükkânına kardaş eder şeytanı
Şeker sabun koyar iken mizana

Ticarette zulüm hakka yaramaz
Zulümkâr olanlar hayır göremez
Merhametsiz hiç insafı aramaz
Düşünmez ki bir gün girer zindana

Şimdi de gelelim terzi gardaşa
Onunki de sermayesiz bir pişe
Değeri üç ise dikerim beşe
Diyer makas çalar kara kaftana

Kalaycılar aceb nasıl barına
Tûtiyâyı sürter kalay yerine
Bunun da kazancı benzer irine
Çünkü kurşun sarar hisli kazana

Bilmem ki nasıldır demirci baba
O da böyle yapıyor mu acaba
Ocak karşısında dönir kebaba
Gerek ustam tîz uymasan şeytana

Zan ederim demirciler üşenir
İnsaf kemerini belde kuşanır
Bu müslüman cehennemi düşünür
Çünkü her gün nazar eder nîrâna

Nalband kardaş sen de ey tedbir al
Helâli haramı ederler sual
Eyi körsete yap keser iken nal
Sonra kazancın dönmesin katrana

Rençber dayı işin şöhrettir şandır
Bu şöhrete bütün âlem hayrandır
Kadrin bilir isen yerin cinandır
Mutlak kavuşursun huri, gılmana

Helâl haram demeyüben vurursan
Sen de şeytan izin tutup yürürsen
Kul hakkıdır mer'aları sürersen
Paldır küldür düşeceksin zindana

Haram lokma yiyer haram olursun
Nefs ile şeytana sen ram olursun
Haram lokma yiyer verem olursun
Sen görmirsen sofran benzer hicrana

Bak sonun ne olur verem haberi
Tutulmuştur ettiklerin defteri
Bir gün dağılacak cismin cevheri
Kemiklerin olur hâke yeksane

Azrail gelende bak neler eder
Ağzın gözün eğer, kılar derbeder
Ruhun çıkar uçar cesetten gider
Ya yurdu ağlaya yahut hüsrana

Ahlak-ı hamîde var ise sende
Türlü safâları bulursun canda
Seni iskân eder cennet mekânda
Kavuşursun bil Hazret-i Rıdvan'a

Sözüm neticesi hâsılı kelam
Herkesle hoş geçin alâsın meram
Benlikten geç eylik eyle vesselâm
Büyük küçük her gördüğün insana

Sakın azarlama fakiri bayı
Dilin tatlı eyle sözün kimyayı
Koru her cihetten dini dünyayı
Mesıd olur sâdık olan vatana

Seni var eyleyen ol şahı yad et
Bin bir ismin düşün Allah'ı yad et
Bir gün varacağın dergahı yad et
İnanın var ise hükm-i Kur'ân'a

Sakın kardaş kafa dal'a güvenme
Hep hebadır kıyl ü kâle güvenme

Vârise kalacak mala güvenme
Gün gelir ki karışırın kervana

Hoca mısın, koca mısın ey Cemâl
Dediğin sözlerden sen de ibret al
Kemliğe eylik et ol ehl-i kemal
Beyhude gelmedin işbu cihana

9

Yüzüme dost, dalda kuyumu eşen
Ben seni tapşurdurç kahr-ı Yezdan'a
Umaram ettiğin hep gelir başan
Gazab ikliminde uğra tufana

Kahpe zen, muzurun sözüne uyan
Seni dile alır ustası şeytan
Aşık-ı Hûda'ya eyleyen bühtan
Oğluyla, kızıyla düşe bühtana

Fitne yığnağında diz vurur çöker
Her yerde fesatlık tohumun eker
Çıt diye söyürken, çöpünü söker
Bakmaz kendindeki kıllı kirâna

Dinî hususatta bilmez âdâbı
Aslı haramzade, bozuk meşrebi
Taharetsiz gezer Ermeni gibi
Sıfatında nur yok, dönmüş Vartan'a

Mevlasına karşı ödemez borcu
Yiyer merkep gibi tutmaz orucu
Gıybet metahıyla doludur hurcu
Kol kola kulp takar ehl-i imana

Küfür söyler, dili şeytana bağlı
İçinden çıkmasın yediğin yağlı
İmana sebt eder imansız oğlu
Kestiği yiyilmez, git bak Kur'an'a

Helâli boş olur, kitaba baksan
Her gün zina eder, dokuzu doksan
Nikâhsız avrattan namusu noksan

Türetir pijleri salar cihana

Bu halına bakmaz âşıkı taşlar
Semadan başına ine ataşlar
Kem kelâmlar söyler, kalpleri haşlar
Alışmış bu mel'un delk-ı lisana

Cemâl Hoca'ya kin tutar aşikâr
Hasetlik kalbini kılmış tarumar
Gördüğüne gözü ok gibi değer
Bir baksa insana, eğer hayvâna

10

Sitem taşı değdi bana bunca yıl
Çektim çilesini ben yana yana
Derûnum dolgundur, gözyaşlarını sel
N'ola gelmeyeydim işbu cihâna

Âşık mâşukuna olur tiryâki
Ar bilmez, hem olmaz kimseden paki
Hele gel bir yokla, çektiğim yükü
Yüklesen götürmez bin gergedana
Der ki **Cemâl** müşkül oldu hallarım
Menzil-i maksuda çıkmaz yollarım
Ömrüm bağçesinde soldu güllerim
Şeydâ bülbül gibi düştüm figâna

11

Hûda'yı zikredin vatanı korun
Göz dağlan verin hain düşmana
Sizden büyüklerin emrinde durun
Pek dikkat eyleyin gelen fermana

Olur olmaz şeye çekmeyin keder
Evde yavrularız değil mükedder
Allah düşmanları kılar derbeder
Siz de şan verirsiniz cümle cihana

Biz tevhid ehliyiz ayrılman izden
Allah deyüp târik olman namazdan
Hûda'mız lutfunu keser mi bizden
Ne olsa ümmetiz Fahr-i Ekvan'a

Biz Türk evladınız kaynar kanımız
Yaşasın ordumuz zâbitanımız
Milletimiz Türk'tür İslâm dinimiz
Sıdkı bütün inanmışız Kur'an'a

Biz Türk evladınız dinimiz var var
Cihana açılmış şanımız var var
İsmet paşa gibi hanımız var var
Hükmü geçer berre, bahr-i ummana

Umaram Mevlâ'dan var ola ola
Arzusuna ere meramin ala
Hıyanet düşmanın gözü kör ola
Yan bakarsa bu mukaddes vatana

Gece gündüz Haktan kılar niyazı
Verir Hiida kurtla kuzuya feyzi
Delalet buyurur kurtarır bizi
Bir keder vermesin işbu arslana

Gayb erleri size yetişir ise
Cümlesi cidâle tutuşur ise
Üçler, beşler, kırklar yetişir ise
Dağıtır düşmanı o yan bu yana

Cemâl Hoca gönlün işbu sevdada
Dar günde erenler gele imdada
Dağ toplan hû çekende sahrada
Dağıtır düşmanı salar figana

12

Dokuz yüz kırk yedi teşrin ayında
Bak ki ne âfât geldi Kağızman'a
Bir bahtı kara gelinin toyunda
Davetiyeler dağıtılmış her yana

Her yandan davetçi gelmişler toya
Düğün sahibine ola bir paye
İkramlar olunmuş hep bütün baya
Rakı, kebab, meze gelmiş meydana

Keyfler büsbütün olunca hürmeten
Gelin evine gitmişler cümleten
Yazmışlar cehizi hep tamameten
Kıymeti vurulup çıkmış beyana

Haydi götürelim şimdi gelini
Demişler ama sen dinle dalını
Bezemişler, bağlamışlar belini
Zernişan kemeri gülgez kaftana

Ne diyesin şu biçare geline
Allah ismi gelmemiş mi diline
Mevla hışmeylese âsi kuluna
Haber etmez âfet gelse insana

Ağla, dergâhına eyle niyazı
De ki; yâ Rab sakla beladan bizi
Binen kamyonuna gelini kızını
Keçi koyun alıp olmuş revana

Sürerken kamyonu her hal ki şaşmış
Yoldan çıkıp bir bayıra yanaşmış
Nenenin elceği elinden düşmüş
Araba devrölüp gider bir yana

Bir kötan yükü taşkın olursa
Bu kuvvet menzile coşkun olursa
Önünde kılavuz şaşkın olursa
Attırır yükünü seper yabana

Makine tepeden inişe kopar
Hep gelini kızını sarplara sapar
Bu âfata karşı gel de bul siper
Arslan gerek bu darbeye dayana

Makine dört talka döndüğü zaman
Yüz tane gelin-kız edermiş figan
Bizi kurtar diye ey Ganî
Yezdan Bu hali görenler düşmüş şivana

Altı ölüsü var, seksen yaralı
Yaralılar hep Kağızman maralı

Bir gelin mevt olmuş bahtı karalı
Altı yavrusu var der ana ana

Öksüz yavruların zârın kim çeker
Anasız balalar, sızlatır ciğer
Ağlar balaları, kanlı yaş döker
İlâhi sabır ver candan yanana

Biçare, derdini söylesek, kime
Felek cevr eylemiş düşürmüş gama
Minik yavrusuna kim vere meme
İşte beni bu hal eder divane

Sınık gönüllere melhem süren yok
Yavrusunun isteğini veren yok
Küçük sunaların saçın ören yok
Kim tarasın, kim dolaşın gerdana

Anasız yavrunun çerağı söndü
Ağlağan, gözyaşı ummana döndü
Bu ahvali duyub işiten yandı
Deli gönlüm sen de kal yana yana

Gün ayında bir yıldızı süzölmüş
Acep kader mi böyle yazılmış
Gül çehresi, hub siması üzölmüş
Kötü göze mi rast geldi bu suna

Kaf Dağı'ndan gelen bir hub periymiş
Güzeller sultanı, tek bir huriymiş
Babasının anasının biriymiş
İlâhi yoldaş et huri gılmana

Biri bir bakire civan çağında
Ecel kuşu uçar imiş bağında
Taşlar ezgintisi al yanağında
Kopmuş zülüfleri, olmuş perşana

Biri bir genç oğlan can vermiş dosta
Annesi üzölmüş, yatakta hasta
Of yavrum der. derdi deste-be-deste

Ağlar, gözyaşları dönmüş ummana

Yaralılar sergen sergen bayırda
Kol kanat kırılmış olduğu yerde
Al yeşil olanlar bitiyor kırdada
Yetişenler, alup sarar üryana

Kimi baygın, ota köke sarılmış
Kiminin parmağı kolu kırılmış
Kimesinin ağ sinesi yarılmış
Halli buhağı boyanmış alkana

Kimi der, zülfümde tellerim hani
Kimi der, sadrımdaya güllerim hani
Kimi der, vay ana kollarım hani
Şaşkın maral gibi bakar her yana

Kimi kızıl kana boyanmış yatar
Kimi sürüklenir taşlardan tutar
Kimi intizarlı saz gibi öter
İngiltisi çıkar heft asumana

Kimi baştan, kimi dizden yaralı
Hilal kaştan ala gözden yaralı
Kimi benim gibi sözden yaralı
Kimesinin ahi var âşıkâne

Kimisi hanedan, şerefli, şanlı
Kimisi ezilmiş çâryanı kanlı
Kimisi de üç dört aylık nişanlı
Der ölürsem hasret kaldım canana
Seksen yaralısı hep gelin kızlar
Al kan dolmuş, gel bak sürmeli gözler
Kimi bacı kardaş ciğerim sızlar
Yandım, yandım bir tas su verin bana

Kimi yaralanmış ala gözünden
Kimi baygın anlaşılmaz sözünden
Benim gibi âsi kullar yüzünden
Afatlar erişir sabî sübyana

Bugün yarın bahar ister bu bağlar

Yeşil kemha giyer çimenli dağlar
Yetim kalan yavru bağlarda ağlar
Annesi yok başucunda dolana

İlâhi sen bizi eyle tevbekâr
Kullar azar ise belâyâ çarpar
Bu belâyâ sebep olan suçlu var
Sabırını erişti bunca civana

Neyse ölen öldü, kalan sağ olsun
Ölenlerin kabri nur ile dolsun
Hazret-i Muhammed şefaât kılsın
Bizim gibi âsi mücrim olana

.....
Düşün âkıbetin sırrına erek
Tehlikeyi işitip sakınmak gerek
Tehlikeden ziyan gelmez imana

Yaralı kız gelin düşmez mi veya
Sızıltıları çıkarmış semaya
Demişler duyurun dertli hocaya
Derdimizi destan etsin cihana

Orda mıydın bana geldi bu haber
Yanmış Kağızman'da var böyle keder
Dertli gönlüm gene oldu derbeder
Ağladım gözyaşım oldu revana

Aman Allah aman bu ne felâket
Biz âsi kullara sen kıl hidayet
Zabıta bu işe, etseydi dikkat
Uğramazdı millet böyle ziyana
Azizim sen şimdi ey dinle beni
Gûş ver sözlerime ayıldam seni
Hışmına uğramaz seven bu dini
İnanın var ise hükm-i Kur'an'a

Haram olan işi reddeder kitab
Ehl-i vicdan getiremez buna tab
Tevbekâr ol: haram, rakıyla şarab
Böyle şeyler lâyıık mı müslümana

Altun ile tucu fark eder sarraf
Sözüm hakikattir sen deme ki lâf
Hevâ yollarına olunan masraf
Nefsi okşar, sevinç verir şeytana

Zengin oldun ise fakiri toyla
Geçmişlerin ervahına hayreyle
Giydir çıplakları cenneti boyla
Mevlüt okut, kavuş Fahr-i Ekvan'a

Kibirilenip deme olmuşam kimya
Senin güvendiğin boşuna hülya
Kimseye ön vermez, bu fani dünya
Bir gün yolun açar mezaristana

Beni mest eylemiş, aşkın dolusu
Birliğine bağlamışam hulusu
Şeytan kimi kılrsa buldum delisi
Benliğinden burnu değer tavana

Hâlbuki ölüm var gelecek bir gün
Geldiği gün sizde tutulur düğün
Davulsuz zurnasız olursun sürgün
Götürüp atarlar seni zindana

Hani ya ananla atanı düşün
Bunca kabristanda yatanı düşün
Allah'ı yâd eyle vatanı düşün
Belki gâlib etsin bizi düşmana

Çarpaz bakma uzunuma enime
Alana doğru söz söyle dinime
Sözüm hem kızıma hem gelinime
Öğüt olsun işitene duyana

13

Camuşlu köyünde bir hikmet oldu
Duyup işitenler kaldı hayrana
Hayvan sayımının memuru geldi
Bir kaç kaçırıldı o yan bu yana

Hele bir gün evvel bak ki ben n'ettim
Tutup üç koyunum kaçığa kattım
Meğerse bir büyük kabahat ettim
Yarı gece vakti saldım yabana

Erken oğlum geldi; dedim ne ettiz
Benden ki ayrıldız ne yana gittiz
Davar nerde kaldı, siz nerde yattız
Muhafız olduz mu kaçak hayvana

Dedi: "Baba sana verem haberi
Sato Kayası'na saldı davarı
Gözümüz görmedi, uyku eseri
Baka bakakaldık heft asumana

Orası ey ya, varımış muhbirler
Eyüp dayım der ki, haber verirler
Tahsildarlar gelir bizi görürler
Sonra dokuzu yazarlar doksana

Dedim düşünce ne, gel söyle görüm
Ben de ona göre cevabın verim
Zaten üç koyundur hep külli varım
Korkaram ki hak vermeyek çobana

Dedi: "Ayı Deresi'ne gidelim
O dere derindir rahat edelim"
Pek ey dedim oğlum, arslan edalım
Allah bağışlasın bahan anana

Hâsılı o gece alıp gitmişler
Ayı Deresi'nde mesken tutmuşlar
Ateş yakıp rahat rahat yatmışlar
Boz kurt da yağ çalmış kara dabana

Sabah oldu baktım ki gene geldi
Kaş kabak dökünük dedim ne oldu
Dedi: "Baba bize kurt daldı daldı
Yarı gece kapanmıştık zindana"

Dedim: Sözümlü çıktı çoban hak almaz
Herkes böyle yapsa bir kurt ac kalmaz
Kaçak mal saklamak İslam'a gelmez
Rüsümü verilir ordu tekmana

Dedim nasıl oldu, gel şimdi söyle
Tamam izahat ver git sonra inle
Dedi: Pekey baba, eyice dinle
Tamam ifademi vereyim sana

Etmek yedik uyku tuttu uyuduk
Başımızı çakıl taşlara koyduk
Derin uykuda bir gürültü duyduk
Sandık yıldırımlar yağdı o yana

Baktık koyunların yok hiç birisi
On beşten kâşki kalaydı yarısı
Bir kaştan tillenmiş en ki irisi
Düşmüş derede boyanmış al kana

Dedi boz koyun da kayadan uçtu
Bir kaç da kızıl tepeyi aştı
Kurt da yavruların buldu uluştu
Soyhanın elinden geldik amana

Dedim söyle niçün sen geldin bize
Dedi geldim yükleyip bir öküze
İki cemdek vardır getirek size
Kokmadan olayım yola revana

Dedim oğlum ey besledin bostanın
Kimindir cemdekler yazım destanın
Dedi bizim bir de Mamo Usta'nın
Baba ne yapalım Hak'tan gelene

Dedim kara koyun sağ mı ölü mü
Dedi evvel ona yapmış zulümü
İştittim dünyadan çektim elimi
Dedim zâlim nasıl kıydın o cana
Gel bir bak ki koca kurdum ne etmiş
Sürgü yapmış, için kayadan atmış
Sonra zalim, kara koyunu tutmuş

Ne ise ölüsün aldık bu yana

Dedim oğlum niçün eylediz gaflet
Kara koyun başındaydı bereket
Çünkü Akif eminin vermişti zekât
Bağışlamış idi râh-ı Rahmana

Oğullar böyle mi besler imamı
De ki gitmiş bizim davar tamamı
Anandan alırım bu intikamı
İster isen küs git sen de bir yana

Oğlum bilmez miydin sen zâlim kurdu
Her nerye uğrasa söndürür yurdu
Kırar sürüleri ağlatır
Kürd'ü Haso Dayı hasret kalır ayrana

Kara koyun nasıl çekti bu yayı
Ağzında dişi yok sırtında tüyü
Hayı gitmiş idi kalmıştı huyu
Kim almazdı çıkaraydık meydana

Acap bunun gibi var mıydı koyun
Ayı Deresi'nde tuttular toyun
Dedim bari gidin postunu soyun
Mübarek tikesin saldı kazana

Tam bir gün kaynattık bir neyse pişti
Kanlı köpükleri kenara taşıtı
Yedim, alt dudağım üste yapıştı
Dişlerimi tutkalladı dehana

Çıkaydı mezada elli kuruşa
Alıp vermez idi kardaş kardaşa
Hillekâr olma ki düşersin işe
Hareketin ola ger hâinâne

Hille tuzakların kimseye kurma
Eğrilikten vaz geç zararlar görme
Yoktan malın kurda, kuşa yedirme
Bunu yazdım ibret ota cihana
Kılma malın kaçak, oluna ta 'ciz

Hükümet m e 'murın eyleme âciz
Tahsildar görmezse, kurt eyler haciz
İhretlen de hain olma vatana

Neyse gitdi rahmet olsun ruhuna
Ayak kaymaz doğru gitse râhına
O kul teslim olsa şahlar şahına
Kahrından dur olur düşer ihsâna

Sene bir söz diyem gel olma âciz
Rüsümü tam ver ki tam ola teçhiz
Tahsildar görmezse kurt eyler haciz
Derin düşün sakın olma divana

Eğer dersen düşmeyelim feryada
Rahat yaşamakçün dar-ı dünyada
Olacaksın her bir enire âmâde
İtiraz etmeden gelen fermana

Vatanını koru yat rahat rahat
Günbegün bu yurttta artar adalet
Bize farzdır ululemre itaat
İnanmazsan bak âyet-i Kur'an'a

Sen metîn ol oğlun olsun çırağın
Bir murâd alırsın kalmaz merağın
Polattan pâk yaydır okun ferağın
Arslan gibi kendin göster düşmana

Birlikten ayrılma el-aman aman
Yad et Yaradan'ın kalırola düşman
Sana imdad eder Hazret-i Kur'an
İstinad eyle gel ism-i Rahman'a

Hüdâyâ ayırma bizi rahminden
Türk yurdunu devranından deminden
Bize nusret ver lutf u kereminden
Bizi ümmet ettin Fahr-i Ekvan'a

Umaram ki ism-i Gaffâr aşkına
Bin bir ismindeki esrar aşkına
Habibin Ahmed-i Muhtar aşkına

Türkoğlunu hâkim eyle cihana
Cemâl Hoca aceb var mı amelin
Sen de ibret al varsa kemalin
Sakın hükümetten saklama malın
Kazarı ver kaçıran merd-i merdana

"Er-rızku 'al-Allah'" demiş nebimiz
Buna inanmışız islâmcasına
Hamd olsun bu babda var kemâlimiz
Kapusun bekleriz selâmcasına

Bak gene dilime ne geldi peder
Hârisler dünyâyı günbegün güder
Bizimçün ne olsa çekmeyiz keder
Kanâat ehliyiz tamamcasına

Eyâ gönül dinle nasihatim al
Çalış zikr-i Hakk'a ol ehl-i kemâl
Mücâhid oimayan nâkısul-'amel
Eremez menzile meramcasına

Gel ey **Cemâl** kendin suç gözüyle gör
Hakk'ın hikmetini iç gözüyle gör
Hallâk'ı sev halkı hoş gözüyle gör
Herkes seni sever kirâmcasma

14

Lutf-ı Hüdâ'sına mazlılar olanlar
Her işini görür insancasına
Kötülüğe eylikte bulunanlar
Hakkın hak kuludur îmancasına

Kibr ile benliğin dayanma sakın
Sendeki hevâya güvenme sakın
Cûş edip yer yıkma, bulanma sakın
Durulup durgun ol ummancasına

Fesatlıkta şöhret bulma âlemde
İsmin hor yazılır levh u kalemde
Sadakatin olsun her bir kelâmda
Sözün tatlı söyle lisancasına

Sehâvette akan seller gibi ol
Cömert olup, makbul kullar gibi ol
Herkes seni sevsin, güller gibi ol
Bak bülbüle sever figancasına

Gel **Cemâlî** mürşidinden himmet al
Kûşe-i vahdette otur izzet al
Çiçeklerde arılardan ibret al
Bal çeker doldurur, koğancasına

15

Yahşiyem yahşi özüme
Diyenin de kül başına
Akşamdan karı sözüne
Uyanın da kül başına

Her sözüm gama ilaçtır
Kullar Mevla'ya muhtaçtır
Hırhız olan her dem açtır
Doyanın da kül başına

Haramzade çakmasından
Yan savuşup bakmasından
Çalıp çırpma lokmasından
Yiyenin de kül başına

Ölüm gelende araya
Seni katarlar sıraya
Zekatsız malı geriye
Koyanın da kül başına

Cemâl söyler çoğu azı
Nerye varsa çıkar tozu
Teneşirde beynamazı
Yuyanın da kül başına

16

Yigirmi milyon millete sâye
Umaram ki artsın şanın Ankara
Merhametin vardır yoksula baya
Birine bin bir ihsanın Ankara

Sana lutfeyledi Hazret-i Hiinkâr
Bu gizli değildir vallah aşikâr
On iki yıldızın bir kamerin var
Ziyalanır mah-ı tâbânın Ankara

İntizamlar kurdun sen her bir işe
Adalet milleti salmaz telaşa
Yaşa cumhuriyet binlerce yaşa
Böyle gitsin bu devranın Ankara

Karakorayı bu yurttan süpürdün
Düşmanlar başına kılıçlar vurdun
Polat bileklidir muzaffer ordun
Siperlenmiş her bir yanın Ankara

Cumhuriyet halkı Kur'an'a tapar
Kitapsız millete kıyâmet kopar
Dinsiz dağ olsa da yerinden kopar
Bunu demiştir Kır'an'ın Ankara

Arslan pençeliyim kurda yenilmem
Allahımı birler gayriyi bilmem
Zaferliyim öldürürüm ben ölmem
Ger olursa bir fermanın Ankara

Cemâl Hoca cennet Türk'ün illeri
Ağ gibi örüldü tiren yolları
Altmış üç bağında açar gülleri
Ebed solmaz bu gülşanın Ankara

17

Muhannet babına salmadan beni
Minnetime bir ay eyle idare
Seni bana muhib görür bu gönlüm
Kimse vâkıf olmaz bak bu esrara

Hamdolsun devletin elinde var var
El tutarı olurmuş her dem bahtiyar
Mü 'mine yardımını sever Girdigâr
Sen de sevil Hakk 'a, düşme kenara

Devlet bazı kula Hak 'tan armağan

Ehl-i cennet imiş sahib-ül ihsan
Size de lütfetsin cenab-ı
Yezdan Cemal Hocı talip bı intizara

18

Hakk 'ın rahmetinden kesme ümidi
Bak azizim eğer kemalin varsa
Bu müjdeyi bize Kur 'an 'da dedi
Korkma cehennemden amelin varsa

Git mürşide el at. yönet bu raha
Sıdkıle elin aç ulu dergâha
Sadık isen sıdkın bağla
Allah 'a İste muradını, ricalin varsa

Cemal Hoca söz der ehl-i imana
Kabul edip nasihatten alana
Nasa uyup bağlanırsan şeytana
Yakar seni, tûl-i emelin varsa

19

Umaram yaşasın yüz yıl
Yeşilkava, Yeşilkaya
Nutkunda lisan-ı bülbül
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Ömründe görmesin keder
Cumhuriyet yoluna gider
Halkı eyliğe sevk eder
Yeşilkaya. Yeşilkaya

Kimseye yapmaz zulümü
Belki düşünür ölümü
Ayrıp ezdirmez mazlumu
Yeşilkaya, Yeşilkaya

El eline bakan değil
Sele düşüp akan değil
Hiç kimseyi yakan değil
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Sıdk ile girişir işe

Yurt için çeker endişe
Kemlik etmez vatandaşa
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Sever temiz soyluları
Değil simâ boyluları
İşe koşar köylüleri
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Bu birliğe rağbeti var
Her işinde dikkati var
Sâdıkır sadakati var
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Dinler her bir şikâyeti
Pek inceler tahkikati
Sevmez zulmü hakareti
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Nahiyemize şan verir
Doğrulara devran verir
Cumhuriyete can verir
Yeşilkaya, Yeşilkaya

İsmi Nuri, Hak yâdı var
Düşenlere imdadı var
Ne güzel de soyadı var
Yeşil kaya, Yeşilkaya

Ey Türk gençliği var olun
Yavuzunuza yar olun
Böyle bir berhudar olun
Yeşilkaya, Yeşilkaya

Aşkı daşıp coş gördüğü
Sen sanma serhoş gördüğü
Cemal Hoca hoş gördüğü
Yeşilkaya, Yeşilkaya

20
Baktım hakikatte cûş edenler çok
Ben katreyim beni ummân et

Yâ Rab Yüzüm kara kusurlarım pek artık
Hakirim affıma fermân et Yâ Rab

Umaram tevbekâr et beni
Allah İntizârıma bak ey lütfı bol şah
Rızan arzusudur bu çektiğim âh
İşbu murâdımı ihsân et Yâ Rab

Doksan dokuz ismin izzeti hakkı
Habibin Ahmed'in hürmeti hakkı
Cemâl'ım cemâlin ziyneti hakkı
Derûnum derdine dermân et Yâ Rab

21

Sefer kıldım delîl ettim bu râhı
Cânânım ararım bu cân içinde
Elli yedi yıldır çekerim âhı
Bülbül gibi kaldım figân içinde

Uyan gönül böyle gaflette kalma
Kaptansız sefinen deryâya salma
Suçum ne, kim dedi ağla da gülme
Katrelerin kalsın ummân içinde

Zarardan dönmedim, sanma kâr ettim
Bütün varlığımı târumâr ettim
Şeydâ bülbül gibi âhuzâr ettim
Figânım kesilmez gülşân içinde

Gören rakîp bana koy desin ebter
Sabırdır kalkanım bu bana yeter
Bir kâmil bâbında olmuşam kemter
Hâfizim var ehl-i irfan içinde

Cemâl Hoca her gün çekmedesin âh
Ümit kesme bir gün açılır dergâh
Demiş "lâ-taknetû min rahmetillâh
Ben bunu görmüşem Kur'ân içinde

22

Arz-ı âhın için yaz bir arzuhal
Götürüp câîâna ver gecelerde

Eğer olam dersen bir ehl-i kemâl
Hüzûr-ı Bârî'ye dur gecelerde

Ah edip zikrin kıl, zamanı ağlat
Zâr edip bülbül tek figânı ağlat
Sekiz cennet, hûri, gılmanı ağlat
Gönder semâlara zâr gecelerde

Bak bu iştiyakta, her bir Müslüman
Geceler subha dek, isterler aman
Erenler kervanı çekilen zaman
Sen de o zümreye, gir gecelerde

Nedir **Yangın Cemâl** senin bu nâzın
Ya kime karşıdır, nâzın niyâzın
Gökler parçalandı, seyreyle yüzün
Kudret cemâlini, gör gecelerde

23

Sakın hor bakmagıl köylü kardaşa
Herkes için var muhabbet köylüde
Verdiği ikrarı çıkarır başa
Vatanında her sadakat köylüde

Çalışır, çabalar; tarla çayırda
Durmadan iş yapar kırdan bayırda
Umaram köylüler kalmasın darda
Ekip biçmek hep ziraat köylüde

Türk köylüsü asla görmesin keder
Çalışır yurduna, ölene kadar
Asker verir vatanını hıfz eder
Her cihetce bu metanet köylüde

Baharda sarılır çifte, kotana
Sırasında yardım eder vatana
Kanaati vardır bir tas ayrana
Ağ bal gibi bak bu şerbet köylüde

Dırmıh, dirgen, elindeki harbisi
Arpa, buğday ile dolar torbası
İşten gelir içer ayran çorbası

Yazın zahmet, kışın rahat köylüde

Tarlası sararsa, biçer, desteler
Soğuk alsa, ısıtması üsteler
Kinin yetişmese tez tez hastalar
İşte böyle noksanıyet köylüde

Pislikten pak etmek lâzım her yeri
Buna çalışmalı milletin varı
Cesur olsa her bir köyün muhtarı
Leke görmez cumhuriyet köylüde

Cemâl Hoca bunu söyler âşikar
Dikkat et köylerde noksanıyet var
Tembel muhtarları ola derbeder
Bu sebepten her sefalet köylüd

24

Bahar oldu bağçelerde gül açar
Sünbül ile, reyhan ile, ne ile
Eğer bülbül gelse bağlarda uçar
Şeyda ile, figan ile, ne ile

Dem bulup giderse, bu sâye eğer
Çıkıp seyran etsem sahraya eğer
Konak olur isem **Leyla**'ya eğer
Arzu, Kanber, Zeycan ile ne ile

Elestü bezminden geldim ezildim
Nâr u bâd u âb u hâkden süzüldüm.
Âşıkların defterine yazıldım
Şenlik ile, Sümman ile ne ile

Gönül arz ettiği olmadı, heyvah
Çok âşık muradın almadı, heyvah
Nihanî Mihri'sin bulmadı, heyvah
Bardız ile, Efgan ile, ne ile

Her âşıkın derdi vardır canında
Rağbet bulur sâdıkların yanında
İmtihana girdim aşk meydanında
Demler buldum devran ile ne ile

Âşıklar yar için acep yana mı
İçtiği şerbeti doyup kana mı
Ok kipriğin deldi geçti sinemi
Ebru ile, keman ile, ne ile

Eksik olmaz âşıkların figanı
Onlar gözler can içinde cananı
Gözyaşları boğdu **Cemâl Turan'ı**
Bahri ile, umman ile, ne ile

25

Kâdir Mevla'm budur senden niyazım
Aşkınla kametim yay eyle eyle
Eğer dergâhına geçerse nazım
Müştakım gözyaşım çay eyle eyle

Beni mahbûs etme gamhânelerde
Devasız dermânsız bırakma derde
Celâlin aşkına demhânelerde
Zümre-i uşşâka tay eyle eyle

Bu mücrim **Cemâl'e** sen eyle meded
Yüz tuttum dergâha etme beni red
Bir çiftte yavrum var Muhammed, Ahmed
Onları aşkınla bay eyle eyle⁷

26

Bâd-ı sabâ yazıp al ifâdemi
Her hâlîme vâkıf olana söyle
Gitmez bu sinemin derd ile gamı
De ki muhtâç olmuş dermana söyle

Bu âhıma çare olmaz da olmaz
Dîvâne dil intizardan ayrılmaz
Akar bu dîdemin yaşı kesilmez
Acı katrelerin ummâna söyle

Cemâl'im derdimi dîvâna sor sor
Ebâ Bekir, Ömer, Osman'a sor sor
Boyun eğip Şâh-ı Merdân'a sor sor
Destur alıp Fahr-i Ekvân'a söyle

27

Mecnun gibi dolan dağlar başında
Aşkın tecellisin Leyla'da gözle
Pervânelervârî yan ataşında
Meftun ol şem'ine ziyâde gözle

Hor bakma herkese eyle muhabbet
Kırma kalp şişesin, çekme nedâmet
Zikr ile doğarmış nûî-ı basiret
Esrâr-ı hikmeti eşyâda gözle

Tevhide çalışub karış melâma
O seni irgürür dârüsselâma
Seyreylemek için bakma âleme
Cemâl-i cânânı mânâda gözle

Lâ'yı çek ulaştır arş-ı a'lâya
Yaksın yeri göğü varsın fenâya
Îlâhe de bakma fânî eşyâya
Gel **Cemâl** maksûdun illâda gözle

28

Ey yavrum Dîvânî, tavsiyem size,
Mahlûk-ı Hüdâdan minnet gözleme.
Yazmışsın, gelirim ziyâretine
Bende ki hakirdir, himmet gözleme

Bağla ümîd Hakka gece gündüzde
Senin zannettiğin bulunmaz bizde
Zikr-i dâim olun sahrâda, düzde
Sakın riyâlardan şöhret gözleme

Der Cemâl; fikrinde dalgaya dal dal
Aşk-ı hakîki bul, kavgaya dal, dal
Dilde ziynet göster mânâyâ dal, dal
Tâhir nâsa bakıb, izzet gözleme

29

Ey münkir, ey münkir, nedir bu kader
Aşkın peşine düşmeye gelme
Bir canda olmazsa ecelden eser

Ölmeden kabrini eşmeye gelme

Ben âşıkam katlanıram hâlîma
Bırakın varayım kendi yoluma
El atma gel fidanıma, dalıma
Yetişmemiş tarlam, biçmeye gelme

Bunca yıldır aşk atına siivâram
Bu gidişle cânan iline varam
Pek incitir beni sızılı yaram
Acı kabarasın deşmeye gelme

Cemâl Hoca edep erkân yol bizim
Takip etme anlaşılmaz hal bizim
Gözden akan coşkun coşkun sel bizim
Hücûmlu dalgayız geçmeye gelme

30

Eğlen turnam sana var bir emânet
Al mektubum, yara vermeden gitme
Ala gözlerini eyle ziyâret
O gülgez yüzünü görmeden gitme

Götür bu nâmemi el-aman aman
Âşık mâşukundan keser mi güman
Bizim yaylalardan geçtiğin zaman
İnip de hatrını sormadan gitme

Heyvah vakti geçti süsen, sünbiilün
Figânı kesildi şeydâ bülbülün
Örtülü bağçeye uğrarsa yolun
Orda kanat gerip durmadan gitme

Ah erittin yüreğimin yağını
Mecnun tek beklerem Leyla dağını
Öp iki elini hem ayağını
Sırma saçlarını örmeden gitme

Hasretinden bağrım odlara yandı
Bülbül tek figânım arşa dayandı
De ki: **Cemâl Hoca**'n ihtiyarlandı
Bu haberi ona vermeden gitme

31

Ey nefsim, ey nefsim, sanatın değiş
Kendin hor gösterme
Yezdan ehline Köşede, bucakta yaptığın her iş
İzhar olur, bak bak irfan ehline

Gel düşün sağlığı, yâd et ölümü
Sen kendi kendine yayma zulümü
Ey iblis sarplara salma yolunu
Beni yoldaş etme tuğyan ehline

Verilen öğüdü tutmazsan eğer
Emmareliğin terk etmezsen eğer
Sen rah-ı Hiidaya gitmezsen eğer
Korkaram, tay olursun zindan ehline

Kendin nasa hoş gösterme ey zebun
Bu halin terkeyle olmadan mağbun
Velâkin Settar ismi, saklar aybın
Gizli suçun ayan pünhan ehline

Meyi edersen daim boş bir hevese
Doğru değil her bir emrin vesvese
Kerrâtile derim karışma nasa
Sen gene uyarsın şeytan ehline

Hüdâyâ, sevdiğin o yar aşkına
Bin bir ismindeki esrar aşkına
Habibin, Ahmed-i Muhtar aşkına
Beni yoldaş etme nîrân ehline

Kulun **Cemâl** âciz bir yüzü kara
Tevfikin refik et, kalmış âvâre
Sen meded etmezsen n'etsin bîçâre
Umaram rahmini iman ehline

32

Size bir arzum var şeyhim efendi
Lütfen kabul edip salma kenara
Halas et boyunu takmış kemendi

Beni yoldan aldı nefs-i emare

Nice yıldan beri gözlerim himmet
Mütehayyir kaldım eyle dehalet
Hak aşkına kurtar, kıl muavenet
Merhamet et bu bende-i naçara

Bir faide yok şöhretile şanlıkta
El attım damane pek civanlıkta
Bilirim mâhirsin tercemanlıkta
Nolur söyle bir kez lutfu bol yâra

Dağıtsın gönlümün küllî varını
Doldursun yerine aşkın narını
Aramızda olan sivâ kirini
Belki silip geçem öbür diyara

Zalim nefsim azgın, şöhret-i tavuz
Bakma sen kusurum, hadden tecavüz
Sizi kıldım bu hususta kılavuz
Bir tımar eylesen gönlü bimare

Göndersin gönlüme aşk-ı
Tatarî Tek göndersin, versin her bir kederi
Dış yüzden olayım bir derbederi
Bülbül gibi düştüm ah ile zara
Umaram ki ayırmasın eylikten
Lütfederse el çekerim kemlikten
Sen beni kurtaragör ikilikten
Yolum aç, varayım ol Bir'e Bire

Der bu Cemâl Geda yollar bana tor
Uçurumları çok, kör gözlerim kör
Elim al ey kâmil menzile irgür
Yoksa katlanamam bu intizara

33

Ben aşkı, zikrile buldum
Bunun her başı uzlette
Nefs ile cidale durdum
Harb ü savaşı uzlette

Mecnun'a bak, Leyla için
Leyla dedi Mevla için
Gam yemedi dünya için
Attı telaşı uzlette

Deme sözünde yalan var
Böyle muradın alan var
İki eliyle çalan var
Başına taşı uzlette

Gel uzlete, gel ey naçar
Uzlet dergâha yol açar,
Taban tutturamaz kaçar
Kalbi kallâşî uzlette

Cemâl'i dile bıraktı
Tutup çengeline taktı
Bağrını odlara yaktı
Aşkın ataşı uzlette

34

Yigirmi dört karye eteğinde var
Ser çekmiş semaya serin Aladağ
Yaylaların çimen çiçek nunufar
Tûtiyâdır her bir yerin Aladağ

Şarkında Kağızman bir yanın Aras
Garbın Sarıkamış sana eder naz
Seni hoş halk etmiş Hazret-i Feyyaz
Şen ola her bir civarın Aladağ

Ağrı dağı duru yokladım karşın
Cevahir mülküdür toprağın taşın
Bahar vakti her gün dumandır başın
Eksik olmaz ruzigârın Aladağ

Kanıraş yaylası bir merd elinde
Misli az bulunur Kars'ın ilinde
Kem kelâmı yoktur asla dilinde
Ona hayran hep şikârın Aladağ

Göçebeler çadırları düzerler
Kalaylı taslarda ayran ezerler
Güzellerin bölük bölük gezerler
Kimi hanım kimi torun Aladağ

Umaram durasın dünya durdukça
Bir çiçeğin değermiş yüz bin akça
Gönül neşe bulur sana vardıkça
Böyle de var bir eserin Aladağ

Bak ne şekildedir bunun yaylağı
Nerye varsan adım başı sulağı
Gözeler sultanı Demirbulağı
Ab-ı Kevser her pınarın Aladağ

Ağ Pınar'da bir çadırım olaydı
Sevdiğim yar birden bire geleydi
Muratsızlar muradını alaydı
O vakt olurdu serverin Aladağ

Etrafta köylerin hep çiçek çimen
Kahpe düşmanlara göz okusun sen
Metîn bir kal'asın keşf etmiş tümen
Her yerde var bin siperin Aladağ

Kim vasfın işitse sorarlar seni
Çekerler ahuzar göreler seni
Bahar vakti karlar yaralar seni
Açılır her bir esrarın Aladağ
Yayla halkın ehl-i sevda edersin
Kimin Mecnun kimin Leyla edersin
Sende yaşayanı ihya edersin
Cümlesinde belli varın Aladağ

Akan sellerinle bağlar beslenir
Derelerin dört bir yanı süslenir
Bülbüllerin bağçelerde seslenir
Böyle döner daim devrin Aladağ

Başında turnalar ederler pervaz
Her taraftan gelir bin türlü avaz
Göllerinde öter ördek ile kaz

Kuşlar çeker intizarın Aladağ

Sürüler içinde koyunlar meler
Kuzular annenin sütünü diler
Onlar meler dertli bağırimi deler
Çıkmaz benden ah u zarın Aladağ

Sana inzal olur rahm-i bârânî
Sağ edersin sana dertli varanı
Marîzler bulmazsa derde dermanı
Her hastaya şifa kar'ın Aladağ

Yaylanda şan açmış herkesçe belli
Misafirhanesi tekya misalli
Sofrası meydanda kaymaklı ballı
Şükrü Aras berhudarın Aladağ

Üç yüz altmış gözen Camuşlu'da var
Dört yüz seksen pınar Kozlu'da akar
Purut'taki nehrin sel sebil kokar
Ab-ı Kevser leb-i bârın Aladağ

Cemâl Hoca'da var bin bir intizar
Sakın bu esrarı kılma âşikâr
Her yüce dağ arın bir âşığı var
Ben de senin yadigârın Aladağ

35

Dokuz yüz ellide Kore savaşı
Temaşagâh oldu cihana
Allah Birleşmiş Milletler,
Bel bağladılar Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ana Allah'a

Bu meydana girdi Türk'ün tugayı
Kahraman askerler çekerler yayı
Tekbirlerde yad ederler
Hûda'yı Sığınırılar ism-i Rahman'a Allah

Türk erinin ünü gelir derinden
Din yolunda geçer can u serinden
Yarub çıktı kızıl piç çenberinden
Boyandı düşman al kana, Allah

Sana imdad eder Hazret-i Habib
Nasrün min Allahi ve fethün garib⁸⁷
Ümidvarım. tezden kahrola rakib
Gönül bağı işbu gümana Allah

Kore sahrasında tekbir sadası.
İnletir dağları, ism-i Hüdası,
İmdada erişsin zamanın gavısı.
O da girsin, işbu meydana Allah.

Varol paşam, sakın eyleme merak
Nusretin yakındır, değildir ırak
Ba'de usrin yiisra⁸⁸ ayetine bak
Bu müjdeyi yazan fermana Allah

Din sahibi enbiyalar serveri
Himmet etsin evliyalar rehberi
Yazıcoğlu'na bağı bu haberi
Sen nusret ver bu kahramana Allah

Dört bin ismindeki esrar aşkına
Bu esrarda olan envar aşkına
Sevgilin Ahmed-i Muhtar aşkına
Hep İslâmı irgür devrana Allah

Dört kitabın ehline baş olanı
Bir birliğe girip, gardaş olanı
Türk'e Amerika yoldaş olanı
Galib et cümlesin, düşmana Allah

Bir aciz kulunam, düştüm feryada
Feryad edenlere gelen var dâda
Erenler ordusun gönder imdada
Hitab eyle kutb-ı zamana Allah

Ya Muhammed, Ya Muhammed el-aman
Hep sana muhtaçtır her ehl-i iman
Çokluğuna pek güvenir piç düşman
Gark et cümlesini, tufana Allah

Bile gelsin gâzilerin sultanı
Gâzileri sakla ey Kerem Kânı
Garib sahralarda şehid olanı
Cennette yoldaş et rıdvana Allah

Ümmetin dar anda yad eder seni
Gönder gelsin Hasan'la Hüseyin'i
On iki imamla Hakkın arslanı
İşaret kıl Şah-ı Merdan'a Allah

Ey **Yazıcıoğlu** ne mutlu başın
Mutlak gâlib erler yaran yoldaşın
Cihana şan verdi Kore Savaşı'n,
Zeval vermesin bu arslana Allah

Dini bütün şahabkerler teftişe
Gitti düşmanları saldı teşvişe
Şarkın kızıl iti düşmüş telaşa
Eylemiş gönlünü gamhane Allah

Gözlerimiz semalardan süzüldü
Gören hainlerin bağı ezildi
O gittikten sonra düşman bozuldu
Maşallah, çizdiği pilana Allah

Yaşa, paşam yaşa, kudûman kurban
Hep cihan bu hale oldular hayran
Hak size cenneti versin armağan
Yoldaş etsin huri gılmana Allah

Bu millet duacın anarlar seni
Bir hamlede hûn eyledin düşmanı
Bu arslana nusret ver ey
Keremkânı Pençe saldır İran Turan 'a Allah
Düşmana karşı yok bir biçareimiz
Hep arşları pençeli her dilaramız
Piç çenberin yardı celal boramız
Yayıldı müjdeler her yana Allah

Düşman saflarını yarıp da çıktı
Köpek sürüsünü kırıpda çıktı

Sancağı sineye sarıp da çıktı
Hiç leke konmadan elvana Allah

İhlas ile sıdkın Mevlâ 'ya bağlar
Nusret çağlarıdır gel bak bu çağlar
Allah sadasıyla sarsıldı dağlar
Ün verdikçe çöle, yabana Allah

22

Ben bu halda iken duydum bir haber
Bu haber cihanda oldu muteber
Alayların bozdu Hacı Altuner
Her arzusun ver bu civana Allah

Bir muradım vardır, ben kime soram
Yetmiş yıldır sızlar bu derin yaram
Türkleri birleştir, Gani, Zü 'l-Kerem
Sen rahmeyle ehl-i imana Allah.

Bedişhan 'da müslimanlar âh çeker
Türkistan, Buhara ağlar yaş döker
Dağıstanı donguz himinden söker
Rahmin çoktur, rahm et o hana Allah

Kahreyleyip alçak düşmanı şaşır
Cehennem oduyla bağırim pişir
Türkün ordusunu Hazar 'dan aşır
Ucunu eriştir Kazan 'a Allah

Çoğa varır eğer düşsem sıraya
Hep dindaşı cem' et sen bir araya
Kudret melhemini sar bu yaraya
Hiç minnet kalmasın Lokman 'a Allah

Bu yaram sızılı sen ilâç eyle
Düşmanımızı kahret, müflis aç eyle
Türk ilini ülkelere taç eyle
Ola mutasarrıf her yana Allah

Biz Türk 'üz imanla severiz seni
Sen bak niyazıma ey Keremkâni
Gene Türkleri kıl cihanın ham

Bizi irgür böyle bir şana Allah

Bu Kore savaşı hayırlı savaş
Sabreyle sonuna bak yavaş yavaş
Düşmanlar başına salınacak taş
O vakit her gören inana Allah

Türk ülkesi gâzilerin yatağı
İnna-fetahna'yı okur sancağı
Türk ilinin vardır altmış üç bağı
Bir keder vermesin bağmana Allah

Arsız düşman birden, ikiden almaz
İnkârı kavîdir, Allahı bilmez
Dinsiz millet bu dünyada yaşamaz
İşte bak, gark etti, al kana Allah

Gelir bu pazara pîrlere inşallah
Aşikâre olur sırlar inşallah
Tevhid yıldırımını gürlere inşallah
Salar cümlesini şivana Allah

Demirkırat parti bu yurdun varı
Çektirmez millete ah ile zarı
Binlerce yaşasın Celâl Bayar'ı
Bizi çıkaracak seyrana Allah

Adnan Menderes baş bakanımız
Ona bağlı olan on dört han'ımız
Onların elinde bu devranımız
Böyle erdik edeb erkâna, Allah

Nuri Yamut orduların serveri
Galib et düşmana Cenab-ı Bâri
Buna da bağlıdır ordular varı
Zaferler ver ordu tekmana Allah
Güneş ufukları seyrana olacak
Şarkta Türk'e hudud Evgan olacak
Kafkas dağlarında devran olacak
Kademin bastıra kazana, Allah

Aşkın hastasıyam sağlar içinde
İngiltimi dinle dağlar içinde
Ah u zarım vardır bağlar içinde
Bülbül gibi düştüm figana Allah

Ben bu ilmin okumuşam dersini
Beşaret babında duydum sesini
Kızıl yığnağının it sürüsünü
Kahredip atacak bir yana Allah

Bu yıl elli iki, kalk al yılıdır
Her bir musibetin kemal yılıdır
Eyce bil ki şarkın zeval yılıdır
Bildirmiştir ehl-i irfana, Allah

Kırım illerinden bize hisse var
Ordumuz Tuna'dan şerbetler içer
Atratik adalar, Türk'e yadigâr
Elimiz erdirir, horana Allah

Gel ey millet çağırılım Allah'ı
Vesile kılalım Resulullahı
Cemâl Hoca kemter kulun ilâhi
Sen bizi bağışla Kur'ana Allah

36

Olmak ister isen aşka giriftar
Durdukça cihanda Allah de Allah
Allah ismin zikret bak ki neler var
Bul sırrını canda Allah de Allah

Zikr-i Hûda et ki bulasın feyzi
Allah ismi açar görmeyen gözü
Allah de bir eyle gece gündüzü
Dolaş gez her yanda Allah de Allah

Aşk oduna yansın benliğin varı
Meyhane mescitte yad eyle yarı
Her bir budalaya açma esrarı
Zâhirde nihanda Allah de Allah

Site mlere sabret kaddin dal eyle

Kim sana taş vursa dilin lal eyle
Ağla ağla gözyaşların sel eyle
Katre Çalışıp aşkı bul kalma avara

Bu elerde düşene bulunmaz çare
Mecnun ol Leyla'yı dağlarda ara
Git berr ü yabanda Allah de Allah

Baykuş olup hû çek viranelerde
Akıt gözyaşların ummanelerde
Kesme ahuzârın giilşanelerde
Bülbül ol figanda Allah de Allah

Her ne ki arzun var Mevladan dile
Gönül yarasını gösterme kula
Git teslim ol bir mürşid-i kâmile
Gel Cemâl her anda Allah de Allah

37

Eyledim ikrar birliğini ben
Tâ bezm-i elest elhamdülillah
Aşkını buldum dinle beni sen
Oldum dosta dost, elhamdülillah

Sivâyı sevmek bize âr olmuş
İşimiz her dem âh u zâr olmuş
Dilde virdimiz zikr-i yâr olmuş
Gayriyi lâ-kasıt elhamdülillah

Arzumuz bizim ne gelin ne kız,
Bin bir ismine olmuşuz hâfız
Dîvâne gibi serseriyiz biz,
Mest-i miidâ mest elhamdülillah

Mütevâzîyiz âlem ne derse
Bizi lev m etmez görmeyen görse
Mahluk-ı Hûda her ne ki varsa
Herkes bizden üst elhamdülillah

Yanarız şem'a pervâne gibi
El nazarında, efsâne gibi
Hay u huyumuz, dîvâne gibi

Olmuşuz sermest elhamdülillah
Cemal Hoca'ya sor ki biz neyiz
Hüsn-i dîdârın âşıkânıyız
Pîr-i Küfrevî dervîşânıyız
Hırkamız bir post elhamdülillah

38

Kocalandım yetmiş yaşına girdim
Sanki bu dünyaya gelmedim, heyvah
Kâhi safa, kâhi cefalar gördüm
Bir dem bir kararda kalmadım heyvah

Dağlar dayanmaz âşıkın ahına
Aşıkın niyazı şahlar şahına
Ben bir katar tuttum aşkın rahına
Bak bu yolda menzil almadım, heyvah

Cemal Hoca 'yım var ahım
Müdamî Firak-ı hasretle çekerim gamı
Rûz-i şeb akmada didemin nemi
Her giin ağlar oldum gülmedim, heyvah

39

Ne de olsa bu dünyada
Her işte kârsız yalancı
Hiçbir şeyden ibret almaz
Abursuz, arsız yalancı

Camış dese öküzü yok
Evinde tavla tazı yok
Tavлада çoğu azı yok
Tavuksuz tarsız yalancı

Yalan söyler katar katar
Aladağ'dan fındık atar
Kuru yerde balık tutar
Çengelsiz torsuz yalancı

Dembedem şeytana uyar
İmansız, mazluma kıyar
Herkesi lekeli sayar
Kendini kirsiz yalancı

Yalan olmuş ona siper
Her sözü saplara sapar
Temel atmaz bina yapar
Pergelsiz, pîrsiz yalancı

İflâh olmaz böyle itler
Yakasını yiyer bitler
Buz üstüne demir zotlar
Közsüz kömürsüz yalancı

Ermeni'den artan gibi
Sürtücüdür sürten gibi
Taharetsiz Vartan gibi
Dinden habersiz yalancı

Dini yoktur iman atar
Herkesi hor güman atar
Aladağ'dan saman atar
Boransız, karsız yalancı

Cemâl Hoca olmuş tuyuk

Böylelerini görür çok
Yalancının imanı yok
Sıfatı nirsuz yalancı

40

Sümmanî Narman'da Samikara'dan
Sevda oku değdi efganda kaldı
Çok âşıklar gelip geçti sıradan
Erbabı çok demler gümanda kaldı

Şenlik de Çıldır'ın Karapapağı
Çekti sinesine dağ üste dağı
Eridi yürekte kalmadı yağı
Biçarenin başı dumanda kaldı

Bardız Göreşken'e düştü velvele
Bir civan da orda çekiyor bela
Şeyda bülbül gibi figamı güle
Mahbub intizarı Nihanda kaldı

Hıfzı Kağızman'da şem'a pervane
Derdini gizledi merdi merdane
Bu aşkın elinden geldi amane
Arzusu bir kaşı kemanda kaldı

Der ki Cemâl gel gör aşk bana netti
Alubafıklımı divane etti
Gelen öz devrine baktı da gitti
Şimdiki devranda Ummanda kaldı

41

Bu derd-i veremi almışam senden
Yaralarım azdı azdı direndi
Didem yaş akıtır aşkın burcunda
Kara bağrım hasret oduna yandı

Leylam aşkın beni dağlara çeker
Elli yedi yıldır ömrümü söker
Ağlatır, didemden kanlı yaş döker
Ah ile efgânım arşa dayandı

Aşkın rüzigârı yıkar dağları

Viran eder mor sünbüllü bağları
Hani hani noldu civan çağları
Hayıf Cemâl Hoca'n ihtiyarlandı

42

Şitâ değil, bahar değil, yaz değil
Bu dîvâne gönlüm gözden yaralı
Tufî, kumru uçmuş gurbet ellere
Bülbülün yuvası tozdan yaralı

Âşık olanın esrârı duyulur
Mecnun olur Leyla'sına bayılır
Yaram her gün oyum oyum oyulur
Derindir sen deme özden yaralı

Bir pınar başında buldum bu gamı
Ondan beri akar didemin nemi
Kiprik oku değdi deldi sinemi
Keman kaştan, ala gözden yaralı

Çarh-ı gerdun tuttu çevirdi beni
Sevda pazarında savurdu beni
Aşkın tecellisi kavurdu beni
El zan eder gelin, kızıdan yaralı

Aşıka taksimde dil savaşını
Vermiş belalara salmış başını
Elli yıldır yedim sitem daşını
Cemâl Hoca kötü sözden yaralı

43

Türklere haber ver el-meded meded
İslâma işkence verir
Ermeni Kuvvetin cem' edip gel eyle meded
Sana nusret vere Keremler Kânı

Varol arslan gardaş, ben sana gurban
Vallah Ermeniler dayanmaz harben
Çünkü birkaç kere yediler darben
Aras nehrin geçemezler o yanı

Onların topuna senin tufengin

Mukabele eder, baş vurur çengin
Her yerde duyulur işbu gülbangin
Ümidvarım kahredersin düşmanı

Milletin uğruna bunca meşakkat
Hebaya gider mi çektiğin zahmet
Sıdk ile Hüdadan sen iste himmet
Yardıma gönderir kutb-ı zamanı

Hazret-i Ahmedi eyle vesile
Dünya dolar Allah Allah sesiyle
Evliya ordusu, Türk ordusuyla
Gelir seni alır, geçer bu yanı

Senden ayrılalı işim ah ile zar
Milletin birliği oldu tarumar
Bir takım dinsizler düşmana uyar
Acap var mı böylesinin imanı

Ermeni millete olmuş bir engel
Çoğunun bağrına takmışlar çengel
Ordumuz gelende, sen ilerde gel
Tez gel beyim, kurtar sabî sübyanı

Böyle kalsa günden güne kudurur
Muhalefet görse boyun vurdurur
Zehirli sofrada datlı yedirir
Haram etmiş bize âb ile nâm

Yakar, yıkar, keser intikam eder
Bu hal ile millet çekmede keder
Bir an evvel ordumuza et haber
Belki tez yetişse Türk kahramanı

Döşeğin topraktır, yastığın daşlar
Bu hâlen acıyor kurt ile kuşlar
Allah de gardaşım, saldır ataşlar
Tarumar et kahrolacak düşmanı

Çemçe dağlarını eyledin evgâh
Ziyneti i otağdan ayrıldın eyvah
Çalış muhteremim, rahm eder

Allah Birgün lutf edecek Keremler Kâni

Türk ordusu gelir sen de gelirsin
Düşmanından intikamın alırsın
İşte o vakt her bir arzun bulursun
Gene seyr edersin bağı bostanı

Aşıkım tel bağla sazım üstüne
Su sepme söndürmez közüm üstüne
Çetikli çarığın gözüm üstüne
Gelende böyle gör Cemâl Hoca'nı

44

Pîr-i Küfrevi'den aldım
Ben bu demi bu devranı
Sefinem deryaya saldım
Seyrettim bahr-i ummanı

Ben o dergahın kuluyum
Hem aşkının bülbülüyum
Sen zannetme ki deliyim
İnsan ettim çok hayvanı

O'dur âşıklara habib
O'dur bu derdime tabib
Hücum etme münkir rakîb
Boş mu gördün bu meydanı

O beni kıldı divane
Aşkına oldum pervane
Onu hep ehl-i irfana
Sultan etti Kerem Kâni

O gönüller mah-ı tabı
O'dur ârifler mihrabı
O'dur kerametler babı
Açan kılmaz mı seyranı

O'dur bize delil korkma
Ne derse emrinden çıkma
Yad eyle dilden bırakma
Kahreder, nefsi, şeytanı

O'dur âlemlerin hânı
Evliyaların sultanı
O'dur bu canımın canı
Buldurur canda cananı

O vahdet bağın bülbülü
O gülşanda açar gülü
Lâ-mekân şehrine yolu
Gider durmadan kervanı

Odur hastalara lokman
Gönüller derdine derman
Cemâl Hoca ona kurban
O'dur derdimin dermanı

45

Name sana kurban el aman aman
Pervaz edip bülbülleri bağları
Ankara şehrine girdiğin zaman
Ara sarayı, çimenli bağları

Aradan zamanlar etmeden mürûr
Cesaret kıl, girip halk evinde sor
Bulursan edeble huzurunda dur
Ziyaret et, Behçet Kemal Çağlar'ı

De ki, der, artmada derd-i veremim
Nettimse yerini almaz meramım
Gördüğün baylara söyle selâmım
Bak, görmeden gelme, yüzü ağları

Söyle, **Cemâl** der ki: Alevlenmişim
Firak ocağına düşüp yanmışım
Sikke-i aşkile damgalanmışım
Sineme çekildi hasret dağları

46

Yaz olanda yaylalarda
Seyranım köylü kızları
Hem çayırda, hem tarlada
Kotanım köylü kızları

Arslanca işe girerler
Tarlada sapan sürerler
Zevk ile deme ererler
Devranım köylü kızları

Çıkar yaylada gezerler
Taslarda ayran ezerler
Kırmızı güle benzerler
Gülşanım köylü kızları

Erkenden işe kaçarlar
Yorulur ayran içerler
Çiçekler gibi açarlar
Çimenim köylü kızları

Biz köylü kızımız derler
Gider mektepte okurlar
Nakışlı halı dokurlar
Elvanım köylü kızları

Sürüler dağları süsler
Sütü ile dolar taslar
Koyunu kuzuyu besler
Çobanım köylü kızları

Cemâl Hoca'nın özünde
Hilafı yoktur sözünde
Aşkı buldum köy kızında
Destanım köylü kızları

47

Heva-yı hevesten usanmaz gönül
Nice bılam ben bu derde devayı
Mevlâ âşıkları eder mi melul
Onlara vermiştir aşkı, sevdayı.

Kimisini aşk ucundan azdırır
Kimin de şirin canından bezdirir
Kimin Mecnun eder dağda gezdirir
Kimine sevdendir, hüsn-i Leyla'yı

Kimi Allah diyer, zikrini kılar,
Kimi gavvas olur bahrine dalar
Kimisinin benzi saralır solar
Gece gündüz ağla, dile rızayı

Kimini aşk ile kılmış derbeder
Kimine dünyada çektirir keder
Kimi yar yar diyer ölene kadar
Kimi Mecnun gibi gezer sahrayı

Kimi **Cemâl Hoca** gibi avara
Kiminin arzusu dîdâr-ı yara
Kimi Mansur olur çekilir dâra
Enelhak sırrında bula Mevlayı

48

Beni firaka bırakan
Ala gözlü Türkmen kızı
Bağrımı odlara yakan
Şirin sözlü Türkmen kızı

Kürt kızları dağ yosması
Türk kızı çiçek basması
Acemler üzüm asması
Hal yıldızla Türkmen kızı

Bak **Cemâl** bülbüle benzer
Sakalı sümbüle benzer
Türk kızları, güle benzer
Fakat nazlı, Türkmen kızı

49

Ne bir utanmaz yüzün var
İt tohumu, öz rüşvetçi
Bin söylesem eylemez kâr
Hayâsız, arsız rüşvetçi

Bu hınzır şeytana uyar
Zanneder ki karnım doyar
İt eti de olsa yiyer
Kebabı közsüz rüşvetçi

Düşenlere etmez medet

Bir şey vermezsen eder ret
Orospudan düşen velet
Aslı bozuk yoz rüşvetçi

Kardaş olmuşsun şeytana
Ettiklerin yetti cana
Senin yüzünden vatana
Korkam kona toz rüşvetçi

İsmin bile bildirirem
Defterlerden sildirirem
Anan . öldürürem
Seni imansız rüşvetçi

Utanmaz, burnu dağlısın
Şeytan ipine bağlısın
Hangi kavatın oğlusun
Veya bir canbaz rüşvetçi

Çık bu yurttan özün ...tir
Hiç dinlemem sözün ...tir
Al parayı karın ...tir
Be hey namussuz rüşvetçi

Hor bakıp yurdu horlama
Almadığın gün zorlama
Süslü ülkeyi kirleme
Lekeli, domuz rüşvetçi

Mikrop olmuşsun bu yurda
Bulaşırsın her bir ferde
Allah seni sala derde
Olma serfiraz rüşvetçi

Hergün bulup bir keder git
Umaram ki derbeder git
Vereme düş de geber git
Kara kanlar süz rüşvetçi

Sen sanma ki güleceksin
Ettiklerin bulacaksın
Bir gün murdar öleceksin

Kefensiz donsuz rüşvetçi

Cihanı kirletir leken
Ecelin erişse erken
Sıçayım samurlu kürken
Yakaların çöz rüşvetçi

Bak bu domuz yaman yiyer
Saptan başlar saman yiyer
Keriz harman harman yiyer
Boynuzlu öküz rüşvetçi

Ah! Böyle dedi mi
Ata'n Git bak, Ankara'da yatan
Kurban ol kabrine, utan
Ayağın bas düz rüşvetçi

Bu sözler sana ar ise
Terk et vicdanın var ise
Yavuz İsmet duyar ise
Yiyersin vız-vız rüşvetçi

Terkeylemezsene dayanmam
Sanma ki yattım uyanmam
Gene yazarım usanmam
Yok mu bende söz rüşvetçi

Bak bir bana ey denî
Rüsvay ederem ben seni
Almışam pirimden dîni
Dilerem niyaz rüşvetçi

Sen ehl-i iman değilsin
Sahib-i vicdan değilsin
Hayvansın, insan değilsin
Ağzı, burnu boz rüşvetçi

Ayağı dörtten alçaksın
Eşşekten, attan alçaksın
İtoğlu itten alçaksın
Kudurgan kuduz rüşvetçi

Sözüm bu hasılı kelam
Dü cihan sen alma meram
Bula bin derd ile verem
Kala çaresiz rüşvetçi

Kanaatin yok maaşan
Zakkum ola içen dışan
Yıldırımlar yağa başan
Seni yaka, köz rüşvetçi

Haramdan dönüyor gözün
Kahrile savrula tozun
Allah alsın oğlun kızın
Sar onlara bez rüşvetçi

Bu alçağa ne diyesen
Me'mur olmuştur, güya sen
Yorgan altında yiyesen
Ölesen susuz, rüşvetçi
Duyuk ol gel bu habere
La'net senin gibi har'a
Cemâl Hoca'yı deftere
Minneti yok, yaz rüşvetçi

50

Gene bahar oldu dağlar başında
Güzellerin seyran zamanı geldi
Tûtîyâlar tüter yar yokuşunda
Her çiçeğin elvan zamanı geldi

Cümle kuşlar muradına yetecek
Dudu, kumru bağçelerde ötecek
Süsen, sünbül kırmızı gül bitecek
Bülbüllerin figan zamanı geldi

Cemâl Hoca destan oldun dillere
Nedendir gözyaşın döndü sellere
Bizim çimenlere bizim göllere
Sunaların konan zamanı geldi

51

Ağladım bunca yıl akıttım yaşım
Nolur bir de yüzüm gülsün ilâhi
Rızandır daima derdim telaşım
Lutfeyle bu arzum olsun ilâhi

Elli yedi yıldır çektirdin hasret
Niyazımdır -haşa- değil şikayet
Derûnuma doldur nur-ı hidayet
Gönülde yasımı silsifi ilâhi

Dü cihan fahri, Sultan'a bağışla
Âşıkı Veysel Karan'a bağışla
Cemâl Hoca destan oldun dillere
O da muradını alsın ilâhi

52

Cumhuriyet ile kurdun bir erkan
Şan verirsin her bir yana Türk ili
Ebedi kalacak bu dem bu devran
Herkes bağlı bu güvene Türk İli

Güvenen milletin sana yar olmuş
El birlik edüben bahtiyar olmuş
Sana hor bakanlar hep kenar olmuş
Düşeler kahr-ı yezdana Türk İli

Yezdan Allah kılar kula merhamet
Atamıza rahmet yaşasın ismet
Çakmak'ın bulmuştur ma'nâ bir himmet
Şan verdiler bu cihana Türk İli

Yezdan'a sâdıkız bizler âşikâr
Sâdık millet vatan için fedâkâr
Demürkırat Parti aldı iktidar
Şan verecek bu cihana Türk İli

Cihan nazarında oldun gülistan
İçin cennet gibi bağ ile bostan
İkramların vardır sevgili dosttan
Göz okusun hep düşmana Türk İli

Düşmanların bağlanacak bu bende
Birer birer düşecekler kemende
Üçler, beşler, kırklar sendedir sende
Devr ederler mahremâne Türk İli

Mahremâne gezer erenler erler
Gece gündüz lutf-ı Hakk'ı dilerler
Senin duacındır hazret-i pirlere
Yeşil taçlı dervişâne Türk ili

Dervişandan gelir gönül haracım
Çünkü ben de lutf-ı Hakk'a muhtacım
Sinnim yetmiş, yigirmilik bir gencim
Benziyorum hub civana Türk ili

Civanım, koşaram düşmandan dönmem
Keserim kellesin, sanma ki yenmem
Seni medh etmekten bezmem usanmam
Her bir sözüm âşıkâne Türk ili

Âşıklar kelamı aşkın cevheri
Gel dinle ibret al olma serseri
Umaram yaşasın milletin varı
Çalışırlar cesurâne Türk ili

Cesurâne cesur kavi kollan
Hakk'a çok şükür hızlıdır elleri
Ağ gibi örüldü tiren yolları
Bârekallah bu kervana Türk ili

Kervanda seyrettim bayı, gedayı
Yerinden kaldırır ordu, alayı
Menzile yetirir fakiri, bayı
Ulaştırır her bir yana Türk ili

Her bir yana baksan vardır maharet
Havada, deryada bin türlü âlet
Bu barlı fidanın kökü adalet
Çok teşekkür bu bağmana Türk ili

Bağman karbân hâr bu bağdan hor gitsin
Ziyankârın kellesini vur gitsin

Rüşvetçi memuru sil süpür gitsin
Saldır anı bir zindana Türk ili

Kervanda seyrettim bayı, gedayı
Yerinden kaldırır ordu, alayı
Menzile yetirir fakiri, bayı
Ulaştırır her bir yana Türk ili

Her bir yana baksan vardır maharet
Havada, deryada bin türlü âlet
Bu barlı fidanın kökü adalet
Çok teşekkür bu bağmana Türk ili
Bağman kurban hâr bu bağdan hor gitsin
Ziyankârın kellesini vur gitsin
Rüşvetçi memuru sil süpür gitsin
Saldır anı bir zindana Türk ili

Zindanlar terbiye verir gaddara
Çok rast geldim bazı dinsiz tüccara
Al-verinde zulüm yapar naçara
Bir ah çekti âsumâna Türk ili

Âsumândan bela ine başına
Oğluna, kızına hem kardaşına
Zulümkârlık eder vatandaşına
Ne diyesin bu şeytana Türk ili
Bu şeytan, milleti gizlice soyar
Biri beşten değil on beş zam koyar
Gelen müşterinin gözünü oyar
Alır gider yana yana Türk ili

Ya ne bu dediğim, ateşten kemer
Bunu bağlayamaz Hazret-i Ömer
Derler vârid ama hani ya siimer
Bir sor adını duyana Türk ili

Adını duyanın görmüyor gözü
Evinde çıplaktır oğluyla kızı
Düzgün olsa satış, alırdı bezi
Gömlek dikerdi üryana Türk ili

Üryan kalan nerye kaçsın ilâhi

Ayağında don yok başda külâhı
Zemheri gününde gel dinle ahi
Çok ev olmuş hastalıane Türk ili

Öksürükten ölüverir çok sabî
Köylerde bulunmaz bu derdin hapı
Yoktur kazamızın seyyar tabibi
Sıhhat erişir mi cana Türk ili

Canında görmezse bir kişi sıhhat
Ne suretle yaşar bu ma'sum millet
Ben de hastalansam işim felaket
Muhtaç kalıram dermana Türk ili

Hastalar bağına takılmış çengel
Nerdesin ey doktor atını bin gel
Isıtma olmuştur rençbere engel
Haber eyle kurtarana Türk ili

Dermansız dert azar, bulaşır nâsa
Mübtelâ olurlar her miilevvese
İşte bu merakla düşmüşem yasa
Giriftar olmuşam hüzne Türk ili

Hüznüm böyle gitse her günüm mahzun
Acep ne vakt ola bu gönlüm memnun
Sâdık bir müfettiş hem dini bütün
N'ola, gelse Kağızman'a Türk ili
Kağızman'da vardır böyle bir keder
Çokların görmüşem olmuş derbeder
Tahkikatta olur her iş âşikâr
İbret erer her insana Türk ili

İnsan kanı bozuk, Türk değil inan
Bulunmaz gönlünde zerrece iman
Daima gösterir vatana noksan
Teslim olmaz sâyebâna Türk ili

Derunum doludur, dert ile verem
Hor gördüğüm şeyden çekerim elem
Sözüm neticesi hâsılı kelam
Bu şikâyet büyük hana Türk ili

Ey vatan hor oldu, düşenler kasdan
Sâdıkların yardır, yaranan dostan
Cemâl Hoca yazdı böyle bir destan
Yadigâr olsun vatana Türk ili

53

Arz ediiben çıksam gurbet ellere
Acep kimler sorar benim halimi
Ab ü dânem taksim olsa çöllere
Göresirem vatan ile ilimi

Anam tiz-tiz çıkıp yoluma bakar
Bacım hasretinden bağrını yakar
Yoldaşım âh çekip yaşları akar
İbrahim, Aliye gözler yolumu

Sevdiğim hûb çeker ahu-zarımı,
Acep billur muyum nazlı yarimi,
Der ki Cemaleddin attım ârımı
Bülbül oldum göremedim gülümü

54

Behey rüşvet yiyen domuz
Bak horluyor cihan seni
Bununçün mü girdin mektebe
Okuttu it baban seni

Alır doldurur kisesin
Haramdan kapar hissesin
Nasıl tohumdur esasın
Kimden aldı anan seni

Beşikte yattın uyudun
Şimdi ne ise büyüdiin
Btiyümüyeydin büyüdiin
Büyüttü bu vatan seni

Bak bir söz geldi dilime
Har olup düşme gülüme
Anan geçeydi elime
Görürdü doğuran seni

Seninle düşeydik çöle
Yahut bir تنها menzile
Belimdeki hançer ile
Edeydim imtihan seni

Memur olanda neyledin
Doğruyum deyü söyledin
Güya ki yemin eyledin
Çırpındıra Kur'ân seni

Gene başlarsın itliğe
Vatandaşa namertliğe
Bu düşer mi milletliğe
La'net eder gören seni

Rüşvetin aldığın naçar
Fırsat bulsa kanın içer
Gördükçe tükürür kaçar
Her gördüğün bayan seni

Yeme bu rüşveti den den
Ahir eyi gelmez öten
İsmet İnönü'den utan
Güya bildi insan seni

Belâya uğrasın başın
Beraber olan yoldaşın
Sızlatırsın vatandaşın
Keşke vura yılan seni
Yiyersin yaştan kurudan
Seni kahr ede var eden
Niyazım uluTann'dan
Kaldırsın aradan seni

Hain olma bu ülkeye
İşin düşer mahkemeye
Salarlar yüznumaraya
Ederler patlağan seni

Her gün uyarsın şeytana
Esrar açarsın düşmana

Leke vurursun vatana
Tez bula Can Alan seni

Sen bu ÷lkede bir kallâş
Edebsizliğin olur faş
Yetmez mi aldığın maaş
Zakkum ola içen seni

Gel sözümü dinle ey har
Var mı senin gibi kemter
Gözlerine tiken batar
Görse Cemâl Turan seni

55

Âşık oldun ise hüsn-i dilbere
Mutlak ahuzara çekerler seni
Değerse damağın leb-i kevsere
Yazıp bir kenara çekerler seni

Bahtiyarsın, yari anarsan eğer
İçip aşk meyinden kanarsan eğer
Allah Allah deyib yanarsan eğer
Mansur gibi dara çekerler seni

Gel bak bir halına Cemâl Turanın
Sâdık ol, sadakat bulsun yaranın
Her bir seher kesilmezse figanın
Bülbül tek gutlara çekerler seni

56

Ezel bahar oldu, bitti nişanı
Zuhur eder evvel kar iekleri
Her tarafta yeşillenir ovalar
Açar ağaçlarda bar iekleri
Alması, armudu, kiraz şeftali
Elvan nakışlara boyanır dalı
Sarılır bağlara. Horasan halı
Sarı yeşil beyaz al iekleri

Gardaş kanı iek, kandan kırmızı
Yâsemen ieği mınufar, nevruzu
Tütüyâ, menemşe, mest eyler bizi

Dertlilere derman var çiçekleri

Çiçekler güzeli lâle kırmızı
Bostanlarda olur reyhan, nergizi
Yaraya ilaçtır kılıç ot tozu
Aşika melhemdir yâr çiçekleri

Kırmızı gül elde oluyor deste
Muhibb-i sâdıklar armağan dosta
Çiçek kokusundan dağlar da hasta
Derunda yaraya sar çiçekleri

Bütün dağlar çiçeklere boyanır
Rahmet-i baranda onlar sulanır
Gaflette yatanlar yeni uyanır
Tez uyan elde et kâr çiçekleri

Çiçekleri saymak bize ne lâzım
Çiçekler Hallâk işitsin nazım
Bu maksad-ı meylim, cümle ikazım
Dü cihanda komşu çar çiçekleri

Her çiçekte olur türlü kokular
Hak cemalin ister bu çoşan sular
Hayli gece gündüz eyleyor zarlar
Ziyaretin nasip gar çiçekleri

57

Yaz olanda yaylalarda
Gezer Türkmen güzelleri
Bir bak ürkek maral gibi
Gezer Türkmen güzelleri

Bende de var güzel derdi
Güzeldir dilimin virdi
Kalaylı tasta yoğurdu
Ezer Türkmen güzelleri

Aşk ile seni öldürür
Kara bağran kan doldurur
Benzin saraldır soldurur
Bozar Türkmen güzelleri

Gönül bağının gülleri
Kaymak dudak, bal dilleri
Sende olan meyilleri
Sezer Türkmen güzelleri

Yaylalar telli turnası
Kars göllerinin sunası
Çok âşıkın fırtınası
Tozar Türkmen güzelleri

Kaynaram. kaynaram taşmam
Bu sırrı kimseye açmam
Yan bakma sonra karışmam
Azar Türkmen güzelleri

Kimisi gül, kimi gonca
Gel seyret sen de doyunca
Destanınız Cemâl Hoca
Yazar Türkmen güzelleri

58

Mümin ise biya biya
Seher vakti seher vakti
Tevhid verir kalbe ziya
Seher vakti seher vakti

Er isen ermişlere er
Sen canını canana ver
Gel halka-i tevhide gir
Seher vakti seher vakti

Dil Şeyda bülbüle dönsün
Benzin sararuben solsün
Gözyaşların sele dönsün
Seher vakti seher vakti

Oku sıdk ile Kur'anı
O'dur dertlerin dermanı
Bulursun lutf u ihsanı
Seher vakti seher vakti

Ağla ağla maksudun bul
Cûş eyle derya gibi dol
Cemâl Hoc'ya yoldaş ol
Seher vakti seher vakti

59

Hazret-i Adem'den şimdiye kadar
Bunca insan geldi, gitti ha gitti
Varlığa güvenip benim diyenler
Son ucunda öldü, gitti ha gitti

Kabristanda yatar bak bunca canlar
Nice pir-i fâni, nice civanlar
Nefsin kellesini ezen merdanlar
Mevlasını buldu, gitti ha gitti

Cemal Hoca ağlar, yâri kılar yad
Ağlağan kimseler hiç olur mu şad
Ağladı anadan her doğan evlad
Sen sanma ki güldü, gitti ha gitti

60

Fani dünya senin neyen
Hep güvenen noldu gitti
Vurdu, tuttu, kırdı, attı
Son ucu devrildi gitti

Âdem ata, bunca nebî,
Oldular aşkın kebabı
Hak'tan aldılar edebi,
Din, erkân kuruldu gitti

Sonra bak ki neye erdi
Herkes müddetince durdu
Her nebî bir bela gördü,
Sabredip saraldı gitti

Âhiri, Fahr-i Kâinât,
Gösterdi yüz bin mu'cizât
O da görmedi bir lezzet,
Nübüvvetin aldı gitti

Ebâ Bekir, Ömer, Osman,
Bir kaç gün oldular mihman
Aliyyü'l-Haydar el-arıslan
KaPaları deldi gitti

Hasan, Hüseyin'e kalmadı,
Bunlar da murat almadı
Bak ki hiç biri gülmedi,
Gözyaşların sildi gitti

Kerbela'nın yazıları
Çıkamaz benden sızıları
Fatma ana kuzuları,
Kanlan süzöldü gitti

Bize kala bâkî bu din,
Nefsile şeytandan sakın
Elinde meFun Yezid'in,
Evladı ezildi gitti

Kim çeker bu ahuzarı,
Yaktı gülü ve gülzarı
Mustafa'nın yavruları,
Çâr yandan vuruldu gitti

Sıdk ile Hakk'ı bilenler,
İsmiini zikr eyleyenler
Ahirette dem alanlar,
İman ile doldu gitti

Haramdan lokma yiyenler,
Dünyaya benim diyenler
Benliğine güvenenler,
Gazel gibi soldu gitti

Terk eden savm u salatı,
Kılmayan hacc u zekatı
Bu nice görür cenneti,
Belasını buldu gitti

Aşıklara ta'n eyleyen.
Ariflere nedir diyen
Atlas kumaş beğenmeyen,
Ağ beze sarıldı gitti

Umudun kes bu giimandan,
Hâcetin iste Rahman'dan
Yâ Rab ayırma imandan.
Çokları ayrıldı gitti

Sözümü dinle iyice,
Hakkı zikr et, gündüz gece
Bir gün derler Cemâl Hoca
Heyvah o da öldü gitti

Hep anadan doğan evlat
Ağlar geldi, ağlar gitti.
Her doğan eyledi feryat
Ağlar geldi, ağlar gitti

Görmedin mi Âdem ata
Şevk ile girdi cennete
Son ucu düştü mihnete
Ağlar geldi, ağlar gitti.

Aman Allah bu ne hikmet
Her gelen çeker meşakkat
Gelen yetmiş iki millet
Ağlar geldi, ağlar gitti

Ağlayanı sanma deli
Onlardır aşkın bülbülü
Bunca nebî, bunca velî
Ağlar geldi, ağlar gitti

Yarını inkâr etmeyen
Başka gûnâ kâr etmeyen
Aşka düşüp ar etmeyen
Ağlar geldi, ağlar gitti.

Her âşıkın yardır yadı
AnınçCin kılar feryadı

Mecnun'a bak Leyla dedi
Ağlar geldi, ağlar gitti.

Ağlayan döner kebaba
Sen de katlan bu azaba
Vaktinde Kuddûsî
Baba Ağlar geldi, ağlar gitti.

Bana bak canımın canı
Nihan ağlar. Mihriban'ı
Hani Gülperi-Sümmanî
Ağlar geldi, ağlar gitti.

Ara bulasın matlabı
Dolaş Şam ile Haleb'i
Çok Emine çok Talibî
Ağlar geldi, ağlar gitti

Niceler pinhanelerde
Hu çeker meyhanelerde
Baykuş da viranelerde
Ağlar geldi, ağlar gitti.

Terakki var bu meslekte
Sıdk ile cehd eylemekte
Bülbül ne gördü çiçekte
Ağlar geldi, ağlar gitti.

Bunu düşün getir yada
Hep ağladı ehl-i Hûda
Gel bak Cemâl Hoca
Geda Ağlar geldi, ağlar gitti

61

Gönül arzular cenneti
Mekânına irgür bizi
Kabul eyle bu niyeti
İhsanına irgür bizi

Biz beşeriz günahkârız
Aciziz affın dileriz
Yüzü kara günahkârız

Gufranına ırgür bizi

Kudretindir cennet varı
Kasırları vildan huri
Nasib eyle o diyarı
Makâmına ırgür bizi

Çarından kevserin içir
Kudretden kanat ver uçur
Rahm eyle Sırat'ı geçir
Seyranına ırgür bizi

Ağlaram akan yaşımla
Kavim kardaş yoldaşımla
Cümle miî'min dindaşımla
Cinânına ırgür bizi

62

Ümidim vardır Allah'tan
Türkler cihangir olacak
Yardımlını alır Hak'tan
Türkler cihangir olacak

Gayb erleri kılıç çalar
Düşman çeker velveleler
Cihana adalet dolar
Türkler cihangir olacak

Bunun şeki şüphesi yok
Sakın işe bakma soğuk
Ehl-i haller olmuş duyuk
Türkler cihangir olacak

Demiş iki cihan hanı
Ümmetim alır cihanı
Kahrederler hep düşmanı
Türkler cihangir olacak

Fare ne yapar arslana
Arslan baş eğer Kur'an'a
Pençe salar her bir yana

Türkler cihangir olacak

Bahr-i adalet taşacak
Şark ile garbe aşacak
Bunu görenler şaşacak
Türkler cihangir olacak

Türlere sahip Girdigâr
Hep gelen kazayı savar
Türklerin evliyası var
Türkler cihangir olacak

Senin neyin var hey hoyrat
Bak Türkler ehl-i diyânet
Türkler gösterir mahâret
Türkler cihangir olacak

Açtım dil defterinde fal
Ondan çıktı işbu meal
Sen herkese söyle **Cemâl**
Türkler cihangir olacak

63

Anadan doğunca ömür olursa
Elbet herkes için var ihtiyarlık
Seksende, doksanda kemal bulursa
Gençliği torbaya kor ihtiyarlık

İstedığı işi kimseye demez
Gönül arz ettiği yere gidemez
Nefsi yufka olur sabır edemez
Her gördüğünden umar ihtiyarlık

Ellisinde her düzeni bozulur
Altmışında damarları süzülür
Güzelleri görse bağı ezilir
Ne fayda gözlerde hor ihtiyarlık

Hopsuzdur. kotanı hamdan sökemez
Demiri eğilmiş tohum ekemez
Gergedan bunun yükünü çekemez
Kimse kaldıramaz zor ihtiyarlık

İhtiyarların azalır edebi
Bazıların olur geniş mezhebi
Bazısı kudurur olur asabî
Her gördüğüne çatar ihtiyarlık

Ah of eder geceleri yatamaz
Eşi varsa canı cana katamaz
Pis kocalar ensesini tutamaz
Taharetsiz pis kokar ihtiyarlık

Geceler yatamaz sizler kemiği
Düşünür ki boşa gitmiş emeği
Ağzından burnundan gelir sümüğü
Her yanını almış çor ihtiyarlık

Bir de var ki sıdkı ihlasta dursa
Menzil alıp, hak yoluna giderse
Rızasıyla amel, taat ederse
Baştan başa olur nur ihtiyarlık

Ey ihtiyar baba, gel dinle beni
Nedeceksin Basra, Bağdat, Yemeni
Yemin edem vallah affeder seni
Eğer olsan tevbekâr ihtiyarlık

Sekeratta iman ile göçersen
Mahşerde ab-ı kevserden içersen
Yarın sıradan kuş gibi geçersen
Cennet güzellerin sar ihtiyarlık

Sıdkı bütün, hulus bağla Mevlâ'ya
Tevbe günahkâra, bir ulu sâye
Cemâl Hoca tevbeye gel tevbeye
Sende de var, aşikâr ihtiyarlık

64

Kesme Hak zikrini dilinden bir an
Umaram murada er de sonra gel
Namazdan vaz geçme çok oku Kur'an
Yavrum bu kararda dur da sonra gel

Nasîhatimî red eyleme evlat
Sözümü tutarsan alırsın murat
Dileğim bu, Haktan abad ol abad
Hakkıyla insan ol orda sonra gel

Zikreyle aşka düş derya gibi coş
Yatma seher vakti niyaza duruş
Herkesle ey geçin, hoş olasın hoş hoş
Hoşlukta itibar ver de sonra gel

Cemâl duacındır, çekmede derdin
Amandır, gönlünü kırma bir ferdin
Altmış dört gülşanı vardır bu yurdun
Görmediğin yeri gör de sonra gel

65

Çok göresdim seni kesilmiş sabrım
Bu bendeki olan efgana gel gel
Gönlüm mahfun asla yoktur kararım
Derdim arttı şeyhim, dermana gel gel

Gurbetde kalanın gardaşı ağlar kolon
enim gibi naçar yoldaşı ağlar
Bu yerlerin toprağıTaşı ağlar
Arz ederler seni, vatana gel gel

Câmide minberin elvanı solmuş
Mihrapda imam yok, tertip bozulmuş
Kürsüde vâ'izin yeri boş kalmış
İntizarın çeker figana gel gel

Gözyaşıyla sana geldi bu nâme
Çünkü beni saldın derd ile gama
Gönül meyi eylemez, ülfete, deme
Meclislerin mahzun, demâna gel gel

Ah efendim bu bir hikmet-i takdir
Levh-i mahfuzda mı oldu bu takrir
Millet boynu buruk, eden yok tefsir
Kitapların öksüz Kur'ana gel gel

Çok yazacak idim dayanabilmem

^

Bu firkat rengine boyanabilmem
Der ki Cemâl gamdan uyanabilmem
Dert beni eylemiş efsane gel gel

66

Bir dahi bu sözüm sana yavru can
Vazgeç hevalardan, bu yana gel gel
Sefinen sal cûşa gelmeden umman
Bindir ruzigâra, devrana gel gel

Âşıkların işi nazdır, niyazdır
Teberle serini, sen nefsin bezdir
Tesirle sım/ı / Sizin ora şitâ, burası yazdır
Açılmış gülşanım seyrana gel gel

Mecnun gibi olma, Leyla'dan çekin
Dil verme dünyaya, sivâdan çekin
Bazı bazı gelen belâdan çekin
Tuğyan eder bahrim, ummana gel gel

Sakın acze düşme, çek bismillahı.
Rızayı nişan tut, sonra kıl ahi,
Cemâl'im sözüm bu, zikret Allah'ı
Deryalar gibi dol, ummana gel gel

67

Eğer âşık isen hakikat halde
Açıktır bürhanım, meydana gel gel
Âşıklar otururlar edeble, yolda
O yolu doğru tut, bu yana gel gel

Nahnü kaseknâ'da, ab ile nam
Kısmetim gezdire işbu cihanı
Kuluna lutf eder Keremler Kânı
Edebinden çıkma, erkâna gel gel

Cemal her mecliste kılar ülfeti
Söyle görüm, kimden aldın himmeti
Vuslat için çektirirsin hasreti
Cemâlin şem'ine pervane gel gel

68

Sözüm budur sana sütsüz nâbekâr
Baştan seni Girdigar'a tapşırđım
Ahimi koymasın sana o Cebbâr
Şeş cihetten beri yâre tapşırđım

Cesette canında kalma cefasız
Bu dünyayı geçir sen de sefasız
Sen ki bana oldun bahtsız vefasız
Ben de seni o Kakhâr'a tapşırđım

Arzualim verdim Hazret-i Zât'a
Seni salsın bu cihanda muhannete
Yakan geçe bir asılsız hoyrata
Vere sana ceza vere tapşırđım
Ağlar yalvarıram Ganî Sübhan'a
Sızlatanı ruz u şeb ben yana yana
Havale eyledim seni Kur'an'a
Ayet-be-âyet esrara tapşırđım

Hazret-i Ahmet mürseller yücesi
O'dur cümle erenlerin hocası
Dost ile görüştü mi'rac gecesi
Orda kazandığı kâra tapşırđım

Evlâdından bulasın bin belâyı
Seni döğe-söğe vere cezâyı
Gözyaşıyla geçir haftayı ayı
Bu kararı vere vere tapşırđım

Cebrail Hakk'a secdeye varanda
Melaikler saf saf olup duranda
Kerrîbiyûn kubbesini saranda
Arş'ta ziya veren nura tapşırđım

Görseydin ta gelip darüsselâma
Kalem iptida yazdığı kelama
Yedi kat göklerde olan âleme
Yeşil renk Beytülma'mur'a tapşırđım

Sen ki beni yaktın sen de yanaşın
Bu sözüm sıdkımdır hem inanasın
Âhirinde derde düşe dönesin

Bulma bir pirden bir çare tapşırdım

Âdem ki cennette baktı güllere
Sonra gözü yaşı döndü sellere
Ondan doğan nebi ve mürsellere
Hep bunlara sıra sıra tapşırdım

Acaba sende mi gönlüm arzusu
Eyce bil hey âhir zaman cazusu
Seni helâk ede sinen sızısı
İç ağrısı türlü çora tapşırdım

Dördüncü kat gökte arslanı olanın
Hazret-i Muhtardan hatem alanın
Hayber kalesine darbe çalanın
Elindeki Zülfikâr'a tapşırdım

Sana kahr okurum sohbetinde sazda
Her gün, hafta, ayda, kış ile yazda
Gecede gündüzde beş vakt namazda
Boynum eğip bura bura tapşırdım

Seher vakti öter yangında tûtî
Kimedir arzusu kılar feryadı
Figanla yad eder ism-i Vedûd'u
Ondan gelen intizâra tapşırdım

O hali ben şimdi getirem yâda
Bu feryada kimse gelmez imdada
Yezid ki, zulmetti, âlü evlâda
Kerbelâ'dan gelen zâra tapşırdım

Dii çeşmim yaş döker ayrılmaz nemden
Kurtulmadım dertten, gamdan, sitemden
Umaram ki sen de ayrılma gamdan
İç ağrısı türlü çora tapşırdım

69

Ömrümün son zamanıdır ağlaram
Ağlat beni ağlat, yavru can ağlat
Sen sanma ki yaralarım sağlaram
Bulunmaz derdime derman ağlaram

Aşka giriftarım acısı canda
Dermanı bulunmaz kevn ü mekânda
Murad alamadım ben bu cihanda
Gönlüm mahzun her bir zaman ağlaram

Sahralarda sünbi'ıl müsün evladım
Gülşan bağında gül müsün evladım
Sen bu yurttta bülbül müsün evladım
Ağlat beni ağlat, her an ağlaram

Cemâl Hoca'n duacındır ebedâ
İki cihanda eresin murada
Kocalandım, ömrüm gitti beyhuda
Görmedim dünyada devran ağlaram

70

Senin muhabbet şerbetin
İçerem ağlar ağlaram
Bu yolda can ile serden
Geçerem, ağlar ağlaram

Acizim, lütfın babında
Koyma bu gaflet hâbında
Halimi aşk kitâbında
Açaram, ağlar ağlaram

Ağyâra itibarım yok
Senden özge bir yârim yok
Hilma gibi kararım yok
Uçaram, ağlar ağlaram

Ben bir bende-i Mevlâ'yım
Sanma meftûn-ı Leylâ'yım
Kamu mahluktan ednâyım
Naçaram, ağlar ağlaram

Bir haber alamam yardan
Yüzüm gülmez ahuzardan
Der **Cemâl** bir gün bu yerden

Göçerem, ağlar ağlaram

71

Gönlüme nasihat ettim tutmadı
Bir değil bin birden utanmaz nidem
Yol gösterdim menziline gitmedi
Gaflet uykusundan uyanmaz nidem

Ha dolaşır dağı taşı, düzleri
Takip ettim sarpa gider izleri
Derdi güzellerin ala gözleri
Heva-i hevesten usanmaz nidem

Mecazı sevdaya saldı başımı
Tersine çevirdi her bir işimi
Ağlatır dideden döker yaşımı
Ben diştiiğüm derde dayanmaz nidem

Firak-ı hasretle yaktım ise de
Tutup çengeline taktım ise de
Cemal Hoca candan baktım ise de
Bu aşkın rengine boy anmaz nidem

72

Kötek karyesinde kesildi yolum
Derdim bin bir oldu heman ağlarım
Hani bağçadaki kırmızı gülüm
Eltim bülbül gibi figan ağlarım

Bir pir yadigârı ey hafî ârif
Hiç kimse esraran olmadı vâkıf
Ben de gördüğümü edemem t ârif
Eğer zahir, eğer nihan ağlarım

Ah! Vech-i kamerim, şeyhim efendi
Ölüm sana da mı attı kemendi
Mübarek kabrinde bu bendi
Melül mahzun hep müridârı, ağlarım

Kapıya muntuzır yeşil mihrabın
Kürsüde kapalı kalmıştır kitabın
Akıtır gözyaşı, bağrı kebabın

Boynu buruk kalmış sunan ağlarım

Kürsüde va 'iz yok ağlar cemaat
Herkesi yandırır iş bu harabat
Kim garip gönlüme kılsın delâlet
Ermedim menzile âyân ağlarım

Der ki **Cemal** bu bağda gül nic 'oldu
Soldu gitti ya sünbül nic 'oldu
O Kur 'an okuyan bülbül nic 'oldu
Gitti gelmez ah kâr mekân ağlarım

73

Bu bağda var zar yarası
Güller ağlar ben ağlarım
Dağlara bak kar yarası
Seller ağlar ben ağlarım

Bağda gülün deremedim
Yar cemâlin göremedim
Vuslatına eremedim
Yollar ağlar ben ağlarım
Gel bak âşıkın zarına
Vuslat bulamaz yarına
Yanmışam aşkın narına
Küller ağlar, ben ağlarım

Bu sürüde kuzum ağlar
Yanar bağrım, sızım ağlar
Sözüm ağlar, sazım ağlar
Teller ağlar, ben ağlarım

Der ki **Cemâl** bir kemterim
Sanma haldan bî-haberim
Tek turna gibi öterim
Göller ağlar ben ağlarım

74

On birimde el uzattım mürşide
O tarihten beri taşlanmadayım
Hikmeti var imiş Hakk'ı her şeyde
Başa her ne gelse hoşlanmadayım

Aşk ile sızım var sinemde acım
Derd içinde gizli imiş ilacım
Hakikatça baksan bir ham ağacım
Ama pîr elinde aşlanmadayım

Cemâl Hoca derden dermanı ara
Belki kereminden ola bir çare
Günahkârım yüzü karayım kara
Bakaram her anda suçlanmadayım

75

Aşkın tecellisin gördüm yüzünde
Eşiğin ziyaret etmeye geldim
Sinende açtı mı sevda pazarı
Ser verip canımı satmaya geldim

Akar göz yaşlarım, bir coşkun selim
Vuslat menziline çıkmadı yolum
Figanım kesilmez, şeyda bülbülüm
Destur ver bu bağda ötmeye geldim

Gel bak Cemal Hoca'n ey bî-vefa yar
Hayıf, kocalandı, oldu ihtiyar
Uzak yollar yakın oldu aşikâr
Ben de bu dünyaya gitmeye geldim

76

Muhannetin kapusuna
Gitme gitme öl efendim
Tama' etme devletine
Olursa da sel efendim

İmansız kalbi ölmüşten
Dünya fikrine dalmıştan
Taze bir zengin olmuştan
Aman uzak ol efendim

Katrandır ziftin aslı
Gülmez, kara giymiş yaşlı
Ne kadar görünse süslü
Hiç kokar mı gül efendim

Namerdler Şeytana uyar
Mal yemez canına kıyar
Kendisini kimya sayar
Seni bilir kül efendim

Er isen edebin takın
Aman hilebazdan sakın
Nanıköra olma yakın
Merd yiğidi bul efendim

Őehvet dolu kabağında
Gözlerinin çapağında
Boz merkep her bir çağında
Olur mu Döldül efendim

Meymenet yok bu soylarda
Kendini görür göğlerde
Hâlbuki boklu peğlerde
Biter mi sünbül efendim

Necabet yok esasında
Din imanı kesesinde
Karakarga yuvasında
Öter mi bülbül efendim
Aslı leke cinsi leke
Fahr eder giydiğı kürke
Kendini benzetir beğe
Seni sayar kul efendim

Dört elle dünyayı tutmuş
Güya ki devlete yetmiş
Hele gel bak ki kudurtmuş
Bî-çâreyi mal efendim

Hayali var katar katar
Riyâ otağında yatar
Sofrası zehrimar tadar
Yedirse de bal efendim

Böylesine etme rağbet
Devletinde yok bereket

Bu soylarda insaniyet
Olur, mu hâsıl efendim

Lânet olsun böyle baya
Adam deyip umma sâye
Fesadlıkta hiç kimseye
Asla vermez yol efendim

Cömertlere rahmet yağar
Evine bereket yağar
Nanıköra lânet yağar
Böyle de var hal efendim

Haramdan kapar kudurur
Yıgdığı yer-be-yer dırur
Ne yiyer, ne de yedirir
Şeytana hammal efendim

Gitme kapusuna anın
Eğer var ise vicdanın
Acından çıksa da canın
Tutmaz sana el efendim

Geç bunların hepisinden
Geçme Hakk'ın tapusundan
Sabilerin kapusundan
Git matlubun al efendim

Fırsat bulsa yurdun yıkar
Kaplumbağa gibi bakar
Kibrinden göklere kalkar
Şeytanı tonbul efendim

Zâlim zanneder erilmaz
Hiçbir şeyden ibret almaz
Yüzü gözü kara-giilmaz
Meskânı veyl veyl efendim

Yüzü dökük kara-gülmez
İyilik etsen asla bilmez
Elinden hayır görülmez
Atlas olur çul efendim

Gel sor bana nasıl olmuş
Şeytanına vasıl olmuş
Besmelesiz hâsıl olmuş
Haramdanoğul efendim

Habis olan girer nara
Sanma ki menzile ere
Haram malı haram yere
Sarf eder bol bol efendim

Buğdayı kuyuda saklar
Arpayı anbara mıhlar
Tez tez kesesini yoklar
Derdi başı pul efendim

Bunların sonunu sorsan
Sekerat mevtinde görsen
Üstüne Yasin okursan
Sana der "başol" efendim

Cem etmiş malı didinmiş
Yememiş Kârun'a dönmüş
Parayı mezheb edinmiş
Tutmaz doğru yol efendim

Ferahlık verir şeytana
Hareketi Nemrudane
Kalbi olmuş hayalhane
Hep tûl-i emel efendim

Gönül ister Hakk'a gitmek
Belki bir murada yetmek
Bu soyları rezil etmek
Cemâl'a usûl efendim

77

Mânâda yar eşîğine
Varaydım sonra öteydim
Yüzüm dergâhı tozuna
Süreydim sonra öleydim

Düştüm aşkın zilletine
Katlanır mı hasretine
Cananımın vuslatına
Ereydim sonra öleydim

Biteydim bir erkânını
Yıkaydım kasr, eyvanını
Zâliin nefsin kervanını
Kiraydım sonra öleydim

Azgınam aşk azarında
Kalmışam pîr nazarında
Canımı yar pazarında
Vereydim sonra öleydim

Demir tarakla tarama
Derman olur mu vereme
Yar merhemini yarama
Saraydım sonra öleydim

Sızım vardır azar azar
Buna göre de intizar
Vahdet ilinde bir pazar
Kuraydım sonra öleydim

Der **Cemâl Hoca** n'olaydı
Gün gele, yüzün güleydi
Türkler cihangir olaydı
Göreydim sonra öleydim

78

Nazara mı geldin civan yavru can
Yetişmedin bir devrana Kemal'im
Uğradın âfâta, almadın murat
Saldın beni efgana Kemal'im

Anan ağlar, bacıların ah çeker
Ciğerim dağlandı bağrımı döğer
Yoldaşın, kardaşın ağlar, yaş döker
Bu hasretlik yetti cana Kemal'im

Ağvıran, Karakuş çekerler yasın
Her yerde söylenir, muratsız bahtın
Umaram cennette murat alasın
Eresin huri gılmana Kemal'im

Atın miras kaldı yiyer kimile
Senden sonra devranım yok dem ile
Gözüm yaşılı günüm geçer gam ile
Sinem sızlar bu hicrana Kemal'im

Kemal kurban oğlum yoktur mecalim
Sana öldü diye dönmüyor dilim
Kesilmiştir sabrım perîşân hâlim
Bilmem gidem ben ne yana Kemal'im

Ben pederin Ali, diişmşem vay'a
Umaram ki kavuşırsun Mevla'ya
Destanın sylettim **Cemâl Hoca**'ya
Adın gitsin her bir yana Kemal'im

79

İhtiyarım, yetmiş yaşına girdim
Çok kıyl  kâl gördü bu serim benim
Tıfıl iken oldum aşka giriftar
Kesilmedi ah ile zarım benim

Bende yoktur şahsım için kâr derdi
Hayalimde visal derdi, yar derdi
Millet derdi, vatan derdi, ar derdi
Bununçün yok, sabrım, kararım benim

Yaşasın milletim, ben de yaşarım
Bu sâyede derya gibi taşarım
Gün gelir ki, Kafukaz'lar aşarım
Gece gündüz budur efkârım benim

Cemâl Hoca ben muradım alırsam
Rıza-i canana mazhar olursam
Ağladığım kadar bir de glsem
İşte mes'ıd eder bu kârım benim

80

Levm etme beni sen beğim efendim
Sevdiğin arz eder bu gönliim benim
Vuslatım gözlemeden usandım
Girip ötmez bağda, bülbülüm benim

Serimden dumanı ref olup kalkmaz
Canan benden küsmüş nizüme bakma
Yârifıkr ederim, yâdımdan çıkmaz
O da her vakitte hayalim benim

Geçerim der Cemaleddin başımdan
Bi-zar oldum gözlerimin yaşından
Gündüz hayâlımdan, gece düşümden
Çıkmayan arzum ey bir gelin benim

81

Sâl u zamandan geçmişim
Kış ile yazı neylerim
Şarab-ı aşkı içmişim
Nâz u niyazı neylerim

Fenâdan şikest olmuşum
Girip aşka mest olmuşum
Canan ile dost olmuşum
Kaş ile gözü neylerim

Der ki **Cemâl** oldum kemter
Gönlüme getirmem hatar
Sevdiğim hub bana yeter
Gelini kızı neylerim

82

Kocalmışın hani civan çağların
Ya ne oldun, yana yana tasvirim
Ömrün ülkesinde soldu bağların
Hazar düşmüş o gülşana tasvirim

Sana lutfeyledi Hazret-i Feyyâz
Kânun-ı aşk mıdır göğsündeki saz
Kitaba dere oldu ilden ile gez
Devran eyle her bir yana tasvirim

Derûnun dertli mi, dolgun durursun
Acaba sen kime vurgun durursun
İntizârın nedir, mahzun durursun
Âşık mısın o cânâna tasvirim

Neler gördü gördü gülmemiş başın
Gün-be-gün artmada derdin telaşın
Âhııı arşa çıkar akar gözyaşın
Neden düştün bu figana tasvirim

Devran edip ak karayı seçegör
Bir mürşid elinden bade içegör
Yar yolunda serden candan geçegör
İsmail ol git kurbana tasvirim

Aşka giriftarım acısı canda
Dermanı bulunmaz kevn ü mekânda
Benden sonra yadigâr ol cihanda
Selâm söyle her ihvana tasvirim

Yuyanda **Cemâl**'ın ruhuna minnet
Mü'min kardaşlarım kılarsa himmet
Okusun fatiha hem de salavat
Çünkü muhtacım Kur'ana tasvirim

83

Donanına yapıyor şanlı askerler
Yörüşte "sağ"lara "soflara kurban
Bezendi Kağızman, "Hürriyet Günü"
Top tüfeğin süsü, güllere kurban

Doksan üçten beri garip olmuştuk
Moskof un zulmünden, yanıp solmuştuk
Al sancak yüzüne hasret kalmıştık
Kavuştuk ayyıldız, allara kurban

Kâfirin elinden kalmıştık dara
Derindir İslârna açtığı yara
Kırk yıl sonra şükür, kavuştuk nura
Düşman ezen polat kollara kurban

Moskoflar kahroldu, çekildi geri
Ermeni'ye silah verdi perveri
Bizi kırdı yaktı, hep diri diri
İmdada yetişen ellere kurban

Erzincan'dan Kars'a kurtuldu bütün
Vatan yarasını sarmada bugün
Hamdolsun Türkoğlu eder toy, düğün
Derde şifa olan hallere kurban

Peygamber ocağı, mukaddes ordu
Canın feda eder kurtarır yıdu
Hücuma kalkınca zikr ile virdi
"Allah Allah" diyen dillere kurban

Cemâl der düşmanın tedbiri şaştı
Kar yağmurda asker dağları aştı
Kars Eli'ne üç kol birden ulaştı
Atlar ayağında nallara kurban

84

Kağızman kasabasının
Varıdır Hacı Kağızman
Nukabâ evliyâsından
Biridir Hacı Kağızman

Acep vasf ola halların
Türbende biter güllerin
Seher vakti bülbüllerin
Zarıdır Hacı Kağızman

Kim ki sıdk ile dilese
Varıp ziyaret eylese
Civarında her kim olsa
Yâridir Hacı Kağızman

Hoş velîdir var himmeti
Sen de git kıl ziyâreti
Bak bu şehrin bereketi
Kârıdır Hacı Kağızman

Kağızman halkı hürmette
Bulunmaz bir vilâyette
Kağızman'ın hakikatte
Nurudur Hacı Kağızman

Ağla **Cemâl** yaşın yaşın
Çünkü dumanlıdır başın
Senin gibi çok dervişin
Piridir Hacı Kağızman

85

Kağızman'ın cenubunda dağı var
Manzaralı bir hoş halli Kağızman
Zümrüt şecerleri gülşan bağı var
Misl-i cennet allı pullu Kağızman

Sende vardır âşık sâdık takımı
Miskine, yetime olur bakımı
Çemçe dağın sağdan sola akımı
Çimen çiçek mor sümbüllü Kağızman

Halkına bakarsan hep ehl-i rağbet
Varıban mescidde ederler tâat
Severler mihmanı, yaparlar hürmet
Sofrası şekerli, ballı Kağızman

Üstü cennet dağı, eyledim nazar
Yel estikçe tüter, tûtiyâ tozar
Baktım avgâhında hazallar gezer
Altı üstü hep marallı Kağızman

Halkı hoş huyludur Hakk'ın sâdıkı
Severler âlimi hem de âşıkı
Cennet olsun bu zümrenin lâyıkı
Edep erkânda kemalli Kağızman

Umaram affola kamu suçlan
Doğruluktan ayrılmasın işleri
Hay Hak diyer gece ishak kuşları
Bülbülü çok, kızıl güllü Kağızman

Şimâlinde Aras nehri akıyor
Cûş edende herkes seyre çıkıyor
Bahar vakti etrafını yıkıyor
İşte böyle azîm selli Kağızman

Seher vakti git bak neler var neler
Bülbül figanında rızâyı diler
Tûtî kumru Vedûd ismin okurlar
Gel dinle gel, şirin dilli Kağızman

Ne güzel halketmiş Hazret-i Hünkâr
Bağlarında çeşit çeşit meyve var
Her bir tarafında çiçekler açar
Gelin-vâri yeşil allı Kağızman

Cemâl'ın gönlünün ziyneti sensin
Beş altı kazânın cenneti sensin
Bu ilin herhalde lezzeti sensin
Memlîha memba'ı telli Kağızman

86

Türkoğlu sen bir mert idin
Hep düşmanlara dert idin
Türk eli, ne hoş yurt idin
Şirin vatan, şirin vatan

Seni kim idi kurtaran
Sebep oldu büyük Ata'n
Git bak Ankara'da yatan
Şirin vatan, şirin vatan

Nisan yigirmi üç günü
Yapalım toyu, düğünü
Gel gör ne mutlu bu günü
Şirin vatan, şirin vatan

.....lar sağ ola
.....yüzleri ağ ola
Her yerin bahçe-bağ ola
Şirin vatan, şirin vatan

Bugün devr-i cumhuriyet

Artsın gün-be-gün adalet
Sende yaşasın bu millet
Şirin vatan, şirin vatan

Sebep oldu büyük Ata'n
Git bak Ankara'da yatan
Gel rahmet oku ruhuna
O kavuştu Allah'ına

Cihan yandı baştan başa
Her taraf düştü ataşa
Sana hatâ gelmez hâşâ
Şirin vatan, şirin vatan

Başımızda büyük İsmet
Bize göstermez felaket
Yaşasın devlet hem millet
Şirin vatan, şirin vatan

Demâdem eylik eyleriz
Eyliği Hak'tan dileriz
Eller ağlar, biz güleriz
Şirin vatan, şirin vatan

Güler mi derdin âşığı
Sanma bir ferdin âşığı
Cemal bu yurdun âşığı
Şirin vatan, şirin vatan

87

Ey bu Kars ilinin çifte merdanı
Umaram günbegün ihsana yeten
Her derde düşenin şanlı Lokman'ı
Ulu rütbelerde fermana yeten

Sihhat buldu, gördüm, çok derbeder
Candan ümit kesip size gelenler
Hep millet duacı, alkış ederler
Her dem şöhret alıp, bu şana yeten

Derman eder nasa, nârin eliniz
Hastayı sağ eder tatlı diliniz

Murad bağçasında aç a glnz
Tut kumru gibi glşana yeten

Mânâda şka değermiş sille
Ben bilirim nedir, çektiğim çille
Niyazım bu cümle evlad lyalle
Gnbeğn dem bulup devrana yeten

Der ki **Cemâl**, murad aldıktan sonra
Gönül isteğini bulduktan sonra
mrnzden b-zr olduktan sonra
Son demlerde kâmil imana yeten

88

Beni sağdan, soldan vuran
Sen de soldan vurulasn
Ya ağzından, ya gözünden
Ya da dilden vurulasn

Umaram ki derbeder ol
Gençliğinde saralp sol
Gvendiğinden beln bul
Hep bu haldan vurulasn

Sensin beni salan söze
Uğrayasn kötü göze
Sevdiklerin başın eze
Dokuz elden vurulasn

Sana eriş e binbir belâ
Çaresiz dertlere sala
ki ayağın kt ola
nce belden vurulasn

CemF saldn telaş a
Başn değ e taştan taş a
Çift kurguşn koş a koş a
Değ e daldan vurulasn

89

Dilerim arta gnbeğn
zzetin, Molla Muhyiddin

Arta fevkalade kadrin
Rif'atin, Molla Muhyiddin.

Sıdkile yapışır dine
Yardım eder her mü'mine
Mevlâ bağışlasın sene
Servetin, Molla Muhyiddin

Her iki cihanda gülsün
Menzil-i maksuda ersin
Umaram ebedî kalsın
Devletin, Molla Muhyiddin

Aslı pak, ayrılmaz gülden
Çıkmaz asla doğru yoldan
Cârî mürşid-i kâmilden
Himmetin, Molla Muhyiddin

Sohbeti hoş her bahiste
Nefsin kahreder kafeste
Sözlerin sizin mecliste
Külfetin, Molla Muhyiddin

Der Cemâl, çekme ahuzar
Hafızın ola Girdigâr
Herkese hüsn-i zannın var
Niyyetin, Molla Muhyiddin

90

Bahar geldi yüce dağlar başında
Süsen sünbül ola, bite göresin
Aşkı bulur isen civan yaşında
Tûtiyâlar gibi tüte göresin

Âşık vuslat bulur serden geçerse
Arifler yurdunda şerbet içerse
Bahar vakti bağda güller açarsa
Şeyda bülbül ola, öte göresin

Varıp o gülleri dermek istersen
Açıldığı vakit görmek istersen
Murada, maksuda ermek istersen

Bir pîr eteğinden tuta göresin

Zıkr-i Hûda eyle kalma âvâre
Eğer âşık isen hüsn-i dîdâra
Deme, niçin Mansur çekildi dâra
Enelhak sırrına yete göresin

Cemâl Hoca hüsn-i cânâna mâil
Sen de arzun için ara bul delil
Bin gönülü irşad eder bir kâmil
Gidip eşiğinde yata göresin

91

Namaz kılma, oruç tutma ki yarın
Cehenneme orta direk olasın
Hayâsız ol asla kalmasın arın
Kıyamette yüzü kara gelesin

Zekat verme, hacca gitme birader
Hayra sarf edersen, çekersin keder
İnşaallah tez olursun derbeder
O zaman sen ne olduğun bilesin

Kul hakkını, durma ye de belan bul
Kadınlara çok bak, bir boz eşek ol
Dinle, son imanın, şeytana ver öl
Kabre girende tadını göresin

Şöhret ile dem vurursun dâvada
Neden koku aldın, hangi yuvada
Dudağın büzersin, burnun havada
Ankırup ankırup için çekesin

Haram yiye yiye lâşe kokarsın
Yedirdiğin nâm başa kakarsın
Al-verinde biri, beşten sokarsın
Acaba bu hakkı nerde veresin

Menfaatin için halka zararı
Verip de alırsın ah ile zarı
Böyle mi cem ettin malı davarı

Kahhâr ismi bu varlığın talaşın

Acep ne milletsin neye taparsın
Tarlalar tunbundan hakus kaparsın
Meraları sürer tohum sepersin
Zannetme ki tatlı tatlı yiyesin

Zekatın, haccın yok, bir namazın var
Yani eller desin, hoş niyazın var
Halbuki her hakka tecavüzün var
Nerde olsan müslimana belasın

İcazdan habersiz, mantıktan okur
Sözü tezgâhında enine dokur
Aslında cevher yok, künyesi bakır
Cîn diyor ki bir mihenge vurasın

Kezzap suyu değse bij bij sesi var
Hele gel bak bunun nerde hası var
Bin yıl yaksan gene kiri pası var
Aslı bozuk, sen buna ne kılasın

Helalzade olsan hçr işin helal
Helal kâr edene gelir mi zarar
Her iki cihanda muradını al
Bu dünyada, o dünyada gülesin

Cemâl bu hallardan almadı meram
Doldu derûnuna derdile verem
Nasihatimi tut hâsılı kelâm
Zikre çalış, belki kalbi sitesin

92

Sabreyle vâden az kaldı
Tez bir günde öleceksin
Hasretliği böyle kalmaz
Sen de bir gün öleceksin

Herkesten intikam alma
Doğru rahından ayrılma
Gel gözüm şeytana uyma
Hesabını vereceksin

Sıdk ile tevbede dur
Zalim nefsin boynunu vur
Sağdaki defterin doldur
Hesabını vereceksin

Der Cemâl ey oğul oğul
Budur kitaptaki usul
Ettiğinden peşiman ol
Mutlak kabre gireceksin

93

Salât-ı hamseden vazgeçme gardaş
Kazanır rızayı, kılan cum'a gün
Ağla didelerin akıtsın kan yaş
Senden hoşnut olur cânan cum'a günü

Riâyet et her dem işbu usûle
O gün yüz selavat gönder resule '
Olur sana mahşer günü vesîle
Sever seni huri gılman cum'a günü

Cum'a günü hasıl olur her merâm
Sıtkı bütün olan alır imiş kâm
Melekler mümine verirler selâm
Her ne ki var ehl-i iman cum'a günü

Cum'a günü yetiş tevbeyle gel gel
Tevbekâr olursan bulursun kemal
Çalış istiğfara eylegil amel
Vallahi affolursun inan cum'a günü

Cum'a günü bayram ehl-i imana
Riayet <et> sana gelen m ihmana
Lutf-ı Hûda olur her müslümana
Açılırmış bâb-ı ihsan cum'a günü

Yar ismini yad et bulursun sürür
Zikre çalış nefsin kellesini vur
Münafık olanlar mescidde uyur
Ehl-i gaflet dîni noksan cum'a günü

Aman **Cemâl Hoca** eyle dikkati
O günde gizlidir eşref saati
Ara ki bulasın işbu devleti ser
Zikr-i Hakk'a çalış heman cum'a günü

94

Gittiğiniz yollara
Bizden selam götürün
Hak dost diyen dillere
Bizden selam götürün

Kutlu Hicaz çölüne
Hakkın solmaz gülüne
O mü'minler seline
Bizden selam götürün

Yağan nur-ı Hüdâ'ya
Merve ile Safâ'ya
Muhammed Mustafa'ya
Bizden selam götürün

Varıp da Rabbimize
Dualar edin bize
Muazzam Kâbe'mize
Bizden selam götürün

Her yönelen Allah'a
Çıkar nurlu sabaha
Ai-i Resûlullah'a
Bizden selam götürün

Tekbir alın boyuna
Koşun zezem suyuna
Benî-Hâşim soyuna
Bizden selam götürün

Girerseniz ihrama
El sürmeyin harama
Sabahleyin kirama
Bizden selam götürün

Mekke ile Medine
İki eşsiz hazîne
Çâr-ı yâr-ı güzîne
Bizden selam götürün

Kavrulan açık başa
Gözlerden akan yaşa
Mübarek siyah taşta
Bizden selam götürün

Tekbir alan ihvana
Kesilen her kurbana
Bütün ehl-i imana
Bizden selam götürün

Girerler dost bağına
Düşme küfr ocağına
Mübârak nur dağına
Bizden selam götürün

Yetişir **Cemâl** gayri
Çok sözün yoktur hayrı
Hüccâca ayrı ayrı
Bizden selam götürün

95

Mektup ahım götür ah ehline ver
Ben de ah ehlinden aldım ahuzar
Ziyaret et, ayağına yüzün sür
Odur bir kutuptan bize yadigâr

İkram kapusuna varanda yakın
Huzura girersen edebin takın
Halimi arz eyle çekinme sakın
Sülâlesi Tahir, Seyyidii'l-Abdar

Cemâl, ecdadının babında kulu
Solmaz o kapunda süsen, siinbülü
Himmet aldım oldum aşkın bülbülü
Her seher figanım semâya çıkar

96

Ayna-yı devrandan Türk ülkesine
Baktım çok acayip giilşaneler var
Demürkırat iktidara geçeli
Her gün gökten yere bereket yağar

Bundan sonra millet sürececek devran
Zilletten kurtuldu hep ehl-i iman
Minarede ezan, câmide Kur'an
Okunurken sen de dinle ey dindar

Daha devam eder bu hüsn-i haller
Meth etmeğe âciz kalacak diller
Yurdun her yerinde açıldı güller
Seherde bülbüller öter zar u zar

Umaram yaşasın Celâl Bayar'ı
Ola peygamberin sevgili yari
Ona alkış eder milletin varı
Yeri cennet ola seyr ede Dîdâr

Adnan Menderes de başımın tacı
Onda mevcut her bir derdin ilacı
Duacıdır yurdun kocası, genci
Yardımcısı ola Hazret-i Hünkâr

Allah ismi radyolarda söylendi
Yaralıların yarası eylendi
Müfessirlerin tefsiri dinlendi
Hâfızlar Kur'anı okur aşikâr

Hele dinle **Cemâl Hoca** kemteri
Türkler dini besler, din de Türkleri
Hamd olsun gün be gün gider ileri
Bu millette feyz-i Rabbanî var var

97

Mevsimler değışti, bahar, yaz gitti
Bu bizim illere gelen güz ağlar
Elli yedi yıldır çektiğim hasret
Bağrım yanar, lisanımda söz ağlar

Gizlendi çiçekler, hani nunufar
Süsen, sümbül, nergis oldu tarumar
Soldu kırmızı gül, bozuldu bağlar
Bülbül yuvasına konmuş toz ağlar

Dağlar başın duman tuttu heyvah hey
Ahu-zarın cana yetti heyvah hey
Kuşlar gurbet ele gitti heyvah hey
Uçtu gölden ördek ağlar, kaz ağlar

Bu sene bitmedi Kore savaşı
Herkesin gönlünde vardır telaşı
Analar bacılar akıtır yaşı
Hasret kalan gelin ağlar, kız ağlar

Bu aşkın ateşi bağrımı yakar
Serimden dumanım semaya çıkar
Gönlüm mahzun, gözlerimden yaş akar
Sen deme ki: Cemal Hoca az ağlar

98

Hıfz edin evladım siz bu vatani
Sâyenizde bizim devrânımız var
Zikr edin daima ism-i Rahman'ı
Bizim sığınacak Sübhan'ımız var

Kahraman olanın beslenir yurdu
Çok kahraman düşmanları devirdi
Arslan bırakır mı yurduna kurdu
Pençesinde polad kalkanımız var

99

Mevsimi gelende kış şiddetine
Ne kadar zor etse, yaz ne kâr eder
Bir kişinin eli erse devlete
Anın çokluğuna az ne kâr eder

Dolandırıcıda bulunur mu hak
Haksız olan bir gün mahvolur mutlak
İnsanda insanlık olmazsa bak bak
Marsiman eşeğe biz ne kâr eder

Sonun düşün bir çare al başına
Eyler eylik eder, ahbap, eşine
Pençesi polattan, şahan kuşuna
Göllerdeki ördek, kaz ne kâr eder

Şarab-ı miiskiri içip giderse
İmanı kalbinden kaçıp giderse
Bir şikâr havadan uçup giderse
Onu aramağa iz ne kâr eder

Dil zahması açar sînede yara
Bu yaraya aslâ bulunmaz çare
Aslı bozuk olan budalalara
İster mantık oku, söz ne kâr eder

Cemâl gene adın düştü dillere
Nedendir göz yaşın döndü sellere
Ehl-i gaflet olan arsız kullara
Davul, zurna, tanbur, saz ne kâr eder

100

Ben bir toyda bir güzele rast geldim
Vasfi bu mecliste demanı değer
Her hali noksansız, şöhrette buldum
Kaşları kudretten kemanı değer

Vechinde hârdası halhali tomar
Kirpikleri gam har, gözleri humar
Leblerinin barı petekte var var
Yüz bin derdi, Hac u dermanı değer

Dil dolandı bu güzelin bahsin
Turnalar semadan gelir sesine
Bad-ı saba değse hoş nefesine
Gülleri estirir, reyhanı değer

Dillerde söylenir, hüsn-i kemali
Şems-i miinîr olmuş, o mah
Cemâli Güzeller içinde melek şimali
On iki ülkeyi, gerdanı değer

Tarikat ehli mi, Nakşî bakışlı
Üstüne misk yağar, anber kokulu
Avgâhmda gezer, doğan bakışlı
Şâhânın vurucu, terlanı değer

Ona meyledenler hayrette kalır
Kime candan baksa canını alır
Bulut mat eder. yeller bunalır
Hümetse Süleyman Sultan 'ı değer

Divane dil, ara mislini ara
On iki ülkeyi var sora sora
Hindistan, Çin eli, Belh 'i, Buhara
Turan, Farsistan Afgan değer

Derler sıcak olur Bağdat çölleri
Taze açmış Ankara 'nın gülleri
Seyrine dökülsün Aydın illeri
Erzurum, Kars, Batum, Şirvan değer

Aşkından zelzele düşer Pasin 'e
Anadolu, Kafkas, Muş ovasına
Yakar Erzincanaşk belâsına
Yandırır Acem 'i, İran 'ı değer

On altıdır sinnî, civan çağları
Ara düşmüş sinesinin bağları
Arzusunu çeker Ural dağları
Sibirya, Türkistan, Kazan' / değer

Gelir hak yoluna varan hüccacı
Aşkî ciğerlere bırakır acı
Landon kiralına bağlar haracı
Avrupa mat olur. Alman 'ı değer

Mısırstan, Kabil, Anadolu'ya
Karadeniz taşar iner, Bolu 'ya
Aşkını çekenler diişer belaya
Yandırır Tortum 'u, Narman' / değer

Kırım, Bahçesaray, Cengizler yurdu,

Bu güzelin aşkı orayı vurdu,
Yıktı Karpat dağlarını devirdi.
Eyle Nuh asrı tufanı değer.

Memleketler kalır kulma-kulında
Batum. Sivastopol, Tiflis ilinde
Tayyare, Barahut, Tiran yolunda
Her yandan nakleden kervanı değer

Hasılı yaktı yandırdı iklimi
Gözüm gördü, aşkı aldı aklımı
İnce ince saçlarının saklımı
İsmail yolunda kurbanı değer

Bir ah çekse Akdeniz kaynatır
İngiis 7 dar boğazda oynatır
Kafkas dağlarında perdeler oynatır
Ağrı dağın başı düşmanı değer

Gezende uçan kış pac umar ondan
Görenler vazgeçer ser ile candan
Bülbül fahurlanır kaşı kemandan
Kırmızı gül rengi gülşanı değer

Binde bir göz göre, böyle güzeli
Kudretten halk etmiş, lemyezeli
Hizmette misli yok, desti mezeli
Aşkının şarabı, fincanı değer

Deli gönül çok vafettin resmini
Bu dünyada bulamazsın hışmını
Hesab içinde yad eyle ismini
Muamması, sırrı pünhanı değer

Dördü bire bağla, <darb> eyle beşe
Hesaptan üç nokta sakıtı düşe
Sekizi sekize çal da, çık başa
Bu sırrı bulursun, tabanı değer

Halk eden Hâlik 'in, yoktur şerîki
Aslı hanedandır, çıkmaz çürüğü
Bir ceyrân bakışlım, cennet ferîği

Raks eder bağlarda, gılmanı değer

Gördüm bu güzeli, oldum divane
Hasretinde kaldım ben yana yana
Ah! Benzer bakışı, bedbaht canana
Asrında misli yok cihanı değer

El at, zülüflerin tara da bul gel
Altı harf, üç nokta, sırada bul gel
Kağızman deresin, ara da bul gel
Hep köylerden, Kızılveran değer

Der ki Cemâl ona gardaş olaydım
Üç bin beş yüz lira başlık alaydım
Yüz seksen allıyla yola salaydım
Hayıf ölü, hâk-i yeksanı değer

101

Can ile seven güzeli güzeli
Hali vahşileşir yabana düşer
Gece gündüz çağırır Lemyezeli
Durmaz dili zikr-i Yezdâna düşer

Mütekebbir, kalır kibr ile kinde
O münkirdir lezzet bulamaz dinde
Gönül sevse güzel âlem içinde
Şeyda bülbül gibi figana düşer

Âşığı taşılayıp yâre çekerler
Mahzun edip gam efkâra çekerler
Güzel sevenleri dâra çekerler
Mansur gibi başı meydana düşer

Güzel seven tutar özünü alçak
Gösterir yârine nazını alçak
Güleç yüzle söyler sözünü alçak
Gönlü turab ile yeksana düşer

Der **Cemâl** ahıma bir aman olmaz
Derde dayanmayan kahraman olmaz
Güzel sevmeyenler müslüman olmaz
Yeri cehennemdir nîrâna düşer

102

Ey gönül gönül sen ne gönülsün
Vaahdet ilinden gelene benzer
Ezel ki demden el çekemiyor
Aşkın bahrine dalana benzer

Düştün mü cüda, eski ilinden
Ayırdılar mı gonca gülünden
Kimse anlamaz gizli halinden
O yar yolunda ölene benzer

Bir garib düşmüş bu garib yere
Gizli gelmiştir anı kim göre
Arzusu vardır vay, bire, bire
Kendini feda kılana benzer

Ey **Cemâl Cemâl** bak bu rîe figanı
Her başa yağmış kırk günde yağın
Bu garip gönlüm olmuş ağlağan
Sen zannetme ki gülene benzer

103

Her avrata teslim eyleme kendin
Avrat var akıllar alana benzer
Avrat var sus gezer atar kemendin
Halka gizli tuzak kurana benzer

Avrat var işinde kılar sebâtı
Destinde cem etmiş hak berekâtı
Avrat var lastiğe dönmüş suratı
Çıradan süzölmüş katrana benzer

Avrat var daima fitnelik düzer
Şep ile şekerî bir kabda ezer
Avrat var bir demde beş sokak gezer
Poşadan post çalar cingâna benzer

Avrat var hem içi hem dışı zâhir
Avrat var şanıyla şöhrette mâhir
Avrat var bir sözü bir hokka zehir
İt gibi çemkirir, sırtlana benzer

Avrat var ki ne söylese dili pis
Su görmemiş yatağı pis çulu pis
Böylesinin ayağı pis eli pis
Burnunun sümüğü hicrana benzer

Avrat var gel bak ki boğaz düşkünü
Bir kış pinavını onun beş günü
Et yemese o gün olmaz hoş günü
Ancak bir cemdekden doyana benzer

Avrat var kalbinde iman doludur
Hayâ perdesinde nefsi ölüdür
Yüzü nurlu sanki seher gülüdür
Açılmış bağlarda gülşana benzer

Der ki **Cemâl Hoca** hele gel bir gör
Avrat var zikr eder Kuranı okur
Avrat var ki bütün cismi canı nur
Cennetteki huri gilmana benzer

104

Bu tebrikim sana ey köylü gardaş
Elli birden sonra devran vaktidir
Ağladığın kadar gülersin yoldaş
Her bir isteklerin ihsan vaktidir

Demirkırat Parti aldı iktidar
Vatana, millete odur fedakâr
Daha bundan sonra çekmeyiz keder
Düşen vatandaşa aman vaktidir

Aman diyen çare bulur derdine
Tâbi olduk merdoğlunun merdine
Ziyan gelmez milletin bir ferdine
Korucu var, sahib-zaman vaktidir

Tahsildar her köye ki çıkardı
Çok vatandaşın canını yakardı
Hacedip harmanın, evin yıkardı
Derlerdi ki böyle ferman vaktidir

On iki liradan yol parasını
Alır, artırırđı halkın yasını
Millete verirdi bir gam tasını
İşte bu devr için hicran vaktidir

Yol parası, çoklara kan kusturdu
Bu milleti iktidardan küstürdü
Çok fakiri kodeslere bastırđı
Yatın, çıkın, verin, zindan vaktidir

Şükr olsun kurtulduk biz bu hallardan
Allah halas etti zalim kullardan
Şimdi doyumluk alırız güllerden
Bülbül olduk, bize gülşanı vaktidir

Başta Bayar, Menderes'tir hocamız
Alkış eder hep gencimiz, kocamız
Hakk'a şükür, gündüz oldu gecemiz
Ziyalandık şems-i taban vaktidir

Demirkırat bu vatanın sâyesi
Var olsun ordumuz, hoş himayesi
Milletin kalbinden gitti gayesi
Dağlarda, bağlarda seyran vaktidir

Ümitvarım zaya gitmez bu emek
Fakirler, doyunca yediler ekmek
Hiç kimse kimseye edemez kelek
Ehl-i insaf doğru vicdan vaktidir

Demirkırat derdimizin dermanı
Günden güne artar ilm ü irfanı
Artsın Allah artsın şöhreti şanı
Vahy üzre okundu ezan vaktidir

Çok vakit katlandık ah u zarlara
Bundan sonra hiç düşmeyiz darlara
Bereketler yağar gökten yerlere
Çiçekler alkışta, reyhan vaktidir

Sevinçle köylüler gamdan uyandı

Alkışları asumana dayandı
Köy kızları, al yeşile boyandı
İpekten giyerler kaftan vaktidir

Bu dem böyle gidip menzil alacak
Müfteriler yüzü kara kalacak
Muratsızlar muradını bulacak
Bu millete lutf-ı Rahman vaktidir

Cemâl Hoca daha çekmezsın zillet
Çünkü zâhir oldu sahib-adalet
Ebedi yaşasın işte bu devlet
Ülkemizde şöhret ve şan vaktidir

105

İrfan meclisinde bu bir mu'amma
Ziyüet-i nefis ile kâr kınanıyor
Hevâlara uyub olursan a'mâ
Hakikat görmeyen kör kınanıyor

Âşık isen terk et kıyl ile kâli
Teslim ol Mevlâ'ya terk eyle hâli
Müsâvî tutmazsan atlası çulu
Samur da giyersen zer kınanıyor

Der **Cemâl** ebsem ol dilde dolaşma
İzinde sözünde inada düşme
Kardaşın da olsa esrarın açma
Mansur çekildiği dâr kınanıyor

106

Bin üç yüz altmıştan sonra
Tiirkoğlunda devranı gör
Hep düşmanı uğrar kahra
Haktan gelen fermanı gör

Bakma şimdiki zillete
Aklın ermez bu hikmete
Elimiz erer devlete
Bize olan ihsanı gör

Her yana şan açacağız

Tuna Nehri'n geçeceğiz
Tahran'da su içeceğiz
Ordan bakıp Afgan'ı gör

Hak'tan gelir himmetimiz
Baş kaldırır devletimiz
Doğuda var kismetimiz
Bu menzile ereni gör

Acep ne noktada görmüş,
Manen mi esrara ermiş,
Parmağıyla yol göstermiş,
Ankara'da yatanı gör.

Bak nedir aşkım alayı,
Harfinde var bâ'yı tâ'yı,
Yazarsan kan ile zâ'yı,
Çık seyrine seyranı gör.

Bulmuşam bir istihrâcât
Hal ehli kılınmış işaret
Türkoğluna bir beşaret
Hâkim olup cihanı gör

Kervan sal Havran yoluna
Kadem bas Kırım eline
Bin Ali'nin Düldül'üne
Gidip Şah-ı Merdan'ı gör

Hep bir araya geliriz
Bir ulu birlik oluruz
Akdenizden pac alırız
Seyret bahr-i ummanı gör

Yazdım böyle bir yadigâr
Yazdırana ümidim var
Bu sözler olanda izhar
Gelip **Cemâl Turan**'ı gör

107

Seni bana pek rahimkâr dediler
Umaram bu yüzden ihsana yetiş

Hulk-ı hamideniz hoş söylediler
Günbegün dem bulup devrana yetiş

İşittim hep erler, senden pek hoşnut
Yardımcınız olsun, Hazret-i Mâbut
Her iki cihanda olasın mesut
Ol sıdk-ı Hûda'ya, nihâna yetiş

Rütbeler bulunur, tez elden taze
Niyazım bu o Hazret-i Feyyaz'a
Bir keder vermesin evlâdınıza
Dar gün görme, rahm-i Yezdan'a yetiş

Cemâl yar aşkına çeker endişe
Hikmet değildir her gelen başa
Umarım dünyada doyunca yaşa
Zikre gelip huri gılmana yetiş

108

Hayata atıldın, geçti
Her mihnetin Yusuf Çavuş
Dostların memnun ediyor
Nezaketin Yusuf Çavuş

Dilinde vardır Hak viridi
Sen de mi çektin aşk derdi
Birçok gönüllere girdi
Muhabbetin Yusuf Çavuş

Miirşidâna hürmeti var
Ulemayı candan sever
Yüzün güleç, sözün kibar
Hem ülfetin Yusuf Çavuş

Camuşlu'da çektin figan
Oluklu'da kıldın iskan
Söyler sana gelen mihrnan
Sadâkatın Yusuf Çavuş

Hak kâmil etsin imanın
Ebed solmasın gülşanın

Böylece gitsin devranın
Saltanatın Yusuf Çavuş

Umaram görmeyesin gam
Her iki cihanda sitem
Mevla artırsın dembedem
Zerafetin Yusuf Çavuş

Duacındır **Cemâl Hoca**
Hak şerefine kılınsın yüce
Mevla kabul etsin hacca
Var niyetin Yusuf Çavuş

109

Cennet olmuş gittim Kars beldesine
İstersen sen de git her yana seyret
Rahmet sebebinin silsilesine
Minnettara ol lutf u ihsana seyret

Boruluk Dağı'nın kevser bulağı
Kars şehrini etmiş cennet sulağı
Çimen çiçek her bir evi otağı
Bağçelerde atan fantana seyret

Kurnalar muntazam her evde akar
Bal şerbeti gibi selsebil kokar
Ab-ı hayat menba'ından nur çıkar
Gel bir kadeh nuş et mestane seyret

Lokanta, otelde, her bir kahvede
Halkevinde, dairede, mahlede
Kaynar iken semaverde, cezvede
Hayat verir iç de fincana seyret

Al bayrak altında Kars'ın kal'ası
Cumhuriyet şanıdır rengi cilası
Kars'a su getiren cennet ağası
Kavuştursun huri gılmana seyret

Yaşa seni yaşa Akif Aydoğan
İlimiz merkezin eyledin gılşan
Bize iftihadır iş bu armağan

Olur tepeler yol, devrana seyret

Kağızman'da da var böyle bir şanın
İğdır dahi buldu himmet irfanın
Yerin cennet olsun a'lâ mekânın
Kasrında dur o yan bu yana seyret

İlimize bıraktın bir yadigâr
Saadet burcunda yaşa bahtiyar
Halkımız alkışlar sizi aşikâr
Bunca teşekkürler kılana seyret

Bu eserin ilelebet kalacak
Türk ülkesi etraflı şan alacak
Ümitvarım darmadağın olacak
Bize hain bakan düşmana seyret

Ey Türkoğlu çekme kimseden minnet
Sana mahkum olacaktır çâr cihet
Bunu böyle demiş Fahr-i Kâinat
Hadisinde hükme fermana seyret

Hele gel sen susuz Kars'ımıza bak
Bir caddede pınar birinde bulak
Şadırvanların katresi parlak
Çağlar akar ab-ı revana seyret

Yaşasın Türklüğü Türk hükümeti
Hem milleti hem de cumhuriyeti
Yâ Rabbenâ sakla sen bu devleti
Şöhretle şan versin cihana seyret

Çalışmamış bir şey düşmez bacadan
Kur'an okur ders alanlar heceden
Bu da bir hatıra **Cemâl Hoca**'dan
Oku bu nazmımı destana seyret

110

Sevdiğim, muhannet, vefasız yar, yar
Güldürmedin beni, sen de, gülme git
Ağladım, sızladım, kıldım ahuzar

Umaram Allah'tan, murad alma git

Serimi sen saldın bu kalmakala
Hiç çıkmıyor gönliimdeki velvele
Umaram ki iki gözün kör ola
Böyle giriftar ol, ölme, ölme, git

Cemâl Hoca yazar derdin
Bî-baht yârim bu murada erme sen
Çok yaşa ömründen hayır görme sen
Bin bir dert bul sağ selamet olma sen

111

Olmuşam aşka giriftar
Ben yanarım sen de yan git
Gel bak bende var ahuzar
Ben yanarım sen de yan git

Aşk ile buldum savaşı
Sineme vurdular taşı
Durmaz akar didem yaşı
Ben yanarım sen de yan git

Gönlümü aşka yetirdim
Başıma bela getirdim
Leyla'mı dağda yitirdim
Ben yanarım sen de yan git

Yarin mah yüzüne baktım
Mecnun tek dağlara çıktım
Bağrımı odlara yaktım
Ben yanarım sen de yan git

Der **Cemâl** bülbül olmuşam
Bir sultana kul olmuşam
Yana yana kül olmuşam
Ben yanarım sen de yan git

112

Anam doğdu, sende beni
Vatanımsın sen Camuşlu
Ben metheyleyeyim seni

Cihanımsın sen Camuşlu

Bu cana minnetim sensin
Hep varım, devletim sensin
Dünyada cennetim sensin
Bu şanımsın sen Camuşlu

İsmin yad olur her dilde
Mekânın gülde, bülbülde
Bahçelerin sağda, solda
Gülşanımsın sen Camuşlu

Hep halkın misafirperver
Gizli değildir aşikâr
Her gelene rağbetin var
İhsanımsın sen Camuşlu

Âşığın var değinecek
Senin manzaran ne gökçek
Her tarafın çimen, çiçek
Bostanımsın sen Camuşlu

Çiçeklerinde gördüm gül
Kimi nergis, kimi sümbül
Ettin beni şeyda bülbül
Figanımsın sen Camuşlu

Cemâl Hoca'nın hülyası
Sende vardır bir Leyla'sı
Serime saldın sevdası
Dumanımsın sen Camuşlu

113

Merhum pederiniz San 'a
Lutf-ı Rahman 'a kavuştu
Sizi yelim koydu lâkin
O Keremkâna kavuştu

Din yolunda sâdık idi
Rütbesine lâyıık idi
Gece-gündüz âşık idi
Piri, sultana kavuştu

Rahmete erdi pederin
Onu gözlerdi maderin
Hakk def eylesin kederin
Canı canana kavuştu

Heves etmedi safaya
Sabreyledi her cefaya
Ceddiniz Al-i abâ ya
Fahr-i Ekvan 'a kavuştu

Yoldaşı gaib erleri
A 'lâ makamdır yerleri
Beş tarikatın pirleri
Hep mürşidana kavuştu

Size sağlık, ona rahmet
Bu hükm Allah 'indir elbet
Um aram bulun refahet
O gitti şana kavuştu

Cemal onun bendesidir
Her dem çektiği yasıdır
O ariflerin hasıdır
Hûr-ı cinâna kavuştu

114

Mevcudattan hiç bir eser yok iken
Emroldu huzur-ı Rahman göründü
Orda ruhlar cem oldular kemâkân
Vahdet hanesinde seyran göründü

Herkes bir rütbeye oldular tayyâr
Kimi mümin kimi başka bir efkâr
Şükrolsun birliğin eyledim ikrâr
Orda aşka uydum iman göründü

Klin emriyle bitti kuruldu eşya
Ağaç, taş, cemâdât göründü dünya
Her bir eşya olmak için müheyya
Ordan nüzul ettim bu yan göründü

Murad-ı Hak böyle imiş kaderde
Nice dem eğlendim sulb-i pederde
Dokuz ay da durdum rahm-i mâderde
O kan kal'asında zindan göründü

Nice yüz bin dibeklerde ezildim
Nar u bad u ab u hâkden süzüldüm
Atam anam sebep oldu düzüldüm
Sıfatlandım şekli insan göründü

Ben rahm-i mâderde oldum muammer
Derd-i gam aşkıyla yoğruldu meğer
Müddetim bittikde eyledim sefer
Kadem bastım iş bu cihan göründü

Bağırıp çağırıp kıldım nidayı
Göz açıldı kulak duydu sedayı
O demde zikr ettim Bâri Hûda'yı
Gözyaşlarım bahr-i umman göründü

Beni tutup sardı bir ebe karı
Karnım açılığına çektim efkârı
Kısmete kaydadı kudret pınarı
İçirdi validem ihsan göründü

Bidayette işte böyle biçildim
Günden güne güller gibi açıldım
Bir yaşımda çul çaputtan seçildim
Giydirdiler libas kaftan göründü

İkisinde düz yerlerde gezerdim
Böcekleri avıucumda ezerdim
Gel git diye bazı sözler düzerdim
Bir parça söyledim lisan göründü

Üç yaşımda sundum yemeğe kaşık
Dördümde beşimde oynadım aşık
Altısında oldum halka bulaşık
Bazı başım kırık al kan göründü

Yedisinde kendi kendim fark ettim
O da geçti sekiz yaşıma yettim

Yaz faslında körpe kuzuya gittim
Çimenli çöllerde çoban göründü

Dokuzumda derk eyledim hesabı
Suale verirdim bazı cevabı
Pederim elime verdi kitabı
Okudum heceyi Kur'an göründü

Küçük idim pek belâlıydı başım
Bana mat olurdu eşim yoldaşım
Gönlüm dolgun idi akardı yaşım
İki gözlerim ağlağan göründü

On yaşımda sarfa, nahve giriştim
Bilmediğim hocalardan soruştum
Şükür olsun bu in'ama eriştim
Okur yazar oldum meydan göründü

On birimde el uzattım mürşide
Hikmeti var imiş Hakk'ın her şeyde
Divane gönlümü kıldı keşiyde
Cezb etti meclis-i irfan göründü

On ikide seçtim ağı karayı
Sevda derunumda açtı yarayı
On üçümde sevdim bir dilarayı
Düş oldum aşkına suzan göründü

Eğer yazsam başa gelen belamı
Sonu gelmez kaldırmazsam kalemi
Serimde açıldı aşkın eleme
Koptu fırtınalar duman göründü

On dörtte benzediın bir mahitaba
Gece gündüz meylim attım kitaba
Şen gözlerdim bakmaz idim haraba
Bütün yoldaşlarım civan göründü

On beşimde dalgalarım taşırttı
Zalim sevda yollarımı şaşirttı
Kara bağrım aşk odına pişirtti
Yandım ateşine suzan göründü

On altıda öttüm misal-i bülbül
On yedi bağımda açıldı bir gül
On sekiz yaşımda kıldım tehhül
Divane dil vâsıl canan göründü

On dokuzda ev kahrına düş oldum
Yigirmide gama efkâra daldım
Yigirmi birimde sadakat saldım
Her yüze gülenim düşman göründü

Yigirmi iki üç bak muradıma
Gönlümden geçen ol dedikoduma
İntikam arzusu düştü yâdıma
Aduvlara darb-ı şiran göründü

Yigirmi dört beşte seyret hallara
Bülbül gibi kondum daldan dallara
Talihim kem düştüm dilden dillere
Olmaz söz işittim bühtan göründü

Yigirmi altıyı yediyi geçtim
Yigirmi sekizin burcundan aştım
Yigirmi dokuzda durdum dolaştım
Otuz dâvet etti mihman göründü

Ordan otuz bire verdim selamı
Dedi merhaba gel gör velvelemi
Kara yer kaçırdı bir kaç balamı
Yandı ciğer köşem şivan göründü

Otuz iki üçte hesab-ı rûmi
O zaman olurdu harb-i umûmi
Top tüfekte hep kıldılar hücûmu
Nice yüz bin canlar kurban göründü

Otuz dördün derdi sinemde işler
Millet o devirde akıttı yaşlar
Alkana boyandı o kara taşlar
Aman Allah aman diyen göründü

Otuz beşe girdik değişti durum

Unutmayın bunu size okurum
İslama muzur oldu Ermeni Urum
Ayak biti başa düşman göründü

Otuz altı geldi merhaba geldi
Kardaşım öldüyse can baba geldi
Bir sel geldi amma çok kaba geldi
Düşmanlar başında tufan göründü

Eski bad-ı saba dağlan puslar
Çıkdı tûfî parçalandı kafesler
Allah Allah diye gelirdi sesler
Tekbirlerde ism-i Mennân göründü

Otuz yedide şad oldu Kars'ımız
Kahpe düşman kaçtı kalktı yasımız
Şükür olsun silindi gönül pasımız
Nereye baktım ehl'iman göründü
Otuz sekiz otuz dokuz kırka gel
Ezanlar okundu tertib mükemmel
Türkler şark yurdunda kurdular temel
Dem içinde bize devran göründü

Kırk beşte düşmanlar takatten düştü
Türk'ün adaleti dağları aştı
Koyun kuzu kurtlar ile dolaştı
Bunu anlamayan hayvan göründü

Yaşımı yürüttüm elliye girdim
Sorsan neler gördüm ben neler gördüm
Bu tarihi kitap yazdım duyurdum
Sözlerim her yerde şayan göründü

Elli beşte durdum dinlendim biraz
Altmışa kanatsız eyledim pervaz
Ey gönül gel bunu defterine yaz
Vücut ikliminde noksan göründü

Altmış beşim bana verdi bir haber
Altmış altı bir iş oldu aşikâr
Demirkırat Parti aldı iktidar
Celâl Bayar bize sultan göründü

Menderes milletin başının tacı
Günden güne artsın kuvveti gücü
Fakirler derdine kılar ilâcı
Bütün marazlara derman göründü

Yaşasın yaşasın sahib-adalet
Bu ülkede gösterdi bir metanet
Maşallah ne hikmet nasıl siyaset
Her taraftan bizde mihman göründü

Avrupa, Amerika bize yar oldu
Bunu duyan düşmanımız kör oldu
İttifakla on dört devlet bir oldu
Bunlar düşmanlara arslan göründü

Deli gönlüm Hakk'a eyle niyazı
Ezelden ne ise bozulmaz yazı
Atlantik Paktı'na aldılar bizi
Hissemizde bahr-i umman göründü

Bu mevzuda gene söze gelemim
Yaşımız kaç oldu anı bilelim
Nasib eyle sen tevbekâr olalım
Tevbekâr olana iman göründü

Şimdi yetmiş bire bastım ayağı
Daha ele geçmez gençliğim çağı
Söküldü bağçenin dalı budağı
Kocalıktan her bir nişan göründü

Yâ Rab beni affet ben bir beşerim
Aceb bundan sonra kaç gün yaşarım
Yaşasam ne, bir gün burçdan aşarım
Çünkü her gelene kervan göründü

Ey gafil gel Hakk'a kılak niyazı
Kabul olur niyaz edenin nazı
Yarabbi Habib'en bağışla bizi
Vesilemiz Fahr-i Ekvân göründü

115

Mevcudattan hiç bir eser yok iken
Emroldu huzur-ı Rahman göründü
Orda ruhlar cem oldular kemâkân
Vahdet hanesinde seyran göründü

Hiç gaflet görmeden orda uyandım
Meclis-i kübrâdaâşinâlandım
Gördüm bir tecelli yandım da yandım
Derdim derûnumda derman göründü

Bu sır izhar olmaz sen gayri sanma
Hakikat bir haldir iş bu muamma
Arz etti zâtına bil cümle esma
Cihan varlığına ferman göründü

Herkes bir rütbeye oldular tayyâr
Kimi mümin kimi başka bir efkâr
Şükrolsun birliğin eyledim ikrâr
Orda aşka uydum iman göründü

Kün emriyle bitti kuruldu eşya
Ağaç, taş, cemâdât göründü dünya
Her bir eşya olmak için müheyya
Ordan nüzul ettim bu yan göründü

Murad-ı Hak böyle imiş kaderde
Nice dem eğlendim sulb-i pederde
Dokuz ay da durdum rahm-i mâderde
O kan kal'asında zindan göründü

Nice yüz bin dibeklerde ezildim
Nar u bad u ab u hâkden süzüldüm
Atam anam sebep oldu düzüldüm
Sıfatlandım şekli insan göründü

Vatan-ı aslîmden ayrıldım hasret
Hani o devranda olan letâfet
Bana kafes oldu cism-i kesâfet
Refâkatim hake yeksan göründü

Ben rahm-i mâderde oldum muammer

Derd-i gam aşkıyla yoğruldu meğer
Müddetim bittikde eyledim sefer
Kadem bastım iş bu cihan göründü

Bağırıp çağırıp kıldım nidayı
Göz açıldı kulak duydu sedayı
O demde zikr ettim Bâri Hüdd 'yı
Göz yaşlarım bahr-i umman göründü

Beni tutup sardı bir ebe karı
Karnım açlığına çektim efkârı
Kısmete kaydı kudret pınarı
İçirdi validem ihsan göründü

Bidayette işte böyle biçildim
Günden güne güller gibi açıldım
Bir yaşında çul çaputtan seçildim
Giydirdiler libas kaftan göründü

İkisinde düz yerlerde gezerdim
Böcekleri ovucumda ezerdim
Gel git diye bazı sözler düzerdim
Bir parça söyledim lisan göründü

Üç yaşında sundum yemeğe kaşık
Dördümde beşimde oynadım aşık
Altısında oldum halka bulaşık
Bazı başı kırık al kan göründü

Yedisinde kendi kendim fark ettim
O da geçti sekiz yaşına yettim
Yaz faslında körpe kuzuya gittim
Çimenli çöllerde çoban göründü

Dokuzumda derk eyledim hesabı
Suale verirdim bazı cevabı
Pederim elime verdi kitabı
Okudum heceyi Kur 'an göründü

Küçük idim pek belâlıydı başım
Bana mat olurdu eşim yoldaşım
Gönlüm dolgun idi akardı yaşım

İki gözlerim ağlağan göründü

On yaşımda sarfa, nahve giriştim
Bilmediğim hocalardan sorduğum
Şükür olsun bu in 'âma eriştim
Okuryazar oldum meydan göründü

On birimde el uzattım mürşide
Hikmeti var iniş Hakkın her şeyde
Divane gönlümü kıldı keşiyde
Cezb etti meclis-i irfan göründü

On ikide seçtim ağı karayı
Sevda derunumda açtı yarayı
On üçümde sevdim bir dilârâyı
Düş oldum aşkına suzan göründü

Bak neler olurmuş, civan çağlarda
Bazı mecnun oldum yüce dağlarda
Bazı bülbül oldum, öttüm bağlarda
Zikri verdim Hakka, figan göründü

Nedir bilmez idim, bu aşk-ı hil'at
Hal işlerim feth eder mi cehalet
Kendi kendim derdim: Bu nasıl hikmet
Bu hikmeti bana diyen göründü

Olmaz mı dîvâne veyahut deli
Kime değer ise erenler eli
Bana telkin etti zikr-i Celâl'i
İşbu lütfü bana ihsan göründü

Hiçbir âşık zikri kesmez dilinden
İkîar kuşağını açmaz belinden
Cihan çıksa onlar çıkmaz yolundan
Bak bu zümre hep sâdikân göründü

Eğer yazsam başa gelen belamı
Sonu gelmez kaldırmazsam kalemi
Serimde açıldı aşkın elmi
Koptu fırtınalar duman göründü

On dörtte benzedim bir mah-i taba
Gece gündüz meylim attım kitaba
Şen gözlerdim bakmaz idim haraba
Bütün yoldaşlarım civan göründü

On beşimde dalgalarım taşırttı
Zalim sevda yollarımı şaşirtti
Kara bağrım aşk odıma pişirtti
Yandım ateşine sûzan göründü

On altıda öttüm misal-i bülbül
On yedi bağımda açıldı bir gül
On sekiz yaşımda kıldım teehhül
Divane dil vâsıl canan göründü

On dokuzda ev kahrına düş oldum
Yigirmide gama efkâra daldım
Yigirmi birimde sadakat saldım
Her yüze gülenim düşman göründü

Yigirmi iki üç bak muradıma
Gönlümden geçen ol dedi-koduma
İntikam arzusu düştü yâdıma
Aduvlara darb-ı şîrân göründü

Yigirmi dört beşte seyret hallara
Bülbül gibi kondum daldan dallarla
Talihim kem, düştüm dilden dillere
Olmaz söz işittim bühtan göründü

Yigirmi altıyı yediyi geçtim
Yigirmi sekizin burcundan aştım
Yigirmi dokuzda durdum dolaştım
Otuz davet etti mihman göründü

Ordan otuz bire verdim selamı
Dedi merhaba gel gör velvelemi
Kara yer kaçırıldı bir kaç belamı
Yandı ciğer köşem civan göründü

Bin üç yüz otuzda, hesâb-ı rûmî

Top tüfekte eylediler hücumu
Gözüm gördü, koptu Harb-i Umumi
Nice meşakkatli zaman göründü

Otuz iki üçte hesâb-ı rûmî
O zaman olurdu harb-i umumi
Top tüfekte hep kıldılar hücumu
Nice yüz bin canlar kurban göründü

Zâlim Moskof ezdi ehl-i imanı
Kars elinden sürgün etti çok canı
Cenk açınca Âl-Osman'a nihanî
Köprüköy, Horum'da pişman göründü

Ordumuz ulaştı Sarıkamış'a
Bozgun Moskof kaçtı, çekti endişe
Dondu kolordular, uğradı kışa
Fırsat kaçtı, büyük ziyan göründü

Moskof toparlandı o kahrolası
Kars'ı, Ardahan'ı saydılar âsi
Çıldır'dan Göle'ye kırdılar nâsı
Çoğu öldü, dönmez noksan göründü

Otuzbirde Moskof kurdu teftişi
Defterle her yerde yığdı erkişi
Zulümle yaptırdı yolları, şoşu
Zulüm arşa dayandı, figan göründü

Otuz iki yılı Erzurum düştü
İşiten her Türk'ün ciğeri pişti
Ermeniler azdı, haddini aştı
Van ile Bitlis'te tuğyan göründü

Otuz üçte ihsan etti Zül-Celâl
Çar devrildi, çıktı büyük ihtilâl
Türk dedirtti Rusa, gel yerlerin al
Çekileyim, fena zaman göründü

Otuz dördün derdi sinemde işler
Millet o devirde akıttı yaşlar
Al kana boy andı o kara taşlar

Aman Allah aman diyen göründü

Ruslar terk eyledi, Kafkas elini
Ermeni'ye verdi, millet malını
O da tutup, yaktı kızını, gelini
Alevler yükseldi duman göründü

Otuz dört nisanı Kars eli birden
Yetiştirdi ordumuz kurtardı dardan
Göklere yükseldi şükranlar yerden
Lâkin açan bağa hazan göründü

Otuz beşe girdik değişti durum
Unutmayın bunu size okurum
İslama inuzur oldu Ermeni Urum
Ayak biti başa düşman göründü

Ey millet, ey millet, unutma bunu
Her dem, her saatte, yâd et o günü
Niçe hanumanın, çıkmaz tütünü
O zamandan beri viran göründü

Yedi ay demeden ordu çekildi
Millî Şûra kurduk, bayrak dikildi
Hududu tutmaya çete döküldü
İngiliz'in sözü yalan göründü

Ermeni'ye oldu İngiliz dayı
Hile ile bastı, Kars'ta Şûra'yı
Malta'ya sürüldü on üç fedayi
Kars eli "Haylar'a vatan göründü

Ey Türk vatanının muhterem halkı
Gerçek hissi olan, bilir bu farkı
Urumlar mağribi, Ermeni şarkı
Ayak biti başa düşman göründü

Nisan ayı, sene otuz beşe bak
"Asvas" sesi geldi hele işe bak
Millet gine çekti çok endişe bak
Çünkü bura Ermenistan göründü

Otuz altı geldi merhaba geldi
Gardanım öldüyse can baba geldi
Bir sel geldi ama çok kaba geldi
Düşmanlar başında tufan göründü

Eski bâd-ı sabâ dağıldı puslar
Çıkdı tûtî parçalandı kafesler
Allah Allah diye gelirdi sesler
Tekbirlerde ism-i Mennân göründü

Otuz yedide şad oldu Kars 'ımız
Kahpe düşman kaçtı kalktı yasımız
Şükr 'olsun silindi gönül pasımız
Nereye baktım ehl 'iman göründü

Üç yüz otuz sekiz Zafer'e saldır
Lutf-i ilâhîdir bir hoşça faldır
Delalet buyuran Gâzî Kemâl'dir
Bunu anlamıyan hayvan göründü

Otuz yedi-sekiz, Rumlar azdılar
İzmir'de, Bursa'da keyfçe gezdiler
Bir yel esti, Akdeniz'e tozdular
Dalınca gidene saman göründü

Şarkta Karabekir, garpta da İsmet
Fevzi Paşa da çok eyledi hizmet
Gazi Paşa'dandır bu büyük himmet
Lozan'da da zorlu divan göründü
Otuz dördün derdi sinemde işler
Millet o devirde akıttı yaşlar
Al kana boy andı o kara taşlar
Aman Allah aman diyen göründü

Ruslar terk eyledi, Kafkas elini
Ermeni'ye verdi, millet malını
O da tutup, yaktı kızı, gelini
Alevler yükseldi duman göründü

Otuz dört nisanı Kars eli birden
Yetiştirdi ordumuz kurtardı dardan
Göklere yükseldi şükranlar yerden

Lâkin açan bağa hazan göründü

Otuz beşe girdik değişti durum
Unutmayın bunu size okurum
İslama muzur oldu Ermeni Urum
Ayak biti başa düşman göründü

Ey millet, ey millet, unutma bunu
Her dem, her saatte, yâd et o günü
Niçe hanumanın, çıkmaz tütünü
O zamandan beri viran göründü

Yedi ay demeden ordu çekildi
Millî Şûra kurduk, bayrak dikildi
Hududu tutmaya çete döküldü
İngiliz'in sözü yalan göründü

Ermeni'ye oldu İngiliz dayı
Hile ile bastı, Kars'ta Şûra'yı
Malta'ya sürüldü on üç fedayi
Kars eli "Haylar'a vatan göründü

Ey Türk vatanının muhterem halkı
Gerçek hissi olan, bilir bu farkı
Urumlar mağribi, Ermeni şarkı
Ayak biti başa düşman göründü

Nisan ayı, sene otuz beşe bak
"Asvas" sesi geldi hele işe bak
Millet gine çekti çok endişe bak
Çünkü bura Ermenistan göründü

Otuz altı geldi merhaba geldi
Gardaşım öldüyse can baba geldi
Bir sel geldi ama çok kaba geldi
Düşmanlar başında tufan göründü

Eydi bâd-ı sabâ dağıldı puslar
Çıkdı tûti parçalandı kafesler
Allah Allah diye gelirdi sesler
Tekbirlerde ism-i Mennân göründü

Otuz yedide şad oldu Kars 'ımız
Kahpe düşman kaçtı kalktı yasımız
Şükr 'olsun silindi gönül pasımız
Nereye baktım ehl 'iman göründü

Üç yüz otuz sekiz Zafer'e saldır
Lutf-i ilâhîdir bir hoşça faldır
Delalet buyuran Gâzî Kemâl'dir
Bunu anlamıyan hayvan göründü

Otuz yedi-sekiz, Rumlar azdılar
İzmir'de, Bursa'da keyfçe gezdiler
Bir yel esti, Akdeniz'e tozdular
Dalınca gidene saman göründü

Şarkta Karabekir, garpta da
İsmet Fevzi Paşa da çok eyledi hizmet
Gazi Paşa'dandır bu büyük himmet
Lozan'da da zorlu divan göründü

Kara bulut gibi dağlara çöktü
Şarkta Ermeni'nin belini büktü
Garpta Urum'lan denize döktü
Yalvardı düşmanlar aman göründü

Otuz dokuz cumhuriyet yaşımız
Çıktı gönüllerden, her telaşımız
Şiikür olsun hayra döndü işimiz
Tazelendik yeni zaman göründü

Otuz sekiz otuz dokuz kırka gel
Ezanlar okundu tertib mükemmel
Türkler şark yurdunda kurdular temel
Dem içinde bize devran göründü

Kırk beşte düşmanlar tâkatten düştü
Türk 'ün adaleti dağları aştı
Koyun kuzu kurtlar ile dolaştı
Bunu anlamayan hayvan göründü

Yaşımı yürüttüm elliye girdim

Sorsan neler gördüm ben neler gördüm
Bu tarihi kitap yazdım duyurdum
Sözlerim her yerde şayan göründü

Elli beşte durdum dinlendim biraz
Altmışa kanatsız eyledim pervaz
Ey gönül gel bunu defterine yaz
Vücut ikliminde noksan göründü

Altmış beşim bana verdi bir haber
Altmış altı bir iş oldu aşikâr
Demirkırat Parti aldı iktidar
Celâl Bayar bize sultan göründü

Menderes milletin başının tacı
Günden güne artsın kuvveti gücü
Fakirler derdine kılar ilâcı
Bütün marazlara derman göründü

Yaşasın yaşasın sâhib-adalet
Bu ülkede gösterdi bir metanet
Maşallah ne hikmet nasıl siyaset
Her taraftan bir de mihman göründü

Avrupa, Amerika bize yar oldu
Bunu duyan düşmanımız kör oldu
İttifakla on dört devlet bir oldu
Bunlar düşmanlara arslan göründü

Deli gönlüm hakka eyle niyazı
Ezelden ne ise bozulmaz yazı
Atlantik Paktı 'na aldılar bizi
Hıssamızda bahr-i umman göründü

Bu mevzuda gene söze gelemim
Yaşımız kaç oldu anı bilelim
Nasib eyle sen tevbekâr olalım
Tevbekâr olana iman göründü

Şimdi yetmiş bire bastım ayağı
Daha ele geçmez gençliğim çağı
Söküldü bağçenin dalı budağı

ocalıktan her bir nişan göründü

Yârab beni affet ben bir beşerim
Acap bundan sonra kaç giin yaşarım
Yaşasam ne, bir gün burçdan aşarım
Ç'unki her gelene kervan göründü

Ey gafil gel Hakka kılak niyazı
Kabul olur niyaz edenin nazı
Yarabbî habîben bağışla bizi
Vesilemiz Fahr-i Ekvaaı göründü

Ebâ Bekir, Ömer, Osman aşkına
Al-i Abâ Şah-ı Merdan aşkına
Cümle ushab Veysel Karan aşkına
Bizi affet bizde aman göründü

Sen rahimsin rahmine yok nihayet
Ümmet umar habîbinden şefaaf
Nice âsîlere kıldın inayet
Çok bir günahkâra ihsan göründü

Cemal der Türklerin pençesi polad
Vurdu düşmanlara, eyledi berbad
Yaşasın ordumuz, ebed-ül-ebed
Bundan sonra bize devran göründü

116

Bin üç yüz otuzda, hesâb-ı rfimî
Top tüfekle eylediler hücumu
Gözüm gördü, koptu harb-i umumi
Niçe yüzbin canlar kurban göründü

Zâlim Moskof ezdi ehl-i imanı
Kars elinden sürgün etti çok canı
Cenk açınca Âl-Osman'a nihanî
Köprüköy, Horum'da pişman göründü

Ordumuz ulaştı Sarıkamış'a
Bozgun Moskof kaçtı, çekti endişe
Dondu kolordular, uğradı kışa

Fırsat kaçtı, büyük ziyan göründü

Moskof toparlandı o kahrolası
Kars'ı Ardahan'ı saydılar âsi
Çıldır'dan Göle'ye kırdılar nası
Çoğu öldü, dönmez noksan göründü

Otuz birde Moskof kurdu teftişi
Defterle her yerde yığdı er kişi
Yaptırdı bunlara yolları, şoşu
Zulüm arşa çıktı, figan göründü

Otuz iki yılı Erzurum düştü
İşiden İslamın ciğeri pişti
Ermeniler azdı, haddini aştı
Van ile Bitlis'te tuğyan göründü

Otuzüç'te ihsan etti Zül-Celâl
Çar devrildi, çıktı büyük ihtilâl
Türk dedirtti Rus'a; gel yerlerin al
Çekileyim, fena zaman göründü

Otuz dördün derdi sinemde işler
Millet o devirde akıttı yaşlar
Alkana boyandı o kara taşlar
Aman Allah aman diyen göründü

Ruslar terkeyledi Kafkas elini
Ermeni'ye verdi millet malını
O da doyup yaktı kızı, gelini
Doldurdu damlara duman göründü

Ey millet, ey millet, unutma bunu
Her dem, her saatte, yâd et o günü
Niçe hanumanın, çıkmaz tütünü
O zamandan beri viran göründü

Otuz dört nisanı Kars-eli'n birden
Yetiştirdi ordumuz kurtardı dardan
Göklere yükseldi şükranlar yerden
Lâkin açan bağa hazan göründü

Moskof toparlandı o kahrolası
Kars'ı, Ardahan'ı saydılar âsi
Çıldır'dan Göle'ye kırdılar nası
Çoğu öldi, dönmez noksan göründü

Otuz birde Moskof kurdu teftişi
Defterle her yerde yığdı er kişi
Yaptırdı bunlara yolları, şoşu
Zulüm arşa çıktı, figan göründü

Otuz iki yılı Erzurum düştü
İşiden İslamın ciğeri pişti
Ermeniler azdı, haddini aştı
Van ile Bitlis'te tuğyan göründü

Otuzüç'te ihsan etti Zül-Celâl
Çar devrildi, çıktı büyük ihtilâl
Türk dedirtti Rus'a; gel yerlerin al
Çekileyim, fena zaman göründü

Otuz dördün derdi sinemde işler
Millet o devirde akıttı yaşlar
Alkana boyandı o kara taşlar
Aman Allah aman diyen göründü

Ruslar terkeyledi, Kafkas elini
Ermeni'ye verdi, millet malını
O da doyup yaktı kızı, gelini
Doldurdu damlara duman göründü

Ey millet, ey millet, unutma bunu
Her dem, her saatte, yâd et o günü
Niçe hanumanın, çıkmaz tütünü
O zamandan beri viran göründü

Otuz dört nisanı Kars-eli'n birden
Yetiştirdi ordumuz kurtardı dardan
Göklere yükseldi şükranlar yerden
Lâkin açan bağa hazan göründü

Otuz dokuz cumhuriyet yaşımız

Çıktı gönüllerden, her telaşımız
Şükür olsun hayra döndü işimiz
Tazelendik yeni zaman göründü

Cemal der Türklerin pençesi polad
Vurdu düşmanları eyledi berbad
Yaşasın ordumuz ebed-ül-ebed
Bundan sonra bize devran göründü

117

Kuru lâf ile da'van var
Sen bir esrara erdin mi
Esrarın eyle aşikâr
Sır içinde sır gördün mü

Boş boşuna çekersin gam
Sabrın var mı olsa sitem
Hakikattan vurursun dem
Kapusun açıp gördün mü

Âşık ah çeker yarine
Tama eylemez varına
O zâlim nefsin serine
Teber çalıp da yardım mı

Zarbım arslanı devürür
Sendekilerin kavurur
Lâkin dağdan kar savurur
Toz dumanı ayırdın mı

Cemâl, bahtı karalısın
Çok âşıktan turalısın
Sen ki böyle yaralısın
Yar melhemini sardın mı

118

Doğu yollarına eyledim dikkat
Hakikaten olmuş cihan ceda hey
Mühendis beğlerin bak bu marifet
Yaşasın eylemiş kervan ceda hey

İğdır Kağızman'dan ta Kars'a kadar
Ardahan, Çıldır, hem Poshof a gider
Bu yol ile giden çeker mi keder
Yolculara rahat-ı can ceda hey
Barekallah üstadına özlemiş
Ölçüp, biçip noksanını gözlemiş
Makineler eşip, atıp düzlemiş
Yahşi etmiş eski yaman ceda hey

Amele başında kolcu olaydım
Noktadan noktaya elçi olaydım
Yar ile bu yolda yolcu olaydım
Humar gözlü kaşı keman ceda hey

Ayağın basarsın has keçe gibi
Her bir yolcu yürür atmaca gibi
Kadife misalli, halıca gibi
Her gelip geçenin, seyran ceda hey

Şoförler kol kanat açıp da gider
Yolcu rahat rahat geçip de gider
Jip. taksi kuş gibi uçup da gider
Şikâr aramağa terlan ceda hey

Umaram yaşasın mühendis beği
Memurlar içinde bulunmaz dengi
Hele bir gel seyret, Alman örneği
Merd yurdunda bu yol merdan ceda hey

Millet sana alkış eder demâdem
Sana gelenlere çektirmezsın gam
Seni cennet ehli etsin ol Hûda'm
Yolun olsun, yarın cinan ceda hey

Bu yolu yaptıran olsun berhüdar
Fennî bilgilerde mahareti var
Cemâl Hoca yazdı bunu âşikâr
Bu yollar yolcuya ihsan ceda hey

119

Biz âşîğiz ne söylesek
Sözümüzde yalan olmaz

Sır içinde sır saklarız
Hiç kimseye ay ân olmaz

Biz âşıkız ta ezeli
Her dem söyleriz gazeli
Candan severiz güzeli
Sevmeyende vicdan olmaz

Bezmü elest mestesiyiz
Bin bir çiçek destesiyiz
Biz güzeller hastasıyız
Derdimize derman olmaz

Biz güzellere taparız
Sanma ki yoldan saparız
Eşiklerini öperiz
Bize başka devran olmaz

Biz ağlarız yaşın yaşın
Var mı senin de telaşın
Ala gözün, hilal kaşın
Bundan artık seyran olmaz

Git teslim ol bir mürşide
Hikmetini gör her şeyde
Güzel sevmeyen kişide
Vallahi din iman olmaz

Budur âşıkların hali
Daim tevhid okur dili
Cemâl Hoca aşk bülbülü
Saksağanda figan olmaz

120

Her güzele gönül verme birader
Binde bir lisana itibar olmaz
Senden başka on beşine el eder
Güleç yüz gösterir doğru yar olmaz

Beygir biner güzellerin kahbesi
Eğri durur terkisinde heybesi

An'anesi bozuk, yok terbiyesi
Sende olan güman onda var olmaz

Ölçüde bir siyem şişmiş yarıdır
Boğazına düşkün pişmiş yarıdır
Kâğad arasında kişmiş yarıdır
Böylesinde namus, haya, ar olmaz

Uyma hevalara edebin takın
İbne güzellere sen olma yakın
Boyu kısa boynu kısıktan sakın
Orospuda pergel olmaz pir olmaz

Can versen de kadrin olmaz yanında
Mayası yok damarında kanında
Yapma bu pazarı aşk zindanında
Aldanırsın, sana başka kâr olmaz

Namuslu güzele kurban et canın
Şeyda bülbül gibi kesme figanın
Ala gözü, hilâl kaşı seyranın
Bu seyranda sana bir zarar olmaz

Cemal Hoca 'sına ihsanı değer
Çaresiz derdine dermanı değer
Ahlâkı hoş, güzel gılmanı değer
Böyle güzel Hak katında hor olmaz

121

Hoyrat bizim bağdan gülü deremez
Diken batar, budak patlar, dal komaz
Kara yüzler ağ sîmâyı göremez
Göz kıskanır, kiprik kovar, hal komaz

Sıdkı yok insanlar ahdi ne bilir
Saltanat sürmeyen tahtı ne bilir
İkrarından dönen bahtı ne bilir
Yaralaran melhem değil İrtfi komaz

Sevmediğin kimse sana can dese
Can sözü çor gelir can dahi verse
Karakarga gülşan bağına girse

Sümbül siner, süsen solar gül komaz

Cemâl Hoca sen incitme herkesi
Sözü hoş olanın hoştur ihlası
Kötü söz cihanda dağ fırtınası
Orman kırar, ayı kaçar, fil komaz

122

Yatma gönül gafletine, içte gözün aç.
Seni halk eyleyen, dünden uyumaz
Pervaz eyle. yedi semaları geç,
Münevverdir, arş-ı rahman uyumaz

Sidretü'l-müntehâ Cibril makamı,
Kuş ile cennetler soran selamı,
Sekiz cennet ehli bilmez nizamı,
İçerdeki huri gılman uyumaz.

Der ki **Cemâl**, hüsn-i san'at Hâlik'a
Onun merhameti çoktur âşıkâ,
Aşkla görür seni her gün mâşuka,
Devran edip hep asuman uyumaz

123

Dokuz yüz yigirmi üç senesinde
Bu millete rehber olan Ata'mız
Alçak düşmanların kahr-ı zulmünden
Türkün yurdunu kurtaran Ata'mız

İrgürdü milleti şana şöhrete
Darbe çaldı zâil oldu zillete
Afâklar da şâhit bu maharete
Ebed gider bu dem devran Ata'mız

Nice düşkünlerin halini sordun
Gaddar zâlimlerin boynunu vurdun
Yıkılmaz binanın himini kurdun
Bu hale mat oldu cihan Ata'mız

El erişmez şanan, devranan, demen
Bunu ispat eder hep ehl-i iman
Düşmanlar dost oldu geldi kademen

Avrupalı sende mihman Ata'mız

Ey! Sen idin bize Hak yadigârı
Seni unutmuyor milletin varı
Sen idin mahveden çok nâbekârı
Hainler alamaz meydan Ata'mız

Heyvah fani dünya kimseye kalmaz
Bunca gelen gitti geriye gelmez
Diktiğin bu bağın gülşanı solmaz
Şimdi bâki yurтта bağman Ata'mız

Sen idin hayatta ülkenin hanı
Tarihte cihanın bir kahramanı
Cemâl Hoca her dem yâd eder seni
Yerin olsun bağ-ı rıdvan Ata'mız

124

Her vakt-i seher olanda
Tevhid eder lisanımız
Cezbesi cana dolanda
Kuvvetlenir imanımız

Sevdadan aldım kısmeti
Buldum tükenmez devleti
Kimseye kılmam minneti
Yârab sensin gümanımız

Bize aşkı verdi Ahad
Vasiyet kıldı Muhammed
Mürşid-i kâmil-i Ahmed
Canana kurban canımız

Biz âşık-ı canâneviz
Ar bilmeyiz, divaneyiz
Aşk oduna pervaneyiz
Yârab sensin gümanımız

Bindik İbrahim seline
Döndük Arafat iline
İsmail olduk yoluna
Canana kurban canımız

125

Bak şan açar ÷lkemize
Ankara yayın evimiz
Devirler saçar ÷lkemize
Ankara yayın evimiz

Nasihati var millete
Gel kulak ver bu sohbete
Öğüt verir cemiyete
Ankara yayın evimiz

Verir yayar alır haber
Bu haberler hep muteber
Umaram görmesin keder
Ankara yayın evimiz

Mailiz güzel sodaya
Dinliyoruz doya doya
Herkesi salar sevdaya
Ankara yayın evimiz

Aşıkına yar olur yar
Hangi ilden etlin şıkar
Turna sadalı sunası var
Ankara yayın evimiz

O mudur canda cananın
Deler bağrın âşıkının
Neriman Sarısözen 'in
Ankara yayın evimiz.

Nerde buldun bu sadayı
Mest eder gökte turnayı Ağlatır
Cemal Hoca 'yı Ankara yayın evimiz

126

Acep bu dünyaya bel bağlanır mı
Gelenler hep gitti, biz de gideriz
Ne sultana kalır ne de bir hana
Nöbetteyiz hepimiz de gideriz

Eğer dersen buna çare nidelim
Çaresi bu ancak, eylik edelim
Yüzü ak, huzur-ı Hakk'a gidelim
Ya bir güzde, ya bir yazda gideriz

Cemâl Hoca aşktan gördü çok acı
Bu acıyla olur o da sılacı
Ey düşün efendim, bunun son ucu
Sarılıp beş arşın bezde gideriz

127

Ey sâlik-i râh-ı Hiida
Gel gör bana aşk neyledi
Hep çektiğim cevr ü cefa
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Aşıkı zara bağlatır
Bağrın odlara dağlatır
Mübtelasını ağlatır
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Belaya saldı başımı
Tersine vurdu işimi
Akıtır gözden yaşımı
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Allah Allah bu ne haldır
Her günüm hüzün, melâldır
Gözüm yaşlı kaddim daldır
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Bir mtirşid eteğin tuttum
Canımı cânâna sattım
Güzel sevdim suç mu ettim
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Ben bu aşkın dargınıyam

Coşkun selin kargınıyam
Bir güzelin vurgunuyam
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Gül yüzlüm gül alasıdır
Çektiğim velvelesidir
Ala gözler belasıdır
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Ala gözler hilal kaşlar
Bakışın bağrım ataşlar
Sitemden çok yedim taşlar
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

Her bir âşık çekermiş gam
Gam evinde kadem kadem
Yandı **Cemâl Hoca Dedem**
Gel gör bana aşk neyledi
Neylediyse aşk eyledi

128

İpti sözüme Bismillah
Cumhuriyet durur, durur
Ona musahibdir Allah
Cumhuriyet durur, durur
Durdukça durur, durulur

Buna sebep, büyük Ata,
Umaram gire cennete,
Zeval ermesin İsmet'e
Cumhuriyet durur, durur

Ebedî bu yolda yürür
Kudretinde, kuvvetinde
Gayb erleri himmetinde
Al bayrağın ay altında
Cumhuriyet durur, durur

Sevenler olmaz mı mesrur
Bu yurt, uğramış himmete
Günbegün erer rahata
Cihan gitti felâkete
Cumhuriyet durur, durur

Türk ülkesinde var sürür
Biz Türk'üz iman bizdedir
İlm ile irfan bizdedir
Bu şöhret, bu şan bizdedir
Cumhuriyet durur, durur

Arzusuna nail olur
Âmirler ay, erler yıldız
Ülkemiz dolu gözbegöz
Başka yok, ehl-i tevhidiz
Cumhuriyet durur, durur
Yurdumuz baştan başa nur

Sustururuz, sustururuz
Düşmana kan kustururuz
Kol kanadın kestiririz
Cumhuriyet durur, durur
Durur, sadrında kurulur

Nusret veren Perverdigâr
Bu gizli değil âşikâr
Tapındığımız Allah var
Cumhuriyet durur, durur
Yan bakan belâyı bulur

Tanır bayı, fukarayı
Sarar sızılı yarayı
Pakladı karakorayı
Cumhuriyet durur, durur
Hıyânet olan sürülür

Cihangir olaydı ünü
Kurban olaydım o günü
Yaşasın İsmet İnönü
Cumhuriyet durur, durur

Düşmanlara darbe vurur

Dile be hey **Hoca Cemâl**
Her noksanı bulsun kemal
Umaram ermesin zeval
Cumhuriyet durur, durur
Bu şan böyle etsin mürur

129

Sorma benden sevdiğimi
İsmi ni lisanda bir bul
Âşık isen çek sitemi
Bülbül ol figanda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Aşktır âşkın meşrebi
Yâridir dini mezhebi
İhlasda haseb nesebi
Künyesi Kur'an'da bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Mecazî mahbub arada
Şevki var o biçarede
Yüz yigirmi dört surede
Sûre-i Rahmanda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Her dem arzusu gönülde
Zikrini kılarım dilde
Ne sağdadır ne de solda
Yâri lâ-mekânda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Damak vur aşkın tasına

Ciladır kalbin pasına
Er bu sırrın esasına
Meclis-i irfanda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Bak bahtımdaki karama
Var mı dermanın yarama
Yari taşrada arama
Sen cananı canda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Var bir mürşide hizmet al
Rızasını bul himmet al
Yere göğe bak ibret al
Sevdiğini imanda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Hele gel bak ki nesi var
Derûn-ı dilde yası var
Aşkının hengâmesi var
Şan açar her yanda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

Âşıkların bir kısmını
Aşkı yandırır cismini
Cemâl Hoca yar ismini
Zikr et her bir anda bir bul
Bir bul bir bul bir bul bir bul
El zanneder bir kuş bülbül
Hani ya açılmadı gül

130
Niçin geldim cihana

Kalmışam yana yana
Ermedim bir devrana
Saldın beni gümana
Attın o yan bu yana
Benzedim ağlağana
Göz yaşım döndü kana
Kimdir kana boyana
Ben oldum bir divane
Bana derler efsane
Aşk oduna pervane
Oldum yetmez mi Yâ Rab

Arzularım yârimi
Vermezem esrârımı
Tanımışam pîrimi
Herkes duyar zârımı
Terk eder esrârımı
Sere saldım ağrımı
Zordur bunun durumu
Soyar batan derimi
Terk ettirir varımı
Yandırır içerimi
Delik delik bağrımı
Deldim yetmez mi Ya Rab

Her şeye kâdir
Mevlâ Sen a'iâlardan a'lâ
Ben herkesten bir ednâ
Derûnumda var sevda
Derler âşık-ı Leylâ
Oldum bülbül-i şeydâ
Bana daraldı dünyâ
Sanma beyhude da'vâ
Cemâl âşık-ı Hüdâ
Buldum yetmez mi Yâ Rab

131

Ey Hûda ver aşkını bu gönlüme dola dola
Bu sâyede dîvâne dil arzusun bula bula

Sen hidâyet edicisin bazı azgın kullara
Kıl hidâyet bendeye ağlar yüzüm güle güle

Hasretliğe katlanamam kalmadı bende mecal
İşbu ahım dönderiptir kaddimi dala dala

Bin bir ismin hürmetine kıl beni ehl-i kemâl
Matlabım aşkıdır ancak ver bana melâ melâ

Cemâl Hoca mücrimâne hem niyaz eyler sana
Ta ezel ki ikrarına demiştir belâ belâ

Fahr-i Ekvân hürmetine arzusunu ver ana
Menzil-i maksûd-ı yâre azın ede yele yele

132

Ta. temenni eylerim lutfundan ayırma bizi
Sa, sakildir gönlüme verme fena efkârını

Cim, cemâlin hürmetine kıl bize lütf keremi
Ha, hayat ver kalbimize yad eyle sen yarını

Ha, halayıktan niceler azdı şeytana uyar
Dal, delili nola gelse def ede eşrârını

Zâl, zükûr, ıııas karıştı fitne kopa korkarım
Ra, revâ mı din yolunda göremem kibarını

Za, ziyadedir bu nâsın meyli şerre ah u vah
Sın, selâmet eyle Yâ Rab ehl-i iman varını

Şın, şakiler zümresine yazma bizi el-aman
Sad, sadâkatta bize ver cennetin açarını

Dad. dalâlete bırakma mü'min ü müminatı
Ta, tarîk-ı müstakime irsal et her birini

Za, zulmüne itme bizi rahm eyle Yâ Rabbenâ
Ayın, ilminde setr eyle ümmetin esrarını

Gayın, gaflette kamu nâsı ikaz et cümlemizi
Fa. felâkete bırakma diyârımız dârını

Kaf, kadîmdir din-i İslam bozma bu şöreti sen
Kâf, küdüretten halas et kalbimiz mi'mârını

Lâm, lâtifsın ismin hakkı bozma devranımızı
Mim, Muhammed hürmetine yakma günahkârını

Nun, nebiler serverine ümmet olduk yâ samed
Vav. veliler sayesinde sakla Türk diyarını

He, hidayetın dileriz ey Bâri-i kâinât
Lâm elif lâm, lâ-yezâlsın bize ver envârını

Ya, yaraşır affedesin cümle suçlarımızı
Haram ise verme bize devlet dinarını

Kereminden lütfedersin Kul Cemâl'in umduğu
Dembedem arzusu budur göstere dîdârını

133

Ziyet-i dünyâya mağrur olma ey ahmak ricâl
Bir gün olur cümle varın târumâr eyler ölüm

Sen ki sevdin cem' edip, canından azîz sakladın
Cümle malın, hep ayâlin sana hor eyler ölüm

Can çıkıcak, can gözün görür makamın ne ise
Gerçi fişkın çok ise, yerini nâr eyler ölüm

Ruh çıkar virane kalır, bu güzel cismine bak
Çürütür ebrûların, turâbda har eyler ölüm

Hiç demezsin ki, ölüm var, nöbetin bir gün gelir
Destine alır dâmânın, rehgüzâr eyler ölüm

Ağlatır oğlun, kızın, dahi âyâlin zâr ile
Cemâl Hoca gözyaşların seyl-i bahâr eyler ölüm

134

Zâhidâ bu din ziyâsı beş vakit namazdadır
Mü'minin kalbi cilâsı beş vakit namazdadır

Tevhide sa'y eyler isen râsih olursun ana
Her marazın bin şifâsı beş vakit namazdadır

Ölüben mezarlığa defn olduğun vakit hemân
Eyce bil kabrin çırası beş vakit namazdadır

Tevbekâr ol âşıkâne, ettiğin küstahlığa
Kuluna rahm-i Hüdâ'sı beş vakit namazdadır

Ger giriftâr olur isen dermân umma kimseden
Onulmaz derdin çaresi beş vakit namazdadır

Fe-eni'büdûnî âyet sûre-i Yâsin'dedir
Cümle emrin hep edâsı beş vakit namazdadır

Kılar isen ta'dil-i erkânla anı bi't-tamâm
O vakit bil Hak rızası beş vakit namazdadır

Secdeye var bul huzuru gâfil olma el-amân
Hışm ederse her belası beş vakit namazdadır

Kıl eûzu besmele çek tekbiri evvelde sen
İblise cevr ü cefası beş vakit namazdadır

Enbiyalar gözünün nurudurur bil vesselam
Evliyanın debdebesi beş vakit namazdadır

Anda cem' etmiş Hüdâ'mız cümle tâ'atı tamâm
Hep melekler iltimâsı beş vakit namâzdadır

Hoca Cemâl târik olma kıl namazı etme fevt
Her mü'minin mertebesi beş vakit namazdadır

135

Kâh olur ki hasta gibi inlerim, leyl-i nehar
Kâh olur ki sıhhatimin lütfü canandan gelir

Kâh olur ki didelerim nemi akar kan ile
İklîm-i dil duman olur âbı barandan gelir

Kâh olur ki talep ederim yâri arzuman ile
Ciğerlerim püryan olur acısı candan gelir

Elveda eder vücudum, hüzn-üyâre mübtezel
Akar gözlerim kanı, rengi elvandan geli

Bilmeyen ahmak bu babda zan eder ki bir mesel
Cemaletdin bağı yanar, sözü lisandan gelir

136

a)

Bağmana bak kârında
Bağçasında barında
Güzel, güzel olmalı
Nâmusunda arında

b)

Âşık der bağda gözle
Leylâ'yı dağda gözle
Defterlerin yazılmış
Ya sol ya sağda gözle

c)

Nadana ülfet etme
Görüp muhyabbet etme
Yardımcın Allah olsun
Kimseye minnet etme

d)

Aladağ'ın aralı
Yaylaları sıralı
Gel bak sevdiğim güzel
Bu yaylanın maralı

e)

ÂAşşık der bağla beni
Derd ile dağla beni
Ölmeden evvel öldüm
Gel yarım ağla beni

f) J

Âşık der yar gözlerim
Gizli şikâr gözlerim
Bülbül oldum bağında
Ah ile zar gözlerim

g) K

Hakka var ise tapun

Tâmir eyle dil yapun
Döğme elin kapusun
Bir gün döğerler kapun

ğ) h

Yucada dağın yakar
Sümbüllü bağın yakar
Düşme âşık âhına
Dalın budağın yakar

h) K

Her dert âşığa gelir
Hem yaraşığa gelir
Çorbaya ne doğrarsan
Mutlak kaşığa gelir

I)

Bak benimde sarı var
Sarı gülün zarı var
Göğsün cennet bahçesi
Alması var narı var

i)

Âşık der içer gider
Ömrümüz uçar gider
Bu dünya bir gölgedir
Durmadan geçer gider

j)

Dağlar başı pus çeker
Taşlı dee sis çeker
Sarı gülüm solmasın
Bülbül ağlar yaşçeker

k)

Âşık der âğlar gezer
Karalar bağlar gezer
Gurbet ele düşenler
Bağrını dağlar gezer

l)

Herkes vara dolanır
Gönlüm yare dolanır
Gül kadrini bilen var
Bülbül zara dolanır

m)

Bağlarda bara seyret
Bülbülde zar eyret
Murad almak istersen

Cemâl-i yâra seyret

n)

Bağçada bar olur mu

Dalında nar olur mu

Gaflet ehli olanda

Hiç ahuzar olur mu

o)

Âşık der yar göründü

Bağçede bar göründü

Her gördüğüm zararlar

Ellere kâr göründü

Ö)

Âşık ataşsız yanmaz

Yanmayanlar dayanmaz

Dolandım yar yastığın

Uyan dedim uyanmaz

p)

Âşık der ki dere yaz

Dalı yaprak sara yaz

Ben derdimi söyleyem

Sen kalem al yâre yaz